

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
Wydział Finansów i Zarządzania

Andrzej Pietrasz

**Model waluty lokalnej w kontekście relacji
pomiędzy bankami spółdzielczymi
a sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw**

Rozprawa doktorska
napisana pod kierunkiem:

Prof. zw. dr hab. Mariana Nogi

Wrocław 2017

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
-------------	---

ROZDZIAŁ 1.

MODEL WALUTY LOKALNEJ W RELACJACH POMIĘDZY PODMIOTAMI GOSPODARCZYMI	10
--	----

1.1. Pojęcie waluty lokalnej	10
1.2. Waluta lokalna jako narzędzie wsparcia budowy relacji	21
1.3. Cele wprowadzenia waluty lokalnej w relacje biznesowe	24
1.4. Podsumowanie 1	28

ROZDZIAŁ 2.

PREZENTACJA ROZWIĄZAŃ WYKORZYSTUJĄCYCH WALUTY LOKALNE	31
--	----

2.1. Praktyki miasta Wörgl	31
2.2. Doświadczenia WIR Banku	33
2.3. Spółdzielnia JAK Medlemsbank	38
2.4. Bristol Pound	43
2.5. Polskie eksperymenty	51
2.6. Podsumowanie 2	56

ROZDZIAŁ 3.

WYBRANE ZAGADNIENIA POLSKIEJ BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ	60
---	----

3.1. Definicja banku i banku spółdzielczego	60
3.2. Przeobrażenia polskiej bankowości spółdzielczej	73
3.3. Sektor spółdzielczy na tle sektora bankowego	93
3.4. Specyfika bankowości spółdzielczej w innych krajach	101
3.5. Podsumowanie 3	113

ROZDZIAŁ 4.

RELACJE SEKTORA MIKRO, MAŁEJ I ŚREDNIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI I BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH 121

- 4.1. Definicja sektora 121
- 4.2. Finansowanie działalności jako podstawa kształtowania relacji 134
- 4.3. MMiŚP w strukturze klientów banków spółdzielczych 140
- 4.4. Zakres przedmiotowy relacji 147
- 4.5. Podsumowanie 4 151

ROZDZIAŁ 5.

PRÓBA IDENTYFIKACJI PRZESŁANEK WDROŻENIA MODELU WALUTY LOKALNEJ DLA MAŁYCH BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH..... 160

- 5.1. Mechanizm i zasady funkcjonowania nowego modelu 166
- 5.2. Założenia badawcze..... 173
- 5.3. Wybrane parametry działalności badanych banków 177
- 5.4. Poziom aktywizacji gospodarczej w środowiskach działalności badanych
banków spółdzielczych..... 183
- 5.5. Wnioski z wywiadów 187
- 5.6. Sugestie dotyczące uwarunkowań zastosowania waluty lokalnej..... 189
- 5.7. Podsumowanie 5..... 199

WNIOSKI..... 202

ZAŁĄCZNIKI..... 216

BIBLIOGRAFIA..... 242

SPIS TABEL 259

SPIS RYSUNKÓW 260

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW 261

Abstract 262

WSTĘP

Posiadające wieloletnie tradycje polskie banki spółdzielcze, wobec postępujących zmian w turbulentnym otoczeniu rynkowym stoją przed koniecznością poszukiwania nowych rozwiązań, w celu dalszego funkcjonowania i rozwoju. Równocześnie, działające na tym samym terenie mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (stanowiące ponad 90% ogółu polskich firm, zatrudniając około 70% wszystkich pracujących Polaków), napotykają na bariery w obszarach finansowych. Stąd niniejsza praca koncentruje się przede wszystkim na identyfikacji i analizie rozwiązań, które służyć mogą poprawie zarówno funkcjonowania banków spółdzielczych jak i działających w środowisku lokalnym mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MMiŚP).

Potrzeba prowadzenia badań w tym zakresie jest odzwierciedleniem sygnalizowanego zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym, wyczerpywania się możliwości rozwojowych dotychczasowego modelu biznesowego banków spółdzielczych oraz barier na jakie wskazują MMiŚP.

Zasadniczym problemem wyznaczającym zakres prowadzonych w ramach niniejszej rozprawy badań jest przegląd literatury identyfikującej aktualne wyzwania polskiej bankowości spółdzielczej, poprzez analizę jej dorobku i miejsca w sektorze bankowym, a także literatury identyfikującej problemy funkcjonowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa te i banki spółdzielcze, funkcjonując na tym samym terenie są (wzajemnie) swoimi naturalnymi klientami.

Celem rozprawy jest bliższa charakterystyka modelu waluty lokalnej w kształtowaniu relacji biznesowych banku spółdzielczego i mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, funkcjonujących w swoim otoczeniu.

Podejmowanie współpracy w ramach działań dotyczących wspólnych obszarów zainteresowań banku i firm, w celu osiągnięcia efektów wartości dodanej, skłania do poszukiwań nowych możliwości – narzędzi współpracy. Może nią być waluta lokalna.

Teza: Wprowadzenie modelu waluty lokalnej w relacjach bank spółdzielczy – sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw tworzy nowe możliwości rozwojowe.

Weryfikacji tezy pracy służą następujące hipotezy:

Hipoteza I: Waluta lokalna może być czynnikiem wpływającym na pobudzenie rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Hipoteza II: Wdrożenie modelu waluty lokalnej może sprzyjać poprawie relacji w wymiarze lokalnym banków spółdzielczych z sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Dowodów na potwierdzenie hipotez poszukiwać się będzie przeprowadzając pięć nw. etapów badawczych;

Etap pierwszy – Analiza dorobku literatury przedmiotu w zakresie krajowych i zagranicznych uwarunkowań rozwoju bankowości spółdzielczej.

Etap drugi – Na podstawie przeprowadzonej analizy (jw.) sformułowane zostaną wnioski dotyczące kluczowych determinant i wyzwań dla przetrwania i rozwoju w szczególności małych banków spółdzielczych w Polsce.

Etap trzeci – Analiza literatury przedmiotu, wsparta analizą danych empirycznych problematyki funkcjonowania sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich relacji z bankami spółdzielczymi.

Etap czwarty – Analiza literatury przedmiotu w zakresie istoty i roli pieniądza oraz walut lokalnych w systemach gospodarczych, a także studiów przypadków zagranicznych, jak również krajowych, przedstawiających doświadczenia i efekty wykorzystania systemu waluty lokalnej.

Etap piąty – Rozważenie wykorzystania koncepcji – systemu waluty lokalnej, jako narzędzia umożliwiającego rozwój - banków spółdzielczych i sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Praca dotyczy więc polskich banków spółdzielczych oraz ich klientów – mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MMiŚP), ale zachodzące zmiany połączone zostały z analizą doświadczeń społeczności lokalnych krajów zachodnich.

W rozprawie zrealizowane zostaną trzy wątki: metodologiczny, teoretyczny i aplikacyjny.

Pierwszy z nich dotyczy próby uporządkowania definicji bank, bank spółdzielczy, w tym także definicji spółdzielczości.

Drugi wątek związany jest z identyfikacją uwarunkowań rozwoju spółdzielczości bankowej oraz sektora MMiŚP. Wątki te ukazują aparat pojęciowy, określają czynniki rozwoju, a także wzajemne zależności.

Trzeci wątek (praktyczny) stanowić może odpowiedź dla zarządzających bankami spółdzielczymi oraz MMiŚP, jak można wykorzystać przedmiotową koncepcję modelu waluty lokalnej w funkcjonowaniu zarządzanymi podmiotami gospodarczymi.

Przyjmując szczegółowe założenia (z wykorzystaniem doświadczeń praktykowanych obcych systemów walut lokalnych), opracowany zostanie mechanizm funkcjonowania koncepcji - modelu waluty lokalnej, zwłaszcza dla małych polskich banków spółdzielczych i ich otoczenia mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. Przedstawione będą cele i zadania, zasady, uwarunkowania prawne i organizacyjne koncepcji. W rozprawie podniesiona zostanie problematyka szacunkowych kosztów wdrożenia proponowanego modelu waluty lokalnej, a także uwarunkowań sprzyjających i ograniczających możliwości realizacji przedmiotowej koncepcji.

Wybór przedmiotu badań wynikał z faktu, iż stanowią przedmiot zainteresowań oraz troski spółdzielców, a także z racji patriotyzmu gospodarczego (co wiąże się z faktem bezpośredniego (wieloletniego) udziału prowadzącego badania, w pracach i kontaktach bezpośrednich w bankowym sektorze spółdzielczym).

Wывód oparty będzie głównie na metodzie analizy krytycznej i analizach porównawczych. Ponadto w metodach badawczych zastosowane zostaną techniki rejestracji - metody obserwacji faktów, rozumowań dedukcyjnych, wnioskowania a także logiki eliminacyjnej i sondażu diagnostycznego.

W treści pracy występuje m.in. pojęcie modelu, które na wstępie wymaga uściślenia. Model – "...konstrukcja hipotetyczna odwzorowująca dany rodzaj rzeczywistości w sposób uproszczony, sprowadzający jej cechy do związków najistotniejszych, budowana w celach heurystycznych..."¹ Konstrukcja (opis, schemat itp.), która wskazuje funkcjonowanie, składowe oraz charakterystyczne cechy i zależności konkretnego rozwiązania (zjawisk, obiektów itd.).

Zaproponowany w pracy model, koncentrować się będzie na kształtowaniu zasad współpracy banku spółdzielczego oraz funkcjonujących w jego otoczeniu MMiŚP. Wynikać to winno głównie z jego (modelu) oparcia na ścisłej kooperacji MMiŚP (pomiędzy sobą), z wykorzystaniem możliwości (lokalnego) banku spółdzielczego.

¹ zob. *Encyklopedia Popularna PWN*, Wydanie dwudzieste piąte zmienione i poprawione, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 520; J. Michalak, *Modele biznesu przedsiębiorstw. Analiza i raportowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 13; W literaturze przedmiotu można znaleźć liczne przykłady potwierdzające, iż "...konkurowanie modelami biznesu już dawno stało się faktem (...) zwycięstwo rynkowe może zapewnić skuteczny i efektywny model biznesu, który zmienia oferowaną wartość na rynku w zyski dla przedsiębiorstwa..." /za/ A. Jabłoński, *Skalowalność modeli biznesu w środowisku sieciowym*, Difin, Warszawa 2015, s. 60

Temat rozprawy „Model systemu waluty lokalnej w kontekście relacji pomiędzy bankami spółdzielczymi a sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw” oznaczać będzie zatem propozycję udoskonalenia modelu funkcjonowania polskich banków spółdzielczych, w szczególności małych banków spółdzielczych oraz mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w oparciu o walutę lokalną. Modelem, który pozwoli zarówno na wspólny rozwój, jak i upraszczanie i doskonalenie współdziałania.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów. **Pierwszy**, wprowadza istotę waluty lokalnej, w tym jej możliwość wspierania budowy i poprawy relacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi. Analizie poddano pojęcie pieniądza i doktryny rozwoju w oparciu o neutralny pieniądz oraz walutę lokalną. Twórcy teorii neutralnego pieniądza² zakładają, że odsetki nie są naturalną (ponadczasową) właściwością pieniądza. Przytaczane są dowody potwierdzające tezę, że pieniądz nieoprocentowany (lub z oprocentowaniem ujemnym)³ przyspiesza i zwiększa obrót dóbr czy usług (wszelkich wzajemnych świadczeń). Powoduje to wzrost lokalnego dobrobytu, gdyż nie jest opłacalne „trzymanie” pieniądza nie zabezpieczającego posiadanego bogactwa. Wymusza to jego (pieniądza) cyrkulację. Autora interesowały głównie argumenty potwierdzające pragmatyzm,⁴ funkcjonalność oraz dorobek systemów waluty lokalnej. W podsumowaniu (1) rozdziału odnotowano wyzwania wynikające z realizacji przedmiotowego modelu.

W rozdziale **drugim** zaprezentowano wybrane doświadczenia europejskie wykorzystujące waluty lokalne (miasta Wörgl, WIR Banku w Szwajcarii, Szwedzkiego Banku Spółdzielczego JAK Medlemsbank i Bristol Pound) oraz poddano analizie polskie eksperymenty z walutą lokalną *Dobrym* i *Zielonym*. W kończącym ten rozdział Podsumowaniu (2) zestawiono cechy charakterystyczne oraz specyfikę systemów walut lokalnych.

Rozdział **trzeci** poświęcony został przeglądowi uwarunkowań historycznych (punktów zwrotnych) oraz aktualnych problemów i wyzwań polskiej bankowości spółdzielczej, a także specyfiki bankowości spółdzielczej w innych krajach. Przegląd rozpoczyna analiza definicji banku oraz banku spółdzielczego i spółdzielczości, występująca w literaturze przedmiotu

² zob. S. Gesell, *Die Natürliche Wirtschaftsordnung*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1904, C. H. Douglas, *Economic democracy*, Harcourt, Brace and Howe, New York 1910; C. H. Douglas, *Social Credit*, (wyd.1924), Reprint, Institute of Economic Democracy, Vancouver Canada 1979, D. Suhr, *The neutral Money Network*, (wyd. niem.) *Netzwerk neutrales Geld*, Uniwersytet w Augsburgu, Zeszyt nr 228/1994

³ S. Gesell twierdził, że ujemne oprocentowanie tzw. demurrage (rodzaj podatku za przestój pieniądza) wymusza jego obieg – właściwie przyspiesza rotację pieniądza, /w/ S. Gesell, *Die Natürlche Wirtschaftsordnung*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1904

⁴ rozumiany jako - realistyczną ocenę rzeczywistości i podejmowaniu jedynie takich działań, które gwarantują skuteczność, /za/ <http://sjp.pwn.pl/sjp/:2572268> [09.03.2016 r.]

i regulacjach prawnych. Przedstawiając doświadczenia historyczne polskiej bankowości spółdzielczej, podkreślono, iż jej idea oparta była zarówno na koncepcjach Franza Hermana Schulze'a jak i Friedricha Wilhelma Raiffeisena (które w skrócie zaprezentowano). Rozdział kończy określenie zagrożeń i czynników rozwoju sektora bankowości spółdzielczej, jako Podsumowanie 3.

W rozdziale **czwartym** uwzględniając sytuację funkcjonowania na tym samym lokalnym terenie (głównie wsi oraz małych miast) co banki spółdzielcze polskich mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, przeanalizowano ich znaczenie w kontekście kluczowego segmentu klientów banków spółdzielczych. Określono pojęcie i cechy tego sektora, zdiagnozowano jego potrzeby finansowe, a także relacje banków spółdzielczych i MMiŚP. Wyartykułowanie czynników i uwarunkowań rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw we współpracy z bankami spółdzielczymi, jako Podsumowanie 4, kończy rozdział czwarty.

Rozdział **piąty** zawiera próbę identyfikacji przesłanek wdrożenia modelu waluty lokalnej dla małych banków spółdzielczych, począwszy od przyjęcia założeń nowej koncepcji - modelu waluty lokalnej w funkcjonowaniu banków spółdzielczych (polskich) i sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MMiŚP). Określono cele, zadania, mechanizm i zasady funkcjonowania proponowanego rozwiązania, ponadto identyfikację głównych przesłanek wdrożenia systemu waluty lokalnej.

Następnie przedstawiono przyjęte cele i założenia badawcze (dla identyfikacji przesłanek wdrożenia modelu), omówiono przeprowadzone badania, zaprezentowano ich wyniki i wnioski, a także scharakteryzowano uwarunkowania prawne, organizacyjne i szacunki finansowe wdrożenia przedmiotowego systemu. W Podsumowaniu (5) rozdziału przedstawiono sugestie dotyczące skutecznego wdrożenia rozważanego systemu.

Całość zamykają wnioski końcowe. Dowodzą słuszności postawionej w rozprawie tezy, iż "...Wprowadzenie modelu waluty lokalnej w relacjach bank spółdzielczy – sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw tworzy nowe możliwości rozwojowe..." oraz w konkluzji "... Model waluty lokalnej w kontekście relacji pomiędzy bankami spółdzielczymi (polskimi) a sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw..." oznacza praktyczną propozycję udoskonalenia modelu funkcjonowania polskich banków spółdzielczych (zwłaszcza małych)⁵ oraz rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w oparciu o walutę lokalną.

⁵ Można przyjąć, że koncepcja systemu waluty lokalnej (z racji praktycznej przydatności) mogłaby funkcjonować w co najmniej 200 polskich bankach spółdzielczych.

Rozprawa doktorska wpisuje się nurt ekonomii społecznej.⁶ Bowiem w wielu jej miejscach eksponuje się działalność edukacyjną i promującą współdziałanie (społeczną), wraz z współodpowiedzialnością za osiągnięte rezultaty. Są to praktykowane zasady spółdzielcze – samopomocy, samorządności, demokracji czy wspólnego rozwiązywania własnych spraw, które nie tylko zainspirowały ludzi na całym świecie, ale powodują rozwój lokalnych społeczności. Są to także podstawowe kryteria ekonomii społecznej.

⁶ Zakłada ona działalność opartą o zasady i wartości wskazujące nadrzędność świadczenia usług dla członków lub określonej wspólnoty nad uzyskiwaniem zysków, demokratyczne zarządzanie i autonomiczność z równoczesnym ukierunkowaniem na ludzi i pracę. Wskazuje ona na solidarność międzyludzką oraz ustroju gospodarczego, stąd też nazywana jest również gospodarką społeczną. Podstawowe jej wartości stanowią zasady ustroju gospodarczego. Zostały zapisane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ...” Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”.../w/ art. 20 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483

ROZDZIAŁ 1.

MODEL WALUTY LOKALNEJ W RELACJACH POMIĘDZY PODMIOTAMI GOSPODARCZYMI

1.1. Pojęcie waluty lokalnej

W literaturze dotyczącej bankowości i finansów powszechnie używa się terminu *pieniądz*,⁷ z reguły nie wdając się jego pochodzenie i istotę.⁸ Przyjmuje się, że jest powszechnie bezwarunkowo akceptowany jako środek płatniczy (środek wymiany), spełnia również trzy inne funkcje. Jest jednostką rozrachunkową (w której prowadzone są rozliczenia i wyrażone są ceny), środkiem przechowywania wartości (tezauryzacji) oraz miernikiem odroczonej płatności (może służyć do zakupów w przyszłości).⁹ Jest... nie mówi, skąd się wziął? Niewykluczone, że fakt ten wynika to z racji potrzeby zajmowania się głównie bieżącymi problemami gospodarczymi (i politycznymi), gdzie brak jest miejsca na pytania fundamentalne... Ponadto pieniądz jest "...sferą" gospodarki, która została najbardziej pogmatwana i naznaczona przez wielowiekowe ingerencje rządu".¹⁰

Aby zrozumieć zarówno pochodzenie jak i naturę pieniądza, zasadnym wydaje się rozważenie sytuacji – czy (i jak) możliwym byłoby funkcjonowanie gospodarcze bez pieniądza – czyli wyłącznie w oparciu o wymianę barterową. Można wyobrazić sobie, że w małej społeczności (np. kilkurodzinnej wioski) zarówno taka wymiana produktów (np. ryby na jajka) czy usług jest możliwa. Wymiana barterowa zachodzi wyłącznie wtedy, kiedy każdy potrzebujący uzyskuje dobro, na którym mu akurat zależy. Jednakże kiedy społeczeństwo rozwinie się do

⁷ Historia przypisuje powstanie pieniądza Sumerom (3100-1955 r.p.n.e.). Stworzyli oni jednak wyłącznie jednostkę obrachunkową, nie zaś pieniądz jako jednostkę występującą fizycznie, np. monetę. Przy rozliczeniach mówiło się wprawdzie, iż poszczególne przedmioty transakcji warte są określoną ilością srebra. Jednakże samo srebro (fizycznie) w wymianie - transakcji - regulowaniu zapłaty się nie pojawiało. /za/ E. Samhaber, *Das Geld, Eine Kulturgeschichte*, Bayreuth 1976, s. 13

⁸ Dla przykładu w podręczniku do ekonomii (według opisu na obwołucie – powszechnie używanym w uczelniach europejskich) D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Ekonomia - Mikroekonomia*, t.1, PWE Warszawa 1995, pomimo tego, że pojęcie „pieniądz“ pojawia się w wielu miejscach, brak jest omówienia jego istoty, podobnie w; J.A. Szwaagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973; H. Cywiński, *Dziesięć wieków pieniądza polskiego 980-1980*, LSW, Warszawa 1982; A. Kozak, *Znaczenie pieniądza*, Norbertinum, Lublin 2004, s. 12 i nast.;

⁹ zob. D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Ekonomia - Makroekonomia*, t.2, PWE Warszawa 1995, s. 94 i nast.; W ww. treści mowa tylko czym jest pieniądz (nie wchodząc m.in. w przyczyny jego pochodzenia i istotę); Internetowy słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego definiuje pieniądz, jako: 1) środek płatniczy przyjmowany w zamian za towary i usługi lub zwalniający od zobowiązań, 2) moneta lub banknot obiegowy, /za/ www.sjp.pwn.pl [15.03.2014 r.]

¹⁰ zob. M.N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie. Krótka historia pieniądza*, Fijorr Publishing, Warszawa 2009, s. 28

większych rozmiarów, trudność narasta, aż wyłącznie wymiana barterowa, staje się niemożliwa. Możliwa (i potrzebna) jest natomiast inna wymiana - oparta o inne zasady.

Dotychczasowa wymiana – tzn. przejęcia towarów (albo skorzystania z usług) oferowanych przez jednych (jedną osobę) w zamian za towary (usługi) oferowane przez drugich (drugą osobę), gdzie korzystają obie strony (gdyż każda ze stron ceni wyżej to, co otrzymuje, od tego co przekazuje w zamian),¹¹ przybiera postać wymiany pośredniej (tu również korzystają strony transakcji). Sprzedający wymienia swój produkt (usługę) na np. dziesięć uncji srebra, by z czasem (albo w innym miejscu) zakupić potrzebny mu (inny) produkt (usługę) np. za pół uncji srebra. Nie występuje więc przymus natychmiastowego zaspokojenia bezpośrednich potrzeb sprzedającego i kupującego (lecz poprzez zastosowanie środka wymiany – tu: srebra¹²). Występuje za to dodatkowa okazja do współpracy pomiędzy uczestnikami życia gospodarczego. Stwarza to możliwość większego podziału pracy, zaś kolejnym efektem jest rozwój materialny, intelektualny oraz duchowy uczestników tegoż życia.¹³

Powszechnie wiadomym jest, że w najbardziej rozwiniętych społeczeństwach środkiem wymiany były metale szlachetne.¹⁴ Głównie dzięki ich specyficznym – użytecznym właściwościom fizycznym (np. kowalności, podzielności, charakterystycznemu wyglądowi i niezmienności w czasie czy rzadkiemu występowaniu). Ten proces akceptowania np. miedzi, srebra czy złota, wynikał ze spontanicznego wykorzystania przez ludzi ich przydatnych ww. cech, jako środka wymiany. Stąd też, nie umowa społeczna (czy jakaś konwencja) lecz stopniowo zauważalna przydatność – niemonetarna użyteczność towaru (ze względu na sam z siebie) oraz zbywalność (towar powszechnie kupowany i sprzedawany) spowodowała, że towar ten stał się *pieniędzem*.¹⁵ Ze swojej natury pieniądz był towarem - rzeczą zbywalną, która miała zastosowanie wprawdzie w konsumpcji.¹⁶ Dochodzimy więc do pojęcia *pieniądza naturalnego*,¹⁷ którym jest każdy rodzaj pieniądza pochodzący

¹¹ tamże

¹² Jako środki wymiany wspomniane w licznych zapisach historycznych występowały bardzo różne towary, np. skóry, bydło, sól, muszle, tytoń, miedź, srebro, złoto itd.

¹³ zob. J. G. Hülsmann, *Etyka produkcji pieniądza*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014, s. 2 i 3

¹⁴ Moneta kruszcowa (złota i srebrna), jak wskazują na to dane literaturowe, miała być zapoczątkowana w praktykach płatniczych w VII w.p.n.e. przez Lidyjczyków. Co charakterystyczne, dla oznaczania wartości tych monet bito nan nich królewski stempel oznaczający m.in. ich wagę. /za/ P. Schaal, *Pieniądz i polityka pieniężna*, PWE, Warszawa 1996, s. 17; Jak podkreśla to J. Conrad w *Grundriß zum Studium der politischen Ökonomie, cz. I; Nationalökonomie*, wyd.7, Jena 1910 (reprint), s. 73 - sztabki złota i srebra opatrzone stemplem oznaczającym wagę używane były dla wyrównywania sald w obrotach między bankowych jeszcze w 1910 roku.

¹⁵ tamże

¹⁶ zob. A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t.1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, ks.1, rozdz. 4, s. 30-31; L. von Mises, *Teoria pieniądza i kredytu*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2012, s. 46

¹⁷ Koncepcja pieniądza naturalnego ma długą (aczkolwiek zapomnianą) tradycję; zob. F. Bastiat, *Przeklęty pieniądz*, /w/ <http://mises.pl/?s=Bastiat+Przeklęty+pieniądz> [09.03.2012 r.];

z dobrowolnej współpracy działających osób. Przy czym za współpracę dobrowolną należy przyjąć wszelką współpracę, która nie narusza niczyjej własności oraz jest nienaruszalna.¹⁸ Co także warto podkreślić, z wywodu wynika, że pieniądz naturalny powinien posiadać wartość (zanim zostanie zastosowany jako pieniądz) oraz powinien nadawać się do użycia fizycznie jako środek wymiany (nie ulegać zniszczeniu w trakcie tej wymiany - „konsumpcji“).

Wywód wskazuje, że najlepszymi pieniędzmi są (winny być) złoto i srebro. Przeczyć wydaje się temu fakt, iż nie ma na świecie żadnego kraju, w którym używa się złota i srebra jako pieniędzy.¹⁹ Za to we wszystkich krajach praktykowany jest pieniądz papierowy²⁰ głównie ze względu na szereg czynników, m.in. bardzo niskie koszty produkcji czy łatwe dostosowanie jego ilości do zapotrzebowań czy też łatwości (innych) koniecznych zmian. Pozwala to na stwierdzenie, że pieniądz papierowy służyć winien w zasadzie tylko do wymiany.

Stąd wynika, że ceny płacone za pieniądz papierowy mogą spaść nawet do zera (niesie więc ze sobą ryzyko całkowitej utraty wartości), podczas gdy cena pieniądza towarowego (wz. złota, srebra – posiadającego wartość samą w sobie) będzie zawsze większa od zera.

Wynika z tego także, że źródłem wartości pieniądza papierowego jest coś więcej niż powszechna zgoda (akceptowalność) na jego stosowanie. Wskazuje to, iż jest to przymus (dekret) władz do jego stosowania. Obserwacje te odnoszą się także do tzw. *pieniądza elektronicznego*. Internet umożliwia dokonywanie płatności tzw. elektronicznych, są to jednakże tylko nowe, użyteczne i bardzo efektywne formy dostępności i transferu wz. „pieniądza rządowego“. Istotą pieniądza papierowego nie jest więc to, że są wykonane z papieru, ale to, że są wprowadzane na mocy „dekrety“ (nie na zasadzie spontanicznego wyboru uczestników rynku).²¹

¹⁸ zob. L. von Mises, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2011, rozdz. VIII, X i XV; H-H. Hoppe, *Ekonomia i etyka własności prywatnej. Studia z zakresu ekonomii politycznej i filozofii*, Fijorr Publishing, Warszawa 2011; H-H. Hoppe, *Demokracja. Bóg, który zawiódł*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa 2006

¹⁹ Chociaż w RPA krugerrandy (złote południowoafrykańskie monety bulionowe) są prawnym środkiem płatniczym, jednak obecnie nie są używane jako pieniądz krajowy. Wykorzystywane są przede wszystkim jako lokata kapitału (jako wygodniejsze od sztabek złota) oraz jako monety kolekcjonerskie.

²⁰ Podkreślić trzeba, że pieniądz papierowy często mylony jest z pieniądzem kredytowym emitowanym w formie papierowej, gdyż sformułowanie „pieniądz papierowy“ używane jest zarówno w wąskim sensie, jak i w odniesieniu do pieniądza kredytowego (czasem też – papierowych certyfikatów na pieniądze, wymienialne na towary). Pieniądz kredytowy pojawił się gdy w wymianach pośrednich używano tzw. instrumentów finansowych – papieru jako potwierdzenia istnienia długu (IOU w jęz. ang. *I owe you* - jestem ci dłużny), który dalej służył jako środek wymiany. Warunkiem jego funkcjonowania było zaufanie – nienaganna reputacja wystawcy, tym samym akceptacja tegoż papieru jako zapłaty za usługi bądź nabywane dobra. Z uwagi m.in. na ryzyko bankructwa emitenta pieniądza kredytowego, jest on tylko pochodnym rodzajem pieniądza. Wartość nadaje mu wyłącznie spodziewany przyszły wykup za pomocą jakiegoś towaru. Zob. J. G. Hülsmann, *Etyka produkcji pieniądza*,... wyd. cyt., rozdz. I

²¹ tamże

Analizując kwestie dotyczące istoty pieniądza spotkać można pogląd, że "...istota pieniądza jest określana przez spełniane przez niego funkcje".²² Skoro tak, to powstaje pytanie; dlaczego pieniądz wypełnia określone funkcje? To zaś przekierowuje naszą uwagę z powrotem w stronę relatywnie licznych teorii pieniądza, chociażby wymienić tylko teorię pieniądza jako towaru, nominalistyczną, państwową, funkcjonalną czy informacyjną teorię pieniądza.

Teoria pieniądza jako towaru – opiera jego istotę na wartości materiału, z jakiego powstał. Szczególnie relacje te podkreślali merkantyliści,²³ fizjokraci²⁴ oraz przedstawiciele szkoły historycznej.²⁵

Nominalistyczna teoria pieniądza, która datowana jest niemal równoległe z ww. podkreśla jego abstrakcyjną (nie materialną) lecz powszechnie uznawaną wartość. Oznaczać to miało, że bez znaczenia jest materia (z jakiej wykonany jest pieniądz) lecz ważna (powszechnie uznawana) jest umowa społeczna jaką zawarli obywatele (zwykle jednego państwa) uznając określone środki za pieniądz.²⁶

Państwowa teoria pieniądza uznaje pieniądz za "...wytwór porządku prawnego".²⁷ Ogranicza się zasadniczo jednakże do pieniądza gotówkowego. Pieniądz ten jest więc jedynie środkiem płatniczym (powstałym na drodze formalnoprawnej), z gwarancją państwa (dotyczącą tychże funkcji płatniczych).²⁸ Teoria ta nie daje jednakże ogólnego wyjaśnienia istoty pieniądza.

²² zob. P. Schaal, *Pieniądz i polityka pieniężna...*, wyd. cyt., s. 23

²³ Merkantylizm (z włoskiego *mercante* - kupiec bogacący się na handlu, handlowiec) - system polityki gospodarczej; ideologia, która pojawiła się w myśli ekonomicznej na przełomie XVI i XVII w. Termin ten z kolei wywodzi się z bulionizmu - teorii mówiącej, że posiadanie metali szlachetnych jest równoznaczne z bogactwem. Zawdzięcza się mu duży wkład w budowę zrębów współczesnej ekonomii. Merkantylizm określany jest czasami opisowo jako „epoka kupców” lub „kupiecki kapitalizm”. /za/ R. Goryszewski, *Wokół poglądów na rolę pieniądza w gospodarce, historii i teorii ekonomii, Cz. III; Zarys koncepcji i problematyki merkantylizmu*, Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie 2010, t.IV, Zeszyt 1-4, s.15

²⁴ Fizjokratyzm jako model przeciwstawny merkantylizmowi (z greckiego *physiocratie* - panowanie natury) jest pierwszym teoretycznym systemem francuskiej szkoły ekonomicznej. Co więcej, zostaje zestawiony jako całościowy zbiór poglądów ekonomicznych przez nadwornego lekarza Ludwika XV - François'a Quesnay'a (1694-1774). Za prekursora szkoły klasycznej i fizjokratycznej można także uważać irlandzkiego kupca i bankiera, Richarda Cantillona (1680-1734). W Eseju "*Ogólne rozważania nad prawami handlu*" zawarł tezę, że ziemia jest źródłem lub "materia" bogactwa "formowanego" przez pracę, podkreśla znaczenie prawa koncentracji własności w przemianach gospodarczych, rozwija własną teorię ceny, w tym ceny pracy jako czynnika produkcji. /za/ https://www.nbportal.pl/wiedza/artykuly/historia-mysli-ekonomicznej/wrogowie_merkantylistow_fizjokraci [11.04.2016 r.]

²⁵ Szkoła historyczna (niemiecka), nurt refleksji ekonomicznej powstały w Prusach pod koniec XIX wieku i występujący jako jednolita szkoła do połowy XX wieku, gdzie wszelkie ludzkie działania wyrażać miały podstawowe cechy momentu rozwoju "Ducha" danego Narodu bądź innego "Bytu" ponadindywidualnego. Obecność państwowych instytucji w gospodarce postrzegano jako coś oczywistego i słusznego, gdyż działania władzy państwowej realizowały interesy organicznie pojmowanego narodu/cywilizacji/rasy. /za/ https://pl.wikipedia.org/wiki/Niemiecka_szkoła_historyczna [11.04.2016 r.]

²⁶ zob. P. Schaal, *Pieniądz i polityka pieniężna...*, wyd. cyt., s. 25

²⁷ zob. G.F. Knapp, *Staatliche Theorie des Geldes*, Leipzig 1905 (reprint)

²⁸ tamże

Funkcjonalna teoria pieniądza interpretuje istotę pieniądza argumentując jego funkcje – jako miernika wartości, środka gromadzenia wartości (tezauryzacji) oraz środka przekazywania wartości. Przedstawicielami tej teorii byli, m.in. C. Menger, F. von Wieser czy L. von Mises. Chociaż można przyjąć, iż funkcjonalna teoria zasadniczo i najpełniej wyjaśnia istotę pieniądza, to kontrowersje odnośnie postrzegania istoty pieniądza mają miejsce do chwili obecnej. Dowodem tego jest powstanie z początkiem XXI wieku informacyjnej teorii pieniądza.²⁹ Przyjmuje ona, że pieniądz jest kluczowym elementem przekazu informacji w światowej gospodarce. Stanowi bowiem kluczowy czynnik informacji na temat sytuacji na rynkach światowych. Podkreśla się, że „...jako element kanału funkcjonowania kapitalizmu, a nie treści, pieniądz musi być miarą, a nie tym, co się mierzy”.³⁰ Wskazując, że pieniądz to przede wszystkim informacja, nie władza. Dlatego, że władza (państwo) może zwiększyć ilość pieniądza na rynku, jednakże nie jest w stanie zwiększyć jego wartości.³¹

Tak więc sygnalizując złożoność postrzegania problematyki istoty pieniądza można stwierdzić, iż kwestia ta w literaturze przedmiotu ma wiele interpretacji uzależnionych od przyjmowanych poglądów.

Poglądy ww. wynikają z oparcia rozważań o stanowiska szkół ekonomicznych głoszących różne zasady funkcjonowania rynku, w tym wolnorynkowe. Stąd też w literaturze przedmiotu stwierdzić można zasadnicze różnice w spojrzeniu dotyczącym również roli pieniądza w gospodarce.³² Wynikają one w zależności od poglądów przedstawicieli reprezentowanej szkoły - od uznawania (bądź nie) roli państwa i jego wpływie na procesy gospodarcze oraz (wynikającą z tego) prowadzoną politykę gospodarczą, pieniężną i fiskalną kraju, tj. - od koniecznego interwencjonizmu państwa (jak J. M. Keynes i jego następcy)³³, poprzez ograniczoną interwencję państwa (szkoła chicagowska, M. Friedman i monetarysty)³⁴, po pogląd niemal całkowicie negujący udział państwa w gospodarce, prezentowany przez

²⁹ zob. G. Golder, *Standard złota w epoce pieniądza cyfrowego. Informacyjna teoria pieniądza*, Fijorr Publishing, Warszawa 2015, s. 59 i nast.

³⁰ tamże, s. 62

³¹ tamże

³² Rola pieniądza w gospodarce od wieków była przedmiotem rozważań i analiz. Można powiedzieć, że trudno spotkać ekonomistę, który nie wypowiedziałby się na ten temat. Począwszy np. od Richarda Cantillona (*Essai sur la nature du commerce en général*, czyli „Ogólne rozważania nad prawami handlu”), Adama Smitha (*Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*,... wyd. cyt.), Davida Ricardo (*Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*, PWE, Warszawa 1957), Jeana Baptiste Saja („...pieniądz jest jedynie wozem dla przekazywania wartości produkcji”./w/ *Traktat o ekonomii politycznej, czyli prosty wykład sposobu, w jaki się tworzą, rozdzielają i spożywają bogactwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1960, s. 209.), czy Johna Maynarda Keynes’a (*Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003), po wielu następnych - wykazywało zainteresowanie ww. tematyką.

³³ J. M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, ...wyd. cyt.

³⁴ P. Ptak, *Ile państwa w gospodarce. Milton Friedman o ekonomicznej roli państwa*, Academia Oeconomica, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008; <https://for.org.pl/pl/a/5150,milton-friedman-poglady-szczegolnie-na-temat-polityki-pienieznej> [06.03.2016 r.]

twórców i zwolenników austriackiej szkoły ekonomii (L. von Mises, F. A. von Hayek i inni).³⁵

W świetle ww. rozważań należy także zauważyć, iż istnieje doktryna *neutralnego pieniądza* (budząca wśród ekonomistów wiele kontrowersji)³⁶ w oparciu, o którą od lat funkcjonuje wiele lokalnych walut w Europie i na świecie.³⁷ W doktrynie tej, za neutralny pieniądz uważa się pieniądz wolny od długu, tzw. pieniądz bezodsetkowy. Dla odróżnienia pieniądza aktualnie będącego w powszechnym, krajowym czy też międzynarodowym obiegu, uważanego za pieniądz oparty o dług, tj. pieniądz funkcjonujący wraz z odsetkami.

Wykazywany jest pozytywny wpływ wykorzystywania tychże walut lokalnych na rozwój lokalny. Stały wzrost ich ilości (w tym również w Europie), wskazuje na możliwość (pomimo istniejących wątpliwości czy też kontrowersji w zakresie poprawności teoretycznych) rozważenia ich praktycznego zastosowania (adaptacji) dla rozwoju, zarówno lokalnego biznesu (MMiŚP) jak i lokalnych - banków spółdzielczych w Polsce.

Pamiętać trzeba, że we wszystkich tradycyjnych religiach i społeczeństwach potępia się lichwę, jako coś nagannego. Wynika to z sytuacji, w której – przy tradycyjnych sposobach

³⁵ zob. L. Von Mises, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*,...wyd. cyt.; F.A. von Hayek, *Konstytucja wolności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006; F. A. von Hayek, *Pieniądz i kryzysy*. Dzieła wybrane, t.1

³⁶ S. Gesell, *Die Natürliche Wirtschaftsordnung*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1904, Reprint -Spojrzenie to zdecydowanie różni się od tradycyjnego w ekonomii klasycznej postrzegania neutralności pieniądza (wpływu zaburzeń monetarnych na procesy realne w długich okresach). Uznawanego przez istniejący nurt myśli ekonomicznej traktujący neutralność pieniądza jak aksjomat, będący podstawą określenia modelu funkcjonowania gospodarki rynkowej; zob. R. J. Barro, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 1997, jak również inny pogląd...”ekonomii klasycznej, w której pieniądzu była przypisywana marginalna rola w gospodarce, zgodnie z zasadą neutralności pieniądza”.../w/ R. Bartkowiak, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2008; S. Horowitz, *Understanding Say's Law of Markets*, http://www.fee.org/the_freeman/detail/understanding-says-law-of-markets [05.01.2015r.]; R. Goryszewski, *Wokół poglądów na rolę pieniądza w gospodarce w historii i teorii ekonomii*, Część IV: *Koncepcje pieniądza wybranych ekonomistów klasycznych*, /w/ Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie, tom 1-4 (V) 2011, s. 23-36, <http://www.wbs.lcs.net/pliki/Goryszewski5.pdf> [05.01.2015 r.]; A. Sieroń, *Neutralność pieniądza*, *Studia Ekonomiczne*, Nr 1 (LXXX) 2014, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Ekonomicznych, s. 88-107; M. Blaug, *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, PWN, Warszawa 1994, s. 168-170; Z zasady neutralności pieniądza wypływa wniosek, że gospodarka mogłaby funkcjonować bez pieniądza... /za/ S. Guzdek, *Historyczne ujęcie klasyczno-neoklasycznej teorii pieniądza i poglądów Johna Maynarda Keynesa*, ZN nr 8 PTE, Kraków 2010, s. 215; Oryginalny pogląd i wkład Silvio Gesella, m.in. co do teorii procentu i pieniądza, podkreśla w swojej pracy J. M. Keynes, pisząc także, że...”przyszłość więcej się nauczy od Gesella niż od Marksa. Każdemu, kto czyta wstęp do „Naturalnego porządku gospodarczego”, da on wyobrażenie o moralnej wartości Gesella. Myślę, że wczytując się w ten wstęp można znaleźć odpowiedź na marksizm”... J. M. Keynes, *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, ...wyd. cyt., s. 319-323; Pogląd, iż pieniądz jest neutralny głosi także R. E. Lukas /w/ *Nobel Lecture: Monetary Neutrality*, *Journal of Political Economy*, 104 nr 4, sierpień 1996, s. 661-682. Z kolei L. von Mises twierdzi, że koncepcja neutralnego pieniądza jest ...”równie niedorzeczna, jak pojęcie stabilnej siły nabywczej. Mylą się ci, którzy sądzą, że pieniądz, pozbawiony własnej siły napędowej, byłby pieniądzem doskonałym; wtedy w ogóle nie byłby już to pieniądz”... zob. L. von Mises, *Ludzkie działanie*, ...wyd. cyt., s. 356. Podobne stanowisko prezentują; J. H. de Soto /w/ *Pieniądz, kredyt bankowy i cykle koniunkturalne*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2011, s. 385 i nast.; M. N. Rothbard, *Ekonomia wolnego rynku*, Fjorr Publishing, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2017, s. 641 i 671.

³⁷ Jeżeli przyjąć za prawdziwe informacje Wikipedii, to na świecie funkcjonuje około 5000 lokalnych systemów walutowych; za https://pl.wikipedia.org/wiki/Waluta_lokalna [15.05.2015 r.]

gospodarowania (występowania ograniczonych zasobów) - aby spłacić dług wraz z odsetkami trzeba zabrać komuś część tych zasobów, co prowadzi do zubożenia kogoś innego. Powoduje to tworzenie sytuacji konfliktowych. Dzisiaj wzrost gospodarczy zapobiega podobnym konfliktom. Można oddać (spłacić) więcej niż się pożyczyło. Wzrost (gospodarczy) ten jest jednak niezbędny (konieczny), aby zwrócić więcej niż się pożyczyło, tzn. kredyt czy też pożyczkę (kwotę pożyczoną) oraz odsetki. A co w sytuacji, kiedy nie ma wzrostu? Jak zwrócić więcej...? W jaki sposób - skąd mają pojawić się odsetki?

Twórcy teorii *neutralnego pieniądza*³⁸ zakładają, że odsetki nie są naturalną (ponadczasową) właściwością pieniądza. Przytaczane są dowody potwierdzające tezę, że pieniądz nieoprocentowany (lub z oprocentowaniem ujemnym)³⁹ jako szybko krążący, przyspiesza i zwiększa obrót dóbr (w tym inwestowanie w dobra trwałe), czy usług (wszelkich wzajemnych świadczeń). Powoduje to wzrost lokalnego dobrobytu, gdyż nie jest opłacalne „trzymanie” pieniądza (bezsensowne) nie zabezpieczającego posiadanego bogactwa. Wymusza to jego (pieniądza) cyrkulację.

Typowym przykładem był występujący w średniowieczu *pieniądz brakteatowy*.⁴⁰ Pieniądz ten sam w sobie był fizycznie mało trwały, a zarazem „obowiązkowo” często wymieniany (czasem nawet dwa razy w roku), po to by nie było sensu jego gromadzenia. Ten wymuszony obrót pieniądza, trwały i stale powracający impuls w ówczesnej gospodarce, spowodował ekonomiczny rozwój rejonu Brandenburgii, Weimaru, Magdeburga i innych okolic Niemiec. Pieniądz nadawał się tylko do obrotu - wymiany, nie zaś do gromadzenia i „zamrażania” pieniądza jako rodzaj skarbu. Stąd też cenione były wszelkie umiejętności rzemieślnicze, kupieckie i inna pracowitość tworząca dobrobyt i wszelkie bogactwo materialne.⁴¹ Przy takim „pieniądzu” inwestowano we wszystko co było niezbędne dla poprawy życia. Powstawały pracownie rzemieślnicze, warsztaty, budynki, inwestowano również w ich wyposażenie ale także wyroby artystyczne. We wszystko co podnosiło wartość majątku. Tworzono w ten sposób niemal przez trzy wieki realny rozwój gospodarczy

³⁸ zob. S. Gesell, *Die Natürliche Wirtschaftsordnung*, ...wyd. cyt.; C. H. Douglas, *Economic democracy*, Harcourt, Brace and Howe, New York 1910; C. H. Douglas, *Social Credit*, (wyd. 1924), Reprint, Institute of Economic Democracy, Vancouver Canada 1979; D. Suhr, *The neutral Money Network*, (wyd. niem.) *Netzwerk neutrales Geld*, Uniwersytet w Augsburgu, Zeszyt nr 228/1994

³⁹ S. Gesell twierdził, że ujemne oprocentowanie tzw. demurrage (rodzaj podatku za przestój pieniądza) wymusza jego obieg – właściwie przyspiesza rotację pieniądza.

⁴⁰ *Brakteat*, z *lac. bractea – blaszka*, cienkie blaszane monety; zob. K. Walker, *Das Geld in der Geschichte*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1959; B. Lietaer, *Now Money for a New World*, Random House, London 2001

⁴¹ L. von Ebengreuth, *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters*, (1926), Verlag Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt 1969

i kulturalny. Trwał on dopóki w XV wieku nie zmieniono wskazanych wyżej zasad, znanych w historii jako: *Renovatio Monetae*.⁴²

W sytuacji powstawania państw narodowych (według tzw. systemu westfalskiego), waluty lokalne nie mogły mieć racji bytu. To państwo zapewniło sobie monopol na emisję pieniądza – scentralizowanej waluty (począwszy od tzw. „wiecznego” pensa), emitowanej decyzją króla, z wszelkimi tego konsekwencjami.

Powyższa analiza (prezentująca doświadczenia około trzystu lat funkcjonowania *pieniądza neutralnego*, a faktycznie z ujemnym oprocentowaniem) potwierdza możliwość wzrostu dobrobytu lokalnego poprzez wprowadzenie nieoprocentowanego pieniądza.

Chociaż na *pieniądz brakteatowy* można również spojrzeć z perspektywy „ucieczki” od tego pieniądza w towary i wszelkie inne dobra, to raczej trudno nie zauważyć jego realnego wpływu na ówczesny rozwój gospodarczy. Pieniądz ten, jak to już wcześniej podkreślono, powodował wzrost lokalnego dobrobytu, gdyż nie opłacało się przetrzymywanie pieniądza, który nie zabezpieczał posiadanego bogactwa. Musiał więc spełniać chociażby funkcje miernika wartości czy też funkcje płatnicze (środka przekazywania wartości), chociaż nie był traktowany jako środek gromadzenia wartości (tezauryzacji) w dłuższym czasie. Przykład ten wskazywać może na możliwość rozwoju lokalnego również w sytuacji funkcjonowania „ułomnego” pieniądza, tj. pieniądza (waluty)⁴³ używanego w lokalnej społeczności bez jego funkcji tezauryzacyjnej. Istotne byłoby w tym przypadku przede wszystkim, aby spełniał co najmniej oczekiwaną funkcję pomiaru wartości i ułatwiał wymianę towarów.

Definiując pojęcie *waluty lokalnej*, zaznaczyć trzeba, iż terminem tym oznacza się pieniądz powszechnie używany, lecz nie narodowy (taki jakim jest obecnie np. *polski złoty*, *szwedzka korona*, *brytyjski funt szterling* itp. (ani inny międzynarodowy np. euro), którym posługiwać się można na normalnych zasadach pieniądza powszechnego, tylko w ściśle określonym regionie (lokalnie).

Jest to więc umowna jednostka rozliczeniowa, służąca do zaspokojenia lokalnych potrzeb płatniczych (wymiany), przy zapewnieniu jej funkcji (pieniądza) pomiaru wartości.

⁴² *Renovatio Monetae* to średniowieczne prawo monetarne (m.in. zapisane w 1220 r. w najstarszym niemieckim kodeksie prawnym, tzw. *Zwierciadle saskim*) określające zwyczajowe zasady wymiany monet będących w obiegu, zob. także - W. Morawski, *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2002, s. 42

⁴³ terminem waluta określa się jednostkę pieniężną danego kraju, /za/ Encyklopedia Popularna PWN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 914; waluta – 1) jednostka monetarna będąca podstawą systemu pieniężnego w danym kraju, 2) typ systemu pieniężnego zależny od tego, jaki środki pieniężne są w obiegu..., /za/ www.sjp.pwn.pl

Może występować (w systemach walut lokalnych) w sytuacji, gdy „nie ma czym płacić” za towary czy inne występujące (tworzone) dobra, bo np. na skutek występowania zatorów płatniczych (w obiegu pieniądza...) fizycznie brakuje pieniądza narodowego - gotówki, co może doprowadzić do utraty płynności i upadłości firm. Zamiast rozwiązań barterowych występuje więc pieniądz lokalny⁴⁴.

Aby był jednak stosowany (akceptowany), wymagana jest (w odróżnieniu od pieniądza narodowego) zgoda użytkowników (tego rozwiązania) na jego przyjęcie. Występuje więc zasadniczo, jako;

- dodatkowy (uzupełniający obok waluty narodowej),
- akceptowalny (przez wszystkich uczestników modelu waluty lokalnej) środek płatniczy, nie zaś „zamiast” waluty obowiązującej w danym czasie, na danym terenie.

Jest to praktykowane w świecie rozwiązanie, zwłaszcza w sytuacji (ww.) wystąpienia braku gotówki - tworzenia się zatorów płatniczych, itp.

Przykłady zastosowania takich rozwiązań (walut) pokazują, iż są to praktykowane skuteczne sposoby na wzrost koniunktury lokalnej, czy spadku bezrobocia – generalnie poprawy sytuacji ekonomicznej regionu (nawet państwa).⁴⁵ Wynika to bowiem z zasady podtrzymywania w obiegu lokalnym pieniądzy (waluty lokalnej), co tworzy obieg pieniądza (w tymże środowisku lokalnym), który tym samym generuje wzrost gospodarczy. Każdy posiadający w tym czasie gotówkę (walutę lokalną) może kupować lokalne towary (waluta lokalna jest akceptowana) na lokalnym rynku, np. w lokalnym sklepie.⁴⁶ Tym lokalnym sklepem zainteresowane jest głównie lokalne przedsiębiorstwo, czy też inny lokalny wytwórca. Zwiększają się obroty, rośnie zatrudnienie... rozwija się gospodarka.⁴⁷

⁴⁴ można spotkać się z pojęciem „pieniądz alternatywny”, jednakże zdaniem autora nie jest on alternatywą w wymianie – transakcjach kupna sprzedaży, lecz uzupełnieniem brakującego pieniądza, stąd też termin ten nie wydaje się być adekwatnym do roli jaką spełnia waluta lokalna.

⁴⁵ zob. M. McCleay, A. Radia, R. Thomas, *Money Creation in the Modern Economy*, Bank of England Quarterly, 2014 Q1/w/ <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2014/qb14q1prereleasemoneycreation.pdf> [30.09.2016 r.]; J. Ryan-Collins, T. Greenham, *Where Does Money Come From?*, London: New Economics Foundation, s. 145-146; J. Blanc, *Classifying 'CCs': Community, Complementary and Local Currencies*, International Journal of Community Currency Research 2011, Vol. 15.; J. Slay, J. Penny, *Commissioning for Outcomes and Co-production: a practical guide for local authorities*, New Economics Foundation, London 2014, /za/ http://b.3cdn.net/neweconomics/974bfd0fd635a9ffcd_j2m6b04bs.pdf [30.09.2016 r.]; B. Ward, J. Lewis, J. Plugging the Leaks: Making the most of every pound that enters your local economy, New Economics Foundation, London 2002, /za/ <http://www.neweconomics.org/publications/entry/plugging-the-leaks> [26.09.2016 r.]; J. Ferreirer, M. Perry, *Spending Time with Money: From shared values to social connectivity*, CSCW '15 Proceedings of the 18th ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work & Social Computing, s. 1222-1234

⁴⁶ Przykładem typowym dla takiego rozwiązania, jest m.in. Bristol Pound – omówiony w części dalszej

⁴⁷ tamże

Na podkreślenie zasługuje fakt, mający miejsce w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, funkcjonowania oprócz obowiązującej waluty – złotego, także waluty uzupełniającej, jaką były bony PeKaO.⁴⁸

Bony emitowane przez Bank Polska Kasa Opieki SA od 1 stycznia 1960 r. (praktycznie ważność straciły dopiero 1 stycznia 1991 r.) wydawane były w Polsce osobom, które otrzymywały środki pieniężne (z tytułu wynagrodzeń, emerytur, rent, darowizn, spadków itp.) z krajów Europy Zachodniej i USA (zamiast należnych im walut – dolarów, marek, franków, funtów itd.). Obywatele polscy otrzymywali ekwiwalent w bonach (alternatywnej walucie lokalnej), którymi można było płacić tylko w wydzielonej sieci sklepów – PEWEX lub Baltony. Za bony można było kupić wtedy deficytowe (przez to dodatkowo atrakcyjne), najbardziej poszukiwane na rynku towary. Zarówno krajowe jak i importowane – od artykułów spożywczych (np. kawa, herbata, alkohole, papierosy itd.), poprzez artykuły chemii gospodarczej, perfumy, odzież...po sprzęt RTV i samochody, a nawet mieszkania. W czasach powszechnego niedoboru, reglamentowania towarów (szczególnie zaś w okresie, kiedy większość towarów można było kupić wyłącznie „na kartki”) bony PeKaO SA były drugą walutą krajową. Ten powszechnie „pożądany” wtedy pieniądz (bony), zaspokajał potrzeby w miarę normalnego funkcjonowania niektórych grup społeczeństwa. Tych, których było na to stać, bowiem przelicznik w stosunku do oficjalnej waluty był bardzo wysoki, jak również obowiązywał zakaz handlu tą walutą, stąd występowało dodatkowe ryzyko. Niemniej jednak ten substytut pieniądza – waluta uzupełniająca oraz doświadczenia tamtego okresu, potwierdzają możliwość występowania równoległe – waluty narodowej oraz uzupełniającej (lokalnej) z korzyścią dla pewnych warstw społeczeństwa.⁴⁹

Nie był to przypadek odosobniony. Podobnie należy traktować m.in. system talonów - rozwiązania praktykowane w PRL w latach 70 i 80 ubiegłego wieku, w zamian za dostarczane do punktów skupu surowce wtórne. Talony takie można było w wyznaczonych

⁴⁸ nie było to rozwiązanie występujące tylko w PRL. Podobny system bonów na użytek m.in. tzw. eksportu wewnętrznego występował także w innych krajach socjalistycznych np. w byłej NRD, gdzie występowały bony nominowane w markach wschodnich (z założenia równych DM) emitowane przez Forum – Aussenhandelsgesellschaft M.B.H., /w/ W. Morawski, *Zarys powszechnej historii pieniądza...* wyd. cyt., s. 334; Ponadto bony PeKaO funkcjonujące w systemie gospodarki nakazowej (nie wolnorynkowej) pełniły (co do zasady) funkcje waluty uzupełniającej (pomimo występowania na terenie całego kraju – w sieci sklepów wyłącznie przeznaczonych do ww. osób). Równocześnie podkreślić należy, iż ww. bony (posiadając fizyczną postać) miały swoją inną od oficjalnej wartość (czarnorynkową), jak również za ich wartością stały możliwe do kupienia ww. towary (na ogół zagraniczne) w warunkach gospodarki niedoboru na rynku oficjalnym. Celem ich funkcjonowania nie była poprawa płynności finansowej, wzrostu gospodarczego, itp. (jw.), lecz z racji równoległego występowania (oprócz oficjalnej waluty - złotego) można przyjąć, iż była to waluta uzupełniająca.

⁴⁹ Ten wymuszony przez państwo proceder był opłacalny dla PRL, gdyż przejmowała deficytowe w tym czasie waluty, jak również dla zamożniejszej części społeczeństwa, posiadających bony PeKaO, m.in. jako namiastka normalności zakupów dóbr ogólnie niedostępnych.

sklepach (najczęściej po jednym w mieście) zamieniać na zazwyczaj niedostępne w handlu artykuły przemysłowe.⁵⁰

Analogiczna zasada obowiązywała także w latach 80 XX w. (czasach ogromnego niedoboru wszelkich artykułów). Na Śląsku, funkcjonowały tzw. książeczki „G” – dla pracujących pod ziemią górników w kopalniach węgla kamiennego.⁵¹ Otrzymywali oni za pracę w dni wolne (soboty, niedziele i święta) wynagrodzenie w formie zapisów na książeczkach „G”.⁵²

System funkcjonował w ten sposób, że w kopalniach węgla kamiennego istniejące placówki (ajencje) ówczesnego banku PKO, prowadziły książeczki oszczędnościowe (papierowe, takie same jak będące powszechnie wtedy w krajowym użyciu książeczki oszczędnościowe) dla pracowników kopalni. Na podstawie rozliczeń działu księgowo-finansowego kopalni z PKO w książeczkach tych zapisywane były - uznawane kwoty wynagrodzeń (tylko z tytułu zapłaty za pracę w dni ustawowo wolne) poszczególnych pracowników. Zakupów atrakcyjnych (równocześnie drogich) wtedy, przez to niedostępnych towarów (głównie artykułów odzieżowych, tzw. agd, rtv i przemysłowych), dokonać można było wyłącznie w sieci (wydzielonych – jak się szacuje, łącznie kilkunastu (!) sklepów na całym Śląsku) sklepów „G” (zwanych potocznie „GEWEXAMI”). W sklepach tych zapłaty za zakupywane towary realizowane były poprzez zapisy - obciążanie kwotami transakcji w tychże książeczkach „G” przez pracowników placówek (ajencji) PKO. Bowiem w każdym ze sklepów „G” były placówki (ajencje) banku PKO. System ten wymuszał wśród pracowników kopalń konieczność pracy w dni wolne (!), za to istniała możliwość nabycia deficytowych (wtedy) towarów.

Praktyki te można uznać za potwierdzenie praktycznego funkcjonowania waluty komplementarnej (uzupełniającej) w naszym kraju, zaś z racji występowania tylko na ściśle określonym lokalnym obszarze, jako typowy przykład występowania waluty lokalnej.⁵³

⁵⁰ Podobne systemy funkcjonują obecnie w Zachodniej Europie, przy czym istotą ich działania jest zwiększenie uwagi kupujących na problemy związane z ochroną środowiska naturalnego oraz zwiększenie lojalności klientów w zakupach – określonych sklepach, ich sieci itd. (np. w Rotterdamie), zob. <http://www.qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/Book-NU-spaarpas-UK-def1.pdf> [25.02.2016 r.]

⁵¹ Ten przykład – jako obieg waluty lokalnej, można przyjąć także jako kolejny dowód nie tylko istniejących patologii gospodarki centralnie planowanej ale także złego funkcjonowania pieniądza krajowego. Wskazuje to tym samym na szerokie spektrum możliwości powstawania i wykorzystywania praktycznego walut lokalnych. Przy czym ich praktykowanie nie wiązało się wtedy w używaną ww. terminologią. Natomiast fakt fizycznego występowania takowego rozwiązania praktycznego (można powiedzieć - pieniądza równoległego – waluty lokalnej), nie powinien budzić wątpliwości co do jego istoty w przedmiotowych rozważaniach.

⁵² Na podstawie regulacji wynikających z zapisów Uchwały Rady Ministrów nr 199 z dnia 11 września 1981, /w/ http://www.encyklopedia.solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00912_Uchwała_Rady_Ministrów_nr_199/8 [27.02.2016 r.]

⁵³ Podkreślić przy tym jednak należy, że np. pojawiające się (najczęściej w okresach wakacyjnych) tzw. „waluty lokalne” – różne lokalne „talary” itp. są faktycznie żetonami (traktowanymi jako atrakcja kolekcjonerska) i nie można traktować je jako walutę lokalną, gdyż nabywane są za obowiązującą walutę krajową i nie funkcjonują

1.2. Waluta lokalna jako narzędzie wsparcia budowy relacji

Waluta lokalna aby mogła funkcjonować w ściśle określonej społeczności lokalnej musi zostać zaakceptowana przez jej użytkowników. Założyć więc trzeba, że uczestnicy tego rozwiązania wyrażają zgodę na prowadzenie swej działalności z uwzględnieniem rozliczeń w *walucie lokalnej* prowadzonej przez wyodrębniony (specjalnie utworzony lub istniejący) podmiot. Jednakże podmiot ten musi być nie tylko akceptowany przez wszystkich uczestników społeczności, ale jego działania muszą również podlegać kontroli wszystkich interesariuszy. Wskazuje to z kolei na możliwość akceptacji ww. wyłącznie podmiotu charakteryzującego się co najmniej dużym zaufaniem społecznym. Może być to przykładowo miejscowa (odpowiednio przygotowana) spółdzielnia czy zainteresowany taką współpracą lokalny bank, albo spółdzielnia i bank czyli bank spółdzielczy.

Zasadniczo *waluta lokalna* nie ma formy fizycznej (z reguły nie występuje ani w formie papierowej, ani jako monety lub tp.)⁵⁴ lecz jedynie jako zapis księgowy. Stąd wynika, że winna charakteryzować się prostotą, przejrzystością, łatwością zrozumienia oraz praktykowania. Inaczej mówiąc, *walutę lokalną* można postrzegać jako prosty system⁵⁵ wzajemnego wspierania się uczestników lokalnego rynku.

Warunkiem niezbędnym jej (*waluty*) funkcjonowania jest stworzenie i utrzymanie wzajemnych więzi⁵⁶ oraz wspierania się, pomiędzy wszystkimi uczestnikami systemu. Można

równolegle (jak np. analizowane wcześniej bony PeKaO SA), ⁵³ komunikat NBP z dnia 06.07.2007 r. Wyjaśnienie... Biura Prasowego NBP...dot. emisji „lokalnych pieniędzy”... ” (1). Zgodnie z Konstytucją RP, ustawą o NBP oraz ustawą o denominacji złotego prawo emisji pieniądza (znaków pieniężnych) przysługuje wyłącznie Narodowemu Bankowi Polskiemu. (2). Polskie przepisy nie przewidują możliwości wydawania pieniądza lokalnego, rozumianego jako prawny środek płatniczy. (3). Odrębną kwestią jest możliwość podejmowania różnych inicjatyw zmierzających do produkcji żetonów i bonów towarowych. Ich inicjatorzy nie powinni jednak działać w sposób, który mógłby wprowadzać w błąd ich odbiorców, co do prawnego charakteru takich inicjatyw, w szczególności przypisywania im przymiotu pieniądza rozumianego jako prawny środek płatniczy. W związku z powyższym używanie sformułowania „pieniądz lokalny” lub „własny pieniądz” może wprowadzać w błąd odbiorców żetonów i bonów, co do ich prawnego charakteru”... /za/ www.nbp.pl/home.aspx?f=aktualnosci/wiadomosci_2007/lokalny.html, [02.01.2015 r.]

⁵⁴ Dla oddania stanu faktycznego trzeba stwierdzić, że zdarzają się lokalne rozwiązania, gdzie waluta lokalna występuje także w formie fizycznej – przykładowo papierowej jak *Bristol Pound* (przykład szerzej opisany dalej) ale w niniejszych rozważaniach skupiono się na jej formie niematerialnej.

⁵⁵ System - rozumiany jako układ pewnych elementów, powiązanych ze sobą różnymi zależnościami, utworzony dla spełniania pewnych funkcji, tu m.in. wzajemnego wspierania się. Chodzi tu o postrzeganie rozważanego modelu także w ujęciu systemowym – myślenia systemowego. Jak stwierdza K. Krzakiewicz /w/ *Myślenie systemowe i mentalne modele w zarządzaniu*, Organizacja i Kierowanie, Nr 1/2014, s. 86 "...fundamentalna zasada myślenia systemowego polega na tym, że zachowanie systemów determinowane jest przez ich strukturę. Rezultaty zależne są od struktury systemu. Aby poprawić rezultaty należy zmienić strukturę systemu”.

⁵⁶ To, że obecnie obserwuje się raczej zanikanie więzi społecznych, nie oznacza, że ich poprawa (umacnianie) jest niemożliwa. Jak uczą liczne przykłady, poprawa więzi ma miejsce szczególnie w przypadkach, kiedy więzi kojarzone są dodatkowo z profitami. Logika rozważań wskazuje więc, na możliwość umacniania się więzi, także w naszych społecznościach lokalnych. Osiągane korzyści, przez wszystkich uczestników systemu będą dowodem uzasadniającym „opłacalność więzi”.

również przyjąć, że sprzyjać temu będą uzyskiwane wymierne korzyści u wszystkich uczestników rozważanego modelu współpracy.

Wzajemne wspieranie się, polegać winno na rozległej współpracy⁵⁷, w tym wymianie informacji pomiędzy użytkownikami waluty, sprzedaży swoich produktów, usług itd.⁵⁸

Występująca we wzajemnych rozliczeniach waluta lokalna powoduje, iż sprzedaż możliwa jest tylko w przypadku, kiedy podaż (produktów, usług) znajdzie popyt (na nie), czyli sprzedający znajdują kupujących (co, jak to potwierdzają m.in. analizowane przykłady literatury przedmiotu nie stanowi problemu).⁵⁹

Pomocne w sprzedaży są informacje zbierane i rozpowszechniane przez podmiot obsługujący walutę (np. bank). Stąd też można przyjąć, że podmiot obsługujący rozliczenia waluty (np. bank) stworzy i będzie obsługiwał (komputerowy) system niezbędny dla sprawnego funkcjonowania całości.

W systemie dokonuje się zapłaty za przeprowadzone transakcje zleceniami księgowymi (można je więc traktować tak jak czeki), nie fizycznie występującym pieniądzem.

Wszelkie wzajemne operacje zapisywane są na rachunkach uczestników systemu rozliczeń – na dobro rachunku (uznają) lub w ciężar (je obciążają). Rachunki te mogą być połączone (w szczególny techniczny sposób) z rachunkami (bankowymi) uczestników przedmiotowego rozwiązania.

Dla zobrazowania działania modelu (i systemu rozliczeń), przyjąć można, że np. wszelkie kwoty „walutowane” są w CARBO,⁶⁰ w relacjach $1 \text{ CARBO} = 1 \text{ PLN}$, służące do określania wartości dokonywanych transakcji. Stąd nie ma (nie będzie) problemów z rozliczeniami wielkości sprzedaży oraz związanymi z tym problemami podatkowymi. Gdyż, np. sprzedawca sprzedający określony przedmiot (usługę) za X PLN (w dotychczasowym zapisie), czyli sprzedaje go (ją) za X CARBO (w nowym zapisie –

⁵⁷ Należy zauważyć, że w znaczącej części polscy przedsiębiorcy wyróżniają się na tle całości społeczeństwa nie tylko zaufaniem jakim (na ogół) się cieszą, ale także wysokim poziomem współpracy. Dotyczy to współpracy MMiŚP głównie z innymi (podobnymi) przedsiębiorstwami, /w/ P. Zadura-Lichota (red.), *Innowacyjna przedsiębiorczość w Polsce. Odkryty i ukryty potencjał polskiej innowacyjności*, PARP, Warszawa 2015, s. 63-71... Daje to tym samym podstawy do przyjęcia ww. założeń.

⁵⁸ Pomocne są (mogą być) wszelkiego rodzaju informacje zbierane oraz skatalogowane. Ekspozowane zarówno w formie papierowej, jak i elektronicznej – dostępne np. na stronach www banku.

⁵⁹ zob. G. Hallsmith, B. Lietaer, *Creating Wealth. Growing Local Economics With Local Currencies*, New Society Publishers, Gabriola Island, Canada 2011; M. Kennedy, B. Lietaer, J. Rogers, *People Money. The promise of regional currencies*, Triarchy Press 2012; Należy mieć na uwadze fakt, iż w Polsce około ¼ MMiŚP działa na rynku lokalnym (co przedstawiono w Rozdziale 4).

⁶⁰ Dla prostoty rozważań przyjęto termin CARBO jako nazwę waluty lokalnej. Co oczywiste, walutę tworzoną w realnej rzeczywistości można nazwać dowolnie – według uznania twórców. Tu - CARBO jako nawiązanie do historycznej, staropolskiej „Karbony” hrabiego Andrzeja Zamoyskiego (jako przedsiębiorczej pożyczkowej formy rozwoju społeczności lokalnej), jak i również nazwy odnoszącej się do pochodzenia autora rozważań - Górnego Śląska związanego z węglem (*łac. Carboneum*).

w zaakceptowanej *walucie lokalnej CARBO*). Nie występują więc żadne problemy „nominałowe” czy konieczność przeliczeń jednostek.

Analogicznie dokonujący zakupu – tak jakby dotychczas kupował za X PLN – kupuje za X *CARBO*. Całość jawi się prosto. Jest też adekwatnie odnotowana w zapisach księgowych systemu rozliczeniowego. Tym samym *waluta lokalna* w postaci fizycznej nie jest potrzebna (używana).

Podstawową regułą jest zasada, iż zapisane na rachunkach kwoty, nie są oprocentowane. Honorowane są długi (akceptowane do ściśle określonej wysokości),⁶¹ które jednak podlegają opłatom (zgodnie z Tabelą opłat i prowizji). Zasadą jest również, że nie ma możliwości „pobrania” swoich kwot z rachunku. Możliwy jest tylko obrót. Zapisy zalegające na rachunkach powodują ewentualną „utrata” wartości związanej tylko z poziomem inflacji złotego [PLN], gdyż 1 *CARBO* = 1 PLN.

Nie jest to jednak naruszenie monopolu NBP, gdyż mamy do czynienia tylko i wyłącznie ze scentralizowanym systemem księgowym, który wykorzystywany jest do rozliczeń wzajemnych uczestników modelu *CARBO*.

Podmiot prowadzący przedmiotowe rozliczenia nie odpowiada (z założenia) za świadczenia podatkowe uczestników modelu *CARBO* wobec urzędu skarbowego. Odpowiedzialność taką (zgodnie z zapisem w umowie o korzystaniu z *CARBO*) ponoszą każdorazowo uczestnicy osobiście (dotyczy to również ZUS i innych).

Rozwiązanie wykorzystujące *walutę lokalną* o nazwie *CARBO* finansuje się z składek - wpisowych (rozumianych jako, np. opłata aktywacyjna) oraz opłat za rozliczanie transakcji (zgodnie z Tabelą opłat i prowizji).

W trakcie funkcjonowania analizowanego rozwiązania, w sytuacji powstawania tzw. osadów, możliwym staje się proces udzielania pożyczek. Pożyczki te udzielane mogą być według ustalonych przez uczestników systemu *CARBO* zasad. Dotyczyć to będzie zarówno opłat, czasokresu pożyczania, celu czy też precyzyjnie określonej zdolności kredytowej wraz z przyjętymi formami zabezpieczenia ich zwrotności. Zaznaczyć trzeba, że w przypadku uruchomienia procesu udzielania pożyczek, zachowane zostaną wszelkie wcześniejsze procedury bankowe.⁶²

Co charakterystyczne - wielkość strumienia *CARBO* z uwagi na obsługę w komputerowym systemie informatycznym, będzie możliwa do stałego monitorowania. Ponadto wielkość tego strumienia utrzymywana będzie w stałej równowadze. Warunkiem

⁶¹ Kwota maksymalnego debetu zostaje ustalona w umowie o prowadzenia rachunku – rozliczeń w *CARBO*.

⁶² Dotyczy to rozwiązania, w którym podmiotem obsługującym *walutę lokalną* jest (będzie) lokalny bank.

podstawowym jest bowiem zasada, iż suma wielkości sprzedaży jest taka sama (bardzo zbliżona) do sumy kupna. Dotyczy to obrotów w całym systemie.

Waluta lokalna (komplementarna do krajowej) tworzyć może dodatkowo korzystne relacje z lokalną społecznością (przy czym, nie tylko biznesowe), pomiędzy przedsiębiorcami, jak i z podmiotem obsługującym - instytucją finansową (gdyby zostało przyjęte, że jest to np. bank) obsługującą system. To stosowana *waluta lokalna* stać się może platformą budowy oraz poprawy relacji wszystkich, którzy jej używają (będą używać).

1.3. Cele wprowadzenia waluty lokalnej w relacje biznesowe

Przyjmując formę spółdzielczą jako jedną z głównych, zweryfikowanych form wspólnego gospodarczego działania ludzi, zakłada się, iż zarówno nowo utworzona jak i istniejąca spółdzielnia (czy też funkcjonujący bank spółdzielczy), nie tylko może ale powinna „powiązać” wokół siebie możliwie najszerszą aktywnie społeczność. Z definicji spółdzielni, rozumianej jako „...niezależne stowarzyszenie osób łączących się dobrowolnie w celu zaspokojenia swoich wspólnych gospodarczych, socjalnych oraz kulturalnych potrzeb i dążeń poprzez współposiadane i demokratycznie zarządzane przedsięwzięcie”,⁶³ wynikają zarówno wspólne cele jak i współdecydowanie (w związku z współposiadaniem).

Wspólnym, podstawowym celem jest współpraca dla ciągłego rozwoju. Dlatego też w modelu *CARBO* wykorzystywany jest system identyfikujący transakcje wzajemne (zapisy księgowe wszelkich transakcji) na indywidualnych rachunkach rozliczeniowych⁶⁴ poszczególnych uczestników systemu. System ten działa z wykorzystaniem wydzielonych programów IT np. spółdzielni czy banku (spółdzielczego). Przeznaczonych wyłącznie dla obsługi tych transakcji. *CARBO* ma powodować przyspieszenie sprzedaży (wymiany) i obrotów wzajemnych pomiędzy uczestnikami systemu.

Tak więc:

Celem strategicznym rozważanego modelu *CARBO* jest rozwój podmiotu obsługującego (czy będzie to spółdzielnia, czy bank - lokalny) oraz firm lokalnych;

⁶³ zob. W. Boguta, Z. Gumkowski, M. Martynowski (red.), A. Piechowski, *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi. Kompendium wiedzy dla szkół i uczelni rolniczych oraz instytucji otoczenia rolnictwa*, KRS, Warszawa 2014, s.19

⁶⁴ W systemie tym nie występują odsetki. Wszelkie środki na rachunkach są nieoprocentowane.

- Banku (gdyby przyjęto, że dotyczy to banku spółdzielczego), poprzez zwiększanie osiągniętych wyników finansowych, poprawę efektywności działania, wzrost konkurencyjności i jakości obsługi oraz wzmocnienie pozytywnego wizerunku banku spółdzielczego (w tym, zwiększanie liczby aktywnych członków banku spółdzielczego), a także wspieranie zrównoważonego rozwoju lokalnego w oparciu o etyczne, spółdzielcze zasady.

- Firm (mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z terenu działania banku), poprzez zwiększenie obrotów wzajemnych uczestników sieci *WL*, zwiększenie sprzedaży, poprawę zyskowności, możliwość tworzenia nowych miejsc pracy, rozwoju gospodarczego firm i regionu - w oparciu o etyczne, spółdzielcze zasady.

Hierarchizując cele, z punktu widzenia MMiŚP cel zasadniczy, to;

- 1) zwiększenie ilości klientów i obrotów wzajemnych (i zysków) uczestników systemu,
- 2) zwiększenie lojalności klientów i kontrahentów,
- 3) umożliwienie rozwoju MMiŚP,
- 4) umożliwienie stabilizacji na rynku (lokalnym),
- 5) poprawa wizerunku w otoczeniu.

Z punktu widzenia banku spółdzielczego (przy ww. założeniu) cel zasadniczy, określić można jako;

- 1) wzrost ilości klientów banku,
- 2) zwiększenie przychodów (i zysków),
- 3) zwiększenie ilości członków banku spółdzielczego,
- 4) zwiększenie lojalności klientów banku,
- 5) poprawa wizerunku – postrzegania banku w otoczeniu.

Dla banku celami operacyjnymi są;

- optymalizowanie wszelkich procesów wewnętrznych banku,
- poprawna strategia komunikacji: bank – firma, firma – firma, bank – firma – otoczenie – bank, oparta na otwartości, szczerości i zaangażowaniu,
- opracowanie, wdrożenie i obsługa sprawnego systemu rozliczeń bezgotówkowych transakcji *CARBO*, opartej o bezpieczne narzędzia informatyczne,
- partnerska współpraca wszystkich członków systemu (modelu) *CARBO*, każdy jest zarówno klientem jak i partnerem,
- zespołowa praca ukierunkowana na działania – poszukiwania optymalnych rozwiązań nakierowanych na osiągnięcie celu głównego,
- właściwa organizacja – jasne struktury, procesy i zadania,

- rozwój osobisty wszystkich „pojedynczych” uczestników sieci (modelu) *CARBO*, wzajemne wsparcie, np. poprzez spotkania biznesowe, tragi, warsztaty itp.,
- stały rozwój oferty sieci (modelu) *CARBO*, udoskonalanie wprowadzonych rozwiązań oraz stałe inspiracje w celu doskonalenia posiadanych rozwiązań,
- edukacja otoczenia i promocja marki *CARBO* jako wspierającej zrównoważony rozwój lokalny, rozpowszechniającej zalety spółdzielczej formy działania, opartej o własne, lokalne zasoby, dążącej do ich rozwoju z poszanowaniem lokalnej tradycji i ekologii.

Zasadą jest angażowanie maksymalnie możliwej ilości wolontariuszy dla propagowania tej idei współpracy – wspólnego rozwoju z wykorzystaniem koncepcji – modelu *waluty lokalnej* w konkretnym środowisku lokalnym.

Jak dowodzi praktyka wolontariatu, na terenie naszego kraju, np. wszelkie akcje pomocy, działań na rzecz ekologii, dziedzictwa narodowego, ochrony zdrowia itd.⁶⁵ cieszą się ogromnym powodzeniem i zaangażowaniem wolontariuszy - osób w różnym wieku.

Podobna sytuacja występuje w krajach europejskich. Jest to korzystne w skali społecznej, gdyż działania te dodatkowo poprawiają wzajemne pozytywne relacje w społeczeństwie.⁶⁶

⁶⁵ Zasady wolontariatu reguluje Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku, o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2016, poz. 239, Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000239> [26.05.2016 r.]

Na wiele korzyści ze stosowania wolontariatu wskazuje, np. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Raport końcowy. Ocena funkcjonowania realizujących lokalną strategię PROW 2007 – 2013*, Warszawa 2012; Raport prezentujący wyniki badań mające na celu ocenę funkcjonowania lokalnych grup działania (LGD) realizujących lokalną strategię rozwoju w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007–2013). Akcentuje się w nim szczególnie oddolność inicjatyw wynikającą z diagnozy lokalnych potrzeb, a następnie wdrażanie przez inicjatorów własnych strategii rozwoju lokalnego, zob. www.psd.com.pl [26.06.2015 r.]

⁶⁶ Pozytywnym przykładem takiej pozytywnej relacji przy stosowaniu waluty lokalnej, jest praktykowany od 2011 roku system *torekes* (w belgijskim mieście Ghent, we Flandrii), zob. <http://www.torekes.be/> [25.02.2015 r.]

Co warto podkreślić system ten funkcjonuje w tzw. trudnej okolicy, gdzie połowę polucji stanowią osoby w podeszłym wieku, a mówi się tam w około dwudziestu językach. Co także istotne, już w chwili rozpoczęcia ww. systemu, ilość zgłaszających wolontariuszy przeszła najśmielsze oczekiwania jego inicjatorów.

Wskazane cele nie wyczerpują wszystkich możliwych do osiągnięcia celów, z którymi związane jest funkcjonowanie waluty lokalnej (a właściwie szerzej rozumianych, systemów walut lokalnych). Ich zakres, zastosowanie oraz możliwości są wielorakie i bardzo różne. Najczęściej spotykanymi celami (oprócz ww.) są zakładane (preferowane) cele ekologiczne, np. wskazywane już NU (w Rotterdamie), gdzie system promuje szczególnie oczekiwane zachowania związane z ochroną środowiska – korzystanie z transportu publicznego, oszczędzania energii, większego wykorzystywania surowców wtórnych, itp. W zależności od występujących potrzeb (problemów) w danej społeczności, waluty komplementarne tworzone są dla ich zaspokajania (rozwiązywania). Stąd też potrzeby te (problemy), warunkują cel (cele) do osiągnięcia stawiane przed (po to tworzonymi) walutami lokalnymi.

Zdecydowana większość z nich służy celom wskazanym przez osoby fizyczne lub dla osób fizycznych, dlatego też w tych przypadkach decydujące są głównie cele społeczne, np. opieka zdrowotna – japoński system *Fureai Kippu*, którego celem jest rozwijanie i wzmacnianie wzajemnie wspierających się sieci nieformalnej opieki nad osobami starszymi w kraju w związku z wyzwaniem związanym z szybkim starzeniem się populacji, zmniejszenie zdolności rodziny do opieki nad starszymi członkami, oraz rosnącymi nieprzerwane kosztami

Ponadto, praca wolontariuszy ma dodatkowy wymiar. Niemal nie generuje wzrostu kosztów działania banku.

Dla wolontariuszy zaś jest, m.in.; możliwością współpracy w celach ww., zmiany spojrzenia na swoje lokalne otoczenie, podniesienia poziomu wiedzy i doświadczeń, czy też sposobem na wzrost aktywności społecznej, itp.⁶⁷

Pozyskanie zaangażowania, czy chociażby tylko deklarowanego poparcia idei przedmiotowej koncepcji, przez osoby cieszące się w (konkretnym) środowisku lokalnym autorytetem, olenia się jako nieodzowne, m.in.; dla powstawania i funkcjonowania ww. sieci sympatyków (klubów ?) systemu - modelu *CARBO*, organizowania sympozjów, zebrań tematycznych czy różnego rodzaju warsztatów biznesowych wykazujących, m.in. walory analizowanego rozwiązania.

Analiza powyższych celów wprowadzenia waluty lokalnej w relacje biznesowe, jak również analiza badań źródeł literaturowych przedmiotu⁶⁸ dają podstawy do stwierdzenia, iż waluta lokalna jest ze wszech miar interesującym, ale także może być korzystnym (w szerokim rozumieniu) rozwiązaniem dla społeczności lokalnych.

Artykułując w rozważanym modelu (jako konieczne) wszelkie pozytywne relacje uczestników tego rozwiązania oraz ich zamierzone cele, można powtarzając za Algernonem Sidneyem (jednocześnie go parafrazując) zaznaczyć, iż *”...nie dążymy do doskonałości, ponieważ dobrze wiemy, że nie ma jej w świecie ludzkim; lecz poszukujemy dla ludzi (firm) takich konstrukcji (rozwiązań), które obciążone są najmniejszymi lub najbardziej wybaczalnymi wadami”*.⁶⁹

opieki zdrowotnej, /za/ <http://community-currency.info/en/currencies/asia/fureai-kippu/>; <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/08/ijccr-2012-hayashi.pdf> [09.03.2015 r.].

Na terenach o wysokim poziomie bezrobocia celem głównym funkcjonowania walut lokalnych będzie, oczywiście rozwiązanie problemu bezrobocia. Praktykowany jest wtedy zazwyczaj Lokalny System Wymiany i Handlu - system LETS (*ang. Local Exchange and Trade System, powstały w 1982 r. w Courtenay (Kolumbia Brytyjska) w Kanadzie*). Podstawą jego funkcjonowania są (wpierw), posiadane w systemie informacje o potrzebach i oferowanych produktach (usługach), które przeliczane są na jednostki (czasu lub energii), zaś po dokonanych transakcjach - wykonanych pracach, rozliczane pomiędzy uczestnikami systemu, /za/ <http://www.transaction.net/money/lets/>; <http://lets.pl> [09.03.2015 r.].

Warto podkreślić także funkcjonowanie Ithaca Hours, której celem jest tworzenie wspólnotowej gospodarki w oparciu o walutę lokalną. Jak to podkreślają jej twórcy, ...”wprowadzając czas i umiejętności niezbywalne na rynku tradycyjnym”... /za/ <http://www.ithacahours.com/> [09.03.2015 r.]

⁶⁷ zob. http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/album_dobrych_praktyk.pdf [10.03.2015 r.]

⁶⁸ zob. G. Hallsmith, B. Lietaer, *Creating Wealth...*wyd.cyt.; M. Kennedy, B. Lietaer, J. Rogers, *People Money...*wyd. cyt.; www.psd.com.pl [26.06.2015 r.]; / <http://community-currency.info/en/currencies/asia/fureai-kippu/>; <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/08/ijccr-2012-hayashi.pdf> [09.03.2015 r.]; <http://www.transaction.net/money/lets/>; <http://lets.pl> [09.03.2015 r.]

⁶⁹ zob. Motto do F. A. von Hayek, *Konstytucja wolności...*wyd. cyt.

1.4. Podsumowanie 1

Waluta lokalna rozumiana jako umowna jednostka rozliczeniowa, służąca do zaspokojenia lokalnych potrzeb płatniczych (wymiany), przy zapewnieniu jej funkcji (pieniądza) pomiaru wartości, może (jak dowodzą analizy badań literatury przedmiotu) funkcjonować w lokalnych społecznościach, także biznesowych. Przy czym jest to nie tylko interesujące poznawczo, ale również może być to korzystne dla regionalnego (lokalnego) środowiska wykorzystującego *walutę lokalną*. *Waluta* ta, jest bowiem bardzo czytelna i łatwa do zrozumienia, tym samym realywnie prosta w stosowaniu.

Tabela 1. *Cechy charakterystyczne waluty lokalnej*

<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Cechy charakterystyczne</i>
Nazwa waluty	Dowolna – według uznania sygnatariuszy
Forma prawna	Dowolna – preferowana spółdzielnia
Idea przewodnia	Samopomoc w finansowaniu
Główny cel działania	Wsparcie działalności lokalnych firm
Podstawowe zasady i wartości	Współpraca, samorządność, demokracja, równość, niezależność
Odniesienie do waluty krajowej	Uzupełniająca
Forma występowania waluty	Zapis elektroniczny, czasem papierowa
Obszar występowania	region - lokalnie
Postrzeganie przez władze	Aprobata banków centralnych oraz Komisji Europejskiej
Inicjatywa	Ruch oddolny
Uczestnictwo w systemie	Tylko dla członków
Odpłatność za korzystanie z systemu	Odpłatne - wg taryf obowiązujących w systemie
Oprocentowanie środków	Model bezodsetkowy
Oddziaływanie na lokalny biznes	Wzrost zaufania do kontrahentów, zwiększanie współpracy, obrotów i zatrudnienia, integracja środowiska biznesowego, zmniejszanie bezrobocia, rozwój firm i zamożności ich właścicieli, wspieranie otoczenia – środowiska naturalnego
Oddziaływanie na społeczność lokalną	Integracja środowisk, wzrost poczucia wspólnoty – oddziaływania na własne otoczenie, duma z regionu, rozwój lokalny, wzrost zamożności społeczności
Wsparcie otoczenia	Wolontariat
Zaangażowanie polityczne	A polityczność
Preferowana ideologia	Liberalizm
Zagrożenie dla systemu walutowego kraju	Niskie
Możliwość implementacji w inne środowiska i regiony	Nie stwierdzono ograniczeń (deklarowane szerokie wsparcie m.in.; http://www.qoin.com ; New Economics Foundation - http://neweconomics.org)
Powszechna wiedza o walutach lokalnych (w innych środowiskach)	Niewielka / nieadekwatna do uzyskiwanych (możliwych) rezultatów

Źródło: opracowanie własne

Zasadniczo *waluta lokalna* nie ma formy fizycznej (z reguły nie występuje ani w formie papierowej, ani jako monety lub tp.) lecz jedynie jako zapis księgowy.

W rozważanym modelu, zapłaty za przeprowadzone transakcje dokonuje się zleceniami księgowymi, czyli można je traktować tak jak dotychczas czeki. Wszelkie wzajemne operacje zapisywane są na rachunkach uczestników systemu rozliczeń – na dobro rachunku (uznają) lub w ciężar (je obciążają). Rachunki te mogą być połączone (w szczególnie techniczny sposób) z rachunkami (bankowymi) uczestników przedmiotowego rozwiązania.

Występuje we wzajemnych rozliczeniach, dlatego sprzedaż możliwa jest tylko w przypadku, kiedy podaż (produktów, usług) znajdzie popyt (na nie), czyli sprzedający znajdą kupujących. Pomocne w sprzedaży są informacje zbierane i rozpowszechniane przez podmiot obsługujący walutę (np. bank). Stąd też można przyjąć, że podmiot obsługujący rozliczenia *waluty* (np. bank) stworzy i będzie obsługiwał (komputerowy) system niezbędny dla sprawnego funkcjonowania całości.

Wspólnym, podstawowym celem jest działanie w oparciu o współpracę wszystkich uczestników tego rozwiązania - dla ciągłego rozwoju. Logika rozważań wykazuje, iż za główne wyzwanie modelu *waluty lokalnej* można uznać kwestię przekonania potencjalnych zainteresowanych, do stworzenia oraz utrzymywania wzajemnie korzystnych, więzi.

Uwzględniając specyfikę części społeczeństwa polskiego, w wielu przypadkach napotkać można na tzw. słomiany zapał, „akcyjne” - okazjonalne działanie, wypalenie się po krótkiej chwili „zauroczenia”, powstanie antagonizmów np. na skutek różnych oczekiwań, niepełnego zaangażowania się, okresowych trudności itp. w efekcie zaprzestanie wspólnych działań. Stąd to etap właściwego przygotowania, w tym zwłaszcza prezentacji idei, modelu, celów do osiągnięcia i oczekiwanych korzyści przy praktykowaniu *waluty lokalnej*, zdaje się być niezwykle ważnym. Przekonanie stron - uczestników przedmiotowego modelu, postrzegać można zatem jako podstawowe wyzwanie – problem do rozwiązania dla inicjatorów przedsięwzięcia. Gdyby (jak można założyć) podmiotem obsługującym praktykowanie *waluty lokalnej* był lokalny bank (bank spółdzielczy) zadanie to wskazać można jako relatywnie łatwiejsze do wykonania. Badania dowodzą, że bank spółdzielczy, a precyzyjniej pracownicy banku spółdzielczego, często posiadają wysokie uznanie w środowisku lokalnym. Autorytet ten winien być wykorzystany do zaangażowania się również lokalnych liderów biznesu - przedsiębiorców we wprowadzanie koncepcji systemu waluty lokalnej.

Nie bez znaczenia jest także „wykorzystanie” dla tychże celów innych lokalnych autorytetów i to w szerokim przekroju społecznym, np. nauczycieli, w tym emerytowanych, środowiska

medycznego (lekarzy, farmaceutów), samorządowców i innych działaczy społecznych, czy też religijnych, jak również uczniów, np. starszych klas szkół średnich. W zależności od istniejącej sytuacji - specyficznej dla danego miejsca - zależnej od tzw. występujących okoliczności lokalnych. Na tym etapie (jak można przyjąć) nie powinno to stanowić większego problemu, gdyż na ogół każda „nowość” wśród znacznej części społeczeństwa wzbudza zainteresowanie. Dodatkowe wsparcie będące udziałem lokalnych organizacji zaangażowanych we współpracę poprzez lubiane w środowiskach, np. wystawy, targi, zawody czy tp., może być bardzo istotnym działaniem.

Na każdym etapie, znaczący być winien również udział działań z zastosowaniem nowych technologii wykorzystujących tak popularne urządzenia jak; smartfony, komputery, itp. przy wykorzystaniu adekwatnych do sytuacji i okoliczności form i mediów społecznościowych.

Kolejnym wyzwaniem wskazać można podtrzymanie tego zainteresowania. Wykorzystując spółdzielcze zasady współpracy, ze ściśle określonymi rolami, zadaniami, zakresami odpowiedzialności i kompetencji oraz (spółdzielczą ?) realną kontrolą uzyskiwanych efektów można przyjąć, że oczekiwane efekty możliwe są do uzyskania.

Można przyjąć, że w tak realizowanym modelu, korzyści odnoszą wszyscy zaangażowani. Podmiot obsługujący odnieść winien wymierne korzyści biznesowe, głównie poprzez obsługę *waluty*. Korzyścią dodatkową jawi się jego postrzeganie w środowisku lokalnym. Jako PODMIOT, który zmienia zarówno lokalny biznes, lokalną społeczność, ale przez to także lokalne ludzkie życie. Realizacja modelu *waluty lokalnej* może wpłynąć na całe otoczenie społeczno-gospodarcze. Zapewnić rozwój lokalnych firm... Powstać powinny oczekiwane nowe miejsca pracy... bez wątplenia zmianie (poprawie) powinno ulec życie lokalnych społeczności. Pozytywnie rozumiana lokalność, współpraca oraz działania na rzecz lokalnej społeczności, firm itd.

Przy czym mowa jest tu o kooperacji, z wykorzystaniem nowych technologii w współdziałaniu lokalnym, które to (technologie) jak można często zauważyć, szybko zmieniają przyzwyczajenia klientów. Praktyka uczy, że z czasem wykorzystywane technologie zmieniają także preferencje, a co za tym idzie ich oczekiwania. Stąd wniosek, że kluczem do osiągnięcia (i zwiększenia) satysfakcji klientów może być „tradycja” rozumiana jako pozytywne spojrzenie na lokalność, w połączeniu z „nowoczesnością” dostarczanych (innovacyjnych) rozwiązań. Konstatacja powyższych prawidłowości sprawia, że poniesiony wysiłek, w tym zwłaszcza ww. relacje - współdziałanie, przynieść może oczekiwane rezultaty.

ROZDZIAŁ 2.

PREZENTACJA ROZWIĄZAŃ WYKORZYSTUJĄCYCH WALUTY LOKALNE

W dalszych rozważaniach skupiono się na poszukiwaniach rozwiązań wykorzystujących systemy – modele *waluty lokalnej* – ich przykładów i (ich) analizach. Przyjęto następujące główne kryteria wyboru (ww.) poszukiwań;

- 1) rozwiązania praktykowane w Europie (głównie z uwagi na podobne do polskich warunki gospodarcze, formy działania przedsiębiorstw czy postrzeganie zbliżonych wartości),
- 2) możliwość funkcjonowania w różnych skalach – od wąskiego obszaru, np. miasta, do szerszego jak region i/lub całego kraju, oraz
- 3) o różnym czasie działania i wynikających z tego doświadczeń, praktykowanych rozwiązań, zamierzonych i/lub osiągniętych celów, itp. – w celu ich ewentualnej adaptacji do warunków polskich.

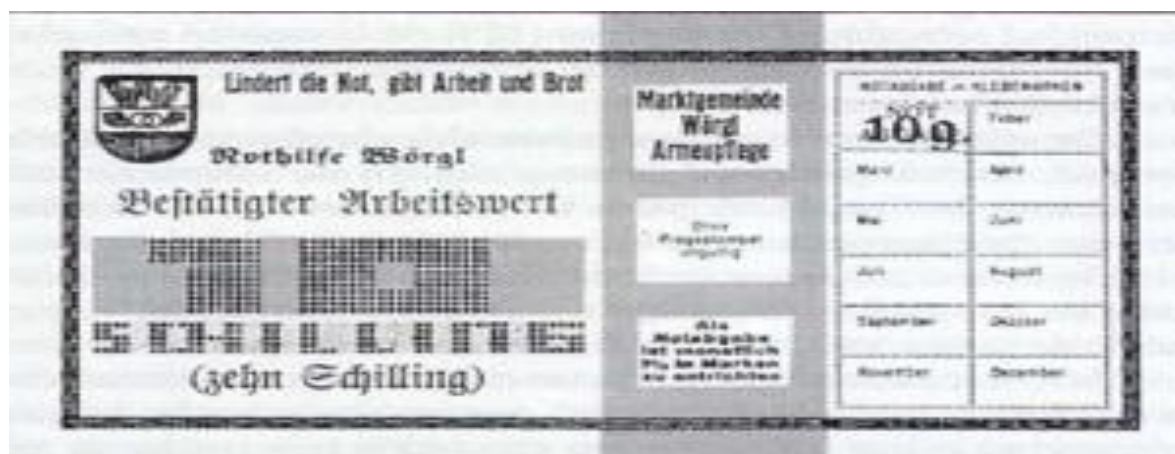
Po badaniach przedmiotowej literatury, skupiono się na wybranych (spełniających ww. kryteria) rozwiązaniach; w pierwszym najwcześniejszych (historycznych) miasta Wörgl, następnie doświadczeniach szwajcarskiego WIR Banku, szwedzkiej spółdzielni JAK Medlemsbank i angielskiego miasta Bristol.

2.1. Praktyki miasta Wörgl

Najbardziej rozpowszechnionym przykładem⁷⁰ niemal współczesnych doświadczeń z ujemnym oprocentowaniem pieniądza, są doświadczenia austriackiego miasta Wörgl. Kryzys światowy (lat 30 XX w.) doprowadził to miasto do zapaści gospodarczej, a tym samym do rosnących niepokoi społecznych. Burmistrz przekonał wtedy mieszkańców (miasta) do (opartej na koncepcji Silvio Gesella) emisji własnej waluty – *Wörgl Schilling*. Stąd też, miasto Wörgl drukowało własne (*freigeld – wolne pieniądze*) papierowe pieniądze

⁷⁰ zob. *Cud w mieście Wörgl*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 7-8/2012 oraz Nr 9/2012; M.Naqvi, J.Southgate, *Banknotes, local currencies and central bank objectives*, /w/ www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quartelybulletin/2013/qb130403.pdf www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/localcurrencies/default.aspx; <http://www.lietaer.com/2010/03/the-worgl-experiment/> [23.09.2015r.]

o nominałach 1, 5 i 10 (jako *Wörgl Schillingi* (zwane popularnie *Wörglerami*) . Przyjęto sztywny kurs wymiany (choć waluta ta obowiązywała tylko w rejonie Wörgl), 1 szylling austriacki = 1 szylling Wörgl. Zgodnie z koncepcją Gesella, waluta ta miała **ujemne oprocentowanie (demurrage)**. Praktycznie oznaczało to, iż na koniec każdego miesiąca, osoba posiadająca banknot zmuszona była do dokonania w kasie miejskiej opłaty w wysokości jednego procenta posiadanego nominału. Wpłata ta (potwierdzona stemplem miasta na banknocie) podtrzymywała jego ważność w kolejnym miesiącu i tak postępowano co miesiąc.

Rysunek 1. Banknot o nominalie 5 Wörgl Schilling.

Źródło: za <http://www.lietaer.com/2010/03/the-worgl-experiment/> [10.05.2014 r.]

Wörgl Schilling odniósł sukces. Nastąpił wzrost lokalnych obrotów oraz miejsc pracy. Przykład, jak system ten funkcjonował – miasto płaciło kopalni za węgiel, kopalnia wypłacała górnikom pensje, które przyjmowały lokalne sklepy, właściciele sklepów zakupywali towary u rzemieślników czy rolników, zaś wszyscy regulowali podatki w kasie miejskiej. Miasto mogło w ten sposób finansować swoje inwestycje komunalne (często przed czasem z uwagi na przedterminowe płatności podatków) oraz tworzyć nowe miejsca pracy. Dzięki temu już po około roku funkcjonowania tego rozwiązania (w 1932 r.), zlikwidowano w mieście bezrobocie.⁷¹

W związku z tym, że waluta ta nie była wymienialna, w obiegu lokalnym była jej kontrolowana ilość. Ujemne oprocentowanie nie tylko zapobiegało jej gromadzeniu (bez sensu było trzymanie „czegoś” co traci wartość) lecz powodowało możliwie szybkie wydawanie (kupowanie potrzebnych rzeczy). Tym samym, m.in. pieniądze te szybko wracały

⁷¹ tamże

(w formie podatków) do kasy miasta. W ciągu niedługiego czasu miasto rozwinęło się, gdy tymczasem wkóło odczuwano skutki światowego kryzysu.

Dnia 1 września 1933 r. praktykowanie „*Wörgl Schelling*” zostało zakazane przez bank centralny Austrii, zaś burmistrz (Michael Unterguggenberger) postawiony przed Trybunałem Konstytucyjnym z zarzutem wejścia w kompetencje banku emisyjnego oraz przyjmowania podatków w *Wörgl Schillingach*.

Do głównych powodów upadku ww. praktyk zaliczyć można; emisję papierową (drukowanie) *Wörgl Schilling* bez zgody banku centralnego Austrii, wprowadzenie do powszechnego (praktycznie wyłącznego) obiegu *Wörgl Schilling*, tzn. zarówno dla osób fizycznych, jak i firm (w zamiast oficjalnej waluty austriackiej - schellinga (banku centralnego Austrii) oraz obsługę zobowiązań podatkowych wszystkich uczestników systemu funkcjonującej waluty lokalnej.

Z kolei pozytywnymi tego rozwiązania były, ww.; wzrost obrotów lokalnych firm, wzrost zatrudnienia (likwidacja bezrobocia), wzrost przychodów miasta, tym samym możliwość prowadzenia miejskich inwestycji.

Potwierdzenie ww. pozytywnego oddziaływania *Wörglerów* (w prezentowanym okresie) na funkcjonowanie miasta oraz jej mieszkańców, znaleźć można w bogatej literaturze dotyczącej opisów tego przypadku.⁷²

2.2. Doświadczenia WIR Banku

Kolejnym przykładem praktycznego zastosowania wykorzystywania waluty lokalnej, jest trwająca do dziś w Szwajcarii praktyka WIR Banku.

W 1934 r. (16 października) w Zurychu (w czasie trwającego w dalszym ciągu kryzysu gospodarczego) rozpoczyna działalność prywatna sieć wymiany gospodarczej, WIR (*WIRtschaftsring Genossenschaft*).⁷³

⁷² zob. tamże; oraz np. *People Powered Money*, New Economics Foundation, London 2015, s. 34, /za/ <http://www.qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/CCIA-book-People-Powered-Money.pdf> [25.02.2016 r.]; B. Lietaer, *The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World*, Random House, London 2001, s. 173-175, /za/ <https://pl.scribd.com/doc/62394011/The-Future-of-Money-by-Bernard-Lietaer#> [25.02.2016 r.]; <https://unterguggenberger.org/freigeld-historisch/> [25.02.2016 r.]

⁷³ Od słowa WIR – niem. MY (*WIRtschaftsring Genossenschaft*– *Krag gospodarczy Spółdzielnia*), H. Dubois, *Faszynation WIR. Resistent Genge, Krisem, Spekulationen und Profitgier*, Fona Verlag Lenzburg, Faro 2014, s. 27

Znając historię Wörglerów, postanowiono wyeliminować wcześniejsze niedoskonałości tego rozwiązania.

1 - Zrezygowano z emisji papierowego substytutu pieniądza, wprowadzając zapisy na kontach rozliczeniowych. Konta te zakładano dla każdego uczestnika systemu. System ten był (jest) niemal tożsamy z księgowym systemem rozliczeniowym.

2 – Wprowadzone rozwiązania dotyczyły wyłącznie przedsiębiorców – małych i średnich firm (na terenie całej Szwajcarii), mogących w ten sposób obsługiwać większość transakcji zawieranych pomiędzy sobą.

3 – Wprowadzono system indywidualnego kredytowania i zadłużania się – Każdy uczestnik systemu może zadłużyć się na swoim własnym koncie rozliczeniowym (prowadzonym w walucie WIR Frank). Rozumiane jest to jako zapis ujemnej wartości np. minus 100 WIR Franków (co oznacza, iż właściciel rachunku (konta) dokonał zakupu (towarów, usług itp.) za 100 WIR Franków. Aby „wyzerować” rachunek, winien sprzedać „coś” do spółdzielców WIR za 100 WIR Franków. Wprowadzono równocześnie ograniczenia co wysokości maksymalnego debetu.

4 – W systemie tym, nie obsługiwano (do dzisiaj nie obsługuje się) wszelkich należności podatkowych. Podatki każdy płaci szwajcarskim pieniądzem narodowym CHF.

5 - WIR to z prawnego punktu widzenia spółdzielnia. Wszyscy członkowie spółdzielni mają prawo dostępu do wszelkich informacji o systemie oraz jako spółdzielcy współdecydują o dalszym rozwoju.

Spółdzielnia utrzymuje się z comiesięcznych opłat (do roku 1947 była to opłata demurrage, potem zastąpiona opłatą transakcyjną).

Już w 1934 r. w *WIRschaftsring Genossenschaft* brało udział 300 firm (pełnoprawnym bankiem na podstawie regulacji prawa szwajcarskiego zostaje w 1936r.). Dziś po ponad 80 latach doświadczeń w ramach tego systemu funkcjonuje ponad 50.000 małych i średnich firm generując (według danych za 2013 r.) wzajemną sprzedaż wartości 1.430.000.000 CHW (czyli równowartość 1.430.000.000 CHF). Za rok 2013 osiągnięto zysk netto 13,3 mln CHF. Aktywa na jednego zatrudnionego to około 20 mln CHF (WIR Frank). Przy niewielkiej liczbie pracowników (205osób) jest to możliwe dzięki praktykowanemu wsparciu pracowników nowoczesnymi technologiami informatycznymi.⁷⁴

⁷⁴ Rewolucyjne zmiany w tym w systemie informatycznym WIR Banku rozpoczęto w 2011 (tzw. Projekt ZMIANA) wprowadzając całkowicie nową platformę informatyczną, /za/ H. Dubois, *Faszination WIR...* wyd. cyt., s. 104

Ponadto WIR Bank świadczy (od 2000 r.) również normalne usługi bankowe (operacje w walucie narodowej - CHF) dla ponad 40.000 klientów. WIR Bank ma siedzibę w Bazylei. Posiada sześć oddziałów w Bernie, Lozannie, Lugano, Lucernie, St.Gallen i Zurychu oraz filie w Chur i Siders⁷⁵ obsługujące łącznie 183 punkty obsługi klienta.

Wyjątkowość i unikalność tego przedsięwzięcia oparta jest na ideach spółdzielczości. Cechami podstawowymi ale i niezbędnymi dla poprawności działania tej formy spółdzielni, są; wzajemna uczciwość, kompetencja, wiarygodność, społeczna odpowiedzialność oraz partnerstwo i wzajemne zaufanie.⁷⁶ To prawdopodobnie dlatego, iż przestrzegane są niezmiennie od lat, ponadczasowe zasady, możliwym jest (było) osiągnięcie obecnych rezultatów. Uczestnicy dzięki wykorzystywaniu systemu WIR, traktowanego jako zarówno narzędzie marketingowe, jak i sieć służąca do wzajemnego wspierania się, uzyskują (co potwierdzają wieloletnie doświadczenia) większe obroty, a tym samym i przychody oraz tanie kredyty.

Wszyscy uczestnicy systemu rozliczają się pomiędzy sobą (albo całkowicie albo w większej części konkretnej transakcji) bezgotówkowo poprzez WIR Bank, prowadzący rachunki rozliczeniowe każdego uczestnika systemu. Rachunki te prowadzone są w walucie WIR Frank.⁷⁷ Nie występuje ona jako banknot czy moneta „realnie” w obrocie, lecz jako zapis księgowy na rachunku w WIR Banku. Pomimo posiadanego (zapisu) określonej wartości na swoim rachunku, nie jest możliwe „pobranie” gotówki. Depozyty te (nieoprocentowane) służą do udzielania kredytów, fizycznie bez odsetek lecz za niewielką opłatą. Fizycznie w systemie tym w ramach (wzajemnych) transakcji funkcjonują zlecenia księgowe (można je traktować tak jak czek bankowy). Oczywiście zapłaty można dokonywać również wykorzystując karty kredytowe. Całość możliwa jest dzięki sprawnemu obiegowi informacji o wzajemnych potrzebach i możliwościach uczestników systemu.

WIR Bank dla poprawy obiegu informacji o aktualnej podaży i popycie, wydaje czasopismo podające te informacje oraz katalogi branżowe obejmujące uczestników WIR.

WIR Bank pobiera opłaty za dokonywane transakcje (wynoszące od 0,6% do 0,8% kwoty transakcji) oraz inne czynności administracyjne (np. za obsługę kredytów), ponadto utrzymuje się ze składek członkowskich.

⁷⁵ <http://wir.ch> [12.05.2015 r.]

⁷⁶ tamże

⁷⁷ Od 2004r. WIR Frank (CHW) oficjalnie występuje jako druga po CHF waluta narodowa w Szwajcarii, przy czym w rozliczeniach 1 WIR Frank (CHW) = 1 CHF. Wtedy to WIR Frank uzyskał w British Standards Institution w Londynie (za zgodą Banku Światowego wg ISO 4217) kod CHW, tym samym uznany został jako oficjalna waluta Szwajcarii, H. Dubois, *Faszynation WIR...* wyd. cyt., s. 81

WIR Bank oferuje wszystkim swoim klientom także tradycyjne produkty bankowe, jednak jak się podkreśla, na korzystnych warunkach.⁷⁸

Charakterystyczne dane WIR Banku za lata 2009 – 2015 przedstawia tabela 2. Uwagę warto zwrócić na wybrane parametry; sumę bilansową (i jej wielkość oraz dynamikę przyrostu, za 6 lat $\approx 140,3\%$), osiągnięte zyski netto (dynamika za 6 lat $\approx 154,3\%$)⁷⁹ oraz wielkość (rosnących) kapitałów własnych (dynamika za 6 lat $\approx 148,2\%$), a także (niską) liczbę zatrudnionych pracowników.

Tabela 2. Wybrane dane finansowe WIR Banku za lata 2009-2015 [w mln CHF / WIR Frank] oraz zatrudnienie

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Suma bilansowa	3 717,5	3 799,5	3 888,1	4 013,0	4 174,1	4 647,8	5 216,3
Kapitał własny	323 ,1	336,5	340,7	359,1	379,7	386,9	479,0
Zysk netto	11,6	11,9	12,0	12,6	13,3	13,5	17,9
<i>Zatrudnienie (stany na koniec roku)</i>							
Liczba osób	205	205	205	208	204	220	243

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WIR Bank (za lata 2009-2015), <https://www.wir.ch/ueber-wir/medien/geschaeftsberichte/> [26.05.2016 r.]

Filozofia działania WIR Banku oparta jest w szczególności o świadomie kładziony nacisk zarówno na;

- partnerstwo klient – bank (z podkreśleniem wagi poprawnej, otwartej i szczerzej wzajemnej komunikacji, jak również troski o wzrost wzajemnych obrotów pomiędzy wszystkimi uczestnikami tego systemu),
- pracowników - oczekując od nich inicjatywy, a równocześnie mających możliwości rozwoju osobistego (z podkreśleniem jednak ich bezpośredniej odpowiedzialności), z pracą zespołową jako siłą organizacji, jak i na

⁷⁸ <http://wir.ch> [12.05.2015 r.]

⁷⁹ uzyskany w roku 2015 zysk netto = 17,9 mln WIR Frank = 17,9 mln CHF (dla zobrazowania wielkości uzyskanych efektów) to równowartość około 70,5 mln PLN, gdzie 1 CHF = 3,9394 PLN (wg notowań NBP na dzień 31.12.2015 r.), /za/ <http://rss.nbp.pl/kursy/TabRss.aspx?n=2015/a/15a254> [26.05.2016 r.]

- działalność społeczno-środowiskową, w szczególności poprzez pozycjonowanie marki WIR Bank w aktywnym sponsoringu wydarzeń sportowo-kulturalnych w całej Szwajcarii.

Całość wspierać ma prawidłowa organizacja – jasne i czytelne struktury, procesy i zadania. Usprawniane poprzez stałe poszukiwanie skuteczniejszych rozwiązań. Przy czym np. kryzys zawsze postrzegany jest jako szansa, gdzie w wymienionych obszarach poprawiania działalności uczestniczą wszyscy spółdzielcy.

WIR Bank korzysta z wszelkich zdobyczy technicznych (systemów informatycznych) praktykowanych w księgowości i bankowości, które służą usprawnianiu funkcjonowania tegoż systemu gospodarczego.

Podkreślenia wymaga fakt, iż WIR Bank jest;

- bankiem powszechnym (postrzeganym przez władze tak jak inne banki szwajcarskie), funkcjonującym w oparciu o wszelkie regulacje wymagane do prowadzenia działalności bankowej (w Szwajcarii),

równocześnie

- spółdzielnią, prowadzi działalność pośrednictwa w obrocie barterowym, głównie małych i średnich firm z terenów lokalnych (na obszarze całej Szwajcarii). Jako centrala rozliczeniowa prowadzi (odpłatnie) rozliczenia wzajemne wszelkich transakcji pomiędzy wszystkimi ich uczestnikami. Wykorzystując nowoczesne zasoby (systemy i technologie informatyczne), zatrudnia niewielką ilość pracowników, ponadto (spółdzielnie, sama rozwijając się - umacniając kapitałowo (tabela 2), wspiera (przyspiesza) rotację obrotów towarowych, przez co umożliwia również rozwój mikro, małych i średnich firm tworzących m.in. bogactwo lokalne i całego kraju.

Wspierając inicjatywy społeczności lokalnych (tu: sportowo – kulturalne) dodatkowo wspiera rozwój społeczności lokalnych i pozytywnie pozycjonuje swoją markę - WIR Bank.⁸⁰

⁸⁰ zob. <http://wir.ch> [03.03.2016 r.]

Można spotkać stwierdzenia, że to dzięki systemowi WIR szwajcarska gospodarka uważana jest za najbardziej stabilną na świecie. Dzieje się tak zwłaszcza, gdy następuje uzależnienie kredytowania MMiŚP w CHF, np. podczas okresu osłabienia CHF (światowego kryzysu, recesji). MMiŚP zwiększają swoje zaangażowanie w WIRFrank, zaś gdy CHF umacnia się, stopniowo „powracają” do CHF. Tak więc twierdzi się, że WIRFrank działa antycyklicznie na gospodarkę Szwajcarii, zob. B. Lietaer, *Money diversity*, /w/ <https://www.youtube.com/watch?v=T9EI2PrDpmw> [10.03.2016 r.]; http://www.lietaer.com/images/Stodder_Reciprocal_Exchange.pdf [30.03.2016 r.]

Badania 60 lat oddziaływania waluty WIR (WIR-Banku) na rynek szwajcarski, tj. w latach 1948-2009, potwierdzają ww. antycykliczność oddziaływania WIR w całym okresie. /za/ J. Stodder, B. Lietaer, *The Macro-Stability of Swiss WIR-Bank Spending: Balance, Velocity and Leverage*,

/w/ <https://pdfs.semanticscholar.org/ee82/d7d02f206efd5775a43986621a2aa9a7b69b.pdf> [03.03.2014 r.].

Tłumaczy się to podtrzymaniem popytu przez uczestników WIR, w sytuacji gdy spada popyt związany ze zmianą ilości CHF (w szczególności akcji kredytowej w CHF). Dotyczy to przede wszystkim bardzo podatnych na wahania koniunktury, w tym problem bezrobocia, szwajcarskich MMiŚP.

2.3. Spółdzielnia JAK Medlemsbank

Podobne do doświadczeń WIR Banku są inne praktyki z tego zakresu, spotykane w Europie Zachodniej.

Kryzys gospodarczy lat trzydziestych XX w. został potraktowany jako szansa, np. w Danii.⁸¹ W czasach rozlewającego się kryzysu światowego, pomimo wysokiej efektywności rolnictwa duńskiego, rolnicy popadali w coraz większe zadłużenie (z uwagi m.in. na panującą sytuację na rynkach finansowych). Podobnie przedstawiała się sytuacja producentów i handlowców. Zawieszono więc stowarzyszenia gospodarcze (idea ta powstała około 1931 r.), tworząc system rozliczeń wymiany barterowej w oparciu o własną (lokalną) walutę. Pomimo uniezależnienia się od pieniądza krajowego i osiągniętych sukcesów, praktykowanie tego systemu zostało zabronione przez rząd duński w roku 1933.⁸²

Na tej zweryfikowanej praktycznie koncepcji, została oparta powstała w roku 1965 w Szwecji, szczególna spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa JAK.⁸³ JAK to akronim; Jord – Arbete – Kapital (ze szwedzkiego) oznaczającego: ziemię (grunt), pracę oraz kapitał (postrzegany jednak szeroko – jako wszelkie czynniki produkcji, tj. maszyny, urządzenia, zabudowania, itp.).

Po latach stopniowego rozwoju, uzyskując licencję bankową zgodnie z wszelkimi szwedzkimi regulacjami wymaganymi dla prowadzenia biznesu bankowego (grudzień 1997 r.) jest bankiem, jako - JAK Medlemsbank z siedzibą w Skövdie.⁸⁴ Jest również spółdzielnią – własnością jej członków. To oparcie na zasadach spółdzielczych, respektowaniu ekologii oraz filozofii pieniądza bezodsetkowego są szczególnie artykułowane. Podkreślana jest misja i cel działalności – zapewnienie swoim członkom środków służących zrównoważonemu rozwojowi środowiska lokalnego w tym lokalnej gospodarki, przy funkcjonowaniu w harmonii z naturą. Środkami służącymi do osiągnięcia tych celów winien być (jest) pieniądz bezodsetkowy, zaś zniesienie odsetek (od kredytów) winno spowodować przekształcenie obecnej gospodarki, w sprawnie funkcjonującą gospodarkę bez bezrobocia i inflacji.⁸⁵

⁸¹ Według H. Dubois, to m.in. w oparciu o doświadczenia duńskie (skandynawskie) zrodziła się koncepcja późniejszego WIR Banku, /w/ H. Dubois, *Faszination WIR...* wyd. cyt., s. 27

⁸² W Danii ruch ten został odbudowany (jednak już na niewielką skalę) w latach 60 XX w. Funkcjonował tam w niewielu lokalnych bankach spółdzielczych oferujących standardowe usługi.

⁸³ W pierwszym okresie była to wyłącznie organizacja typu non – profit, o nazwie *Jord Arbete Kapital – Riksförening för Ekonomisk Frigörelse (Narodowe Stowarzyszenie na rzecz Emancypacji Ekonomicznej)*.

⁸⁴ zob. <https://www.jak.se> [02.03.2014 r.]

⁸⁵ tamże

Według wyznawanej (i szeroko rozpowszechnianej m.in. poprzez prowadzoną intensywną edukację) filozofii; wszelka niestabilność gospodarcza jest konsekwencją pobierania odsetek. Odsetki wywołują inflację, bezrobocie oraz doprowadzają do degradacji społecznej. Powodują przepływ pieniądza tylko od biednych do bogatych. Preferują wyłącznie projekty przynoszące wysokie zyski w krótkim okresie, jednakże ze szkodliwością dla długofalowego – zrównoważonego rozwoju społecznego. Idea ta jest propagowana przede wszystkim przez członków spółdzielni (banku), ich najbliższe otoczenie, ze szczególnym podkreśleniem wolontariatu. To wolontariusze (w miejsce powszechnie praktykowanej - kosztownej działalności marketingowej) stanowią główną siłę edukacyjno - rozwojową działalności JAK Medlemsbank.⁸⁶

Bank funkcjonując w oparciu o powyższe zasady, gromadzi oszczędności, w celu udzielania nieoprocentowanych pożyczek. Pożyczki udzielane są wyłącznie członkom banku.

Aby zostać członkiem JAK Medlemsbank należy opłacić jednorazowe „wpisowe” w wysokości 200 koron szwedzkich (SEK) oraz regulować 200 koron co rok, jako składki członkowskie. Następnie każdy członek, który zamierza wziąć pożyczkę, musi wpierw zaoszczędzić (posiadać na swoim rachunku) określoną kwotę. Warunkiem koniecznym jest zbieranie (minimum przez okres 6 miesięcy) tzw. punktów oszczędnościowych. Ilość zebranych punktów oblicza się jako iloczyn kwoty zaoszczędzonej (zebranej), pomnożonej przez liczbę miesięcy (ich lokowania bądź gromadzenia), pomnożonej przez współczynnik oszczędności. Współczynnik ten różni się, w zależności od rodzaju założonego rachunku. Przykładowo dla rachunku oszczędnościowego typu „a vista” jest najniższy - współczynnik ten wynosi 0,7 (gdyż przyjmuje się, że w każdej chwili można wycofać środki zgromadzone na tym rachunku).

Przy ulokowaniu środków równowartości np. 100 koron i przyjętym współczynnikiem 0,9 miesiąc oszczędności = 90 punktów oszczędnościowych

Posiadając punkty (po minimum sześciu miesiącach), można ubiegać się o pożyczkę. Aby uzyskać pożyczkę, np. 1 korony na 1 miesiąc, umarza się 1 punkt oszczędnościowy. System funkcjonuje w ten sposób, że po całkowitej spłacie kredytu powraca się do posiadanych wcześniej punktów oszczędnościowych. Co stanowi najczęściej podstawę do wykorzystania środków do kolejnej pożyczki. Ponieważ w międzyczasie (jako efekt stałego oszczędzania) pojawiają się kolejne punkty... ich suma stale rośnie.

Środki w banku lokowane są zazwyczaj na 6, 12 czy 24 miesięczne rachunki terminowe.

⁸⁶ tamże

Jak dowodzi praktyka JAK Medlemsbanku wskaźnik kredytów niespłacanych jest wyjątkowo niski (tabela 3). Wynika to prawdopodobnie, zarówno z rygorystycznie praktykowanej procedury określania zdolności kredytowej, jak i faktycznego traktowania banku – spółdzielni przez jej członków, jak własnego biznesu - wspólnego dobra.

Ponadto, podstawą jest kładzenie nacisku na utrzymanie właściwej płynności. Dostosowanie terminów zapadalności lokat terminowych oraz wymagalności kredytów jest sprawą pierwszoplanową. Osiągane jest to głównie poprzez utrzymywanie poziomu (minimum 20%) pozyskanych oszczędności jako środki w gotówce i obligacjach rządowych, do możliwego wykorzystania (w każdej chwili) przy ewentualnym wycofaniu przez deponentów swoich środków oraz stałego pozyskiwania nowych członków.

Praktyka pokazuje, iż czasami nie jest łatwo zrównoważyć podaż pieniądza z popytem na pożyczki.⁸⁷ Zauważalną zasadą jest oczekiwanie członków na moment udzielenia pożyczki (według list oczekujących), gdyż suma udzielonych pożyczek nie może przekraczać sumy posiadanych depozytów (z uwzględnieniem kwestii płynnościowych) oraz (proporcjonalnie) funduszy własnych JAK Medlemsbank.

Pożyczki nie są oprocentowane, lecz obowiązuje zasada zabezpieczania pożyczki poprzez poręczenie (osoby trzeciej) albo inne prawem dopuszczalne formy zabezpieczeń zwrotności pożyczek (głównie na posiadanym mieniu) oraz opłaty kosztów administracyjnych ich obsługi.

JAK Medlemsbank jest unikalnym rozwiązaniem – instytucją finansową, będącą równocześnie aktywnym członkiem społeczności gospodarczej. Złożone w nim depozyty gwarantowane są przez szwedzki system bankowy, stąd też członkowie nie są narażeni na żadne ryzyko finansowe.

Bank jest spółdzielnią, gdzie zgodnie z obowiązującymi spółdzielczymi regulacjami, raz w roku każdy członek (stan na 31.12.2015 r. wynosił 38 157 osób) mając prawo głosu, faktycznie decyduje o wszystkich kwestiach istotnych dla funkcjonowania spółdzielni.⁸⁸

Można stwierdzić, że JAK Medlemsbank spełnia niezwykle rolę w społeczeństwie szwedzkim. Podkreślane są zwłaszcza korzyści jakie przynosi sam bank oraz całe stowarzyszenie (członkowie i sympatycy banku). Mianowicie, zaangażowanie silnej

⁸⁷ zob. <https://www.jak.se> [23.05.2016 r.]

⁸⁸ Dotyczy to także wynagrodzeń wszystkich pracowników, w tym zarządu (dyrekcji i innych wybieralnych pracowników banku). Co istotne, w publikowanych co roku sprawozdaniach, podawane są także ich dane imienne (dotyczy to zarządu i ww. pracowników) oraz szczegółowe sumy i składowe ich wynagrodzeń, np. w raporcie rocznym – za rok 2015, zob. <https://www.jak.se/sites/default/files/Årsredovisning%20med%20revisionsberättelse%2C%202015.pdf>, s.44 i 45

społeczności w większość spraw społecznych ich dotyczących. Debaty publiczne, aktywne etyczne uczestnictwo (wolontariat, wystawy, edukacja - szkolenia, warsztaty itp.), działania na rzecz przyjaznego środowiska, z podkreśleniem oparcia na tanich nieoprocentowanych pożyczkach oraz dążenia do osiągnięcia zrównoważonej gospodarki.⁸⁹

Osiągnięte wyniki JAK Medlemsbank za lata 2010 – 2015 przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Podstawowe dane ekonomiczne JAK Medlemsbank za lata 2010 – 2015

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wolumen depozytów i kredytów [tys. koron]	2 011 873	2 083 875	2 150 360	2 223 107	2 269 147	2 404 521
Zysk operacyjny/aktywa [%]	0,08	0,24	0,23	0,06	-0,11	-0,09
Współczynnik C/I	0,94	0,85	0,86	0,96	1,07	1,07
Współczynnik niespłacalności kredytów [%]	-0,01	0,13	0,12	0,05	0,25	0,18
Zysk roczny [tys. koron]	1 664	5 073	13 114	952	-2 387	-10 020
Suma bilansowa [tys. koron]	1 194 450	1 267 992	1 361 190	1 454 916	1 523 956	1 620 383
Liczba pracowników	31	29	30	33	36	35

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu rocznego - JAK MEDLEMSBANK – Årsredovisning... za ww.

Warte podkreślenia są prezentowane w Raportach rocznych współczynniki niespłacalności kredytów (wynoszące od 0,25% do 0,05% (tabela 31).⁹⁰ Na wyraźne

⁸⁹ Sprawozdanie Zarządu JAK Medlemsbank, /w/ Årsredovisning 2013 JAK MEDLEMSBANK, s. 6; Sprawozdanie Zarządu JAK Medlemsbank, /w/ Årsredovisning 2015 JAK MEDLEMSBANK, s. 3-5;

⁹⁰ Jak nietrudno zauważyć w latach 2014 i 2015 występuje ujemny wynik działalności Banku. Spowodowany jest (według zapisów w ww. Sprawozdaniach rocznych) wzrostem ogólnych kosztów administracyjnych, w tym obejmujących koszty zakupu i wdrażania nowych rozwiązań informatycznych (niezbędnych dla lepszego funkcjonowania banku, ale także związanych ze spełnieniem nowych pokryzysowych wymogów regulacyjnych (raportowych – informacyjnych itp.) wdrażanych do całego szwedzkiego systemu bankowego). Prace te przewidywano zakończyć w 2016 roku (straty pokryte zostały za aprobatą członków, z kapitałów własnych

podkreślenie zasługuje również sprawność obsługi klientów. Przyjmując że średnie aktywa na zatrudnionego pracownika wynoszą około 44 088,4 tys. koron (w roku 2015=46 296,6 tys. koron) jest to wynik wymagający uznania (dla przykładu w analogicznym okresie aktywa/zatrudnionego pracownika polskiego banku spółdzielczego wynosiły 2 917,8 tys. zł). Jak podkreśla się (np. w Raporcie za 2013 rok - *Årsredovisning 2013 JAK MEDLEMSBANK*), jest to m.in. efektem podjętych inwestycji w roku 2012 w technologie informatyczne.

Uwagę zwraca także wysoki poziom kosztów działania banku oraz stosunkowo niskie zyski działalności (zaś za lata 2014, 2015 nawet straty). W corocznych raportach podsumowujących działalność banku podkreśla się, iż zasadniczym celem jest ...”wspólne dążenie do zrównoważonego rozwoju, demokracji oraz emancypacji gospodarczej”..., które to charakteryzuje się (winno) bardziej równomiernym podziałem uzyskanych wspólnie efektów (wspólnych, szeroko rozumianych korzyści ekonomicznych).⁹¹ Stąd domniemywać należy, że działalność banku nie jest skierowana na osiągnięcie maksymalnych zysków, w szczególności w krótkim czasie.

Pomimo relatywnie niewielkiej ilości członków banku, posiada on dwadzieścia jeden (21) swoich oddziałów bankowych, na terenie całej Szwecji. Dla koniecznej, szybkiej i sprawnej komunikacji pomiędzy bankiem a członkami z tak rozległych terenów kraju, praktykowane są jej wszelkie formy. Począwszy od tradycyjnych cyklicznych (i tematycznych) spotkań, szkoleń, szeroko zakrojonego wolontariatu i innych „posiedzeń” wykorzystujących ww. oddziały bankowe, poprzez wydawanie okazjonalnych biuletynów i magazynu bankowego (*Grus & Guld*) oraz liczne publikacje na stronach internetowych. Wykorzystuje się wszelkie głównie możliwości; internetu, w tym szeroko media społecznościowe, m.in. facebook, twitter czy instagram, wraz z możliwością pełnego korzystania z nich na smartfonach, tabletach czy komputerach.

Stawiając „na technologie”... (rozumianą jako techniczne narzędzia wspierające zarówno bankowców, jak i klientów), postrzega się ją jako przyszłość bankowości, usprawniającą komunikację, ułatwiającą wszelkie transakcje oraz wychodzącą naprzeciw oczekiwaniom klientów, aby JAK Medlemsbank był dla klientów bankiem „pierwszego kontaktu”.⁹²

i wykazane w zestawieniu zmian w kapitale własnym, np. za rok 2015 w; Sprawozdaniu Zarządu JAK Medlemsbank, /w/ *Årsredovisning 2015 JAK MEDLEMSBANK*, s. 17)

⁹¹ Zapis... Sprawozdania rocznego Zarządu - Sprawozdaniu Zarządu JAK Medlemsbank, /w/ *Årsredovisning 2015 JAK MEDLEMSBANK*, s. 3). Podkreśla się tam również wszelkie efekty wspólnych działań czy też prowadzonych programów społecznych związanych z ekologią, ochroną środowiska naturalnego itp.

⁹² tamże, s. 5 i 9

2.4. Bristol Pound

Korzystając z doświadczeń angielskich miast Totnes⁹³, Lewes⁹⁴, Brixton⁹⁵ i Stround⁹⁶ lokalna grupa inicjatywna Bristol Pound Community Interest Company (*BP CIC*), działając według zasad organizacji non-profit, stworzyła dla poprawy funkcjonowania miejscowej gospodarki miasta i najbliższych okolic Bristolu, walutę Bristol Pound (*funt bristolski - BP*). Projekt poparła Rada Miasta Bristol zaś współpraca z Bristol Credit Union zapewnia fizyczną obsługę i funkcjonowanie tej waluty.

Podstawową funkcją *funta bristolskiego* jest jego rola lokalnego środka płatniczego w Bristolu i okolicy, akceptowanego w wybranych punktach usługowych, różnych sklepach, firmach itp.

Jednostką rozliczeniową pozostaje *funt szterling* (*funt brytyjski - GBP*).⁹⁷ Przyjęto, że jeden *funt bristolski* ma taką samą siłę nabywczą jak jeden GBP. Nie wymaga to przeliczeń cen towarów czy usług, jak również wszelkie transakcje traktowane są dla celów podatkowych (w tym rozliczeń VAT) oraz księgowo-rachunkowych, jakby dokonywane były w GBP.

Podkreślenia wymaga fakt, iż:

- Bristol Pound (*BP*) nie jest prawnym środkiem płatniczym w Wielkiej Brytanii,
- opiera się na jego dobrowolnej akceptacji przez wszystkich zwolenników posługiwania się tą walutą, wyłącznie w obiegu lokalnym,
- dominuje wśród nich pogląd, iż obieg waluty lokalnej (*BP*) w środowisku lokalnym, poprzez zachowanie „pieniędzy” we własnej okolicy, zwiększa lokalną działalność gospodarczą. Zachęca do wzmacniania więzi gospodarczych pomiędzy lokalnymi dostawcami, kooperantami, przedsiębiorcami oraz mieszkańcami jako nabywcami lokalnych produktów i usług. Eksponuje lokalność jako zaletę,

⁹³ Projekt *Totnes Pound* jako waluta lokalna rozpoczął się z inicjatywy społeczności Totnes opartej na wolontariacie, zorganizowanej jako Transition Town Totnes (TTT) w marcu 2007 roku. Służy wzmocnieniu lokalnej gospodarki poprzez pozostawienie waluty w obiegu lokalnym pomiędzy uczestnikami systemu, /w/ <http://totnes.transitionnetwork.org/totnespound/home>, <http://www.totnespound.org> [20.10.2014 r.]

⁹⁴ Projekt *Lewes Pound* zainspirowany przez *Totnes Pound* oraz jako odpowiedź społeczności miasta Lewes na poszukiwanie nowych możliwości rozwoju lokalnego w 2008 roku, /w/ <http://lewespound.org> [20.10.2014 r.]

⁹⁵ We wrześniu 2009 roku w Brixton podobnie jak wcześniej w Totnes czy Lewes, uruchomiono Brixton Pound, który z założenia ma rozwijać gospodarkę lokalną, /w/ <http://www.brixtonpound.org> [20.10.2014 r.]

⁹⁶ *Stroud Pound* uruchomiono 12 września 2009 za przykładem Totnes Pound oraz Lewes Pound, jednak w przeciwieństwie do Totnes Pound oraz Lewes Pound wzorowano się na rozwiązaniach bawarskiej waluty Chiemgauer stosowanej tam także dla pobudzenia lokalnej gospodarki oraz wspierania relacji pomiędzy kupującym i sprzedającym, /w/ <http://stroudpound.org.uk> [20.10.2014 r.]

⁹⁷ GBP – funt szterling (*ang. pound sterling*), oficjalna jednostka monetarna w Wielkiej Brytanii

możliwość wzajemnego poznania i promowania – podnoszenia rangi firm lokalnych. Wiadomo dokładnie kto, co i jak produkuje, świadczy usługi itd. Odbiorca nie jest już tylko konsumentem ale świadomym, aktywnym uczestnikiem wspierającym lokalną – swoją - gospodarkę.⁹⁸

Waluta nie wypływa poza lokalną gospodarkę, pozostając w (lokalnej) społeczności powoduje tym samym jej wzmocnienie, zaś wytworzone bogactwo pozostaje w społeczności, która go wytworzyła – na miejscu, powodując lepsze jego wykorzystanie w miejscu jego wygenerowania.

BP jest postrzegany jako ważny element w budowie zrównoważonej gospodarki regionalnej. Powoduje jej przejrzystość. Zapewnia i zwiększa zatrudnienie. Ponadto waluta lokalna pogłębia i wzmacnia poczucie (lokalnej) tożsamości i dumy obywatelskiej.

Lokalny obieg większości surowców, produktów czy usług oraz innych powiązań, poprzez krótsze trasy dostaw ogranicza zanieczyszczenie środowiska. Mniejsze zużycie paliw i związaną z tym emisję spalin, ma wymierne znaczenie dla środowiska naturalnego.⁹⁹

BP rozpoczął funkcjonować od dnia 19 września 2012 roku. W momencie uruchomienia współpracę podjęło ponad 350 lokalnych sklepów, restauracji i innych firm. Poprzedzone to było intensywnymi pracami przygotowawczymi, zwłaszcza marketingowymi. Zaś już w lipcu 2013 roku w projekcie udział brało ponad 600 firm i przystępują dalsze. Najchętniej restauracje, punkty usługowe i sklepy ale także przedsiębiorstwo komunikacji autobusowej i inne.¹⁰⁰

BP funkcjonuje zarówno w formie waluty; elektronicznej, jak i papierowej.

Co charakterystyczne, środki te nie są (nie mogą być) oprocentowane. Elektroniczne *BP* są używane z wykorzystaniem internetu lub telefonów komórkowych, jako tzw. SMS-y¹⁰¹ przesyłane do Bristol Credit Union w tzw. systemie online.

Klient płacąc za towar lub usługę przesyła SMS-em informację (w ściśle określonym formacie, który wymaga osobistego kodu klienta) do BCU (Bristol Credit Union) zawierającą nazwę odbiorcy określonej kwoty do zapłaty. Wiadomo więc kto, komu, za co i ile płaci. Zarówno klient jak i sprzedawca otrzymują na swoje telefony komórkowe lub adresy internetowe, ze strony BCU komunikaty potwierdzające transakcję. Wszystko trwa nie więcej niż kilka sekund.

⁹⁸ zob. <http://bristolpound.org> [20.10.2014 r.]

⁹⁹ zob. <http://community-currency.info/en/currencies.bristol-pound> [20.10.2014 r.]

¹⁰⁰ tamże

¹⁰¹ W Bristolu nazywane „TXT2PAY”

Papierowe *BP* występują w nominałach 1, 5, 10 i 20 *BP*. Posiadają szereg zabezpieczeń technicznych podobnych jak GBP czy inne waluty krajowe.

Rysunek 2. Przykładowy wygląd papierowego banknotu o nominale 1 Bristol Pound

Źródło: <http://bristolpound.org/new-bristol-pounds> [10.01.2016 r.]

Przewidziano kilka sposobów na wprowadzenie *BP* do obrotu;

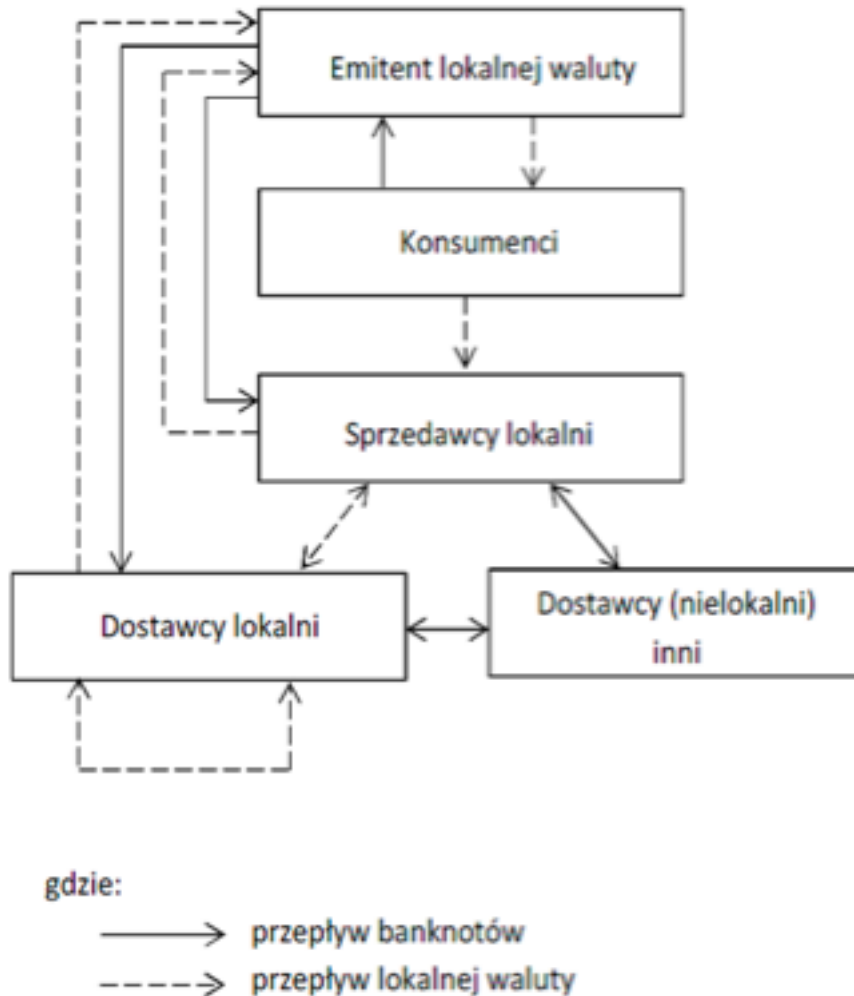
- 1) GBP (papierowy funt szterling) można wymienić w placówkach BCU na papierowy *BP* (albo poprzez własny rachunek prowadzony w GBP).
- 2) Papierowy *BP* można otrzymać jako pobrane środki z własnego rachunku w BCU prowadzonego w *BP* – otrzymane z transakcji opłacanych w elektronicznych *BP* (TXT2PAY),
- 3) Elektroniczne *BP* można także uzyskać przelewając środki z rachunków prowadzonych w GBP lub wpłacając gotówkę w GBP.

Obowiązuje zasada, iż;

- papierowy *BP* nie może być wymieniany bezpośrednio (z pominięciem wymienionych sposobów) na GBP.
- wymiana odbywa się w relacjach 1 GBP do 1 *BP* bez żadnych kosztów.¹⁰²

¹⁰² zob. <http://community-currency.info/en/currencies.bristol-pound> [20.10.2014 r.]

Fizyczny sposób obiegu waluty lokalnej BP oraz GBP w lokalnej gospodarce prezentuje rysunek 3.

Rysunek 3. Obieg waluty lokalnej BP oraz GBP w lokalnej gospodarce

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank of England, local currency scheme websites

Zwolennicy tej waluty podkreślają, żeby prowadzić jej obieg pomiędzy uczestnikami możliwie jak najdłużej – płacąc sobie wzajemnie. W tym także, aby wynagrodzenia pracowników firm biorących udział w rozliczeniach i transakcjach z użyciem *BP* mogły występować w tej walucie.¹⁰³ W przedsięwzięcie to zaangażowane są władze miasta Bristol, co potwierdza akceptacja przyjmowania niektórych lokalnych podatków w walucie *BP*.¹⁰⁴

¹⁰³ Wymownym przykładem poparcia takiego postępowania jest stanowisko burmistrza Bristolu – George’a Fergusona, który pobiera całość swojej pensji w *BP*, zob. <http://community-currency.info/en/currencies.bristol-pound> [20.10.2014 r.]

¹⁰⁴ tamże

Utrzymywanie obiegu waluty w lokalnym środowisku tzn. bez zamiany na GBP maksymalizuje korzyści programu. Zamiana *BP* na GBP postrzegana jest jako „wyjście” pieniędzy poza obszar gospodarki Bristolu. Uważane jest to jako działanie szkodliwe – przeciwko lokalnej społeczności, tak jak działania międzynarodowych sieci handlowych wykorzystujących m.in. globalne łańcuchy dostaw oraz odpływ środków finansowych, a tym samym zysków, poza obszar Bristolu a często również Wielkiej Brytanii.

Praktycznie aby zostać uczestnikiem obrotu *BP* należy otworzyć rachunek w BCU (zostając członkiem spółdzielni) przelewając lub wpłacając na niego środki w GBP. Wystarczy zgłoszenie zainteresowania np. poprzez stronę internetową lub sms, aby pracownicy BCU skontaktowali się z zainteresowanym i przeprowadzili przez procedurę otwarcia rachunku czyli automatycznie nabyciem członkostwa w BCU. Nie występują opłaty wpisowe lub członkowskie.

Program z zastosowaniem waluty *BP* prowadzony jest na rzecz jego uczestników, jak wspomniano na rzecz rozwoju lokalnej gospodarki (prowadzony w sposób wyżej określony), nie zaś dla wymiernego zysku. Utrzymuje się z opłat transakcyjnych określonych w tzw. *Tabeli opłat*, czyli możliwie niskich kwot pobieranych przy każdej transakcji. Całość funkcjonuje na zasadach spółdzielczych, stąd wszelkie nadwyżki zagospodarowywane są decyzją członków spółdzielni.

Jak każda działalność, tak i *BP* obarczona jest ryzykiem i zagrożeniami. Elektroniczne płatności i rozliczenia prowadzi BCU, stąd kontrola przestrzegania zasad i funkcjonowania BCU należy do organów nadzorczych tego segmentu w Wielkiej Brytanii. Dlatego głównym ryzykiem jest ich właściwe przestrzeganie przez BCU. Prowadzenie tego rodzaju działalności zbliżone jest do obsługi depozytów w GBP, w instytucji finansowej działającej na podstawie regulacji obowiązujących w Wielkiej Brytanii o dotyczących także gwarancji depozytów.¹⁰⁵ Papierowe *BP* drukowane są na wyłączną odpowiedzialność BP CIC. Każdy z będących w obiegu *BP* wspierany jest przez GBP (poprzez BCU), stąd też w przypadku ewentualnego zakończenia programu lub tp. zostanie wymieniony na GBP w swojej nominalnej wartości przez BP CIC (kontrolowaną na podstawie prawa dotyczącego spółdzielni przez krajowe organy spółdzielcze – *Financial Conduct Authority i Prudential Regulation Authority*),¹⁰⁶ powoduje to wzmocnienie oraz zapewnia bezpieczeństwo programu.

¹⁰⁵ Depozyty w Bristol Credit Union chronione są przez Financial Services Compensation Scheme (FSCS), zob. <http://www.fscs.org.uk> [21.10.2014 r.]

¹⁰⁶ zob. <http://community-currency.info/en/currencies.bristol-pound> [21.10.2014 r.]

Dla zapobieganiu potencjalnym oszustwom waluty papierowej wprowadzono szereg rozwiązań praktykowanych przy produkcji waluty, które sprawiają, że ich drukowanie przez ewentualnych fałszerzy staje się bardzo utrudnione i nieopłacalne. Sprzyjają temu zarówno niskie nominały jak i stałe monitorowanie liczby tych banknotów w obiegu oraz regularne testowanie ich autentyczności.

Próbom ewentualnych oszukańczych transakcji w formie elektronicznej, zapobiega system zabezpieczeń i rozliczeń BCU. Utratę lub kradzież telefonu komórkowego można bardzo szybko zgłosić i tym samym zablokować swój rachunek w BCU.

W przypadku rezygnacji z dalszej obecności w programie – chęci wyjścia, wystarcza w przypadku osoby fizycznej pisemna rezygnacja z członkostwa, czyli zamknięcia swojego rachunku, złożona w BCU. Środki pozostałe w systemie osoby (fizycznej) rezygnującej, mogą być wypłacone w zależności od złożonej deklaracji albo w *BP* albo w *GBP* bez poniesienia kosztów dodatkowych z tym związanych.

Rezygnacja z członkostwa w systemie waluty *BP* osób prowadzących działalność, firm itp. odbywa się na tej samej zasadzie co osób fizycznych, ale z zachowaniem dwumiesięcznego okresu wypowiedzenia zapewniającego BCU zaktualizowanie systemu, materiałów marketingowych itp.

Program *BP* osiąga także sukces medialny.¹⁰⁷ Jest o nim głośno zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i wielu innych krajach.

Rozwój systemów waluty lokalnej w Wielkiej Brytanii (w tym *BP*) odbywa się za aprobatą Banku Anglii.¹⁰⁸ Bank ten podkreśla, iż istniejące systemy walutowe stanowią mało prawdopodobne zagrożenie dla systemu monetarnego Banku Anglii. Artykułuje także, iż waluta lokalna nie daje takiego samego poziomu ochrony jej użytkowników, jak banknoty *GBP*. Wyraża przekonanie, że „lokalne” lub „uzupełniające” systemy walutowe na ogół mają na celu promowanie lokalnej aktywności gospodarczej.

Można więc przyjąć, że są zbieżne z celami polityki monetarnej Banku Anglii, jako banku centralnego Wielkiej Brytanii. Jest on jedynym emitentem prawnych środków płatniczych (banknotów) w Wielkiej Brytanii.¹⁰⁹

¹⁰⁷ zob. <http://www.theguardian.com/business/2015/jun/07/the-innovators-the-bristol-pound-is-giving-sterling-a-run-for-its-money> [15.07.2015r.]; K.Karlson, *Skapa valuta efter behov*, Tidning om rättvis ekonomi, Grus & Guld nr4 z 2015, s.22-23; A..Polly, *9 unique ways to see Bristol*, Wanderlust travel magazine 30th December 2015 r. /w/ www.wanderlust.co.uk/planatrip/inspire-me-/lists/9-unique-ways-to-see-bristol [05.01.2016 r.]

¹⁰⁸ zob. M.Naqvi, J.Southgate, *Banknotes, local currencies and central bank objectives*, /w/ www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quartelybulletin/2013/qb130403.pdf www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/localcurrencies/default.aspx [23.09.2015 r.]

¹⁰⁹ tamże

Waluty lokalne nie są banknotami. Mogą być akceptowane jako środek płatniczy tylko w drodze wzajemnego porozumienia stron (dokonywanych transakcji). Akceptacja ta jest często ograniczona do określonych obszarów geograficznych (np. jak w przypadku *BP* Bristolu i okolicy).

Mając podobne do właściwości fizyczne do banknotów, posiadają jednak formę prawną – kuponów (voucherów). Ich status określają wynikające z tego faktu ograniczenia, formy i sposoby wymienialności na usługi, towary i banknoty (GBP).

Tabela 4. Zestawienie charakterystycznych cech walut lokalnych stanowiących potencjalne zagrożenia dla celów Banku Anglii ¹¹⁰

<i>Główne cele Banku Anglii</i>	<i>Potencjalne ryzyko nie osiągnięcia celu</i>	<i>Cechy walut lokalnych mogące zmniejszyć potencjalne ryzyko nie osiągnięcia celu</i>
Stabilność cen	Programy walut lokalnych mogą prowadzić do znaczących i nieprzewidzianych oddziaływań na gospodarkę	Wielkość oddziaływania walut lokalnych jest mała w stosunku do wydatków w gospodarce jako całości
Zaufanie do fizycznej waluty	Obawy o autentyczność lokalnych walut mogą przerodzić się w zmniejszenie zaufania do oficjalnych banknotów	Cechy fizyczne oraz materiały marketingowe pomagają użytkownikom rozróżnić walutę lokalną (kupon) od banknotów
Stabilność finansów	Awaria systemów walut lokalnych może zdestabilizować cały system finansowy	Wielkość walut lokalnych w obiegu jest mała w stosunku do systemu finansowego oraz relacje „jeden do jednego” stanowią bezpieczne oddzielenie systemów

Źródło: za M. Naqvi, J. Southgate, *Banknotes, local currencies and central bank objectives*, /w/ www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quartelybulletin/2013/qb130403.pdf

Pomimo aprobaty systemów waluty lokalnej, Bank Anglii zastrzega, iż nie są one objęte przez *Financial Services Compensation Scheme (FSCS)* gwarancją systemową jak depozyty w GBP przyjmowane przez instytucje finansowe podlegające tejże *FSCS*.

Ze względu na to, iż obecnie waluty lokalne są używane na niewielką skalę (co przedstawia tabela 5), nie mają one żadnego wpływu na wartość waluty brytyjskiej. Nie zagrażają jej stabilności. Nie mają negatywnego oddziaływania na gospodarkę kraju.

¹¹⁰ Tabela 4 prezentuje zestawienie charakterystycznych cech walut lokalnych stanowiących potencjalne zagrożenia dla celów Banku Anglii, w tym sposób postrzegania walut lokalnych przez bank centralny Anglii.

Rzeczywistą wielkość oraz skalę oddziaływania niektórych lokalnych systemów walutowych w Wielkiej Brytanii, według danych za rok 2013 prezentuje tabela 5.

Tabela 5. *Skala niektórych lokalnych systemów walutowych w Wielkiej Brytanii w roku 2013*

<i>Rodzaj waluty</i>	<i>Wartość waluty w obiegu [GBP]</i>	<i>Ilość ludności objętej walutą [osób]</i>
GBP banknoty Banku Anglii	54.2 biliony	63,7 milionów
Bristol Pound	250 000	1 milion
Brixton Pound	100 000	300 000
Lewes Pond	20 000	17 000
Totnes Pound	8 000	15 000
Stroud Pound	7 000	13 000

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bank of England, local currency scheme websites

Aprobata funkcjonowania systemów walut lokalnych przez Bank Anglii, m.in. poprzez stwierdzenie, że "...wprowadzenie lokalnej waluty wpłynęło bardzo korzystnie na lokalny handel zwiększając go", daje uzasadnione podstawy do rozważań nad ich adaptacją do innych obszarów i zastosowań.

2.5. Polskie eksperymenty

Zarówno przepływy informacji jak i kontakty Polaków z różnymi środowiskami zagranicznymi sprawiały, iż wspomniane idee i rozwiązania zaczęły pojawiać się także w naszym kraju. Pojawiły się spontaniczne próby wprowadzania – adaptacji spotykanych rozwiązań na grunt polski. Można przyjąć, że szczególnie pojawiające się w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku tzw. Federacje Zielonych zainspirowane zostały napływającymi z Zachodu danymi o walutach alternatywnych m.in o LET-sach¹¹¹. Utworzone zostały (głównie przez ekologów) lokalne grupy LETS w różnych rejonach kraju, m.in. Krakowie, Wałbrzychu, czy Łodzi. Pojawiały się równocześnie publikacje przybliżające istotę zagadnienia, w szczególności w Piśmie Ekologów – Zielone Brygady wydawanym w Krakowie.¹¹² Jak twierdzą niektórzy działacze¹¹³ i aktywiści Federacji Zielonych, grupy założycielskie LETS podejmowały wiele inicjatyw, jednakże zwykle nie trwały one długo. Pojawiające się problemy techniczne, koordynacji projektów, bariery psychologiczne czy brak ekonomicznej determinacji a czasem brak konsekwencji w działaniu, to główne przesłanki powodujące, iż rozwiązania te szybko kończyły działalność. Jednakże nośność licznych teorii i zagranicznych praktyk wykorzystujących waluty alternatywne (komplementarne) oraz teorii pieniądza bezodsetkowego¹¹⁴ powodowała i nadal powoduje, iż tworzone są także u nas nowe waluty lokalne.¹¹⁵

Mocno akcentowana w społeczności internetowej pozostaje waluta DOBRY.¹¹⁶ Internetowa strona główna www.dobry.informuje, iż ...”jest inicjatywą wspólnotową na rzecz lokalnej gospodarki”...¹¹⁷. Polska waluta lokalna – DOBRY, miała być środkiem transakcyjnym należącym do jego użytkowników, której zadaniem jest budowa wewnętrznych relacji, wspomaganie lokalnych firm, lokalnej współpracy z równoczesnym

¹¹¹ LETS (*ang. Local Exchange and Trade System*), Lokalny System Wymiany i Handlu – rozumiany jako lokalny system wymiany handlowej (towarów i usług) bez używania oficjalnej (krajowej) waluty. Pojawiły się również: tzw. Banki Czasu – łączące potrzeby i możliwości lokalnych społeczności, tzw. Trocal – niepieniężna sieć wymiany usług pomiędzy uczestnikami tego systemu

¹¹² zob. J. Reichel, *Rzecz o pieniądzu dla lokalnych społeczności czyli małe jest najpiękniejsze*, Biblioteka Zielonych Brygad Nr 19, Wydawnictwo Zielone Brygady, Kraków 1997

¹¹³ A. Żwawa, *Ekonomia alternatywna – obecność idei w Polsce, eksperymenty, wnioski, które z nich wynikają, oraz omówienie potencjalnych szans na rozwój tej ekonomii*, *Ekonomia społeczna* teksty 2008, Nr 2/2008, s. 15 i nast.

¹¹⁴ Oprócz rozwiązań opartych o tzw. pieniądz bezodsetkowy, w tym system barterowy, funkcjonują systemy nie rezygnujące z oprocentowania własnych pieniędzy zwłaszcza przy ich pożyczaniu, np. amerykański system HOURS – waluty lokalnej od 1991 roku w Ithaca w stanie Nowy Jork, /w/ www.ithacahours.org [06.08.2014 r.]

¹¹⁵ Tworzone głównie przez aktywistów związanych ze środowiskiem Federacji Zielonych. Takimi były np. próby wprowadzenia walut; *Syrenka, Poziomka, Kłos czy Regiopolis*

¹¹⁶ zob. www.dobry.org.pl [10.08.2015 r.]

¹¹⁷ tamże

działaniem na korzyść społeczeństwa lokalnego dla łagodzenia skutków kryzysu finansowego. Analiza treści zapisanych intencji wykazuje, że inicjatywa miała być dla lokalnej społeczności m.in. odpowiedzią na problemy powstałe na skutek kryzysu finansowego (chodzi tu najprawdopodobniej o światowy kryzys lat 2007-2009). Data wpisu do rejestru przedsiębiorców KRS, dzień 15.11.2013 r. DOBRY Admin Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (jako administratora - zarządzającego projektem) z określoną datą rozpoczęcia działalności w 2013 roku¹¹⁸ wskazuje, jak można to określić, na nieco spóźnioną reakcję inicjatorów projektu, na występujący problem – szczególnie w MMiSP.

Projekt ocenić można, jako ciekawie przygotowany z uwagi na podejście – komplementarny środek transakcyjny mający funkcjonować obok pieniądza oficjalnego (PLN). Nie miał zastępować „złotówki”, tylko współistnieć i wspomagać społeczność, która miała go używać. Jak zostało to wskazane, miał być wzorem innych inicjatyw praktykowanych na Zachodzie, skutecznym narzędziem biznesowym w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. Był więc oferowany dla biznesu (z racji rejestracji w Sądzie Rejonowym w Kielcach oraz podanego adresu do kontaktu, można wnosić, że dotyczył regionu kieleckiego). Wśród jego sił wskazywano, m.in.;

- budowę nowego, dodatkowego rynku klientów,
- poprawę przepływów gotówkowych w firmie,
- zagospodarowanie nadwyżek produkcyjnych i usługowych,
- tworzenie unikatowego systemu lojalnościowego dla małych firm,
- hamowanie procesu wzrastającego bezrobocia.

Organizacyjnie oparty o tzw. Dobre Kluby, czyli cykliczne spotkania uczestników systemu DOBRY. Jako sposób na nawiązywanie współpracy pomiędzy przedsiębiorcami – uczestnikami tego systemu. Ułatwiać to miało, szybki przepływ informacji o możliwościach biznesowych zainteresowanych – ich ofert oraz potrzeb. Artykułowano konieczność konsolidacji polskich fachowców, producentów materiałów budowlanych, rozwiązań technologicznych i projektowych dla budownictwa mieszkaniowego. Ponadto system waluty lokalnej prezentowano, jako podwaliny pod tworzenie lokalnych stref ekonomicznych, czyli obszaru, w którym uczestnicy zrzeszeni w systemie waluty lokalnej posługiwać się mieli jednostką rozliczeniową DOBRY. Podejmować mieli też współpracę dla osiągnięcia (swoich) jak najlepszych wyników ekonomicznych, poprzez pobudzenie obrotu na lokalnym rynku towarów i usług. To działalność lokalnych stref ekonomicznych i systemu waluty lokalnej

¹¹⁸ zob. www.krs-online.com.pl/dobry-admin-sp-z-o-o-krs-1053578.html [10.08.2015 r.]

miała również na celu ograniczenie problemu bezrobocia, a tym samym poprawę sytuacji ekonomicznej zarówno przedsiębiorców jak i konsumentów.¹¹⁹

Można stwierdzić, że projekt ten przewidywał także uruchomienie w późniejszym czasie (nie podano precyzyjnie kiedy), także ofertę dla tzw. konsumentów. Zakładano, iż za dokonywane w lokalnych firmach zakupy, klient otrzyma gratyfikacje w DOBRYCH, które miały być rodzajem punktów lojalnościowych, przy założeniu, że 1 DOBRY = 1 PLN. Tym samym zakładano, że kupujący otrzyma zwrot części wydawanych pieniędzy na swoje konto lojalnościowe w DOBRYCH. Te z kolei mogłyby wykorzystać zarówno w sieci firm współpracujących lub w miejscu uzyskania upustów.

Ostatnie publikowane na stronie www informacje z 30.07.2014r. wskazują, że w systemie DOBRY jest (było) aktywnych 58 uczestników. Można więc przyjąć, że zarówno upływ czasu, jak i wielkość zaangażowania wskazują, że system waluty lokalnej „DOBRY” nie został wdrożony na oczekiwaną skalę i nie spełnił oczekiwań tym samym, że eksperyment ten został zakończony.

Dnia 6 lutego 2015 roku została wpisana do rejestru przedsiębiorców obejmującego województwo świętokrzyskie, ZIELONY Admin spółka z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w Starachowicach.¹²⁰ Administrator – zarządzający, polską walutą lokalną o nazwie „ZIELONY”.¹²¹ Z zapowiedzi o projekcie tej waluty można wnioskować, że opiera się o ideę pieniądza bezodsetkowego. Sygnalizowane do osiągnięcia cele tej waluty, to; zbudowanie nowych relacji biznesowych, stworzenie skutecznego systemu lojalnościowego dla konsumentów, wykorzystywanie nadwyżek i (co najważniejsze) zwiększenie sprzedaży (cele takie same jak w walucie DOBRY). W pierwszej fazie zapowiedziano uruchomienie tego projektu w województwach świętokrzyskim, małopolskim i mazowieckim.

Reklamując korzyści waluty lokalnej, podkreśla się, że pieniądz lokalny obsługując transakcje na lokalnym rynku, nie daje możliwości spekulacji oraz transferowania poza obszar, na którym występuje, tym samym zapobiega niepożądanym zjawiskom gospodarczym. Prowadzi także do likwidacji bezrobocia oraz wzrostu gospodarczego.

Dla firm zainteresowanych udziałem w programie wprowadzono rejestrację poprzedzoną kontaktem e-mailowym. Dla wszystkich zainteresowanych wprowadzonym rozwiązaniem podano zarówno informacje ogólne o projekcie waluty lokalnej Zielony, fragmenty z historii i współczesności wybranych walut, krótką charakterystykę

¹¹⁹ tamże

¹²⁰ zob. www.krs-online.com.pl/zielony-admin-sp-z-o-o-krs-1572529.html [06.05.2015 r.]

¹²¹ zob. www.zielony.biz.pl [06.05.2015 r.]

towarzyszącego systemowi walut lokalnych systemu kredytu wzajemnego, przewodnik po walutach lokalnych, a także opinie podatkową dla prowadzących księgowość z użyciem jednostki rozliczeniowej Zielony.

Dla osób nie prowadzących działalności gospodarczej przewidziano program lojalnościowy o nazwie „Zielony plus”. Zachętą jest możliwość do pobrania na urządzenia przenośne (telefon bądź tablet) aplikacja, za pomocą której można otworzyć darmowe konto w systemie waluty Zielony lub poprzez stronę www.zielony.biz¹²² gdzie znajduje się również wykaz uczestników biznesowych, u których można dokonywać zakupów.

Program ten prezentowany jest jako prosty system gratyfikacji klientów lojalnych wobec polskich lokalnych firm. Zapewnić ma m.in.;

- setki atrakcyjnych ofert i wysokie rabaty,
- ochronę miejsc pracy poprzez wsparcie (zakupy) lokalnych producentów,
- łatwy i przyjazny dostęp do ofert (np. poprzez telefon),
- łatwe i przyjazne płatności oraz kontrola stanu konta w ZIELONYCH.

Dla lepszego wykorzystania zalet systemu oprócz programu „Zielony plus”, wprowadzono projekt towarzyszący o nazwie „Zielony Start-up”. Jest to wspólny projekt (jak to określono) Polskiej Waluty Lokalnej Zielony, Związku Przedsiębiorców i Pracodawców oraz Fundacji Wolności i Przedsiębiorczości. W ramach Akademii Młodych Przedsiębiorców zamierza się zaprezentować młodym osobom, jak założyć i skutecznie prowadzić firmę w Polsce. Intencją jest połączenie praktycznej wiedzy, poprzez wsparcie firm już działających z narzędziem ułatwiającym wymianę – ZIELONYM.

Analiza projektu „ZIELONY” wykazuje, iż wyciągnięto wnioski z poprzednich projektów opartych także o pieniądź bezodsetkowy. Udoskonalono szereg rozwiązań. Ponadto do projektu wprowadzono ogólnopolską organizację biznesową Związek Przedsiębiorców i Pracodawców (ZPP). Tym samym projekt uzyskał wzmocnienie i większą siłę oddziaływania. Można stwierdzić, że to ZPP wprowadza własną walutę „...do handlu” ... pomiędzy firmami.¹²³ Interesujące informacje przedstawiono na konferencji prasowej poprzedzającej wprowadzenie ZIELONEGO. Otóż stwierdzono, by program działał poprawnie w systemie musi uczestniczyć minimum 150 firm. ZPP przedstawiło także powiązany z walutą ZIELONY szeroki pakiet usług biznesowych dla swoich członków. W tym grupy zakupowe (dla wspólnych zakupów m.in. paliw i energii), platformę handlową,

¹²² tamże

¹²³ zob. <http://www.bankier.pl/wiadomosc/ZPP-wprowadza-alsa-walute-do-handlu-pomiedzy-firmami-Zielonego-7236332.html> [06.05.2015 r.]

spotkania *networkingowe* oraz (wspomniany wyżej) program lojalnościowy dla klientów członków ZPP. Podkreślono także, że system oparty jest na klasycznej ekonomii. Wyklucza spekulacje i praktyki z udziałem instrumentów finansowych. Kurs ZIELONEGO jest zawsze równy złotówce (PLN), zaś nad emisją pieniądza w systemie będzie czuwała spółdzielnia.¹²⁴

Na dzień 31 sierpnia 2016 r., czyli po blisko półtora roku działalności ZIELONEGO, w projekcie zaangażowanych było około 230 przedsiębiorców.¹²⁵ Zdaniem jego twórców liczba zainteresowanych proponowanym rozwiązaniem stale rośnie i na koniec roku (2016) należy spodziewać się ich co najmniej około 300.¹²⁶

Nie są prezentowane szczegółowe informacje dotyczące uzyskiwanych rezultatów działań ww. grupy inicjatywnej, co uniemożliwia jakąkolwiek ocenę efektywności prowadzonego projektu.

Z niezbyt licznych materiałów, publikowanych na stronach internetowych wnioskować należy, że wszelkie działania promujące przedmiotową walutę koncentrują się w ramach tzw. Kubów Zielonych.¹²⁷ Tam też podkreślana jest w szczególności; konieczność ...”skupiania się małych i średnich przedsiębiorstw wobec dyktatu ponadnarodowych korporacji”... Domniemywać można, że to nie brak zainteresowania mikrofirmami powoduje ich pomijanie w wypowiedziach przedstawicieli, co do adresatów ZIELONEGO, gdyż takowe znajdują się na internetowej liście uczestników biznesowych. Spowodowane jest to zapewne nieprecyzyjnym określeniem – małe firmy (w terminologii tej – jak można założyć - zawierają się również mikrofirmy).

W artykułowanych (głównych) zaletach systemu waluty – ZIELONEGO - podkreśla się, iż; ...”dostarcza firmom klientów, buduje relacje, pomaga wykorzystywać wolne moce przerobowe, w każdej firmie, zwiększa zysk”...¹²⁸ oraz co charakterystyczne, stwierdzenie ...(w domyśle ZIELONY) tworzy system współpracy małych i średnich firm.

Pomimo wielu ww. niedoskonałości analizowanego systemu, można pozytywnie ocenić starania inicjatorów¹²⁹ rozwiązania o nazwie ZIELONY, jako oddolną próbę zarówno integracji środowiska MMiŚP, jak i poszukiwania nowych możliwości rozwoju firm tego sektora, a także oddolną próbę wpływu na rozwój, w tym wzrost zamożności społeczności lokalnej (analogicznie jak w poprzednio rozważanych przykładach).

¹²⁴ tamże

¹²⁵ za - <https://zielony.biz.pl/businesslist> [31.08.2016 r.]

¹²⁶ za - <https://zielony.biz.pl> [31.08.2016 r.]

¹²⁷ za - <https://zielony.biz.pl/pages/content/2/ogolnie-o-projekcie-waluty-lokalnej-zielony> [31.08.2016 r.]

¹²⁸ tamże

¹²⁹ Należy zauważyć, że zagadnienia te są promowane wyłącznie przez wąską grupę „zapaleńców”, przy nikłym zainteresowaniu mediów ww. problematyką

2.6. Podsumowanie 2

Analiza przedstawionych rozwiązań wykazuje ich praktyczną przydatność. Poprzez wieloletnie pozytywne oddziaływanie na lokalne gospodarki (dużo bardziej zamożnych od Polski państw, np. Szwajcarii, Szwecji czy Wielkiej Brytanii) systemy walut lokalnych przyczyniają się nie tylko do stałego rozwoju małych i średnich firm (gospodarki), ale także do rozwoju samych organizacji, które te rozwiązania praktykują.¹³⁰

Jak wykazują to badania, idee stosowania walut lokalnych (zwanych też komplementarnymi) dla przewyższania trudności w funkcjonowaniu i rozwoju społeczności lokalnych praktykowane są od niemal stu lat.¹³¹

Pozytywne rezultaty ich praktykowania potwierdzają, m.in. przeprowadzone przez prof. Jamesa P. Stoddera, badania stosowania WIR Franka (w latach od 1948 do 2009) oraz jego wpływu na funkcjonowanie tamtejszych firm i gospodarki szwajcarskiej (ze szczególnym uwzględnieniem występujących w owych czasach kryzysów gospodarczych).¹³² Potwierdza on, nie tylko sprawność WIR (jako praktycznej i skutecznej waluty lokalnej), ale udowadnia, że szczególnie w okresach kryzysów gospodarczych, system WIR Frank (system WIR) powoduje "...antycykliczność tendencji w gospodarce". Oznacza to, że "...zwłaszcza w czasie kryzysów finansowych, kiedy ograniczona była dostępność pieniądza krajowego, wzrastał handel w oparciu o ww. walutę. Umożliwiało to firmom dalsze funkcjonowanie i nie ograniczało obrotów oraz nie powodowało zmniejszenia ich zysków, tym samym wpływało pozytywnie na PKB Szwajcarii".¹³³ Zauważyć również trzeba, iż co jest bardzo istotne (jak twierdzą J. Stodder i B. Lietaer) obrót w WIR Frank i podaż pieniądza szwajcarskiego banku centralnego jest ujemnie skorelowana.¹³⁴ Tym samym wpływa na stabilizację gospodarki.

Analiza przedstawionego materiału badawczego wykazuje, iż *waluta lokalna* powstaje zazwyczaj na obszarach, gdzie lokalni liderzy tych inicjatyw widzą potrzeby zmian. Często też są to obszary o wysokiej stopie bezrobocia, z wcześniejszym brakiem perspektyw. Można

¹³⁰ Najlepszym przykładem wydają się być doświadczenia WIR Franka – ponad 80 lat działania i doświadczeń. Jak podaje rzecznik prasowy WIR Banku Volker Strohm, "...liczba uczestników WIR na koniec 2015 roku to około 45 000 MMiSP oraz około 15 000 innych uczestników systemu. W dłuższym okresie czasu liczby te ulegają nieznacznym wahaniom"../za/ Volker.strohm@wir.ch [28.01.2016 r.]

¹³¹ Pierwsze powszechnie znane próby wprowadzenia tych walut datowane są na lata po I wojnie światowej. Szczególne zainteresowanie tymi rozwiązaniami pojawiło się po kryzysie gospodarczym wywołanym krachem giełdowym w 1929 roku.

¹³² J. P. Stodder, *Sieci barterowe a stabilność makroekonomiczna. Przykład Wirtschaftsring w Szwajcarii*, http://www.lietaer.com/images/Stodder_WIR_paper2009.pdf [28.01.2016 r.]

¹³³ tamże

¹³⁴ J. Stodder, B. Lietaer, *The Macro-Stability of Swiss WIR-Bank Spending...* wyd.cyt. s. 21

powiedzieć (często) wręcz zdegradowane społecznie i/lub gospodarczo.¹³⁵ Dostrzegana wola zmian zostaje zazwyczaj blokowana ze względu na brak środków – pieniędzy niezbędnych do ich przeprowadzenia (co potwierdzają, m.in. przykłady oddziaływania *Wörglerów* czy *WIR Franka*).

To tam gdzie występują bariery finansowania lub finansowanie to tworzy różne ryzyka, czy wręcz zagrożenie dla rozwoju lokalnych firm – zarówno mikro, małych jak i średniej wielkości, rozwiązaniem jest (może być) system waluty lokalnej.

W analizowanych przypadkach oddziaływanie takiej waluty wykazuje szereg pozytywnych zjawisk; wzrost lokalnej gospodarki, podnoszona jest świadomość i lojalność wobec własnego regionu (miasta, okolicy), tworzone są silniejsze relacje wzajemne pomiędzy uczestnikami – biznesem i kupującymi. Tworzy się coś więcej niż konsumpcjonizm. Dotychczasowi dostawcy nie są już anonimowi. Powstaje ruch lokalny, silnie związany z obszarem na którym żyje – pracuje, wypoczywa i ma wpływ na to co dzieje się wokół. Uaktywnia się społecznie. Często ludzie są dumni z tego ...”że mają wpływ”...ponieważ widoczne jest to na co dzień. Staje się modne „być członkiem lokalnej społeczności”. Tworzące się więzi powodują wzrost wzajemnego zaufania, co pobudza społeczeństwo do dalszej aktywności. Przede wszystkim jednak region rośnie gospodarczo. Wytworzone dobro pozostaje na miejscu. Waluta lokalna nie opuszcza regionu. Krąży wśród akceptujących ją uczestników obrotu – środowiska lokalnego.

Skuteczność waluty lokalnej opiera się na prostej zasadzie – pieniądź (np. *WIR*, *BP*, *ZIELONY*, itp.) jest „podtrzymywany” w strefie lokalnej generując wzrost gospodarczy.¹³⁶ Wzrost ten tworzony jest także ze względu na pojawiające się dodatkowe możliwości np. sprzedaży nadwyżek produkcyjnych, surowców, usług itp. Tworzone są więc dodatkowe miejsca pracy zapewniające wynagrodzenia. Rośnie tym samym lokalna zamożność.¹³⁷

¹³⁵ zob. A. Visotschnig, *Die Regionalwährung Waldviertler Auswirkungen eines Projektes solidarischer Ökonomie auf die Regionalentwicklung*, /za/ www.waldviertler-regional.at [06.05.2015r.]

¹³⁶ Potwierdzają to także inne (nieartykułowane wyżej) doświadczenia, np. niemiecki Chiemgauer (od 2003 r.) - największy system w Niemczech, zob. *Regionalwährung im Chiemgau, Noch so ein Schwundgeld*, /w/ www.faz.net/aktuell/gesellschaft/regionalwahrung-im-chiemgau-noch-so-ein-schwundgeld-1653967.html

W samych Niemczech Regiogeld (Stowarzyszenie Walut Regionalnych z siedzibą w Magdeburgu) wykazuje około 30 aktywnych walut, /w/ <https://de.wikipedia.org/wiki/Regionalw%C3%A4hrung> [06.05.2015r.]

Doświadczenia podobne, wykazują łącznie w Europie funkcjonujące w obiegu, w różnych rozwiązaniach i systemach kilkadziesiąt walut lokalnych. Spotkać można doświadczenia rozwiązań wspierających gospodarkę i społeczność **regionalną ponadnarodową**, obejmującą swym zasięgiem Burgenland i Węgry Zachodnie gdzie występuje waluta równoległa o nazwie *Niebieski Frank – Blaufranc (Blfr.)- (węg.)Kekfrank = 1 forint*, /w/ <http://kekfrank.hu/de/utalvany.php> [06.05.2015 r.]

¹³⁷ Potwierdzają to liczne dostępne publikacje omawiające funkcjonowanie i uzyskiwane doświadczenia przy wykorzystywaniu systemów walut lokalnych, zob., np. *People Powered Money...*wyd.cyt.; B. Lietaer, *The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World...*wyd.cyt.; *No small change. Evaluating the success of your community currency project*, /za/ <https://qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/No-Small->

Waluta lokalna jak wykazują badania, może występować w formie papierowej – jest wtedy szczególnie akceptowana przez osoby lubiące rozwiązania tradycyjne. Podkreślić należy wygląd tych walut (papierowych), często dzieł artystów lokalnych (miejscowych) lub z elementami silnie podkreślającymi lokalne postacie, lokalne zdarzenia itp. *Waluta lokalna* występująca równocześnie w formie elektronicznej, jest bardzo atrakcyjnym rozwiązaniem dla osób lubiących nowinki techniczne. Mobilny system płatności wykorzystywany jest szczególnie przez osoby „młodsze”. Umożliwia on korzystanie także z *waluty lokalnej* poprzez płatności elektroniczne każdemu kto posiada telefon. Jest tym samym (w pewnym sensie) rewolucyjnym rozwiązaniem. Co nie jest bez znaczenia dla części społeczności lokalnej, korzystającej z „nowinek jako pierwsi”.

Jak wykazują analizy, charakterystyczna dla walut lokalnych jest ich skuteczność w osiąganiu założonych celów – poprawie i rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru występowania waluty. Podkreślenia wymaga konieczność występowania technicznej organizacji (formy) niezbędnej do obsługi tego systemu. Z racji idei przewodniej - spółdzielczej formy organizacji, a konkretnie samej spółdzielni.

Może to być (jak wykazały badania) unia kredytowa. Można też założyć nową spółdzielnię.¹³⁸

Zestawienie tabelaryczne cech charakterystycznych wybranych systemów walut lokalnych (tabela 6) podkreśla ich wagę, znaczenie i możliwości. Może to inspirować, do poczynienia prób zaimplementowania podobnych rozwiązań do polskiej praktyki gospodarczej.

change.pdf [15.01.2016 r.]; R. Douthwaite, *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World*, Green Books Foxhole, Dartington, Totnes & Lilliput Press Ltd, Dublin 1996; E. Kampers, *Gemeenschapsmunten in Kaart*, Amsterdam 2015, /za/ https://www.nieuwebusinessmodellen.nl/dl/pdf/publicatie/s/150924_Gemeenschapsmunten_in_Kaart_QOIN_MIN_BZK.pdf [15.01.2016 r.]; J. Blanc, *Community, Complementary and Local Currencies*, International Journal of Community Currency Research, 2011, Vol. 15; G. Hallsmith, B. Lietaer, *Creating Wealth: growing local economies with local currencies*, Gabriola Island, New Society Publishers, Kanada 2011; M. Kenndy, *Occupy Money: creating an economy where everybody wins*, Gabriola Island, New Society Publishers, Kanada 2012; T. H. Greco, *The End of Money and the Future of Civilization*, Vermont, United States: Chelsea Green Publishing 2009; B. Lietaer, Ch. Arnsperger, S. Goerner, S. Brunnhuber, *Money and Sustainability: the missing link*, Axminster, United Kingdom: Triarchy Press 2012; J. Ryan-Collins, T. Greenham, *Where Does Money Come From?*, New Economics Foundation, London 2012; B. Scott, *The Heretic's Guide to Global Finance: Hacking the Future of Money*, Pluto Press, London 2013; M. McCleay, A. Radia, R. Thomas, *Money Creation in the Modern Economy*, Bank of England Quarterly, 2014, Q1 /za/ <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2014/qb14q1prereleasemoneycreation.pdf> [01.02.2016 r.]; N. Dodd, *The Social Life of Money*, Princeton, United States: Princeton University Press 2014

¹³⁸ Prezentowana w rozważaniach spółdzielnia bankowa JAK Medlemsbank, chociaż nie praktykuje wprost, typowych dla walut regionalnych rozwiązań, np. własnej waluty, to z racji poszerzenia działalności bankowej (dla wyprzedzania i zaspokajania potrzeb spółdzielców) zasługuje na podkreślenie. Dowodzi to bowiem słuszności zwrócenia uwagi na inne (nie tylko typowo bankowe) praktyki prowadzenia banku spółdzielczego – spółdzielni bankowej.

Tabela 6. Cechy charakterystyczne wybranych systemów walut lokalnych

<i>Wyszczególnienie</i>	<i>Cechy charakterystyczne</i>		
Nazwa systemu	WIR system	JAK Medlemsbank	Bristol Pound
Forma prawna	Spółdzielnia	Spółdzielnia	Stowarzyszenie
Idea przewodnia	Samopomoc w finansowaniu		
Główny cel działania	Wsparcie rozwoju lokalnego oraz MMiŚP		
Podstawowe zasady i wartości	Współpraca, samorządność, demokracja, równość, niezależność		
Nazwa waluty	WIRFrank [CHW]	[SEK]	Bristol Pound [BP]
Odniesienie do waluty krajowej	1CHW=1CHF	tylko SEK	1BP=1GBP
Forma występowania waluty	Zapis elektroniczny	Zapis elektroniczny	Papierowa oraz zapis elektroniczny
Kraj występowania	Szwajcaria	Szwecja	Anglia
Obszar występowania	cały kraj	region - kraj	miasto
Postrzeganie przez władze	Aprobata banków centralnych oraz Komisji Europejskiej		
Rok rozpoczęcia działalności	1934	1997	2012
Ilość uczestników	≈ 60 000	≈ 38 000	b.d.
Aktywa systemu	≈ 5,22 bln [CHW]	≈ 1,62 bln [SEK]	≈ 250 tys. [BP]
Ilość personelu [osoby]	243	35	b.d.
Instytucja finansowa obsługująca system / operator	WIR Bank	JAK Medlemsbank	Bristol Credit Union
Inicjatywa	Ruch oddolny		
Uczestnictwo w systemie	Tylko dla członków		
Odpłatność za korzystanie z systemu	Odpłatne - wg taryf obowiązujących w systemie		
Oprocentowanie środków	bezodsetkowe		
Oddziaływanie na MMiŚP	Wzrost zaufania do kontrahentów, zwiększanie współpracy, obrotów i zatrudnienia, integracja środowiska biznesowego, zmniejszanie bezrobocia, wspieranie otoczenia – środowiska naturalnego, rozwój firm i zamożności MMiŚP		
Wpływ na gospodarkę	Antycykliczność gospodarki		
Oddziaływanie na społeczność lokalną	Integracja środowisk, wzrost poczucia wspólnoty – oddziaływania na własne otoczenie, duma z regionu, rozwój lokalny, wzrost zamożności społeczności		
Wsparcie otoczenia	Silny wolontariat		
Zaangażowanie polityczne	A polityczność		
Preferowana ideologia	Liberalizm		
Zagrożenie dla systemu walutowego kraju	Niskie		
Możliwość implementacji w inne środowiska i regiony	Nie stwierdzono ograniczeń (deklarowane szerokie wsparcie m.in.; http://www.qoin.com ; New Economics Foundation - http://neweconomics.org)		
Powszechna wiedza o walutach lokalnych (w innych środowiskach)	Niewielka / nieadekwatna do uzyskiwanych (możliwych) rezultatów		

Źródło: opracowanie własne

ROZDZIAŁ 3. WYBRANE ZAGADNIENIA ROZWOJU POLSKIEJ BANKOWOŚCI SPÓŁDZIELCZEJ

3.1. Definicja banku spółdzielczego

Z uwagi na zainteresowanie się instytucją bankową i bankiem jako takim, różnych dziedzin nauk, m.in. ekonomii, w tym różnych jej szkół, a także finansów, prawa itd. spotyka się różne podejścia oraz definicje banku.

Początki bankowości, tym samym banku - wpraw jako miejsca pracy a następnie instytucji, wiąże się z włoskim *banco*. Oznaczało to kontuar, czy też ławkę, na której odbywały się transakcje prowadzone przez włoskich handlarzy pieniędzy w okresie średniowiecza.¹³⁹

Większość ludzi zapewne kojarzy bank jako magazyn pieniądza,¹⁴⁰ który uzyskane od nich oszczędności przeznacza na pożyczki i kredyty.¹⁴¹ Tak też – na zadania banku, wskazuje definicja z roku 1922 Feliksa Wilińskiego, gdzie bank, to ...”przedsiębiorstwo zajmujące się interesami pieniężnymi, kredytowymi lub pokrewnymi (...) posiadające znaczne kapitały własne, o strukturze prawnej spółki akcyjnej”...¹⁴² Podobną definicję można spotkać w wydanej ponad siedemdziesiąt lat później pracy *Banki, rynek, operacje, polityka*, gdzie bank zdefiniowano, jako ...”przedsiębiorstwo usługowe, którego działalność polega wyłącznie na udzielaniu kredytów i zdobywaniu środków potrzebnych do sfinansowania kredytów”...¹⁴³ Słownik ekonomii podaje, że bank to ...”instytucja finansowa, której działalność polega na zaciąganiu i udzielaniu pożyczek”...¹⁴⁴ Z kolei w słowniku finansów i bankowości, bank zdefiniowano jako instytucję komercyjną, przyjmującą depozyty i udzielającą kredytów, realizującą płatności w imieniu swoich klientów oraz w wyniku dywersyfikacji zakresu działania...” świadczącą coraz szerszy zakres usług finansowych”...¹⁴⁵

¹³⁹ zob. *Leksykon finansowo-bankowy*, PWE, Warszawa 1991, s. 23; W. L. Jaworski, Z. Zawadzka (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002, s. 17

¹⁴⁰ zob. M. N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie...* wyd.cyt., s. 58-61

¹⁴¹ zob. M. N. Rothbard, *Tajniki bankowości. Podręcznik akademicki*, Fijorr Publishing Chicago-Warszawa, Warszawa 2007, s. 87

¹⁴² zob. F. Wiliński, *Bank i jego organizacja*, Książnica Polska Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów-Warszawa 1922, s. 5

¹⁴³ zob. W. L. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, *Banki, rynek, operacje, polityka*, Poltext, Warszawa 1997, s. 9

¹⁴⁴ zob. *Słownik ekonomii*, PWN, Warszawa 2008, s. 18

¹⁴⁵ zob. *Słownik finansów i bankowości*, PWN, Warszawa 2008, s. 23-24

Podstawowym aktem prawnym w systemie źródeł prawa bankowego w Polsce jest Ustawa – Prawo bankowe, stąd jako akt normujący zasady funkcjonowania działalności bankowej wymaga szczególnej uwagi. Chociaż nie jest jedynym aktem prawnym ustawowej rangi, w tym zakresie, to zawiera uniwersalne regulacje odnoszące się do wszelkich banków. Zarówno funkcjonujących w formach organizacyjno-prawnych jako banki państwowe, spółdzielcze czy też jako spółki akcyjne. Oczywistym jest, że oprócz ww. ustawy banki obowiązują regulacje zawarte w odrębnych, szczegółowych ustawach np. dotyczących banków spółdzielczych itd.

Zapis art. 2 ustawy Prawo bankowe,¹⁴⁶ definiuje...”Bank jest osobą prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym”. W definicji tej szczególnie istotne są następujące składowe: osobowość prawna, wymóg posiadania odpowiednich zezwoleń, wykonywanie czynności bankowych oraz ryzyko związane z działalnością banku. Tak więc bankiem jest podmiot, który łącznie spełnia ww. kryteria. Warto zaznaczyć, że bank jest osobą prawną, która prowadzi działalność – jest więc także przedsiębiorcą ponoszącym ryzyko przy działalności zarobkowej.

Co do osobowości prawnej banku – bank jest osobą prawną w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego,¹⁴⁷ w tym art. 35 k.c. wskazującego powstanie, ustrój i ustanie osób prawnych oraz art. 38 k.c. określającego działanie osoby prawnej poprzez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie.¹⁴⁸

Podkreśleniu wymaga stwierdzenie, iż banki tworzone są zgodnie z przepisami ustaw. Nie tylko zgodnie z przepisami tej jednej ustawy (Prawo bankowego), czyli w przypadku banków spółdzielczych, także ustawy z dnia 16 września 1982r. – Prawo spółdzielcze,¹⁴⁹ czy też ustawy z dnia 7 grudnia 2000r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających¹⁵⁰ itd.

Jak podkreśla Z. Ofiarski, w odniesieniu do prowadzenia działalności bankowej wymagane są dwa zezwolenia (wydaje je Komisja Nadzoru Finansowego (KNF)); wpierv na

¹⁴⁶ zob. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. 1997, nr 140, poz. 939 z późn. zm.

¹⁴⁷ zob. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe, Komentarz Lex*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 41

¹⁴⁸ tamże

¹⁴⁹ zob. Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz. U. z 2013 r., poz. 1443 z późn. zm.

¹⁵⁰ zob. Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U. 2000, nr 119, poz. 1252, z późn. zm. Niniejszą analizę oparto o regulacje obowiązujące na dzień 01.01.2016 r.

utworzenie banku, następnie na podjęcie działalności przez bank.¹⁵¹ Zezwolenia te określają m.in. kwalifikacje osób zarządzających, wielkości kapitałów i ich przejrzystości, właściwych systemów kontroli oraz zarządzania ryzykami, sprawowania fachowego nadzoru oraz innych wymogów technicznych itp.

Uzyskanie zezwolenia jako aktu zgody (jako decyzji ww. uprawnionego organu administracji publicznej) oznacza, że działalność prowadzona jest legalnie – zgodnie z obowiązującym w tym zakresie prawem.

Na podstawie uzyskanego zezwolenia decydującego o przedmiocie działalności, bank wykonuje określone *czynności bankowe*. W analizowanym prawie bankowym, brak jest samej definicji czynności bankowych. Tworzy to więc pewnego rodzaju chaos terminologiczny, gdyż w literaturze przedmiotu spotykać można stosowane zamienne określenia (zwroty), oprócz czynności bankowych, np. operacje bankowe, usługi bankowe czy usługi finansowe.¹⁵²

Art. 5 i 6 prawa bankowego wymienia konkretne rodzaje czynności, które klasyfikuje – jako czynności zastrzeżone (tylko) dla banków oraz czynności, które realizowane są także przez inne podmioty.

Nie każdy bank jednak jest uprawniony do wykonywania wszystkich czynności wymienionych w ww. artykule. O tym jaki jest możliwy zakres działania każdego (poszczególne) banku decyduje wspomniane zezwolenie KNF. Bank może wykonywać tylko czynności stanowiące przedmiot jego działalności. Wykonuje je zawodowo (profesjonalnie) oraz zarobkowo (odpłatnie).¹⁵³

Integralnie z czynnościami bankowymi powiązane jest ryzyko działalności. W związku ze złożonością i wielostronnością działalności banku występują różne rodzaje ryzyka. Analizując literaturę przedmiotu spotkać można różne klasyfikacje bankowych ryzyk. Przede wszystkim wymienia się; ryzyko utraty płynności, ryzyko kredytowe, ryzyko rodzaju zabezpieczenia zwrotności kredytu, ryzyko terminu transakcji, ryzyko zmiany stopy procentowej, ryzyko zmiany kursu walutowego, ryzyko kadrowe itd.¹⁵⁴ Natomiast w

¹⁵¹ zob. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe, Komentarz...* wyd. cyt., s. 44

¹⁵² zob. Z. Krzyżkiewicz, *Operacje bankowe – rozliczenia krajowe i zagraniczne*, Poltext, Warszawa 2001, s. 31 i nast.; E. Bogacka-Kisiel (red.), *Usługi i procedury bankowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000, s. 11 i nast.

¹⁵³ zob. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe, Komentarz...* wyd. cyt., s. 46

¹⁵⁴ zob. R. Jagiełło, *Charakterystyka, rodzaje i źródła ryzyka bankowego*, /w/ M. Zalewska (red.) *Współczesna bankowość t. 1*, Difin, Warszawa 2007, s. 279 i nast.; M. Iwonicz-Drozdowska, W. L. Jaworski, Z. Zawadzka, *Bankowość zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2010, s.231; L. Czarnecki, *Ryzyko w działalności bankowej. Nowe spojrzenie po kryzysie*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2011

definicji ustawowej banku odniesiono się tylko do ryzyka środków powierzonych bankowi, czyli podkreślono faktycznie działalność depozytową – jako najstarszą...

Koncentrując uwagę na definicji banku spółdzielczego – art. 20 Prawa bankowego wskazuje, że ...”Bankiem spółdzielczym jest bank będący spółdzielnią, do którego w zakresie nieuregulowanym w ustawie z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (...) i niniejszej ustawie, mają zastosowanie przepisy ustawy – Prawo spółdzielcze”... co „powieli” art. 2 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków...¹⁵⁵ definiując bank spółdzielczy, jako ...”bank będący spółdzielnią, do którego w zakresie nieuregulowanym w niniejszej ustawie oraz w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (...) stosuje się przepisy ustawy (...) Prawo spółdzielcze”...¹⁵⁶

Przepis ten wskazuje więc, że aktem o podstawowym znaczeniu jest ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. W zakresie nieuregulowanym tym aktem zastosowanie mają zapisy Prawa bankowego, zaś „pozostałych”... regulacje ustawy Prawo spółdzielcze.¹⁵⁷ Bank spółdzielczy wprawdzie jest bankiem (którego dotyczą ww. zagadnienia w rozumieniu zapisu art.2 prawa bankowego), tym samym instytucją zaufania publicznego, a dopiero później – spółdzielnią. Banki spółdzielcze mają więc dualistyczną naturę, są bowiem równocześnie i bankami i spółdzielniami. Wielość uregulowań w tym sektorze utrudnia jego funkcjonowanie. Można nawet stwierdzić, że obowiązujący stan prawny tworzy (wymusza) upodobnianie się banków spółdzielczych do banków komercyjnych. Gdyż zbyt mało jest w nich elementów spółdzielczych.¹⁵⁸

W świetle powyższych rozważań analiza treści art. 2 prawa bankowego oraz treści art. 1 prawa spółdzielczego pozwala na stwierdzenie, że bank spółdzielczy jest atypową osobą prawną, ...”utworzoną zgodnie z przepisami prawa bankowego i spółdzielczego, działającą na podstawie odrębnych zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych, obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym, prowadzącym działalność w interesie i na rzecz swoich członków i ich środowiska”... Podkreśleniu wymaga jednak fakt, że z prawa bankowego wynika zakaz uprzywilejowania członków tejże spółdzielni (banku spółdzielczego) przy wykonywaniu czynności bankowych.

¹⁵⁵ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych... wyd. cyt.

¹⁵⁶ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze... wyd. cyt.

¹⁵⁷ zob. H. Gronkiewicz-Waltz (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 100

¹⁵⁸ zob. H. Cioch, *Prawo spółdzielcze*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 157

Przepis art. 6 ust. 1 pkt 1-12 ustawy o funkcjonowaniu... wymienia czynności bankowe, które banki spółdzielcze mogą wykonywać samodzielnie i na własny rachunek. Są to;

- 1) przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na każde żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów,
- 2) prowadzenie innych rachunków bankowych,
- 3) udzielanie kredytów,
- 4) udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych,
- 5) przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych,
- 6) udzielanie pożyczek pieniężnych,
- 7) udzielanie pożyczek i kredytów konsumenckich w rozumieniu przepisów odrębnej ustawy,
- 8) operacje czekowe i wekslowe,
- 9) świadczenie usług płatniczych oraz wydawanie pieniądza elektronicznego w rozumieniu ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych,¹⁵⁹
- 10) nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych,
- 11) przechowywanie przedmiotów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejmowych,
- 12) udzielanie i potwierdzanie poręczeń...

Jeżeli chodzi o czynności bankowe, o których mowa w ww. pkt 3, 4, 6, 7 i 12 banki spółdzielcze mogą wykonywać z osobami fizycznymi zamieszkującymi lub prowadzącymi przedsiębiorstwo na terenie działania banku spółdzielczego lub z osobami prawnymi i jednostkami nieposiadającymi osobowości prawnej, a posiadającymi zdolność prawną, mającymi siedzibę lub jednostki organizacyjne na terenie działania banku spółdzielczego. Czynności, o których mowa w ww. pkt 4 i 12, banki spółdzielcze mogą wykonywać w zakresie i trybie uzgodnionym z bankiem zrzeszającym.¹⁶⁰

Co bardzo istotne, bank spółdzielczy zobowiązany jest zrzeszyć się z bankiem zrzeszającym.¹⁶¹ Jak nietrudno stwierdzić, wymóg obligatoryjnego zrzeszania się banków spółdzielczych sprawia, że banki spółdzielcze nie są w pełni samodzielnymi osobami prawnymi.¹⁶²

Obowiązek zrzeszania się utworzył tym samym dwuszczeblowy model organizacyjny bankowej spółdzielczości – pierwszy szczebel stanowią banki spółdzielcze, drugi szczebel –

¹⁵⁹ zob. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, Dz. U. z 2014 r., poz. 873 i 1916

¹⁶⁰ zob. art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu... wyd. cyt.

¹⁶¹ zob. art. 4 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu... wyd. cyt.

¹⁶² zob. H. Cioch, *Prawo spółdzielcze*... wyd. cyt., s. 157

banki zrzeszające. Banki zrzeszające poza tym, że pełnią funkcję quazi-związku spółdzielczego, są bankami prowadzącymi komercyjną działalność bankową na zasadach określonych w art. 5 prawa bankowego. Ponadto prowadzą m.in. rachunki bieżące zrzeszonych (u siebie) banków spółdzielczych, utrzymują ich rezerwy obowiązkowe, dokonują rozliczeń pieniężnych itp.

Stwierdzić trzeba, że banki spółdzielcze stanowią wyodrębnioną grupę banków. Tworzą bowiem wyraźnie wyodrębniony ze względu na formę własności oraz relacje ekonomiczne, odrębny sektor bankowości.

Przedstawione regulacje sprawiają, że działają na zasadach spółdzielczych oraz mają charakter lokalny. Ich lokalny charakter wynika zasadniczo z zapisów art. 5 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. *o funkcjonowaniu...*, który wiąże skalę prowadzenia działalności poprzez określenie terenu działania z wielkością kapitału założycielskiego banku spółdzielczego. Tabela 7 wskazuje na wielkość funduszy własnych banku oraz wynikające z tego możliwości prowadzenia działalności na określonym terytorium wokół tegoż banku.

Tabela 7. *Wielkość funduszy własnych (kapitału założycielskiego) a zasięg terytorialny prowadzonej działalności banku spółdzielczego*

<i>Fundusze własne (kapitał założycielski)</i>	<i>Teren działania banku spółdzielczego</i>
do równowartości <1 mln euro	powiat, w którym jest siedziba banku
powyżej równowartości 1 mln euro do < 5 mln euro	województwo z siedzibą banku
5 mln euro i powyżej 5 mln euro	teren całego kraju

Źródło; opracowanie własne na podstawie art. 5 Ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających

Banki o funduszach własnych (kapitale założycielskim) przekraczającym 5 mln euro, nie mają obowiązku zrzeszania się z bankiem zrzeszającym.

Ograniczenia wynikające z wielkości (poziomu) funduszy własnych w wielu przypadkach stwarzają utrudnienia w rozwoju banku spółdzielczego. Istnieją jednakże

możliwości pokonywania tych barier poprzez zwiększanie funduszy własnych banku spółdzielczego, w tym poprzez np. fundusze uzupełniające.

Za zgodą Komisji Nadzoru Finansowego mogą więc obejmować na zasadach określonych w art. 127 ust.3 pkt 2 lit. a, czyli...”dodatkową kwotę odpowiedzialności członków banku spółdzielczego, w części określonej przez Komisję Nadzoru Finansowego, nie większej niż połowa kwoty, o której mowa w art. 10 ust. 2 ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających”...¹⁶³ oraz tzw. zobowiązania podporządkowane z regulacji wynikających z zapisów art.127 ust. 3 pkt 2 lit. b przytoczonej ustawy - Prawo bankowe. Dopiero pojawiająca się możliwość emisji obligacji (zwanych spółdzielczymi) wynikająca głównie z Uchwały Komisji Nadzoru Finansowego z 14 października 2009 roku¹⁶⁴ oraz ich zaliczenia do zobowiązań podporządkowanych dawała podstawy do przekonania, że tak pozyskane środki na rynku kapitałowym, pozwolą na ewentualny rozwój i zwiększenie konkurencyjności tego sektora bankowego.¹⁶⁵

Liczne ograniczenia – o charakterze podmiotowym, przedmiotowym oraz terytorialnym wskazują, że banki spółdzielcze mają mniej korzystny niż banki komercyjne status prawny tworzący bariery (ich) rozwoju.¹⁶⁶

Trudno też nie podzielać poglądu Henryka Ciocha, że ...”banki spółdzielcze powinny różnić się od banków komercyjnych, gdyż ich celem nie jest maksymalizacja zysków, ale realizacja i zaspokajanie różnego rodzaju potrzeb i celów społecznych”...¹⁶⁷

W prowadzonym wywodzie wielokrotnie pojawiał się termin – spółdzielnia, spółdzielczość. Wskazano na dualną naturę banku spółdzielczego – banku i spółdzielni. Definiując spółdzielczość jako formę współdziałania, natrafia się na trudności wynikające z niejednorodności poznawczej. Występuje bowiem jako przedmiot wielu nauk, zarówno ekonomii, prawa, historii (głównie gospodarczej), zarządzania, po nauki społeczne i polityczne. Spotyka się więc różne definicje (kilka wybranych przedstawia tabela 8).

¹⁶³ czyli nie może przewyższać połowy funduszy podstawowych banku

¹⁶⁴ Uchwała nr 314/2009 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 14 października 2009 r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku, /za/ https://www.knf.gov.pl/Images/Uchwała_kapitałowa_14.10.09_tcm75-12126.pdf [23.06.2015 r.]

¹⁶⁵ Należy zauważyć, że chociaż brak jest formalnych przeszkód prawnych do tworzenia nowych banków spółdzielczych (co potwierdzają chociażby wymogi tworzenia banku, m.in. zapisy art. 30-32 prawa bankowego), to jak wykazują to analizy, od co najmniej kilkudziesięciu lat nie powstał żaden nowy bank spółdzielczy w Polsce. Miały natomiast miejsce upadłości tych banków, zaś od lat dominują łączenia się oraz fuzje.

¹⁶⁶ zob. P. Zapadka, *Kontrowersje wokół wymogów kapitałowych polskich banków spółdzielczych w świetle regulacji prawa wspólnotowego*, Prawo Bankowe, Nr 11/2005, s. 117

¹⁶⁷ zob. H. Cioch, *Prawo spółdzielcze...* wyd. cyt., s. 158

Przyjmuje się, że spółdzielnia – od *polskiego* – „*spólnego*”, co jest cechą charakterystyczną tego działania, jest formą działania zorganizowanego, dobrowolnego (nieprzymuszonego) osób, samorządnego, ukierunkowanego na wspólny cel, często związany np. z poprawą bytu osób „współdziałających”(współdzielenie →spółdzielnia).

Tabela 8. Wybrane definicje spółdzielni

Lp.	Autor	Definicja
1	Charles Gide	Spółdzielnia jest zrzeszeniem osób dążącym do osiągnięcia wspólnych celów gospodarczych, społecznych i wychowawczych poprzez działalność przedsiębiorstwa
2	Międzynarodowy Związek Spółdzielczy (ICA COOP)	Spółdzielnia jest autonomiczną organizacją osób zjednoczonych dobrowolnie dla zaspokojenia swoich wspólnych potrzeb gospodarczych, społecznych i kulturalnych i aspiracji, poprzez wspólną własność i demokratycznie kontrolowane przedsiębiorstwo
3	Ustawa Prawo spółdzielcze	Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą
4	Encyklopedia PWN	Spółdzielnia, kooperatywa, dobrowolne zrzeszenie nieograniczonej liczby osób prowadzące działalność gospodarczą, społeczną, wychowawczą, kulturalną i oświatową w interesie i na rachunek jego członków
5	Słownik języka polskiego PWN	Spółdzielnia, zrzeszenie prowadzące określoną działalność gospodarczą w interesie swych członków zobowiązanych do wpłacenia udziałów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Boczar, Spółdzielczość, PWE, Warszawa 1986, s. 17; <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles>, Co-operative identity, values & principles; Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. 2013 poz. 1443; <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/spoldzielnia;3978466.html>; <http://sjp.pwn.pl/szukaj/spoldzielnia.html> [08.05.2015 r.]

Podstawowymi i uznawanymi wartościami w tych działaniach, są: wolność, równość, braterstwo, pomoc (samopomoc i pomoc wzajemna), solidarność, uczciwość, odpowiedzialność, czy demokracja.

Powszechne w użyciu jest także mające jako źródłosłów łac. *cooperatio* – *współdziałanie*, określenie „kooperatywa”- *cooperativ(es)*. Było ono używane, również w Polsce głównie na początku XX w. Obecnie w kraju praktykowane jest określenie – spółdzielczość, spółdzielnia. Spółdzielczość w formie zbliżonej do obecnej powstała

w XIX w. w wyniku następstwa zmian gospodarczych w Europie,¹⁶⁸ w tym także ewolucji europejskiej bankowości.¹⁶⁹ Niespotykane wcześniej zmiany spowodowały zasadnicze przeobrażenia społeczne.

Ogrom problemów społecznych wywołanych gwałtownymi zmianami powodował próby przeciwdziałania, w tym przede wszystkim, różne rodzaje działalności charytatywnej oraz samopomocowej.

Różni myśliciele i teoretycy tego okresu poszukiwali nowych rozwiązań; ustrojowych, roli państwa, jego przebudowy, konkurencji, podziału pracy, znaczenia jednostki w życiu społecznym, filantropii, niesprawiedliwości społecznej, spółdzielczości itd. Na czoło wysuwają się, m.in. Claude de Saint-Simon (filozof i socjalista utopijny), Charles Fourier (socjalista utopijny, twórca terminu – *feminizm*), Robert Owen (uważany za ojca spółdzielczości) czy Wiliam King (angielski lekarz, wczesny zwolennik spółdzielczości). To ich poglądy i pomysły były inspiracją dla działań powodujących tworzenie form organizacyjnych o charakterze spółdzielczym.

Za czas narodzin światowej spółdzielczości, jako ruchu zorganizowanego, opartego na nowoczesnych ideach, przyjmuje się rok 1844.¹⁷⁰ Wtedy to powstała spółdzielnia założona przez tkaczy z Rochdale, nieopodal angielskiego Manchesteru, jako forma obrony robotników przed rozwijającym się wyzyskiem ze strony właścicieli tamtejszych fabryk. Spółdzielnię nazwano, Roczdelckie Stowarzyszenie (Spółdzielnia) Sprawiedliwych Pionierów - dzisiaj określilibyśmy ją jako spółdzielnię spóżywców. Jej celami głównymi było...”dawać korzyści materialne, poprawić warunki społeczne i domowe swoich członków”...¹⁷¹

¹⁶⁸ zob. G. Clark, *Pożegnanie z jałmużną. Krótka historia gospodarcza świata*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2014, s. 213 i nast.; . D. S. Landes, *Dogonić Albion, /w/ Bogactwo i nędza narodów*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2010, s. 269 i nast.; T. Piketty, *Kapitał XXI w.*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015, s. 18

¹⁶⁹ zob. N. Ferguson, *Potęga pieniądza. Finansowa historia świata*, Wyd. Literackie, Warszawa 2010, s. 55

¹⁷⁰ zob. W. Boguta, Z. Gumkowski, M. Martynowski, A. Piechowski, *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi*, Kompendium dla szkół i uczelni rolniczych oraz instytucji otoczenia rolnictwa, Krajowa Rada Spółdzielczości, Warszawa 2014, s. 14

¹⁷¹ tamże; ...Spółdzielnia z Rochdale uznawana jest obecnie jako pierwowzór wszystkich spółdzielni, ze względu na wyraźne określenie zasad spółdzielczości (zwanymi *roczdelckimi*), które odróżniają spółdzielnię od innych form aktywności gospodarczej. Głównie były to; dobrowolne i otwarte członkostwo w spółdzielni, demokratyczny zarząd i kontrola, przeznaczenie zysku na wspólne cele, prowadzenie pracy społeczno-wychowawczej pośród członków spółdzielni, sprzedaż tylko za gotówkę, religijną i polityczną neutralność (spółdzielni), współpracę między spółdzielniami. Ich treść ulegała na przestrzeni lat pewnym modyfikacjom, które wymuszały zmieniające się warunki gospodarczo-społecznego prowadzenia działalności spółdzielców. Formalnie „*Zasady roczdelckie*” skodyfikowano dopiero podczas II Międzynarodowego Kongresu Spółdzielczego w Paryżu w roku 1937. Od tego czasu zwane są jednak „*Zasadami paryskimi*”. Uznawane za siedem podstawowych kryteriów oceniających czy funkcjonujące organizacje mają lub nie charakter spółdzielczy. Dla uaktualnienia ww. zapisów, zasady spółdzielcze otrzymały „nowe brzmienie”, które przyjęto na wiedeńskim kongresie spółdzielczym w 1966 r. (wtedy też wprowadzono nową zasadę - czynne współdziałanie spółdzielców). Po latach, w Manchesterze w roku 1995 Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy

Pomimo upływu czasu „Zasady rocdelskie” zachowują zarówno swój sens, jak i istotę oraz zasadniczo są przestrzegane przez współczesną spółdzielczość europejską.

Podkreślić trzeba, że spółdzielczość powstała w warunkach (według dzisiejszego postrzegania) gospodarki rynkowej. Cechowała się różnorodnością form spółdzielczego działania, dostosowując się do występujących lokalnie warunków, jak i potrzeb bezpośrednio organizujących się w tym celu ludzi. Funkcjonowała na obszarach „pomijanych” przez państwo lub organizacje państwowe, zaś firmy nastawione na zysk, nie wykazywały nimi zainteresowania.¹⁷² Można stwierdzić, że jednym z podstawowych źródeł sukcesu spółdzielni, były działania na rzecz swoich członków. Podstawowe korzyści spółdzielcy osiągnęli poprzez współpracę – wspólny cel – m.in. maksymalizację dochodów wszystkich członków.

Ta forma organizacyjna służy praktycznej realizacji ww. zasad..., w tym ponadczasowych: sprawiedliwości, równości, demokracji, wzajemnej pomocy czy uczciwości w działalności gospodarczej. Była ponadto efektywna, stąd też stała się bardzo popularnym rozwiązaniem, szeroko rozpowszechnianym i praktykowanym, czy możliwym do zastosowania, nie tylko w całej XIX wiecznej Europie. Chociaż, jak się powszechnie przyjmuje¹⁷³ zorganizowany ruch spółdzielczy zapoczątkowali spółdzielcy „spożywcy” w środowisku miejskim, to wkrótce potem funkcjonował niemal we wszystkich dziedzinach ludzkiej aktywności społecznej i gospodarczej. Jedną z nich były tworzone spółdzielnie kredytowe i kasy kredytowe.¹⁷⁴ Znane są próby tworzenia kas samopomocowych już w XVIII

określił następujące zasady spółdzielcze; dobrowolne i otwarte uczestnictwo (odczytywane jako „zasada otwartych drzwi”), demokratyczna członkowska kontrola, ekonomiczne uczestnictwo (współodpowiedzialność członków), autonomia i niezależność, (rozumiana jako samorządność i niezależność), prowadzenie działalności oświatowej (kształcenie), szkoleniowej i informacyjnej, współpraca między spółdzielniami (tzw. solidarność spółdzielcza), troska o lokalną spółdzielczość (rozumiana również jako troska o lokalną społeczność). Zob. H. Cioch, *Zasady rocdelskie i ich realizacja w praktyce*, Teka Komentarzy Prawniczych - Oddział Lubelski PAN, Lublin 2009, s. 27-30, /w/ <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw2/Cioch.pdf>

¹⁷² Jej korzeni ideologicznych, w tym powstania i rozwoju, poszukiwać trzeba pośród poglądów i wpływów, zarówno teoretyków socjalizmu (szczególnie tzw. utopistów), propagatorów liberalizmu (F. H. Schulze-Delitzch), jak i wyznawców solidaryzmu chrześcijańskiego (F. W. Raiffeisen). zob. <http://kooperatyzm.pl/>; J. Bek, *Wspólnota (kooperatywa) a charakter człowieka*, /w/ *Ku przyszłości: rocznik spółdzielczy 1914/16*, red. M. Orsetti, Lubelskie Stowarzyszenie Spożywców, Lublin 1917; Z. Chyra-Rolicz, *Kobiety do spółdzielni. Liga Kooperatystek w Polsce 1935-1944*, kwartalnik Nowy Obywatel, Nr 2/2011, s. 19-31; M. Rapacki, *Stosunek państwa do kooperacji, referat na Kongresie Spółdzielni Spożywców, w roku 1923 w Warszawie*, /w/ J. Jasiński, *Marian Rapacki*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1958; S. Thugutt, *Istota i określenie spółdzielni*, /w/ <http://kooperatyzm.pl/istota-i-okreslenie-spoldzielni-1937/> [08.05.2015 r.]

¹⁷³ spotkać można pogląd, że ...”pierwszą spółdzielnią było Rolnicze Towarzystwo Ratowania się w Nieszczeniach założone w Hrubieszowie przez Stanisława Staszica w 1816 r. Wskazane byłoby, żeby wykazać, iż protoplastą spółdzielczości była organizacja założona na ziemiach polskich. Zresztą daje się zauważyć brak badań prawnie - porównawczych i historycznych poświęconych spółdzielczości i prawu spółdzielczemu”... zob. H. Cioch, *Zasady rocdelskie i ich realizacja w praktyce*... wyd. cyt., s. 26

¹⁷⁴ Rozwijająca się dziewiętnastowieczna produkcja fabryczna, wymuszała zamykanie małych zakładów rzemieślniczych. Ich dotychczasowi klienci mogli taniej zaopatrywać się w przyfabrycznych sklepach wytwarzane na masową skalę produkty. Stąd też w podobnie trudnej sytuacji znaleźli się drobni handlowcy. W małych sklepikach rzemieślniczych, ceny towarów nie mogły konkurować ze stale rosnącą ilościowo

w., np. w Niemczech. Typowym przykładem może być „Privat-Sparkasse” w Lerbach/Oberharz założona w 1770 r. dla wspierania chorych i niezdolnych do pracy górników (dzisiaj wchodzi w skład *Volksbank im Harz eG*), podobnie jak późniejsza - założona w 1843 r. *Öhringer Privatspar-und Leihkasse* (obecnie *Volksbank Hohenlohe eG* – uznawany za najstarszy niezależnie istniejący niemiecki Volksbank).¹⁷⁵ Jednak za ojców założycieli nowoczesnej (niemieckiej i europejskiej) bankowości spółdzielczej uważa się Franza Hermanna Schulze'a, który dla odróżnienia (od innych Schulze...) przyjął drugi człon nazwiska od nazwy swojego rodzinnego miasta – Delitzsch (Schulze-Delitzsch) oraz Friedricha Wilhelma Raiffeisena.¹⁷⁶

Wprowadzone przez Hermanna Schultze-Delitzscha reguły postępowania i funkcjonowania pozwoliły (utworzonym przez niego) bankom ludowym odnieść sukces na rynkach finansowych, wpieryw przede wszystkim Niemiec i Austrii.¹⁷⁷ Określone wtedy i rygorystycznie praktykowane zasady miejsko-przemysłowych stowarzyszeń samopomocy finansowej pozwoliły nie tylko przetrwać największy ówczesny kryzys XIX w. (w 1873 roku),¹⁷⁸ ale także szereg następnych. Uwydatniły siłę wspólnego działania. Są, jako ponadczasowe, aktualne także dzisiaj. Działanie w interesie swoich członków, niezależne od organów władzy państwowej, samodzielne i samorządne, oparte o wzajemną pomoc (samopomoc), a także w pełnym poczuciu odpowiedzialności za działania własne, służące pomocą własnemu otoczeniu (kiedy rzeczywiście zaistnieje takowa potrzeba), aktywni

zmechanizowaną produkcją dużych zakładów wytwórczych i ich sklepami. Upadki zakładów rzemieślniczych powodowały nadpodaż rzemieślników, tym samym ubóstwo tej klasy społecznej. Dodatkową przyczyną tych problemów była wprowadzona swoboda handlu oraz zniesienie obowiązku przynależności do cechów czy gildii itp. Wszystko to przyczyniało się do upadku tradycyjnych struktur oraz rzemiosła i handlu. Podobne problemy ubóstwa czy innych nieszczęść pojawiały się na oczywście już wcześniej. Wtedy na ogół „rozwiązaniem” była praktykowana działalność charytatywna. Przykładowo w XVIII w. powstawały stosunkowo liczne instytucje wsparcia i pomocy finansowej dla będących w potrzebie. Zazwyczaj zakładane były z inicjatywy władców lub innych osób zamożnych prowadzących działalność dobroczynną. Działalność tych instytucji nie trwała zwykle długo lub była prowadzona dla ściśle określonej potrzeby, czy na z góry złożony czas. Podobnie działały różne „kasy pomocy”. Co najbardziej istotne, były to niemal wyłącznie przedsięwzięcia o charakterze charytatywnym, zaś środki finansowe na „zbożny cel”, pochodziły najczęściej od funduszodawców - dobroczyńców. To ww. problemy i liczne próby poszukiwania ich rozwiązań, doprowadziły z czasem do powstania spółdzielni kredytowych i kas kredytowych. Zob. J. Kaliński, *Rewolucja przemysłowa i postępy industrializacji, /w/ Historia gospodarcza XIX i XX w.*, PWE, Warszawa 2008, s. 45 i nast.; <http://genossenschaftsgesichte.info> [05.06.2015 r.]

¹⁷⁵ zob. <http://genossenschaftsgesichte.info/vorlaeufer-moderne-kreditgenossenschaften-171> [05.06.2015 r.]

¹⁷⁶ spotkać można także stwierdzenie, że ...”spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa narodziła się na Wyspach Brytyjskich już w XVIII w.”... zob. G. Woźniewska, *Potencjał konkurencyjności banku spółdzielczego*, Monografie i Opracowania 202, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, Nr 199, s. 52; U. Birnstein, G. Schwikart, *Friedrich Wilhelm Raiffeisen, Hermann Schulze-Delitzsch: Genossenschaftlich gegen die Not*, Wichern Verlag GmbH, Berlin 2014, s. 10 i nast.; E. Gostomski, *Pionierzy spółdzielczości kredytowej: Hermann Schulze – Delitzsch. Od nędzy do pieniędzy*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 06/2009, s. 17

¹⁷⁷ zob. <http://www.eacb.coop.eu> [05.06.2015 r.]

¹⁷⁸ zob. W. Morawski, *Kronika kryzysów gospodarczych*, Wydawnictwo TRIO Warszawa 2003, s. 70 i nast.

gospodarze – to podstawowe, niezmiennie od lat hasła i praktyki banków ludowych, stworzone i ukształtowane przez Franza Hermanna Schulze-Delitzsch. Można powiedzieć, że zasady te, zaadoptował i zmodyfikował do potrzeb środowisk wiejskich, Friedrich Wilhelm Raiffeisen.¹⁷⁹ Spółdzielnie tworzone przez Raiffeisena, były szkołami życia etycznego, obywatelskiego i (dopiero potem) gospodarczego. Rozpoczynając od udzielania pomocy mieszkańcom Weyerbusch, poprzez pracę na rzecz biednych, został z czasem „bankierem miłosierdzia” (niem. *Bankier der Barmherzigkeit*). Ten aspekt działania – oparcie o chrześcijańską miłość bliźniego powodował, że spółdzielnia Raiffeisena była czymś na wzór postulowanego przez religię chrześcijańską „dobrego ojca rodziny”, który troszczy się o swoje dzieci.¹⁸⁰ Doświadczenia kilku pokoleń spółdzielców kas Raiffeisena dowodzą, że najistotniejszą kwestią w działalności spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych winien być zrównoważony rozwój gospodarczy społeczności lokalnej (może nawet społeczno-gospodarczy). Osiągane zyski z działalności są istotne, gdyż rozwój ten zapewniają, jednakże wszelkie działania ekonomiczne nie powinny być podejmowane, tylko i wyłącznie dla maksymalizacji zysku spółdzielni. Analiza literatury funkcjonowania współczesnych banków spółdzielczych, które prowadzą działalność w oparciu o zasady Raiffeisena potwierdza, że to dzięki praktykowaniu tych reguł osiągają dzisiejsze rezultaty. Porównując ówczesne miejskie kasy H. Schulze-Delitzscha oraz wiejskie kasy oszczędnościowo-pożyczkowe F. W. Raiffeisena, podkreślić warto zarówno podobieństwa, jak i występujące różnice praktykowanych rozwiązań (główne zawiera tabela 9). Zasadnicza różnica pomiędzy powstałymi niemal w tym samym czasie kasami, wynikała z podejść ideologicznych. H. Schulze-Delitzsch, praktykował „podejście liberalne”. Stąd też, jego ideą główną było wzmocnienie miejskiego rzemiosła i handlu, poprzez przeciwdziałanie ubożeniu oraz lichwie. Temu też służyło udzielanie kredytu w spółdzielni (członkowie wstępujący do spółdzielni wpłacali udziały, od których otrzymywali dywidendę. Motywacją był więc „interes”). Celem zakładanych unii kredytowych (spółdzielni) było pozyskiwanie środków (poprzez zachęcanie do oszczędzania), dla udostępniania pożyczek o umiarkowanym oprocentowaniu, na ...”rozważne i produkcyjne cele”...¹⁸¹

¹⁷⁹ zob. S. Thugutt, *Wiejskie kasy oszczędnościowo-pożyczkowe Raiffeisena (1938)*, /w/ <http://kooperatyzm.pl/wiejskie-kasy-oszczednosciowo-pozyczkowe-raiffeisena-1938/>; W. Arnold, F. H. Lamparter, *Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Einer für Alle – Alle für Einen*, Verlag Hänssler, Neuhausen – Stuttgart 1985; M. Klein, *Bankier der Barmherzigkeit: Friedrich Wilhelm Raiffeisen: Das Leben des Genossenschaftsgründers in Texten und Bildern*, Verlag Neukirchener Aussaat, Neukirchen 2012, s. 32 i nast.

¹⁸⁰ zob. E. Gostomski, *Kościół Raiffeisena*,...wyd. cyt., s. 39

¹⁸¹ za; www.raiffeisenpolbank.com/o-banku/friedrich-wilhelm-raiffeisen [06.06.2015 r.]

Tabela 9. *Podobieństwa i różnice pomiędzy kasami spółdzielczymi H.Schulze-Delitzsch'a a F.W.Raiffeisena*

Wyszczególnienie	Praktykowane rozwiązania	
	H. Schulze-Delitzsch	F. W. Raiffeisen
Forma prawna	Spółdzielnia (kasa miejsko-przemysłowa)	Spółdzielnia (kasa wiejska)
Idea przewodnia	Samopomoc w finansowaniu handlu i rzemiosła (członków)	Samopomoc w finansowaniu produkcji rolniczej (członków)
Główny cel działania	Biznesowy, w interesie członków	Praktyczne rozwiązanie problemu ubóstwa
Podstawowe zasady i wartości	Samopomoc, samorządność, współpraca, nieograniczona odpowiedzialność, demokracja (jeden członek – jeden głos), równość, niezależność	
Źródła finansowania działalności	Wysoko oprocentowane udziały	Nisko oprocentowane depozyty (początkowo bez udziałów)
Finansowanie rozwoju działalności	Wzrost ilości udziałów	Fundusz zakładowy z zysków oraz „depozyty obce”
Teren działania	Miasto	Wieś – parafia
Właściciel kasy	Członkowie/udziałowcy	Członkowie
Członkostwo (wymogi)	Osoba wiarygodna, solidna, skrupulatna – rzemieślnik lub kupiec	Solidny, dobrze znany „sąsiad” – drobny rolnik
Zarząd wybieralny	Etatowy	Społeczny (tylko kasjer na etacie)
Pożyczkobiorca	Tylko członek kasy	
Cel pożyczki	Kapitał na zakup surowców, materiałów i towarów	Kapitał na zakup środków produkcji rolnej
Zabezpieczenie zwrotności pożyczki	Weksel, zastaw... (majątek dłużnika)	Skrypt dłużny (zobowiązanie do spłaty)
Odpowiedzialność za straty kasy	Solidarna, wszystkich członków – nieograniczona poręka, z czasem odpowiedzialność do wysokości udziałów	
Główne korzyści członków	Dywidendy od udziałów	Nadwyżki na rezerwy i cele społeczne (lokalne)
Działalność dodatkowa	Pomoc dzieciom, kursy, szkolenia, podnoszenie kwalifikacji zawodowych, wspólne rozwiązywanie swoich problemów	
Preferowana ideologia	Liberalizm	Wartości chrześcijańskie
Zaangażowanie polityczne	A polityczność	

Źródło: opracowanie własne

Dla F. W. Raiffeisena początkowo ideą przewodnią było zorganizowanie wspólnot wiejskich, jako bratersko-chrześcijańskich form życia na wsi, zaś spółdzielnie kredytowe miały być tego pierwszym etapem. Dopiero po doświadczeniach,¹⁸² skupił się na tworzeniu wiejskich kas oszczędnościowo-kredytowych, których funkcjonowanie następnie udoskonalał. Zakładał, że kasy nie powinny być duże. To drobne organizacje, działające na małym terenie, gdzie wszyscy się znają, zawiązane dla wspólnego dobra „małych” społeczności są najbardziej efektywne. Rzadko zachodzą w nich kryzysy, gdyż działają z wielką ostrożnością, we wspólnym interesie lokalnym.

Można powiedzieć, że pomimo wielu widocznych różnic, intencja założycieli kas była analogiczna. Samopomoc w kredytowaniu. Ponadto istotna była działalność edukacyjna i promująca współdziałanie (społeczna), wraz z współodpowiedzialnością za osiągnięte rezultaty.¹⁸³ Praktykowane zasady spółdzielcze – samopomocy, samorządności, demokracji czy wspólnego rozwiązywania własnych spraw, zainspirowały ludzi na całym świecie.

3.2. Przebobrażenia polskiej bankowości spółdzielczej

Często przyjmuje się, że pierwsze organizacje samopomocy finansowej oraz wspierania wzajemnego zarówno w przeciwdziałaniu występującej powszechnie biedy jak i przeciwdziałaniu wyzyskowi ekonomicznemu czy też wyzyskowi lichwy pojawiły się na ziemiach polskich w XIX w.¹⁸⁴ Podkreślić warto, iż rozwiązania tych zagadnień poszukiwano już w całej średniowiecznej Europie, tym samym również w Polsce (praktykowane wtedy

¹⁸² tamże - Swoje doświadczenia i przemyślenia z dotychczasowych (własnych) prób i błędów oraz instrukcje dla prowadzenia działalności, zawarł w wydanej w 1866 roku książce – *Unie kredytowe jako rozwiązanie problemu ubóstwa ludności wiejskiej, a także miejskich pracowników przemysłowych i rzemieślników* („*Die Darlehnskassen-Vereine als Mittel zur Abhilfe der Noth der ländlichen Bevölkerung sowie auch der städtischen Handwerker und Arbeiter*”). Wielokrotnie wydawanej oraz tłumaczonej na wiele języków. Zyskała ona popularność niemal na całym świecie. Po kilku latach opublikował poradnik – Instrukcje zarządzania i prowadzenia księgowości unii kredytowych.

¹⁸³ zob. S. Czopur, *Kapitał finansowy banków spółdzielczych*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 73, U. Birnstein, G. Schwikart, *Friedrich Wilhelm Raiffeisen, Hermann Schulze-Delitzsch: Genossenschaftlich Genge die Not* ... wyd. cyt.; T. J. Fischer, *Zum Wandel der Strukturen in bayerischen Raiffeisenbanksektor 1948-1988*, Shaker Verlag, München 1990, s. 6; E. Gostomski, *Narodziny spółdzielczości kredytowej w Europie i rozwój banków spółdzielczych w Polsce*, /w/ A. Szelańska (red.), *Współczesna bankowość spółdzielcza*, CeDeWu, Warszawa 2011, s. 23-25; T. Orzeszko, *Instytucje finansowe z sercem – historia i teraźniejszość unii kredytowych w Stanach Zjednoczonych*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 15-17; J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian gospodarczych*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2006, s. 15 i nast.

¹⁸⁴ D. Strumiński (red.), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006, s. 11; T. Siudek, *Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – wymiar ekonomiczny, organizacyjny i społeczny*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011, s. 130

rozwiązania organizacyjne dziś czasem określa się jako przedspółdzielcze).¹⁸⁵ Poszukiwano rozwiązań w przeciwdziałaniu występującej biedy, pomocy w odtwarzaniu (po klęskach) czy też tworzeniu nowych miejsc pracy, edukowaniu w zakresie obrotu towarowego i finansami. Uczyły one współdziałania, współpracy przy tym odpowiedzialności. Kształtowały zaradność i stopniowo pomagały w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości. Wykreowały ideę kooperatywy – spółdzielczości. Ze względu na brak państwowości narodu polskiego, pod poszczególnymi zaborami sytuacja polityczna, społeczna oraz gospodarcza była zróżnicowana i wynikała głównie z prowadzonej polityki zaborców w tym zakresie i w stosunku do tych terenów. Niemniej jednak na terenach tych kontynuowano i rozwijano wcześniejsze działania związane z wzajemną pomocą i samopomocą finansową oraz wprowadzano nowoczesne zasady spółdzielczości propagowane przez Hermana Schulze'a z Delitzsch oraz Fryderyka Wilhelma Raiffeisena. Działając na spółdzielczych zasadach kooperacji, instytucje te kredytowały przede wszystkim produkcję, drobną wytwórczość, ale również handel i usługi.¹⁸⁶

¹⁸⁵ T. Orzeszko, *Banki spółdzielcze w Polsce – ekonomiczne i finansowe warunki rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 1998, s. 30

W tym okresie w oparciu o wyznawane wartości typowo religijne tworzone głównie organizacje dobroczynne. W szczególności różnego rodzaju bractwa, które w średniowiecznej tradycji tworzyły osoby świeckie (zrzeszenia) zawiązywane wokół kościołów, mające umacniać wiarę, służyć wspólnocie (budować ją), prowadziły działalność pomocową – charytatywną (również finansową) oraz celebrowały znaczące dla wspólnoty wydarzenia. Zob. L. Korczak, *Wiek średni*, /w/ A. Chwalba (red.), *Obyczaje w Polsce, Od wieków średnich do współczesnych*, WN PWN, Warszawa 2008, s. 84-86; A. Bruździński, *Bractwa religijne w średniowiecznym Krakowie. Zarys problematyki*, /w/ *Historia świadectwem czasów*, W. Bielak, S. Tylus (red.), KUL, Lublin 2006, s. 103-147;

Podobnie później, cechy, jako organizacje zrzeszające rzemieślników - warsztaty (tych samych zawodów), w zakresie wspierania finansowego swoich członków oraz ich najbliższych, gromadziły środki finansowe w tzw. skrzynce cechowej. Zgromadzone środki wykorzystywane były głównie w sytuacjach nadzwyczajnych czy losowych. Zob. J. Ossowski, *Instytucje „mikrokredytowe” w dawnej Polsce*, /w/ *Rynki finansowe, Mikrofinanse*, pod. red. nauk. E. Ossowskiej i J. Ossowskiego, FnrRPZK-Instytut Stefczyka, Sopot 2009, s. 742;

Na przestrzeni wieków pojawiły się kolejne rozwiązania, m.in. kasy przezorności i pomocy, kasy ubogich, czy też od XVI w. banki pobożne, które spełniały rolę bardzo zbliżoną do powstałych w II połowie XIX w. już na większą skalę spółdzielczych organizacji kredytowych. Zob. Z. Kropidłowski, *Samopomoc w korporacjach rzemieślniczych Gdańska, Torunia i Elbląga (XIV- XVIII w.)*, Gdańsk 1997, s. 148; C. Leszczyńska, Ł. Lisiecka, *Od banku pobożnego do banków państwowych i prywatnych. Banki w Polsce, ich rola ekonomiczna, społeczna i kulturowa*, referat na 17 Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Krakowie 15-18 września 2004 r., s. 7; <http://Jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/> [22.11.2014 r.]; J. S. Pelczar, *Zarys miłosierdzia w Kościele katolickim*, Kraków 1916, s. 7 i nast.; S. Ingot (red.), *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego do 1918r.*, Zakład Wydawnictw CSR, Warszawa 1971, s. 11-17; J. Tylicki, *Początki spółdzielczości i jej rozwój w Polsce*, Warszawa 1969, s. 30;

Na terenach polskich w wieku XVII i XVIII powstawały dalsze „instytucje drobnego kredytu”, w pierw na wsiach (gromadach) jako „kasy zbożowe” a potem również wiejskie (gromadzkie) kasy pożyczkowe pieniężne.¹⁸⁵ Zob. S. Wojciechowski, *Historia spółdzielczości polskiej do roku 1914*, SIN, Warszawa 1939, s. 7; J. Tylicki, *Początki spółdzielczości i jej rozwój w Polsce*, Warszawa 1969, s. 30; J. Duda, *Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. Staszicowski model pomocy gospodarczej dla wsi*, Lublin 1994, s. 32; Rus Kasztelan, *Ksiądz patron Augustyn Szamarzewski Pionier Wspólnictwa Ludowego*, nakładem autora, 1918 s. 11-16;

¹⁸⁶ Za pierwszy polski bank spółdzielczy przyjmuje się Towarzystwo Pożyczkowe dla Przemysłowców Poznania założone w 1861r.¹⁸⁶ Kolejne powstawały w 1862r. w Brodnicy (bank spółdzielczy istniejący do dnia dzisiejszego) i Gołubiu oraz okolicznych miastach. Zob. St. Żyga (red.), *Polskie Banki Ludowe na Górnym Śląsku pod panowaniem niemieckim w latach 1895-1939*, s. 14; E. Wyrwa, *Monografia Banku Spółdzielczego w Katowicach*, BS Katowice, Katowice 2003, s. 7; P. Standar, *Modele spółdzielczości bankowej w wybranych*

Na podstawie analizy literatury tematu można stwierdzić, że na całym obszarze ziem polskich pod zaborami, cechą wyróżniającą spółdzielczą bankowość był przede wszystkim, ich narodowy propolski charakter, współpraca spółdzielców oraz wspieranie wzajemne i lokalnego rozwoju gospodarczego. Banki oprócz prowadzenia działalności depozytowo-kredytowej, udzielały bezpłatnych porad prawnych oraz służyły pomocą – „doradztwem” w prowadzeniu spraw gospodarczych.¹⁸⁷

Historyczne dane (Załącznik 1 tabela 1.1.) wskazują na dominację ilościową spółdzielni kredytowych (około 80%) spośród wszelkich spółdzielni działających w owym czasie. Spółdzielnie te posiadały również największą ilość członków. Niemal 93% spółdzielców było członkami spółdzielni kredytowych.

Wojna przerwała działalność spółdzielni. Po wojnie, pomimo licznych problemów nowego państwa, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej dla ujednoczenia podstaw prawnych w funkcjonującej na różnych podstawach (praw zaborców) spółdzielczości bankowej, już w 1920 r. uchwalił ustawę o spółdzielniach.¹⁸⁸ Ustawa przyjęła nazwę spółdzielnia, w miejsce stosowanych dotychczas różnych określeń: towarzystwo, stowarzyszenie itp. Spółdzielnia była więc zrzeszeniem gospodarczym...” nieograniczonej liczby osób o zmiennym kapitale i składzie osobowym, mające na celu podniesienie zarobku lub gospodarstwa członków przez prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa”...¹⁸⁹ Spółdzielnia miała być zrzeszeniem osób, nie kapitału.¹⁹⁰

W roku 1937 działało już w Polsce prawie 13 tysięcy spółdzielni, zrzeszających 2,8 mln członków (około 7,8 tys. to spółdzielnie polskie, zrzeszające około 2,2 mln członków).¹⁹¹

krajach Unii Europejskiej i w Polsce, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu, Poznań 2000

¹⁸⁷ E. Wyrwa, *Monografia...*, wyd. cyt., s. 39-45; T. Orłowski, *Banki ludowe...* wyd. cyt., s. 209

¹⁸⁸ J. Ossowski, *Jałmużna i kredyt*, Wyd.FnrPZK, Sopot 2007, s. 115-153; A. Piechowski, *Wkład spółdzielczości w odzyskanie niepodległości*, /w/ T.Skoczek (red.), *Spółdzielczość w budowie społeczeństwa obywatelskiego – historia i współczesność*, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2013, s. 59-62

¹⁸⁹ Artykuł 1 Ustawy z dnia 29 października 1920 r. O spółdzielniach, Dz. U. nr 111, poz. 733

¹⁹⁰ Spółdzielcze zasady stanowiące wtedy fundament działań, to: dobrowolność, swobodny dostęp, równy głos wszystkich członków, niepodzielność funduszu zasobowego, ograniczone oprocentowanie udziałów członkowskich oraz podział zysku proporcjonalnie do transakcji członków ze spółdzielnią. Spółdzielni bankowych dotyczyły zarówno regulacje ustawy o spółdzielniach jak i ustawy o bankach, w tym (później) uchwalone w 1928 r. Prawo bankowe - Ustawa z dnia 17 marca 1928 r., O prawie bankowym, Dz.U. 1928, nr 34, poz. 320

¹⁹¹ J. Ossowski, *Instytucje „mikrokredytowe” w dawnej Polsce*, wyd. cyt., s. 754; Dążąc do integracji ruchu spółdzielczego w roku 1924 powstały; Unia Związków Spółdzielczych w Polsce, zrzeszająca związki rewizyjne spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych (SOP) działających na zasadach Schulze’a, oraz Zjednoczenie Związków Spółdzielni RP, zrzeszająca związki rewizyjne spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych (SOP) działających na zasadach Raiffeisena. Ostatecznie dopiero w roku 1934 doszło do utworzenia „Związku Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych RP”, który zjednoczył większość organizacji spółdzielczych (stało się to dopiero w 14 lat po odzyskaniu Niepodległości). Związek zrzeszył 666 banków

W okresie międzywojennym można wyróżnić działalność czterech rodzajów spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych (banków spółdzielczych); powszechne – banki ludowe, których członkami mogły być osoby ze wszystkich warstw społecznych (funkcjonowały one łącząc zasady Schulze'a i Raiffeisena), rolnicze (głównie Kasy Stefczyka), urzędnicze i pracownicze (nazywane też kasami zapomogowo-pożyczkowymi), inne (głównie rzemieślnicze itp.).

Oceniając międzywojenny okres działalności spółdzielczości bankowej w Polsce stwierdzić należy, iż (w wyniku wpiętych rozwoju a następnie kryzysu) rola spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych (banków ludowych, banków spółdzielczych, Kas... ,) uległa wyraźnemu zmniejszeniu w porównaniu do okresu przed pierwszą wojną światową. Niewątpliwą zasługą jest ich udział (trudno mierzalny ale bezsprzeczny) w rozwoju gospodarczym (przedsiębiorczości), świadomości finansowej (podnoszenie dobrobytu) i oświatowej (współdziałaniu w rozwoju kulturowym) swoich środowisk.

W okresie po II wojnie światowej,¹⁹² w historii polskiej spółdzielczości bankowej, ze względu na występujące zmiany w polityce społeczno-ekonomicznej wprowadzanego nowego ustroju, wyraźnie daje się wyodrębnić pięć głównych jej etapów zmian funkcjonowania systemu bankowości spółdzielczej (tabela 4), wyraźnie określanych przez akty normatywne. Demonstrują one głównie zmienność kierunków polityki państwa wobec tego sektora bankowości, łączonego faktycznie wpiętych z gospodarką (polityką) rolną, a następnie z tzw. gospodarką żywnościową oraz rzemiosłem i usługami.

Funkcjonowanie bankowości spółdzielczej w okresie obowiązywania zasad gospodarki socjalistycznej charakteryzuje bezsprzeczny fakt - jej przetrwanie. W większości tego okresu spółdzielczość była szczątkowa wręcz fasadowa, właściwie państwowa, bo nakazowo-rozdzielcza. Charakterystyczny był również podział (zakres) obsługiwanego rynku oraz brak konkurencji pomiędzy bankami.¹⁹³

Od tego też czasu nadużywane słowo spółdzielnia budzi złe skojarzenia.

ludowych oraz 2681 Kas Stefczyka. 303 spółdzielnie (SOP) głównie pracownicze, powołały odrębny Związek Spółdzielni i Zrzeszeń Pracowniczych. Stan taki występował do rozpoczęcia II wojny światowej. Zob. T. Wyszomirski, *Spółdzielcze centrale finansowe*, Bank Spółdzielczy Nr 3/2000, s. 24-25; D. Strumiński (red), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, wyd. cyt., s. 12; T. Wyszomirski, *Spółdzielczość bankowa w okresie drugiej Rzeczypospolitej*, Bank Spółdzielczy Nr 6/1994, s. 20-24

¹⁹² W wyniku okupacji bankowość spółdzielcza poniosła nie tylko ogromne straty materialne ale największe, bo nie do odzyskania - odnotowała w wyniku represji, w ludziach – tracąc rzesze doświadczonych spółdzielców. Sytuacja ta zmieniła również diametralnie możliwości wszelkiej działalności zarobkowo-gospodarczej nie tylko w sektorze bankowości spółdzielczej. Zmiany terytorialne, masowe przesiedlenia ludności, zmiany społeczne i ekonomiczne, wprowadzony nowy ustrój, wszystko to stworzyło nową, odmienną od dotychczasowej (historycznej) rzeczywistość.

¹⁹³ Co także charakterystyczne banki spółdzielcze funkcjonujące dotychczas w innych realiach gospodarczych, były (z zasady) bardzo słabe kapitałowo i zupełnie nieprzygotowane do czekających ich wyzwań.

Tabela 10. *Polska bankowość spółdzielcza w latach 1944-1989*

<i>Okres</i>	<i>Główne regulacje prawne</i>	<i>Charakterystyka działalności</i>
1944-1949	Reaktywacja głównie z wykorzystaniem przedwojennych zasad oraz statutów; Dekret z 1948r. o reformie bankowej	Próba odbudowy polskiej spółdzielczości bankowej po zniszczeniach wojennych. Działalność bankowa w tym okresie skupiała się (poza reaktywacją spółdzielni) głównie na depozytach i kredytach krótkoterminowych uzupełnianych pomocą w naturze (sprzęt, czasem maszyny rolnicze, inwentarz żywy itp.). Szczególnie charakterystyczne dla tego etapu było zachowawcze podejście mieszkańców wsi do nowego ustroju i tworzenia nowych spółdzielni.
1950-1955	Zarządzenie Ministra Skarbu z 1950r.	Okres funkcjonowania Gminnych Kas Spółdzielczych - GKS stały się faktycznie instytucjami wykonawczymi centrali (wpierw był to Bank Rolny, potem zaś funkcje te przejął NBP), zobowiązanymi do realizowania obowiązującej polityki rolnej państwa. Główne obszary działania GKS to finansowanie (w oparciu o kredyt refinansowy) skupu płodów rolnych. Ponadto, prowadzenie rachunków bieżących w tym Państwowego Funduszu Ziemi, Banku Rolnego, Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń a także obsługa rozliczeń Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. Były to tylko formalne spółdzielnie, pozbawione samodzielności i samorządności, czego efektem było m.in. malejące zainteresowanie społeczne tą formą działalności. Stopniowo i skutecznie pozbawiano GKS-y prawa gromadzenia środków pieniężnych oraz udzielania kredytów we własnym imieniu (możliwe było to jedynie zastępczo na rzecz PKO).
1956-1975	Prezydium Rządu nadaje GKS nowy statut (<i>zmiana nazwy na SOP</i>) - kwiecień 1956; Ustawa Prawo bankowe, Dz. U. 1960, nr 20, poz. 121 (z dnia 13 kwietnia 1960 r.)	Lata działalności Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowych (SOP), następnie Prawo bankowe wprowadza możliwość użycia nazwy „bank” z dodatkiem „spółdzielczy” lub „ludowy”. Określa status spółdzielni i zwiększa zakres działalności. Bank spółdzielczy obsługuje oprócz rolnictwa także handel i rzemiosło. Ponadto prowadzi również rozliczenia innych spółdzielni (ogrodniczych, mleczarskich, kótek i spółdzielni rolniczych itp.) w okresie tym wykazywano ¹⁹⁴ w szczególności wzrosty ilościowe; ilości kas - przy rosnącej również (różnie klasyfikowanych) ilości placówek bankowych (wzrost od około 408 do około 1361), tym samym wielkości zatrudnienia (o około 15 tys. osób) oraz ilości członków (o około 2,4 mln osób), przy rosnącej również (różnie klasyfikowanych) ilości placówek bankowych. Samorządność jest nakazowa. Urzędnicy decydują o wszelkich szczegółach działania banku.
1976-1989	Ustawa Prawo bankowe, Dz. U. 1975, nr 20, poz. 108 z późn. zm. (rok 1982); Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1988 r. (<i>jako początek reformy systemu bankowego</i>)	Czas działalności Banków Spółdzielczych w ramach zrzeszenia w Banku Gospodarki Żywnościowej – całkowite uzależnienie banków od władz. W roku 1982 - opracowany został wzorcowy statut banku spółdzielczego, podjęto próby zmian i zwiększenia uprawnień organów banku spółdzielczego. (<i>Od 1989 rozpoczęła się działalność banków spółdzielczych w nowych warunkach - gospodarki rynkowej</i>).

Źródło: opracowanie własne

¹⁹⁴ Zob. Załącznik 2 tabela 2.1.

Bowiem spółdzielniami w tamtym czasie nazywano instytucje, które niewiele miały wspólnego ze spółdzielczością. W centralnie-nakazowej gospodarce starano się wyrugować ten sposób gospodarowania, kojarzony politycznie z okresem minionym (przedwojennym). Czas ten pozwolił jednak na zachowanie (stanu) kadr i podnoszenie ich umiejętności oraz zachowanie i stopniowy rozwój stanu posiadania (majątku spółdzielni oraz jej zasobów finansowych). Okres ten powiązał również banki spółdzielcze z lokalnym środowiskiem (tradycyjnie przyzwyczajonym do obecności w ich najbliższej okolicy, banku spółdzielczego), dając podstawy (szanse) do ich trwania i (ewentualnego) dalszego rozwoju.

Od 1989 r. jako początku transformacji polityczno - gospodarczej kraju, w tym reformy sektora bankowego¹⁹⁵ dostosowującego się do warunków gospodarki rynkowej wyróżnić można wyraźne okresy w funkcjonowaniu bankowości spółdzielczej, będące efektami zmian i w otoczeniu gospodarczym i regulacji prawnych;¹⁹⁶

Okres 1 – lata 1990 – 1993 jako początek (ponownego) usamodzielnienia spółdzielczości bankowej,

Okres 2 – lata 1994 – 1999, lata restrukturyzacji sektora banków spółdzielczych,

Okres 3 - lata 2000 – 2007, czas wprowadzania dwuszczeblowego modelu funkcjonowania polskiej bankowości spółdzielczej,

Okres 4 – lata 2007 – 2011, okres funkcjonowania w czasie światowego kryzysu gospodarczego,

Okres 5 – lata 2012 – do nadal, czas implementacji regulacji pokryzysowych w polskiej bankowości spółdzielczej.

¹⁹⁵ Istotne były, m.in. Rozporządzenia Rady Ministrów z 11 kwietnia 1988 r. na mocy, których z NBP wydzielono 9 banków komercyjnych wprowadziły (po raz pierwszy od kilkudziesięciu lat (!) konkurencję na rynku bankowym – były to; Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998 r. w sprawie: utworzenia Państwowego Banku Kredytowego w Warszawie, Dz. U. 1998 nr 21, poz.137; ...w sprawie utworzenia Banku Depozytowo-Kredytowego w Lublinie, Dz. U. 1998 nr 21, poz.138, ...w sprawie utworzenia Banku Gdańskiego w Gdańsku, Dz. U. 1998 nr 21, poz.139,... w sprawie utworzenia Banku Przemysłowo-Handlowego w Krakowie, Dz. U. 1998 nr 21, poz.140; ...w sprawie utworzenia Banku Śląskiego w Katowicach, Dz. U. 1998 nr 21, poz.141; ...w sprawie utworzenia Banku Zachodniego we Wrocławiu, Dz. U. 1998 nr 21, poz. 142; ...w sprawie utworzenia Pomorskiego Banku Kredytowego w Szczecinie, Dz. U. 1998 nr 21, poz.143; ...w sprawie utworzenia Powszechnego Banku Gospodarczego w Łodzi, Dz. U. 1998 nr 21, poz.144; ...w sprawie utworzenia Wielkopolskiego Banku Kredytowego w Poznaniu, Dz. U. 1998 nr 21, poz.145

Od ww. okresu BGŻ przestał być centralą banków spółdzielczych i rozpoczął działalność jako uniwersalny bank komercyjny

¹⁹⁶ W całym okresie zmian politycznych i gospodarczych, spółdzielczość polska traktowana była jako „relikt przeszłości” – tym razem jednak jako „pozostałość socjalistyczna”. Ta forma własności odzwierciedlająca wyłącznie polski kapitał winna być co najmniej chroniona, jednak na podstawie dotychczasowych efektów działań polityków oraz reakcji (na nie) środowiska spółdzielczego¹⁹⁶ można stwierdzić, że nigdy nie była właściwie rozumiana przez rządzących. Zob. Co dalej ze spółdzielczością w Polsce? <http://www.bs.net.pl/aktualnosci-zrzeszen/list-otwarty-krajowej-rady-spoldzielczej-do-rzadu-rzeczypospolitej-polskiej>; Protest Towarzystwa Spółdzielców w obronie spółdzielczości; Apel I Ogólnopolskiej Konferencji Spółdzielców w Łodzi (16 stycznia 2014 r.) do Prezydenta RP; Protest spółdzielców RP (październik 2013 r.), /w/ http://www.krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=109&Itemid=81 [26.09.2016 r.]

Okres 1 - W roku 1990 (który uznaje się za przełomowy w liberalizacji rynku bankowego),¹⁹⁷ wydane przez NBP zalecenia były pierwszymi regulacjami ostrożnościowymi w polskim systemie bankowym (dotyczyły zasad i trybu postępowania przy udzielaniu kredytów, przeglądu i klasyfikacji należności, kwestii współczynnika wypłacalności czy płynności banków).¹⁹⁸ Zmiana prawa umożliwiła bankom spółdzielczym znaczące usamodzielnienie oraz niezależność.¹⁹⁹ Banki te stały się samodzielnyymi, samorządnyymi i samofinansującymi się instytucjami (osobami prawnymi), nie jak dotychczas „urzędami” wykonującymi polecenia zgodnie z instrukcjami. Ich uprawnienia zbliżone były do banków komercyjnych.²⁰⁰ Jednakże bardzo trudna sytuacja gospodarcza kraju, wysoka inflacja (galopująca, a w latach 1989 i 1990 hiperinflacja²⁰¹), ciągłe zmiany prawa oraz brak doświadczeń zarządzających bankami spółdzielczymi w tym niezwykle dynamicznie zmieniającym się otoczeniu spowodowały ogromne trudności całego sektora. Niewielkie kapitały banków spółdzielczych nie mogły absorbować narastających kłopotów. Wobec m.in. dynamicznych zmian inflacji nie występujących w okresach wcześniejszych, niewielkie banki spółdzielcze nie miały szans na konkurencję w środowisku doświadczonych banków komercyjnych.²⁰² Sukcesem było przetrwanie. Zaobserwować można było, że często

¹⁹⁷ *System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Uaktualniony.*, NBP, Warszawa 2001, s. 36-38, W rezultacie ułatwień w zakładaniu i prowadzeniu działalności bankowej w Polsce, powstało wiele nowych banków; J. Żyżyński, *System bankowy w procesie transformacji*, Raport nr 52, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Wydział Studiów Budżetowych, Warszawa listopad 1993, s. 9 - Na koniec roku 1990 działało 75 banków ogólnokrajowych, w tym w 30 dominował kapitał prywatny, 1562 banki spółdzielcze, zrzeszone w BGŻ oraz 104 banki spółdzielcze poza tą strukturą. Na mocy ustawy o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości (Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji spółdzielczości, Dz. U. 1990 r. nr 6, poz. 36), BGŻ pozbawiony został funkcji centrali wobec banków spółdzielczych. Odtąd funkcjonował już tylko jako bank (komercyjny).

¹⁹⁸ A. Kantecki, J. Szambelańczyk, *Bank spółdzielczy w warunkach gospodarki rynkowej*, *Podręcznik opracowany na podstawie szkoleń dla członków zarządu banków spółdzielczych*, wyd. Fundusz Współpracy, Warszawa, listopad 1996, s. 10

¹⁹⁹ W. Kwaśniak, *Dyskusja – Docelowy model bankowości spółdzielczej*, w: *Docelowy model bankowości spółdzielczej*, Zeszyty PBR-CASE nr 38, Warszawa 1998, s. 33

²⁰⁰ D. Strumiński (red), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, wyd. cyt., s. 14

²⁰¹ Inflacja – jako proces wzrostu przeciętnego poziomu cen w gospodarce, zob. M. Belka, /w/ R. Milewski (red. nauk.) *Elementarne zagadnienia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Wyd. II., Warszawa 2008, s. 414 i nast., ... Za inflację galopującą uważa się roczny wzrost cen według stopy dwu- albo trzycifrowej (zazwyczaj od 50% w górę, zaś hiperinflację przyjmuje się miesięczny wzrost cen przekraczający 150%), zob. S. Owsiak, *Podstawy nauki finansów*, PWE Warszawa 2002, s. 194-195; Roczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych podawanych przez GUS wynosiły odpowiednio; rok 1988=160,2%, rok 1989=351,1%, 1990=685,8%, 1991=170,3%, 1992=143,0%, 1993=135,3%, 1994=132,2%, 1995=127,8%

²⁰² W związku z narastającymi problemami, banki spółdzielcze mając możliwości zawierania dobrowolnych umów cywilno-prawnych, w oparciu o zapisy ustawy Prawo bankowe podpisały umowy; o kontynuowaniu współpracy z BGŻ jako centralą finansową (zrobiło to 95% BS), zaś (reszta) o utworzeniu banków o charakterze regionalnym (powstały Bank Unii Gospodarczej SA w Warszawie, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S we Wrocławiu oraz Gospodarczy Bank Wielkopolski SA w Poznaniu) – przy ich tworzeniu wykorzystano środki pomocowe Funduszu Kapitałowego (utworzonego przez rząd Polski i USA). Banki te służyły pomocą zrzeszonym bankom spółdzielczym, jak również przejęły czynności kontrolne, organizacyjne, finansowe,

sąsiadujące ze sobą banki – działające niemal w identycznym otoczeniu – miały różne historie, np. jedne przestawały istnieć, zaś inne rozwijały się. Obserwacje i analizy zachowań zarządzających bankami spółdzielczymi w tamtym czasie, wskazują na decydującą ich rolę w dalszym trwaniu i rozwoju lub zaprzestaniu działalności – upadłości, likwidacji czy przejściu przez inny bank. Sytuacja jednych banków, spowodowana niską jakością aktywów, wysokimi stratami (gdzie aktywa nie wystarczały na zaspokojenie zobowiązań banków) czy utratą płynności finansowej powodowała, iż zostały przyłączone przez inne – zazwyczaj sąsiednie banki, bądź upadały, zaś inne rozwijały się.²⁰³ Obserwacje te pozwalają na stwierdzenie, iż tylko wielkiej determinacji zarządzających (zwłaszcza prezesów banków) zawdzięczać należy, że sektor ten w ogóle (dzisiaj) istnieje.

Na uwagę zasługuje szczególnie rok 1993. Od tego roku rozpoczyna się czas radykalnych zmian – zmniejszania się liczby banków spółdzielczych. Następuje proces konsolidacji²⁰⁴ sektora spółdzielczego w bankowości,²⁰⁵ ale też i upadku niektórych banków. Na koniec roku 1993 działało 1651 banków, z BGŻ²⁰⁶ zrzeszonych było 1268 banków, zaś pozostałe (383) w BUG SA (82), GBW SA (114) i GBPZ SA (187)²⁰⁷. Banki te zatrudniały wtedy 32 tysiące pracowników oraz zrzeszały 2,5 mln członków.

obsługi prawnej, reprezentacji, szkoleń itp.(takie same jak BGŻ). /w/ D. Strumiński (red), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, wyd. cyt., s. 15 i 16

²⁰³ Przykłady takich zdarzeń zaobserwowano we wszystkich regionach Polski, np. na terenach wschodnich – BS w Parczewie przejął BS w Dębowej Kłodzie (1996 r.), BS w Jabłoni, BS w Sosnowicy (1998 r.), BS w Hańsku, BS we Włodawie, BS w Siemieniu (1999 r.), w obecnym woj. łódzkim – BS Kleszczów przyłączył BS Sulmierzyce, BS Kluki, BS w Rzęśni, w woj. śląskim – BS Knurów przyłączył BS w Tworogu i BS Wielowski. Rekordzistą największych fuzji w polskiej bankowości spółdzielczej jest Bank Spółdzielczy Rzemiosła w Krakowie, który w latach 1997-1999 przyłączył 23 banki spółdzielcze, /w/ NBP, Nadzór bankowy 1989-2006, Warszawa 2007, s.101 i nast; https://www.knf.gov.pl/Images/ow2_tcm75-4771.pdf; <http://bs.com.pl/informacje-o-banku/historia/>; <http://www.bsr.krakow.pl/kalendarium-rys-historeczny.html>

²⁰⁴ konsolidacja – od łańskieckiego *consolidation* (spojenie), w rozumieniu...” zjednoczenie, zespolenie, połączenie w jedną całość, umocnienie, utrwalenie, ugruntowanie” /w/ B. Dunaj, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996, s. 407

Konsolidację interpretować można jako połączenie (dwóch lub więcej podmiotów), w wyniku którego powstaje podmiot nowy – nowe przedsiębiorstwo (dotychczasowe tracą swoją osobowość prawną), /w/ W. Frąckowiak (red.), *Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009

Należy rozróżnić konsolidację sektora bankowego (grup bankowych) oraz konsolidację banków. Celem konsolidacji sektora bankowego jest zwykle; poprawa pozycji rynkowej grupy banków poprzez redukcję kosztów operacyjnych czy zwiększenie efektywności działań, /w/ S. Kozak, *Consolidation of the banking sector in Poland in 1989-2013 in comparison with the structural changes of the banking sector in the USA and the EU*, Working Paper nr 166, NBP, Warszawa 2013

Celem konsolidacji banków może być; koncentracja funduszy własnych umożliwiającą szerszą działalność, zmniejszenie kosztów stałych czy zwiększenie liczby placówek dających możliwość np. zwiększenia ilości klientów itp. /w/ J. Kraciuk, *Procesy konsolidacji w polskim sektorze bankowym*, ZN SGGW Warszawa Problemy Rolnictwa Światowego, Warszawa 2006, t. 15, cz. 3., s. 282

²⁰⁵ Podkreślić należy, że jedynie w latach 1989-1992 nadzór bankowy wydał zgodę na utworzenie 6 banków spółdzielczych, natomiast (co charakterystyczne) w późniejszym okresie nie powstał już żaden nowy bank spółdzielczy, /w/ NBP, *Raport - Nadzór bankowy 1989-2006*, Warszawa 2007, s. 10

²⁰⁶ W związku z pozbawieniem BGŻ czynności nadzoru nad bankami spółdzielczymi, funkcję tę przejął od 1992 r. Narodowy Bank Polski, zaś czynności nadzoru sprawowały Oddziały Okręgowe NBP. Prezes NBP

Jednakże przyczyny;

- zewnętrzne (w tym głównie tzw. pułapka inflacyjna, polityka fiskalna państwa jak również nieznane wcześniej zasady gospodarki rynkowej)²⁰⁸ oraz
- wewnętrzne (w tym, niskie kapitały, niewystarczające doświadczenie w ocenie możliwości wystąpienia różnych ryzyk rynkowych czy brak fachowego nadzoru właścicielskiego) doprowadziły do kryzysu w bankowości spółdzielczej.²⁰⁹

Okres 2 – Sejm RP dnia 24 czerwca 1994 r. uchwalił ustawę o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ.²¹⁰ Celem głównym ustawy była restrukturyzacja finansowa oraz poprawa bezpieczeństwa funkcjonowania banków spółdzielczych (i BGŻ).

Istotna była również konsolidacja bankowości spółdzielczej poprzez utworzenie jednej, trójszczeblowej organizacji tego sektora (banki spółdzielcze obowiązkowo zrzeszone w bankach regionalnych (powstało ich 9), te zaś w BGŻ jako banku krajowym).²¹¹

W analizowanym okresie (tabela 11), m.in. dzięki funkcjonowaniu tej ustawy zdecydowanej poprawie uległy przeciętne współczynniki wypłacalności w sektorze (wzrosły do 12,8%), wzrosły fundusze własne banków spółdzielczych (w ciągu 6 lat 19-krotnie (!) oraz zmalała ilość banków objętych postępowaniem naprawczym (o 396 banków).

zobowiązał wszystkie banki spółdzielcze, które nie spełniały wymogów kapitałowych (stawianym samodzielnym bankom tj. minimalny kapitał, wymagane parametry itp.) do zrzeszania się w wybranym dowolnie banku zrzeszającym (do końca 1992r.), zgodnie z Ustawą z dnia 14 lutego 1992 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe i niektórych innych ustaw, Dz. U. 1992 nr 20, poz. 78

²⁰⁷ D. Strumiński (red), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, wyd. cyt., s. 15 i 16

²⁰⁸ Trudną sytuację finansową (w owym czasie) banków spółdzielczych (oraz BGŻ) pogłębiały wysokie podatki (stopa podatkowa wynosiła 70% do 100%). Dotyczyło to m.in. opodatkowania należnych ale nie uzyskiwanych odsetek (od kredytów niespłaconych – przeterminowanych czy tzw. straconych).

²⁰⁹ J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych w Polsce*, wyd. AE w Poznaniu, Poznań 2006; ...Widząc, jako źródło problemów fakt niskiego poziomu funduszy własnych banków w marcu roku 1993 Prezes NBP zobowiązał banki do ich zwiększenia (poprzez przekazanie nadwyżek bilansowych z roku 1992 na ten cel). Co w efekcie doprowadziło do 90,9% wzrostu tych funduszy. Pomimo tego nie udało się zahamować złej sytuacji finansowej banków spółdzielczych.

²¹⁰ Była ona następstwem pogarszającej się sytuacji w sektorze; 561 banków realizowało programy naprawcze (rok 1994), rosła liczba upadłości (10 w 1993, 23 w 1994, kolejne 57 banków upadło w 1995, dalsze 30 w 1996, w roku 1997 następne 6, zaś 4 w roku 1998. Łącznie do roku 2004 upadło 131 banków, likwidacji uległo 49 a w proces łączenia się zaangażowało się 881 banków spółdzielczych, zaś 8 zostało przejętych przez inny bank spółdzielczy. Jeden bank (SBL im. Ks. P. Wawrzyniaka) w Śremie wznowił działalność w roku 1995. Faktycznie ponad 300 banków faktycznie spełniało warunki do ogłoszenia upadłości (lub likwidacji), fatalnymi parametrami w przekazywanej sprawozdawczości, konieczna była zasadnicza restrukturyzacja w funkcjonowaniu tej bankowości (problemy z adekwatnością kapitałową oraz wypłacalnością w tym czasie miało również około 23% banków komercyjnych), /w/ NBP, *Raport - Nadzór bankowy 1989-2006*, ...wyd. cyt., s. 20-21.; Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, Dz. U. 1994 nr 80, poz.369 (zwana w środowisku bankowym „świętojańską”)

²¹¹ W celu poprawy bezpieczeństwa funkcjonowania całego sektora bankowego, w 1994r. powołano również Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG),²¹¹ mający gwarantować bezpieczeństwo depozytów bankowych. Dz. U. 1995 nr 4, poz. 18;

Tabela 11. *Banki spółdzielcze w latach 1994 – 1999 (stan na koniec każdego roku)*

<i>Wyszczególnienie</i>	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Banki spółdzielcze [<i>liczba</i>]	1 612	1 510	1 394	1 295	1 189	781
Fundusze własne bs [<i>mln zł</i>]	63,5	311,3	502,0	751,6	966,8	1.206,8
Współczynnik wypłacalności bs [<i>przeciętnie</i>] %	2,2	8,4	8,8	11,1	11,8	12,8
Banki spółdzielcze objęte postępowaniem naprawczym	539	481	378	293	176	143

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP i GINB oraz KNF, /w/ www.knf.gov.pl/Images/Programy_naprawcze_informacja_16_10_tcm75-12149.pdf [31.01.2015 r.]

Zmiana sytuacji zewnętrznej (procesy globalizacyjne, konsolidacji sektora bankowego) a tym samym zmiana strategii funkcjonowania bankowości spółdzielczej (funkcjonowały trzy autonomiczne struktury, postępujący proces łączenia się banków spółdzielczych), tworzą konieczność nowych regulacji ustawowych.

Okres 3 - lata 2000 – 2007 to można przyjąć - czas umacniania funkcjonowania polskiej bankowości spółdzielczej (zorganizowanej w dwuszczeblowej strukturze), pomimo występujących w tym okresie w otoczeniu rynkowym banków problemów m.in. na rynku pracy, w tym wysokim poziomie bezrobocia.

Dnia 7 grudnia 2000 r. Sejm uchwala ustawę o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających.²¹² Umożliwiła ona dobrowolny wybór modelu funkcjonowania (dotyczyło to banków spółdzielczych jak i banków zrzeszających) oraz wybór własnej strategii rozwoju. Wzmocniona została pozycja banków spółdzielczych (wobec zrzeszających) poprzez wprowadzenie możliwości głosowania kapitałowego, zasady dobrowolności wyboru banku zrzeszającego oraz zerwania z zasadą nie konkutowania w obrębie bankowego sektora spółdzielczego.²¹³ Pomimo szeregu ograniczeń

²¹² Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U. 2000 nr 119, poz. 1252 (Ustawa wskazywała termin osiągnięcia progów kapitałowych w pierw do 2010 r., jednak później został skrócony do 2007 r.) W środowisku spółdzielców ustawa nazwana została ustawą „milenijną”. Ustawa wprowadziła dwustopniową strukturę organizacyjną (BGŻ stał się już tylko typowym bankiem komercyjnym). Ponadto do 2007r. banki spółdzielcze zobowiązane zostały do wzmocnienia kapitałowego - uzyskania funduszy własnych na poziomie (równowartości) co najmniej 1 mln euro /w/ Śleszyńska-Charewicz, *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce u progu XXI wieku*. Bezpieczny Bank Nr 4/2000, s. 20-23

²¹³ D. Strumiński (red), D. Twardowski (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, wyd. cyt., s. 30 i 31

w funkcjonowaniu banków spółdzielczych oraz występowania różnych ryzyk w otoczeniu, można powiedzieć, że nastąpił dalszy stopniowy ich rozwój.²¹⁴ Zwiększała się ilość placówek i zatrudnienie (powodujące jednak wzrost kosztów), poszerzając dostępność do usług bankowych na terenach działania tych banków .

Okres ten to także wprowadzanie dalszych regulacji rynku bankowego. W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej (2004 r.) zaszła m.in. konieczność dostosowania polskich regulacji do porządku prawnego UE. Stąd też wprowadzono zasady wynikające z tzw. Nowej Umowy Kapitałowej (Basel II) dotyczącej określania adekwatności kapitałowej instytucji finansowych (faktycznie obowiązujących od 2007 r.)²¹⁵

Wejście Polski do UE pomimo dalszego otwarcia rynku krajowego na konkurencję, okazało się korzystne biznesowo dla banków spółdzielczych, w szczególności z dwóch powodów;

po pierwsze - środki pomocowe dla rolników przekazywane były poprzez ich rachunki (również) w bankach spółdzielczych,²¹⁶ po drugie – samorządy lokalne tworząc m.in. rezerwy środków finansowych na refinansowane (częściowo) z funduszy strukturalnych UE inwestycje lokalne, zakładały depozyty (czasem wnioskowały o kredyty) z reguły w bankach spółdzielczych.²¹⁷ Już w latach wcześniejszych dało się zaobserwować stopniowy wzrost znaczenia banków spółdzielczych poprzez postępującą zmianę profilu świadczonych usług.²¹⁸ Z typowo (dotychczas) obsługujących rolnictwo przesunięto ciężar oferty na obsługę osób prywatnych oraz przedsiębiorstw. Stawały się tym samym lokalnymi bankami uniwersalnymi.

²¹⁴ Powodowały to głównie czynniki będące efektem wspomnianej (trwającej czasem do 1999r.) pomocy kapitałowej, w miarę stabilnej sytuacji gospodarczej kraju a także wzmacniająco działającymi wymogami progów kapitałowych (co powodowało dalsze liczne połączenia i przyłączenia banków spółdzielczych). Charakterystyczną cechą lat 2000-2007 jest również dalsza stale malejąca liczba banków spółdzielczych (o kolejne 200 banków) przy dynamicznym wzroście ich funduszy własnych (ponad 3-krotnym) oraz umiarkowanym poziomie współczynnika wypłacalności (około 14%).

²¹⁵ Dyrektywa 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 20 maja 2000 r., GINB, *Konsultacje i wdrożenie postanowień Nowej Umowy Kapitałowej w sektorze bankowym w Polsce*, Dokument konsultacyjny, Warszawa styczeń 2005 r. s.6 i nast.; M.Stefański, *Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków*, wyd. NBP, Materiały i Studia, Zeszyt 212, Warszawa, grudzień 2006r., s. 9 i nast.

²¹⁶ *Sytuacja finansowa banków w 2004r. Synteza*, KNB, Warszawa maj 2004 r., s. 25 i nast.; A. Sikorska, A. Wrzochalska, P. Chmieliński, *Wspólna Polityka Rolna a zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa*, /w/ Przemiany strukturalne wsi i rolnictwa w wybranych krajach europejskich, nr 128, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowego Instytut Badawczy, Warszawa 2009, s. 10 i nast.; E. Laszkiewicz, *Rola banków spółdzielczych w rozwoju obszarów wiejskich*, wystąpienie na konferencji: „Reforma WPR oraz rola sektora banków spółdzielczych w przemianach zachodzących na polskiej wsi”, Warszawa, 8 kwietnia 2008 r.

²¹⁷ tamże

²¹⁸ S. Kozak, *Ewolucje strukturalne w sektorze banków spółdzielczych a latach 1996-2011*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Nr 96/2013, s. 123 i nast.

W okresie analizowanym nastąpił wzrost funduszy własnych, aktywów oraz poprawie uległa jakość należności od sektora niefinansowego. Nastąpił jednak szybszy (niż wyniku działalności bankowej) wzrost kosztów działania. Przy czym należy podkreślić także rosnące zróżnicowanie banków spółdzielczych m.in. w zakresie wielkości posiadanych aktywów, obszaru działania jak i uzyskiwanych wyników finansowych, czy parametrów efektywności działania.²¹⁹

Okres 4 – lata 2007 – 2011 to okres funkcjonowania w czasie światowego kryzysu. Chociaż w początkowej fazie kryzys nie był odczuwalny w Polsce, to banki komercyjne (głównie na skutek silnych powiązań kapitałowych ze swoimi zagranicznymi bankami „matkami”) ograniczyły swoją aktywność, głównie kredytową (w Polsce).²²⁰

Sektor banków spółdzielczych natomiast charakteryzował dynamiczny wzrost aktywów, głównie poprzez przyrost depozytów, zwłaszcza depozytów gospodarstw domowych.

Tabela 12. *Wielkość depozytów i kredytów w sektorze banków spółdzielczych w latach 2007 – 2011*

<i>Wyszczególnienie [mld PLN]</i>	2007	2008	2009	2010	2011
Depozyty sektor niefinansowy	36,7	41,5	45,8	54,0	60,2
Kredyty sektor niefinansowy	27,8	32,1	36,1	38,9	43,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie KNF, Raporty o sytuacji banków (w latach 2007 – 2011)

Pomimo rosnącej akcji kredytowej (tabela 12), narastały trudne do zagospodarowania nadwyżki depozytów nad kredytami.²²¹ Szeroka akcja kredytowa

²¹⁹ G. Woźniewska, *Pozycja konkurencyjna polskich banków spółdzielczych*, /w/ J. Węclawski (red. naukowa) *Bankowość*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006, s. 408 i nast.

²²⁰ H. Korzusznik, *Portfel kredytowy sektora bankowego w Polsce w warunkach wzrostu ryzyka*, /w/ J. Stachurska-Targosz, J. Szostak (red. naukowa), *Kryzys finansowy a przyszłość Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu, t. 48, Nr 3 /2013, s. 146 i nast.

²²¹ *Banki 2011, Raport o sytuacji ekonomicznej banków*, WIB, Warszawa 2012, s. 149. Zauważyć trzeba również stały, postępujący corocznie wzrost relacji wartości aktywów SKOK do aktywów banków spółdzielczych. (W roku 2011 aktywa SKOK to już 20% aktywów banków spółdzielczych). Te zaś składowe (oprócz tradycyjnie postrzeganych; liczby banków, poziomu funduszy własnych, współczynnika wypłacalności, udziałów w rynku, wielkości zatrudnienia itp.) decydują o bazie rozwojowej bankowości spółdzielczej. /za/ J. Szambelańczyk, *Strukturalne dylematy rozwoju banków spółdzielczych w Polsce*, /w/ M. Stefański (red.) *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce*, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2008, s. 16-18; J. Pruski, *Wybrane aspekty funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce*, prezentacja na Forum Liderów

w bankach spółdzielczych spowodowała wyraźną zmianę struktury kredytobiorców, odtąd przedsiębiorcy (nie jak dotychczas - rolnicy) stali się głównymi kredytobiorcami.²²²

Mimo rosnących wyników na działalności bankowej postępował wzrost kosztów działania banków. Wynikało to głównie z niskiej aktywności w zagospodarowywaniu pozyskanych depozytów (zazwyczaj składanych na lokatach w banku zrzeczającym), relatywnie dużego udziału w portfelu kredytowym kredytów preferencyjnych (z niskimi dopłatami ARiMR) a także rosnącą liczbą placówek bankowych oraz dużego zatrudnienia (tym samym rosnącymi relatywnie kosztami w odniesieniu do skali działania tych banków).²²³

Główne wyzwania sektora spółdzielczej bankowości analizowanego okresu związane były, z narastającą konkurencją ze strony banków komercyjnych, rosnącymi oczekiwaniami klientów (szczególnie wśród zamożniejszej jej części) oraz obniżaniem się efektywności działania – np. spadek osiągniętej marży ograniczający możliwości wypracowania takich zysków, które mogłyby być przeznaczone na stale potrzebne zwiększone inwestycje.²²⁴

Okres 5 – od roku 2012 do nadal – to²²⁵ głównie czas implementacji regulacji pokryzysowych²²⁶ w polskiej bankowości spółdzielczej. Jak to już wskazano, w całym

Bankowości Spółdzielczej 19-20 września 2011 r., www.bfg.pl/strefa-dokumentow/wystapienie-prezesa-zarzadu-bfg-na-forum-liderow-bankow-spoldzielczych-19-ix-2011r. [30.11.2014 r.], J. Pruski, *Uwarunkowania rozwoju banków spółdzielczych*, Wystąpienie Jerzego Pruskiego Prezesa Zarządu BFG na Forum Liderów Banków Spółdzielczych w Warszawie w dniu 18 września 2012 r.

²²² np. w roku 2005 udział kredytów dla przedsiębiorców w kredytach ogółem = 19,4% zaś w roku 2010 udział ten wynosił 40,7% obliża kredytowego (w roku 2015 = 47,4%). Konsekwencją ekspansji kredytowej był fakt późniejszego pogorszenia jakości portfeli kredytowych banków.

²²³ Departament Bankowości Spółdzielczej, *Dobre wyniki banków zrzeszonych w Grupie BPS według stanu na 31.03.2011r.*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 4/2011 maj, s. 31

²²⁴ J. Pruski, *Wybrane aspekty funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce*, Wystąpienie J. Pruskiego, Prezesa Zarządu BFG na Forum Liderów Banków Spółdzielczych w Warszawie w dniu 19 X 2011 r.

²²⁵ poza reakcją na stale aktualne (wcześniej wymienione) wyzwania

²²⁶ Można spotkać się ze stwierdzeniem, iż w europejskim sektorze bankowym długi okres wolny od zaburzeń uspił czujność zarówno regulatorów, jak i odpowiedzialnych za stabilność finansową w strefie euro. /w/ zob. O. Szczepańska, *Czy unia bankowa będzie zdolna do zarządzania kryzysem w przyszłości*, MF Bank, Nr3/2014 r., s. 58-60; Stąd też nastąpiło kosztowne zaskoczenie, gdy instytucje finansowe oraz gospodarki wielu państw poniosły straty. Jednak już w 2009 roku zapowiadano zmiany regulacyjne, które wynikały z wcześniejszych słabości regulacyjnych. Za słabości te uznano; brak kontroli i zapobiegania powstawaniu ryzyka systemowego oraz brak wystarczającej odporności na straty (zbyt niskie kapitały własne banków w stosunku do skali ponoszonego ryzyka). /w/ UKNF, *Wnioski wypływające z kryzysu finansowego z perspektywy nadzorczej*, prezentacja, Warszawa 2011, www.knf.gov.pl/wnioski_wplywajace_z_kryzysu_tcm75_25681.pdf [30.11.2014 r.]; P. J. Szpunar, *Pakiet CRD a polityka makroostrożnościowa*, MF Bank, Nr3/2014 r., s. 64 do 69; Dyskusje w środowisku bankowców spółdzielczych (m.in. na Forach Liderów Banków Spółdzielczych, warsztaty KZBS i EACB, - www.modnaspoldzielczosc.pl/co-jest-wazne-dla-bankow-spoldzielczych [30.11.2014 r.], tworzenie Komitetu Obrony Polskiej Bankowości Spółdzielczej, /w/ www.modnaspoldzielczosc.pl/co-jest-wazne-dla-bankow-spoldzielczych [30.11.2014 r.] itp.) nie tylko nie doprowadziły do wypracowania wspólnego stanowiska ale wręcz stracono czas by przygotować się do spodziewanych zmian. /w/ W. Kwaśniak, *wystąpienie na Forum Liderów Banków Spółdzielczych*, Warszawa, hotel Gromada, 9 września 2014 r.; Trudno też uznać za zrozumiałą brak dbałości ze strony rządu, banku centralnego czy też nadzorcy polskiego rynku finansowego o interes całkowicie (jedyne) polskiego sektora bankowego. Nie uwzględniono bowiem specyfiki polskiej bankowości spółdzielczej w tworzonych regulacjach. Ma to istotne znaczenie z uwagi na stan prawny jaki zostaje wprowadzony w tych regulacjach bankowych. Daje on (jak twierdzi K. Pawlik) „zagranicznemu”

okresie zmian politycznych i gospodarczych, spółdzielczość polska traktowana była (jest) jako „relikt przeszłości” – tym razem jednak jako „pozostałość socjalistyczna”. Można by oczekiwać, że ta forma własności odzwierciedlająca wyłącznie polski kapitał winna być co najmniej chroniona. Jednakże na podstawie dotychczasowych efektów działań polityków²²⁷ można stwierdzić, że nigdy nie była właściwie rozumiana przez rządzących oraz, że banki te ...”nie są postrzegane przez decydentów jako ważne narodowe instytucje finansowe”...²²⁸ Chociaż sektor bankowości spółdzielczej nie uległ kryzysowi a nawet kryzys go wzmocnił,²²⁹ to zobowiązany jest wprowadzić kosztowne zmiany. Najważniejsze z nich dotyczą: składników kapitału założycielskiego (poziom pozostaje taki sam, lecz zmianie ulega podstawa wyleczenia), funduszu udziałowego i norm płynności.²³⁰ Dla sektora bankowości spółdzielczej zakres oraz koszt zmian określony został „szokiem regulacyjnym”²³¹ gdyż oprócz wymienionych (i oczekiwanych kolejnych – pakiet MiFID II, dyrektywa ADR²³² i następne) aktualizowane i wprowadzane są regulacje krajowe (m.in. Rekomendacje: D,²³³ F,²³⁴ J,²³⁵ S,²³⁶ U,²³⁷ czy też wymogi np. BION).²³⁸ Trudno tu nie zauważyć przeregulowania

ośrodkowi olbrzymią władzę nad naszymi bankami. /w/ K. Pawlik, *Kompetencje organów w ramach SSM*, MF Bank, Nr 1/2014 r., s. 12-15

²²⁷ Co dalej ze spółdzielczością w Polsce? <http://www.bs.net.pl/aktualnosci-zrzeszen/list-otwarty-krajowej-rady-spoldzielczej-do-rzadu-rzeczypospolitej-polskiej>; Protest Towarzystwa Spółdzielców w obronie spółdzielczości; Apel I Ogólnopolskiej Konferencji Spółdzielców w Łodzi (16 stycznia 2014 r.) do Prezydenta RP; Protest spółdzielców RP (październik 2013 r.), /w/ http://www.krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=109&Itemid=81 [26.09.2016 r.]

²²⁸ J. Szambelańczyk, *Perspektywy rozwoju banków spółdzielczych w warunkach integracji i globalizacji rynków finansowych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXVI – zeszyt-3-2004, s. 144; M. Zygierewicz, *Wyzwania stojące przed bankami spółdzielczymi w świetle aktualnych wyników ekonomicznych*, *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, Zeszyt Naukowy 74/2006, SGH Warszawa, s. 41 i 42

²²⁹ J. Osiecki, *Klienci są zadowoleni z banków spółdzielczych*, *Rozmowa z Dariuszem Twardowskim, Dyrektorem Departamentu Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych Komisji Nadzoru Finansowego*, biuletyn Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, Nr4/2013r., s. 9 i 10

²³⁰ J. Romantowski, *Banki będą potrzebowały coraz lepszych aktywów*, /w/ www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/banki-beda-potrzebowaly-coraz-lepszych-aktywow/ [01.12.2014 r.], art.401- 416 CRR, art.108 CRR, za http://www.knf.gov.pl/pakiet_banki_spoldzielcze.html [01.12.2014 r.]

²³¹ St. Kasiewicz, L. Kurkliński (red.naukowa), *Szok regulacyjny a konkurencyjność i rozwój sektora bankowego*, *Warszawski Instytut Bankowości*, Warszawa 2012 r., s. 9 i nast.; K. Maciejewski, *Tsunami nad gospodarką*, MF Bank, Nr 7-8 (257) 2014 r., s. 102-104

²³² K. Maciejewski, *Trzy smartwienia bankowców*, MF Bank Nr 7-8 (257)2014 r., s. 90 i 91.

²³³ Rekomendacja D – przyjęta przez KNF 8 stycznia 2013 r. (weszła w życie 31 grudnia 2014 r.) dotycząca zarządzania obszarami technologii informacyjnej i bezpieczeństwa środowiska informatycznego – nakłada na banki spółdzielcze obowiązek posiadania sformalizowanych zasad, procedur, instrukcji dokumentacji dotyczących środowiska informatycznego, www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_D_8_01_13_uchwala_7_tcm75-33016.pdf [01.12.2014 r.]

²³⁴ Rekomendacja F (winna wejść w życie 1 stycznia 2015r.) dotycząca podstawowych kryteriów stosowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego przy zatwierdzaniu regulaminów ustalania bankowo-hipotecznej wartości nieruchomości wydawanych przez banki hipoteczne, www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_F_22_07_2014_tcm75-38576.pdf [01.12.2014r.]

²³⁵ Rekomendacja J – dotycząca zasad gromadzenia i przetwarzania przez banki danych o nieruchomościach (zalecenia weszły w życie z dniem 1 października 2013 r. z wyjątkiem rekomendacji 11 i 12, które obowiązują

bankowości spółdzielczej. Wszystko to odbywa się w czasie prowadzenia biznesu bankowego, gdzie ponadto wszelkiego rodzaju rozbudowana sprawozdawczość banków spółdzielczych jest szczególnie dokuczliwa, głównie dla banków małych.

Do tego pozostały nierozwiązane problemy lat wcześniejszych; sygnalizowana wcześniej nadwyżka depozytów nad kredytami,²³⁹ w szczególności minimalizacja jej negatywnego wpływu na wyniki (szczególnie istotne w sytuacji niskich stóp procentowych), wysokie koszty funkcjonowania, niska efektywność ekonomiczna czy też brak sposobu na zwiększanie liczby udziałowców - członków (spółdzielców – czy chociażby zatrzymanie postępującego ich spadku - malejącą liczbę udziałowców banków spółdzielczych prezentuje tabela 13). Jest to wyraźnie notowany trend. Od marca 2012 r.²⁴⁰ do czerwca 2016 r. z członkostwa w bankach spółdzielczych zrezygnowało 78 936 osób. Dalsze utrzymywanie się tego trendu prowadzić może do alienacji banków – ich stopniowego wyobcowywania w środowisku lokalnym. Dalej, wobec braku napływu nowych – zwłaszcza osób młodych, starzenie się dotychczasowych i postrzeganie banku jako instytucji finansowej tylko dla osób starych. Ponadto zmniejszanie się liczby członków spółdzielni – banku prowadzić może szczególnie w małych bankach, do specyficznego uprzywilejowania coraz mniejszej liczby członków.

od dnia 1 kwietnia 2014 r.), www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_J_znowelizowana_tcm75-31791.pdf [01.12.2014 r.]

²³⁶ Rekomendacja S – dotycząca dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie (weszła w życie z dniem 1 lipca 2014 r.), www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_S_18_06_2013%2E_tcm75-34880.pdf [01.12.2014 r.]

²³⁷ Rekomendacja U – dotycząca dobrych praktyk w zakresie bancassurance (ma zostać wprowadzona do dnia 31 marca 2015 r.), www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_U_tcm75-38338.pdf [01.12.2014 r.]

²³⁸ BION – skrót od „badanie i ocena nadzorczą” – Metodyka badania i oceny nadzorczą banków komercyjnych, zrzeszających oraz spółdzielczych (Metodyka BION), UKNF, Warszawa, 30 grudnia 2013 r. (Nadzór oparty na analizie ryzyka, nie zaś jak dotychczas badaniu zgodności działania podmiotów nadzorowanych z regulacjami. Polega na analizowaniu sytuacji w gospodarce i sektorze finansowym, oceny wrażliwości podmiotów rynkowych na ryzyko oraz wyprzedzającym stosowaniu środków nadzorczych adekwatnych do poziomu ryzyka). www.knf.gov.pl/images/METODYKA_BION_banki_tcm75-36741.pdf [01.12.2014 r.]

²³⁹ www.knf.gov.pl/images/BS_analiza_1kw_2013_tcm75-35208, s. 9 [02.12.2014 r.]; oraz UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I półroczu 2013r.*, Warszawa, październik 2013r., s. 6 i nast. [02.12.2014 r.]; UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w trzech kwartałach 2013r. ze szczególnym uwzględnieniem banków o aktywach większych niż 500 mln zł*, Warszawa, grudzień 2013r., s. 3 i nast. [02.12.2014 r.]; UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I kwartale 2014 r.*, Warszawa czerwiec 2014 r. s. 3 [02.12.2014 r.]; KNF, Departament Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych, prezentacja – *Banki spółdzielcze i zrzeszające w I kwartale 2014 r.*, Warszawa, czerwiec 2014 r., s. 6, www.knf.gov.pl/images/prezentacja_analiza_BS_2014_03_tcm75-38405.pdf [02.12.2014 r.]; H. Banaśkiewicz, *Banki spółdzielcze i ich potencjał*, biuletyn Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, Nr11/2013, s. 17

²⁴⁰ w marcu 2012 r. przeprowadzono pierwsze badanie ankietowe ilości członków banków spółdzielczych, /w/ UKNF, *Analiza sytuacji bankowego sektora spółdzielczego, w tym funduszy własnych, w 2012 r. oraz informacja o przebiegu prac nad możliwymi modelami działania zrzeszeń w kontekście Dyrektywy CRD IV oraz Rozporządzenia CRR*, Warszawa, czerwiec 2013 r. [02.12.2014 r.]

Rozumieć to należy, jako coraz mniejszej grupy osób mających wpływ na funkcjonowanie (takiego) banku, przez to nadzór jego działalności oraz mogące tworzyć się z tego tytułu patologie. Brak niezwłocznych i radykalnych działań w tym zakresie można nazwać akceptacją (zarządzających) stopniowej likwidacji spółdzielni bankowych.

Tabela 13. Liczba udziałowców banków spółdzielczych w latach 2012 – 2016

Udziałowcy	XII 2012	XII 2013	XII 2014	XII 2015	VI 2016
Osoby fizyczne	1 048 261	1 030 891	1 008 993	990 933	985 948
Osoby prawne	3 636	3 557	3 575	3 330	3 318
Ogółem	1 051 897	1 034 448	1 012 568	994 263	989 266

Źródło: opracowanie własne na podstawie UKNF, Informacje o sytuacji bankowego sektora spółdzielczego (w 2012 r., 2013 r., 2014 r., 2015 r., i II kwartale 2016 r.)

W sektorze banków spółdzielczych wyraźnie zaznacza się różne tempo wzrostu pozycji bilansowych oraz wyników finansowych banków o najmniejszych i największych aktywach. Jak wykazują dane UKNF²⁴¹ różnice te narastają.

Banki o największych sumach bilansowych wykazują wyraźnie większą dynamikę wzrostu należności (ponad 2-krotnie większą niż w bankach małych) i zobowiązań sektora niefinansowego, a także wyższą efektywność ekonomiczną, w tym niższy przeciętny poziom wskaźnika C/I, około 1,6-krotnie wyższy poziom aktywów na zatrudnionego czy też około 1,3-krotnie wyższy wynik finansowy brutto na zatrudnionego (wybrane dane porównawcze za lata 2010-2014 przedstawia tabela 14). Banki o najmniejszych aktywach rozwijają się dużo wolniej od banków o aktywach największych.

Charakterystyczny dla bankowości spółdzielczej jest także brak efektu synergii działań sektora (czy skali działania) oraz problem z porozumieniem się spółdzielców m.in. co do strategii rozwoju sektora, zrzeszeń oraz samych banków spółdzielczych.²⁴²

²⁴¹ zob. UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających... np. za lata 2010 do 2014*

²⁴² zob. *Jeśli nie my to kto ?* Wywiad z Prezesem BS Toruń, biuletyn Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, Nr 07/2013, s. 17

Tabela 14. Zmiany parametrów ekonomicznych banków spółdzielczych o najmniejszych i największych aktywach w latach 2010-2014

Lp.	Wyszczególnienie	J.m.	Banki o sumie aktywów [a]	
			a < 100 mln zł (n=267)	a ≥ 500 mln zł (n=32)
1.	Należności od sektora niefinansowego			
	a) wzrost nominalny (2010-2014)	%	32,4	70,6
	b) średnie tempo przyrostu/rok	%	7,3	14,3
2.	Zobowiązania wobec sektora niefinansowego			
	a) wzrost nominalny (2010-2014)	%	64,0	73,5
	b) średnie tempo przyrostu/rok	%	13,3	14,8
3.	Przeciętny poziom wskaźnika C/I	%	71,7	65,4
4.	Przeciętny poziom aktywów/zatrudnionego	tys. zł	1 914	3 156
	a) wzrost nominalny (2010/2014)	%	35,5	57,1
5.	Wynik finansowy brutto/zatrudnionego	tys. zł	27,6	35,6

Źródło: obliczenia własne na podstawie; UKNF, Informacja o sytuacji banków spółdzielczych o zrzeszających w 2014 r., Warszawa, maj 2015 r.

Nowe wymogi regulacyjne, w szczególności zaś dotyczące norm płynności, wymuszają także zmianę dotychczasowego funkcjonowania spółdzielczości bankowej.²⁴³

Analiza obecnej sytuacji sektora spółdzielczego (w końcu 2015 r.) oparta głównie na obserwacjach - zarówno funkcjonowania banków spółdzielczych jak i zachowań ich klientów wykazuje, że oprócz implementacji regulacji pokryzysowych, problemem tego sektora są nierozwiązane (ww.) od lat problemy. Do najważniejszych z nich - w otoczeniu banków,

²⁴³ Jak wykazuje KNF, /w/ http://www.knf.gov.pl/pakiet_banki_spoldzielcze.html [02.12.2014 r.] ze względu na aktualny sposób organizacji gospodarki finansowej w zrzeszeniach, sektor, który charakteryzuje się nadpłynnością, nie będzie spełniał nowych norm płynności. Wynika to z braku możliwości zaliczania do aktywów płynnych banków spółdzielczych lokat składanych dotychczas przez te banki w bankach zrzeszających. Tym samym brak jest możliwości uznania tychże lokat przez banki zrzeszające jako stabilne źródło finansowania swoich aktywów. Jedynym rozwiązaniem (akceptowanym przez KNF, /za/ W. Kwaśniak, wystąpienie na Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa, hotel Gromada, 9 września 2014 r.) jest wprowadzenie przewidzianego w CRR systemu ochrony instytucjonalnej (IPS – Institutional Protection Scheme), który zakłada wzajemne gwarantowanie płynności oraz wypłacalności. Jednakże wymusza silne (wzajemne) powiązanie banków spółdzielczych. To wzajemne powiązanie traktowane jest przez część bankowców spółdzielczych jako wielkie zagrożenie. Zagrożenie utraty samodzielności w prowadzeniu własnego biznesu bankowego. Do kolejnych zagrożeń zaliczają się koszty nowych regulacji, w tym koszty związane z IPS, czy partycypacji w ryzyku, a precyzyjniej pokusy nadużycia (co określone zostało jako „moral hazard”). Szczególnie mocno artykułował te zagrożenia Komitet Obrony Polskiej Bankowości Spółdzielczej, zob. www.ibs.edu.pl/content/view/5548/28 [30.11.2014 r.]

zaliczyć można; niezaspokajane zmiany potrzeb i oczekiwań klientów, konsekwencje szybkich i kosztownych (szczególnie dla pojedynczych małych banków) zmian technologicznych, konsekwencje zmian demograficznych, a także zmian wynikających z rozwoju obszarów wiejskich i małych miast, czy problemy rozwoju mikro, małych oraz średnich firm. Na podstawie obserwacji oczekiwań klientów banków spółdzielczych, do tzw. niezwłocznego rozstrzygnięcia pozostaje także zakres rozwoju oferty sektora, m.in. zagadnienia dotyczące: płatności mobilnych (bankowości mobilnej), kredytów mieszkaniowych, energetyki prosumenckiej, spółdzielczego eksportu, programów lojalnościowych w zakresie zakupu np. paliw, nawozów, sprzętu rolniczego itd. czy doradztwa finansowego i/lub biznesowego szczególnie dla mikro i małych firm.

Z ww. obserwacji wnioskować można potrzebę przemodelowania dotychczasowego sposobu funkcjonowania większości polskich banków spółdzielczych. Oznaczać to może wyczerpanie ich możliwości rozwojowych w dotychczasowym kształcie.

Co szczególnie należy podkreślić w bankowości spółdzielczej okresu po roku 1989 roku, to nieciągłość systemowa, zamiast organizacyjnej ewolucji.²⁴⁴ Wpierw „skok w kapitalizm” - „rzucenie” nieprzygotowanych banków spółdzielczych na wolny rynek gospodarki, następnie administracyjne rozwiązania, np. trójszczeblowa struktura oraz restrykcyjne progi kapitałowe (faktycznie wymuszona konsolidacja w sektorze). Po kryzysie światowym - wprowadzenie przez nadzorcę (polityków) uniwersalnych regulacji ostrożnościowych dla banków (bez uwzględnienia ich specyfiki, w tym konieczności poniesienia wydatków z tym związanych). Wszystko to przy werbalnym odwoływaniu się tychże nadzorców (i polityków) do kultywowania spółdzielczych zasad i wartości. Często jednakże z faktycznym nagminnym naruszaniem zarówno istoty jak i zasad spółdzielczych.²⁴⁵ Pomimo to sektor bankowości spółdzielczej rósł w aktywa (w latach 2000 – 2015 nastąpił ponad 6-krotny wzrost aktywów banków spółdzielczych - tabela 15).²⁴⁶

Jak dowodzą czynione obserwacje - wiele wskazuje na ciągle pozytywne postrzeganie roli banków spółdzielczych w środowiskach lokalnych. Chociaż to pozytywne postrzeganie wiąże się przede wszystkim z angażowaniem się banków spółdzielczych w lokalne akcje; społeczne, kulturalne, sportowe itp.²⁴⁷

²⁴⁴ J. Szambelańczyk, *Rola banku zraszającego w nowej strukturze*, wystąpienie na Forum Liderów Banków Spółdzielczych w Warszawie dnia 12.09.2016 r.

²⁴⁵ tamże

²⁴⁶ Jednakże w okresie tym rozwijał się cały polski rynek bankowy - aktywa banków komercyjnych wzrosły w tym czasie około 3,6-krotnie.

²⁴⁷ Zob. *Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 12/2015 grudzień, s. 31-35; *Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, Bank Wspólnych Sił Magazyn

Tabela 15. *Zmiany wielkości aktywów banków spółdzielczych i komercyjnych w wybranych latach okresu 2000 - 2015*

[mld zł]	2000	2005	2010	2015
Aktywa banków spółdzielczych	18,0	33,9	70,5	109,8
Aktywa banków komercyjnych	410,4	547,2	1 032,8	1 458,3

Źródło; opracowanie własne na podstawie danych UKNF za ww. lata

Analizując cechy modelu biznesowego sektora spółdzielczego, należy zauważyć m.in. ww. stanowisko przedstawiciela BFG, gdzie podkreśla się niski udział sektora banków spółdzielczych w rynku usług sektora bankowego. Wskazuje się przy tym na niską efektywność modelu biznesowego pojedynczego banku spółdzielczego i zrzeszeń oraz ograniczoną integrację biznesową w zrzeszeniach. Wynika z tego może, iż jest to zasadnicza bariera rozwoju tego sektora. Stanowisko to (jak wynika z analiz) wydaje się dzielić także Komisja Nadzoru Finansowego.

Wskazywanie na konieczność integracji biznesowej w zrzeszeniach jako jedyne go sposobu rozwiązania problemu niskiego udziału sektora spółdzielczego w polskim sektorze bankowym oraz wskazywanie na ten „jedynie słuszny” kierunek rozwoju, zdaniem autora jest przeniesieniem rozwiązań zachodnich „wprost” na grunt krajowy. Co jak wskazuje doświadczenie – już raz, nie było rozwiązaniem dobrym (bezkrytyczne przeniesienie rozwiązań francuskich na grunt polski w zapisach ustawy o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ z 1994 r.). Trudno wykluczyć, iż tym razem nie nastąpi sytuacja podobna. Wnioski takie można przyjąć także w oparciu o działania – obawy niektórych banków spółdzielczych co do konsekwencji działania systemów ochrony instytucjonalnej.²⁴⁸

Grupy PBS Nr 11/2015 listopad, s. 34-39; *Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 12/2015 grudzień, s. 31-35; *Debata o bankowości lokalnej, Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 10/2015 październik, s. 7-10; *Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, tamże 25-39; *Nasze banki – relacje z działań na rzecz środowisk*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 09/2015 wrzesień, s. 28-41;

²⁴⁸ Obawy takie w tym czasie miało 128 banków spółdzielczych. W IV kwartale 2015 r. Komisja Nadzoru Finansowego zatwierdziła umowy systemów ochrony instytucjonalnej obydwu działających zrzeszeń banków spółdzielczych oraz banków je zrzeszających. W dniu 23.11.2015 r. 192 banki należące do zrzeszenia SGB (bank zrzeszający oraz 191 spośród 202 banków spółdzielczych będących wówczas członkami zrzeszenia) zawarły Umowę Systemu Ochrony SGB. W dniu 31.12.2015 r., Umowę Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS zawarły 242 banki należące do Zrzeszenia BPS (bank zrzeszający oraz 241 spośród 357 banków spółdzielczych będących wówczas członkami zrzeszenia), /za/ UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*,...wyd. cyt., s. 3

Tabela 16. *Kryteria i cechy charakterystyczne głównych wyzwań bankowości spółdzielczej w Polsce*

<i>Kryterium</i>	<i>Cechy charakterystyczne</i>
Wymogi nadzorcy	Przestrzeganie procedur (oczekiwane), implementacja nowych regulacji (brak zasady proporcjonalności)
Ocena klientów	Oczekiwane racjonalne zachowanie pracowników banku
Ocena spółdzielców	Oczekiwane wymierne korzyści z członkostwa w banku spółdzielczym
Otoczenie makroekonomiczne	Procesy globalizacji, polityka niskich stóp procentowych, częste zmiany prawa, silna i rosnąca konkurencja na rynkach finansowych (oprócz banków komercyjnych także SKOK, firm pożyczkowych i tzw. fintech), informatyzacja otoczenia, cyberzagrożenia – wymogi cyberbezpieczeństwa, zmiany demograficzne
Otoczenie innych banków spółdzielczych	Brak lub śladowa współpraca (brak efektów skali działania), czasami wzajemna konkurencja
Przychody	Brak znaczącej dywersyfikacji przychodów – dominują zyski z odsetek
Koszty	Koszty nowych implementacji oraz nadmierne, często nieracjonalne koszty działania – malejąca marża
Oferta produktowa	Tradycyjna, nie wyprzedzająca oczekiwań klientów, brak oczekiwanego doradztwa np. dla rozpoczynających działalność gospodarczą, w zakresie prowadzenia biznesu, sukcesji, możliwości inwestowania i związanego z tym ryzyka, szerokiego obszaru IT, itp.
Bankowość relacyjna	Oczekiwana szczególnie na obszarach wiejskich oraz przede wszystkim wśród starszych osób
Liczba członków	Stale malejąca liczba członków banków spółdzielczych
Główni klienci	Stopniowa utrata gospodarstw domowych (osób prywatnych i rolników indywidualnych) na rzecz przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie własne

Przyjmując wyłącznie argumenty z zakresu efektywności biznesowej, pomija się dualizm banku spółdzielczego - banku i równocześnie spółdzielni. Ponadto spółdzielnie bankowe – banki spółdzielcze, są w posiadaniu rozproszonego wyłącznie polskiego kapitału (w polskich rękach), co w dobie turbulentnych zmian i globalizacji sektora bankowego ma istotne znaczenie. Szczególnie charakterystyczne cechy głównych (aktualnych) wyzwań bankowości spółdzielczej w Polsce wyartykułowano w tabeli 16.

3.3. Sektor spółdzielczy na tle sektora bankowego

Według danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego²⁴⁹ na koniec czerwca 2016 r. w Polsce działało 560 banków spółdzielczych. Funkcjonowały one w dwóch zrzeszeniach;

- BPS SA w Warszawie (357 zrzeszonych banków spółdzielczych) oraz
- SGB-Banku SA w Poznaniu (202 banków), ponadto jeden – Krakowski Bank Spółdzielczy jest niezrzeszony.

Od początku lat dziewięćdziesiątych (jak wykazano to już wcześniej) trwa, m.in. proces łączenia się banków spółdzielczych (dlatego stale maleje ich liczba).²⁵⁰ Stąd też należy spodziewać się dalszych łączeń czy innego rodzaju konsolidacji banków spółdzielczych.²⁵¹ Sektor banków spółdzielczych od lat utrzymuje dość stabilny udział w rynku bankowym.²⁵²

Aktywa wynoszą blisko 9%, zatrudnienie około 20% zaś liczba placówek bankowych

²⁴⁹ UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, Warszawa, maj 2016 r.

²⁵⁰ Jak wskazywano to już wcześniej, w roku 1989 do 1992 było 1663 banków spółdzielczych,... w roku 1995 – 1510,... w 1998 – 1189,... w roku 2000 – 680,... w roku 2005 – 588,... w 2010 – 576 banków spółdzielczych (wg danych KNF). W kwietniu 2015r. KNF wyraziła zgodę na przejęcie BS w Zawierciu przez Śląski Bank Spółdzielczy SILESIA w Katowicach (zdarzyło się to po raz pierwszy od 2005 r.). Dnia 30 grudnia 2015 r. sąd orzekł upadłość SBRz w Wołominie. Strata tego banku na koniec 2015 r. wynosiła 1,628 mld zł.

²⁵¹ Zob. M. Krześniak-Sajewicz, *Banki będą się łączyć – wywiad z Ryszardem Lorkiem prezesem SGB Banku*, Rzeczpospolita, 03 marca 2016 r., www.rp.pl/Wywiady/303039823-Banki-będą-się-laczc.html [20.05.2016r.]; W IV kwartale 2015 r. KNF zatwierdziła umowy systemów ochrony instytucjonalnej obu zrzeszeń (SGB oraz BPS). Dnia 23.11.2015 r. 192 banki zrzeszenia SGB (bank zrzeszający oraz 191 z 202 bs tego zrzeszenia) zawarły Umowę Systemu Ochrony SGB. W dniu 31.12.2015 r. Umowę Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS zawarły 242 banki tego zrzeszenia (bank zrzeszający oraz 241 z 357 banków spółdzielczych tegoż zrzeszenia). Zgodnie z przepisami CRR głównymi celami systemów ochrony instytucjonalnej (IPS – ang. *Institutional Protection System*) są zapewnienie płynności i wypłacalności każdego z jego członków, /za/ UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, wyd. cyt. s. 3; Przepisy te zostały wdrożone do prawodawstwa krajowego w znowelizowanej ustawie o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (przepisy rozdziału 3a System ochrony – Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015 poz. 1166).

²⁵² Wyjątkiem jest udział banków spółdzielczych w wyniku netto. Poważne jego spadki w latach 2013 i 2014 wynikały ze strat BPS SA oraz zmniejszenia się wyników banków spółdzielczych. Zaś wzrost tego udziału w roku 2015 był efektem pokrycia strat przez BPS SA, /za/ UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, wyd. cyt., s. 7

wynosi niemal 1/3 wszystkich placówek bankowych w kraju (tabela 17 i 19). Posiadając dużą sieć dystrybucji (tabela 17 i 19), pełnią również rolę ważnego pracodawcy w sektorze. Zatrudniają bowiem 1/5 ogółu pracowników bankowych. Tak wysoki udział placówek i zatrudnionych tworzy jednak wysoki poziom kosztów (utrzymania placówek, wynagrodzeń, itp. - co obrazuje wysoki poziom wskaźnika C/I)²⁵³. Można przyjąć, że dalszy rozwój elektronicznych kanałów dostępu oraz presja zmniejszania kosztów²⁵⁴ ograniczać będą zatrudnienie i sieć sprzedaży, w tym dotychczasowe role placówek bankowych.

Tabela 17. *Udziały sektora spółdzielczego w podstawowych wielkościach polskiego sektora bankowego [%] w latach 2010 -2015*

<i>Wyszczególnienie [%]</i>	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aktywa	8,3	8,1	8,5	9,0	8,6	8,8
Wynik finansowy netto	7,4	6,2	6,4	3,9	4,1	5,1
Zatrudnienie	19,3	19,6	19,9	20,0	20,0	19,9
Liczba placówek	30,6	31,9	37,0	37,5	37,8	38,4

Źródło: UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, Warszawa maj 2016, s. 7

Charakterystyczny dla sektora spółdzielczego był jeszcze do roku 2013 (tabela 19), wyraźny proces rozbudowy sieci placówek banków spółdzielczych (przy już od około 2010 roku malejącej ilości placówek banków komercyjnych)²⁵⁵. Działo się tak pomimo procesu

²⁵³ Współczynnik C/I oznacza relację kosztów (działalności i amortyzacji) do wyniku na działalności bankowej.

²⁵⁴ znaczenie ma tu w szczególności środowisko niskich stóp procentowych oraz koszty implementacji regulacji pokryzysowych.

²⁵⁵ Dane w tabeli 14 nie zawierają ilości placówek przedstawicielskich banków komercyjnych prowadzonych m.in. na zasadach franszyzy itp.

konsolidacji banków (maleła ilość banków lecz rosła ilość placówek bankowych). Wskazuje to na fakt, iż posiadanie zarówno tak dużej sieci placówek, jak i tak dużego zatrudnienia, sprzyja istotnej roli banków spółdzielczych (szczególnie) na rynku pozyskiwania depozytów. Odzwierciedla to, np. struktura pasywów w krajowym sektorze bankowym na koniec 2015 r. (tabela 18). Depozyty osób prywatnych w bankach spółdzielczych stanowią dominującą pozycję w strukturze ich pasywów. Jednakże problemem większości banków spółdzielczych jest ich zagospodarowanie (właściwa sprzedaż), na co wskazuje (od lat) nadwyżka depozytów nad kredytami.

Tabela 18. *Struktura pasywów w sektorze bankowym [%] w grudniu 2015 r.*

Depozyty w bilansie banków [%]	Banki komercyjne	Banki spółdzielcze
Depozyty osób prywatnych	37,3	57,9
Pozostałe depozyty sektora niefinansowego	20,6	22,1
Pozostałe pasywa	42,1	20,0

Źródło: : opracowanie własne na podstawie UKNF, Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r., Warszawa maj 2016

Tabela 19. *Liczba placówek banków w Polsce w wybranych latach*

Placówki banków	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
spółdzielczych	2 023	3 010	3 864	3 954	4 193	4 816	4 810	4 732
komercyjnych	11 397	8 345	10 896	10 748	9 496	7 527	7 409	6961
<i>Ogółem</i>	13 420	12 355	14 760	14 702	13 689	12 343	12 219	11 593

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych NBP i KNF oraz Raportów: WIB Banki za w/w lata

Wysokie zatrudnienie oraz ilość placówek bankowych (tabela 17 i 19) nie przekłada się na wysoki udział bankowości spółdzielczej w innych parametrach ekonomicznych sektora

bankowego. Niski udział wyniku finansowego sektora bankowości spółdzielczej w polskim sektorze bankowym oznacza, że relacja kosztów do wyniku finansowego w tych bankach (np. C/I = 75,4% na koniec 2015 r.) jest mniej korzystna niż w bankach komercyjnych (C/I = 58,7%).²⁵⁶ Obniżenie o 29,2% w roku 2015 wyników finansowych netto w bankach spółdzielczych (z 756,0 mln zł w 2014 r. do 535,4 mln zł)²⁵⁷ przekłada się na pogorszenie głównych miar efektywności działania, w tym ww. wskaźnika kosztów, obniżenia zrealizowanej marży odsetkowej (NIM = 3,2%),²⁵⁸ zmniejszenia ROA (do 0,5% z 0,8% w roku 2014) czy ROE (do 5,0% wobec 7,6% w 2014 r.).

Banki spółdzielcze charakteryzuje w tym okresie, silny spadek tak postrzeganej efektywności działania.²⁵⁹ Wyraźnie niższa efektywność funkcjonowania sektora banków spółdzielczych względem banków komercyjnych (tabela 20) przejawia się także m.in. ;

- w wielkości aktywów na zatrudnionego, która jest około 3-krotnie mniejsza niż w bankach komercyjnych,
- wielkości zysku netto na zatrudnionego, który jest niemal 7-krotnie wyższy w sektorze komercyjnym niż spółdzielczym. czy
- około 1,5-krotnie wyższych kosztów pracowniczych na zatrudnionego w bankach komercyjnych, które oznaczają m.in. możliwość lepszego wyposażenia kapitałowego i technologicznego pracowników banków komercyjnych niż w sektorze spółdzielczym.

²⁵⁶ W roku 2014 poziom C/I w bankach komercyjnych wynosił 50,9%. Pogorszenie wyników sektora bankowego w roku 2015 nastąpiło przede wszystkim na skutek dużego wzrostu kosztów działania (o 3 337 mln zł; tj. 12,3%). Wynikało to głównie z dwóch zdarzeń o charakterze jednorazowym, tj. konieczności wniesienia przez banki dodatkowej wpłaty do BFG na wypłatę środków gwarantowanych z tytułu depozytów zgromadzonych w SK banku, w łącznej wysokości 2,0 mld zł oraz utworzenia rezerw na poczet wpłat na rzecz Funduszu Wsparcia Kredytobiorców (FWK) utworzonego na mocy ustawy o wsparciu kredytobiorców znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy w łącznej wysokości 0,6 mld zł (wpłaty kredytodawców są proporcjonalnie do wielkości posiadanego portfela kredytów mieszkaniowych dla gospodarstw domowych, których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 90 dni). /za/ UKNF, *Raport o sytuacji banków w 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 39

²⁵⁷ głównie spowodowane koniecznością wniesienia przez banki spółdzielcze (problem ten dotyczył ww. banków komercyjnych) dodatkowych wpłat do BFG z tytułu upadłości SBRz w Wołominie (SK banku). Strata tego banku przewyższała ponad 3-krotnie wynik pozostałych banków spółdzielczych w 2015 r. /za/ UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r.*, Warszawa, maj 2016 r., s. 3

²⁵⁸ NIM = wynik odsetkowy / średnie aktywa odsetkowe; (Obniżająca się marża to głównie wynik presji banków komercyjnych), /w/ J. Pruski, *Uwarunkowania rozwoju banków spółdzielczych*, Wystąpienie... wyd. cyt.

²⁵⁹ Na problem słabnącej pozycji konkurencyjnej sektora banków spółdzielczych zwracał uwagę Prezes BFG Jerzy Pruski we wrześniu 2010 r. w swoim wystąpieniu na Forum Liderów Banków Spółdzielczych, /w/ J. Pruski, *Sytuacja finansowa sektora banków spółdzielczych w Polsce*, Warszawa wrzesień 2010.

Tabela 20. Wybrane miary efektywności działania banków w latach 2013 – 2015

Wyszczególnienie	Banki komercyjne			Banki spółdzielcze		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
C/I (koszty/dochody)	51,0	48,8	56,8	70,9	68,9	75,7
NIM(wynik odsetkowy/sr. aktywa%)	2,8	2,7	3,5	3,5	3,5	3,2
ROA (wynik netto/średnie aktywa)	1,1	1,1	0,9	0,8	0,8	0,5
ROE (wynik netto/średnie fundusze)	10,1	10,0	7,7	7,8	7,6	5,0
Aktywa / zatrudnionego [mln zł]	9,2	9,9	10,7	2,8	3,1	3,4
Koszty pracown. / zatrudn. [tys. zł]	93,8	91,8	94,8	60,3	61,4	62,3
Zysk netto / zatrudnionego [tys. zł]	66,8	103,5	109,8	22,6	23,2	16,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie UKNF, Raport o sytuacji banków w 2015 r., Warszawa 2016, s. 41; UKNF, Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2015 r., Warszawa maj 2016, s. 7; UKNF, Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2014 r., Warszawa maj 2015, s. 5

Terenem działania banków spółdzielczych (co ma niezwykle istotne znaczenie), jest głównie wieś i małe miasta gdzie mają one swoje jednostki (blisko 75% stanu posiadania - tam też spełniają istotną rolę głównego dostawcy usług finansowych, co wiąże się z analizowaną już ich wieloletnią tradycją - rolą w środowisku lokalnym).²⁶⁰ Ilość placówek banków spółdzielczych²⁶¹ usytuowanych w miejscowościach o liczbie mieszkańców:

- nie przekraczającej 20 tysięcy mieszkańców (to jest 685 polskich miejscowości, co stanowi 75,4% liczby miast), wynosi 74,4% (placówek)²⁶². Na tymże samym terenie funkcjonowało 18,6% placówek banków komercyjnych.
- od 20 do 100 tysięcy (to 184 miast tj. 20,3%) gdzie oddziały i inne jednostki banków spółdzielczych stanowią 16,7%, zaś banków komercyjnych 32,9%.
- większej niż 100 tysięcy osób (ich liczba to 39 tj. 4,3% ogółu miast) spółdzielcy posiadają 8,9% swoich placówek, zaś banki komercyjne 48,5%.²⁶³

²⁶⁰ zob. A. Banasiak, Członek Zarządu BFG, *Efektywność działalności bankowości spółdzielczej*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2014, Warszawa, Hotel Gromada, 9 września 2014 r.

²⁶¹ według danych z 2014 r.

²⁶² zob. A. Banasiak, Członek Zarządu BFG, *Efektywność działalności bankowości spółdzielczej*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2014, ...wyd. cyt.

Sektor spółdzielczy (jak już to prezentowano) nie jest jednorodny. Banki o sumie aktywów ≥ 500 mln zł rozwijają się szybciej od banków mniejszych (o sumie bilansowej nie przekraczającej 100 mln zł). Trzeba jednak podkreślić, że większość banków spółdzielczych to banki o sumie bilansowej nie przekraczającej 200 mln zł. Stanowią one około 74% ilości banków tego sektora - na koniec 2014 r. było ich 418 (zaś wszystkich BS było wtedy 565).²⁶⁴ Również zatrudnienie w nich jest nierównomierne – w roku 2014 w 76 bankach zatrudnienie nie przekraczało 20 osób, od 20 do 50 osób pracowało w 256 bankach, czyli w 332 bankach zatrudnienie nie przekraczało 50 osób (w około 59% bankach spółdzielczych liczba zatrudnionych jest niższa niż 50 osób). Tym samym prowadzenie wszystkich dotychczasowych tzw. funkcji back-office²⁶⁵ przy wskazywanym słabym zapleczu technologicznym, w małych bankach przekłada się na osiąganą efektywność, a także nie pozwala na realizację zasadniczych celów biznesowych.²⁶⁶

Zatem pracownicy są nadmiernie obciążeni funkcjami back-office, co powoduje nie tylko ich przeciążenie zadaniami, lecz zwiększa możliwość generowania ryzyka operacyjnego, gdyż często jedna osoba musi wykonywać wiele funkcji.

Nie daje to spektakularnych korzyści z tytułu posiadania ww. ilości placówek. Wskazuje, że ich posiadanie jest warunkiem koniecznym dla funkcjonowania na lokalnym rynku czy poszerzenia własnego terenu działania. Co należałoby postrzegać tak, iż posiadając placówki „blisko” klientów – mają klientów. Nie posiadając placówek...nikt „z daleka” nie przyjedzie, bo może bliżej mu do innego banku.

Analiza zachowań spółdzielców-bankowców, wykazuje próby poszukiwań rozwiązań, które pozwalają wyróżnić się na rynku bankowym. Potwierdza to obserwowany od kilku lat trend do zmiany nazw banków spółdzielczych, które dla marketingowego celu tworzą nazwy brzmiące obco i niezwiązane z tradycyjnym rozumieniem tego sektora bankowego. Powodują one wśród klientów co najmniej chaos... PACO-BANK, Express Bank, neoBank, ESBANK, HEXA Bank, OK. Bank, Bank RUMIA, SANBank itp.²⁶⁷

²⁶³ *tamże*

²⁶⁴ zob. UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2014 r.*...wyd. cyt., s. 5

²⁶⁵ Do głównych tzw. funkcji back-office zaliczyć można; tworzenie oferty produktowej, zarządzanie ryzykami (głównie kredytowym), księgowania, sprawozdawczość, informatyzację, informację zarządczą, administrowanie – produktami oraz kadrami, kontroling, audyty i ich obsługę, ochronę – danych oraz majątku, obsługę prawną, ale również windykację, marketing itd.

²⁶⁶ zob. A. Banasiak, Członek Zarządu BFG, *Efektywność działalności bankowości spółdzielczej*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2014, ...wyd. cyt.

²⁶⁷ PACO-BANK to Bank Spółdzielczy Towarzystwo Oszczędnościowo-Pożyczkowe w Pabianicach, Ekspres Bank to Ekspres Bank Spółdzielczy w Rzeszowie, neoBank jest nazwą handlową Wielkopolskiego Banku Spółdzielczego (kiedyś w Lubnowie) dziś w Poznaniu, ESBANK to Bank Spółdzielczy w Radomsku, HEXA Bank Spółdzielczy w Piątnicy... zob. A. Pietrasz, *Dylematy pokryzysowe polskiej bankowości spółdzielczej*, /w/

Trudno przyjąć, że w ten sposób banki działają razem – w ramach sieci placówek banków spółdzielczych, dla wspólnych celów,²⁶⁸ zwiększając swoją konkurencyjność sektora wobec bankowości komercyjnej.

Można przyjąć, że na skutek braku porozumienia wśród bankowców spółdzielców co do współpracy i wspólnej drogi rozwoju, tworzone w tym sektorze rozwiązania nie przynoszą oczekiwanej wartości dodanej. Integracja biznesowa jest ograniczona, niemal nie występuje. Trudno zauważalne są wspólne rozwiązania w zakresie oferty produktowej. Ewenementem w tym zakresie była wspólna reklama banków spółdzielczych umieszczona w mediach od września do grudnia 2013 r.²⁶⁹

Przeważają własne rozwiązania organizacyjne i technologiczne pojedynczych banków spółdzielczych oraz tworzonych przez nich własnych sieci placówek w terenie.

Na podstawie krytycznej analizy literatury przedmiotu poświęconej deklarowanym strategiom rozwoju banków spółdzielczych oraz historiom banków²⁷⁰ je wdrażających stwierdzić można, iż dotychczasowy rozwój oparty był głównie na przejściach, fuzjach oraz uruchamianiu kolejnych placówek bankowych.

Analiza wykazuje również stałe modernizowanie istniejących placówek, ale podstawą rozwoju były placówki nowo tworzone, a ich podstawowym celem wydaje się być zwiększanie dostępności usług dla klientów. Równocześnie dążąc do ograniczenia kosztów obsługi (w szczególności dotyczy to obsługi gotówki), banki te rozszerzają sieć bankomatów. Zwiększeniu sieci placówek towarzyszy także rozwój nowych technologii bankowych (np. karty płatnicze, internet czy tzw. bankowość mobilna itp.). Spółdzielcy bankowi (zarówno jako banki, jak i jako sektor) pierwsi w kraju wprowadzili rozwiązania biometryczne.²⁷¹ Zmiany te są bardzo atrakcyjne zwłaszcza dla młodych klientów preferujących technologie

Praktyczne przejawy ekspansji kapitału finansowego, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu 2014, t. 55, nr 4, red. naukowa Joanna Żabińska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2014, s. 40 i nast.

²⁶⁸ zob. Rozmowa z Dariuszem Twardowskim, Dyrektorem Departamentu Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych Komisji Nadzoru Finansowego, *Klienci są zadowoleni z banków spółdzielczych*, Biuletyn Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy BPS, Nr 5/2013, s. 5

²⁶⁹ zob. A. Barbrich, *Banki spółdzielcze w Polsce mówią jednym głosem*, Biuletyn Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy BPS, Nr 9/2013, s. 16 i 17

²⁷⁰ zob. Dokumenty informacyjne banków spółdzielczych sporządzone na potrzeby wprowadzenia Obligacji banków spółdzielczych do obrotu na Catalyst, m.in.:

http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Baltycki_Bank_Spoldzielczy_DI.pdf,

http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_Biala_Rawska_BS.pdf,

http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/BS_Limanowa_DI.pdf,

http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_BSOM_16.02.2011.pdf

http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_Bank_Spoldzielczy_Piaseczno.pdf [05.05.2015 r.]

²⁷¹ zob. NBS 2010, Nr 06, *Wojna z gotówką: Banking made in Japan*,

http://www.alebank.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5772:wojna-z-gotowk-banking-made-in-japan&catid=340&Itemid=255 [05.05.2015 r.]; M. Złoch, MF Bank 2013, Nr 09, *Za dotknięciem palca*, s. 71

cyfrowe. Następuje więc stopniowo „wymuszana” zmiana kanału kontaktu (poszerzenia kontaktu) pomiędzy bankiem a klientem.

To położenie nacisku na rozwój nowych technologii a tym samym na szybsze wprowadzanie zmian w ofertach dla (szczególnie młodszych) klientów, jest zakładane np. w strategii Banku Polskiej Spółdzielczości ogłoszonej na lata 2014 -2017.²⁷² BPS określając się jako koordynator działań w Zrzeszeniu (banków spółdzielczych) wspiera te banki – co może wywołać zdziwienie - w rozwoju sieci placówek, a także obsłudze dużych firm (kiedy finansowanie przekracza możliwości pojedynczego banku).²⁷³

Również SGB-Bank SA tworzący Spółdzielczą Grupę Bankową odpowiadając na dynamiczne zmiany na rynkach aktualizuje swoją strategię. SGB wskazuje jako nadrzędny cel wsparcie zrzeszonych banków.²⁷⁴ Określając, w głównych wyzwaniach (dla Banku) m.in. swoją gotowość do świadczenia usług w zakresie back-office bankom spółdzielczym, a właściwie outsourcing tych procesów z BS do SGB. Podkreśla się wsparcie sprzedażowe (nie precyzując szczegółowo w/w pojęcia) tychże banków oraz rozwijanie elektronicznych kanałów dostępu.²⁷⁵

Zarówno obserwacje bezpośrednie jak i analiza literatury, wskazuje (w sektorze spółdzielczym) na próby reakcji na zachodzące na rynkach zmiany. Jednakże przy stale rosnącym rynku bankowym w Polsce, pomimo niemal stałego wzrostu aktywów oraz dobrych wyników finansowych bankowości spółdzielczej, jest to nadal „pogoń za rynkiem bankowym”. Udziały w rynku od lat są prawie niezmiennie (około 8-9%).

Można przyjąć, że prowadzona przez banki spółdzielcze strategia (trzymania się tradycyjnych oddziałów)²⁷⁶ jest zasadna z racji terenu działania (wsie i małe miasta), gdzie

²⁷² zob. Nowa strategia Banku Polskiej Spółdzielczości – stabilny rozwój, [www.bankbps.pl/ data/assets/pdf_file/0004/157405/Strategia-Banku-BPS-2014-2017.pdf](http://www.bankbps.pl/data/assets/pdf_file/0004/157405/Strategia-Banku-BPS-2014-2017.pdf) [06.05.2015 r.]

²⁷³ tamże - Bank Polskiej Spółdzielczości SA tworzy Grupę Kapitałową Banku Polskiej Spółdzielczości SA. Obejmuje ona 359 zrzeszonych banków spółdzielczych, dwa banki współpracujące oraz Bank BPS. Bank BPS posiada ponadto podmioty powiązane (jednostki zależne, gdzie BPS jest 100% udziałowcem; BPS Nieruchomości Sp. z o.o., BPS TFI SA, BPS Doradztwo SA, HR BPS Sp. z o.o., IT BPS Sp. z o.o., Podlasie Leasing Sp. z o.o. (w likwidacji) oraz 80,7% udziałów w Centrum Finansowym Banku BPS SA i 60,8% udziałów w Domu Maklerskim Banku BPS SA), zob. BPS SA, *Sprawozdanie finansowe za rok 2013*, [www.bankbps.pl/ data/assets/pdf_file/0005/193154/BPS-Raport-Roczny-2013r.pdf](http://www.bankbps.pl/data/assets/pdf_file/0005/193154/BPS-Raport-Roczny-2013r.pdf), s.05 [06.05.2015 r.]

²⁷⁴ zob. SGB-Bank SA, *Raport roczny 2013 Spółdzielcza Grupa Bankowa*, s. 15, www.sgbank.com.pl/pub/files/sgb_raportroczny_2013_pl.pdf [06.05.2015 r.]

²⁷⁵ tamże, s. 50

²⁷⁶ Przedstawione dane pokazują, że np. sieć placówek bankowych (banków komercyjnych) systematycznie się zmniejsza. Powody tego są różne. Niemniej jednak tendencja ta występuje na „przebankowionych” rynkach europejskich. Na sytuację taką w naszym kraju, mają wpływ przede wszystkim zachodzące procesy łączeniowe (fuzje) banków komercyjnych – zaobserwować można było likwidowanie placówek (wcześniej sąsiadujących różnych banków) zapewne z powodów ekonomicznych, jak i widoczne zjawisko przenoszenia placówek do centrów handlowych – wynikające prawdopodobnie ze zmiany strategii działania tych banków. Często też obserwuje się zmiany lokalizacji placówek – zamykanie w dotychczasowej i otwieranie w nowej, z założenia atrakcyjniejszej.

klientami banków spółdzielczych są często osoby preferujące kontakt bezpośredni, jak wynika to z obserwacji często (choć nie zawsze i wszędzie) ze znanymi im osobiście pracownikami banków. Równocześnie jednak rezultaty tych działań (głównie poziom ponoszonych kosztów) wskazują, że nie jest to biznes dla obu stron. Pozostawia jednak szerokie pole do możliwego wykorzystania już posiadanej pozycji, zaufania czy chociażby faktu samej obecności.

Z powyższych analiz można wnioskować, iż sektor bankowości spółdzielczej (jako całość) pomimo działań pro-wzrostowych, nie wykorzystuje posiadanych możliwości. Niemożliwa wydaje się konkurencja z bankami komercyjnymi na „polu kapitałowym”.

Badania dowodzą, iż należy (wzmacniając się kapitałowo, tak jak postępują banki komercyjne)²⁷⁷ poszukiwać własnych dróg rozwoju, jednakże (wiele na to wskazuje) wprawdzie z otoczeniem, na którym funkcjonują. Wychodzenie „poza” teren dotychczasowy (dobrze znany) wiąże się z podejmowaniem dodatkowego - podwyższonego ryzyka np. kredytowego, czego dobitnym przykładem jest spektakularny upadek SK Banku w 2015 r.²⁷⁸

3.4. Specyfika bankowości spółdzielczej w innych krajach

Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych (EACB) ²⁷⁹ podaje, że reprezentuje, broni oraz promuje banki spółdzielcze w Europie,²⁸⁰ których jest 3700.

Posiadają one (według danych na koniec 2013 r.) 56 milionów członków, obsługują 215 mln klientów w 71 000 placówkach bankowych przez 850 tys. pracowników. Wszystkie dzisiejsze europejskie banki spółdzielcze odwołują się do zasad spółdzielni kredytowych opartych o koncepcje H. Schulze’a, bądź kas spółdzielczych powstałych według idei F. Raiffeisena.²⁸¹

Analizując znaczenie tego sektora w bankowości poszczególnych krajów, można uwzględnić, np. udziały bankowości spółdzielczej w rynkach depozytów i kredytów wybranych krajów (Załącznik 4 tabela 4.1. oraz 4.2.). Jak można zauważyć charakterystyczne

²⁷⁷ zob. UKNF, *Raport o sytuacji banków w 2014 r.*, UKNF, Warszawa, 2015, www.knf.gov.pl/Images/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_2014_12_tcm75-41472.pdf [20.05.2015 r.]

²⁷⁸ <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Co-pograzyl-SK-Bank-7287983.html>;

<http://www.rp.pl/Banki/312309909-Sad-oglosil-upadlosc-SK-Banku.html#ap-1>;

http://www.knf.gov.pl/Images/HARMONOGRAM_SBRzR_21_11_2015_tcm75-43598.pdf [15.03.2016 r.]

²⁷⁹ EACB – European Association of Co-operative Banks (Europejskie Stowarzyszenie Banków Spółdzielczych)

²⁸⁰ http://www.eacb.coop/en/publications/eacb_annual_report_2014.html?BackC=4&BackP=1&BackMaxR=5 [20.05.2015 r.]

²⁸¹ W.Grosskopf, H-M. Münkner, G.Ringle, *Unsere Genossenschaft. Idee-Auftrag-Leistungen*, Deutscher Genossenschafts-Verlag eG, Wiesbaden 2009, s. 15-18

jest wielkie zróżnicowanie tego sektora. Inaczej wygląda sytuacja jeżeli analizuje się udziały w poszczególnych rynkach: depozytów, kredytów czy kredytów hipotecznych. Jeszcze inaczej, analizując inne charakterystyczne parametry tego sektora (szczegółowe dane przedstawia Załącznik 4 – tabele; 4.1. - *Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013 r.* oraz tabela 4.2.).

Analiza treści *Raportu rocznego EACB*²⁸² za rok 2014²⁸³ wykazuje dominację bankowych kapitałowych grup²⁸⁴ spółdzielczych. Uwzględniając wielkość posiadanych aktywów, największą w sektorze spółdzielczym Europy jest francuska grupa *Crédit Agricole*. Drugą w tym sektorze jest (również) francuska *BPCE*, zaś trzecią banki niemieckie stowarzyszenia *BVR*. Najmniejsze wielkości aktywów zgromadziły (licząc od najmniejszej); rumuńska *Creditcoop*, litewska *Lithuanian Central Credit Union* i słoweńska *Deželna Banka Slovenije d.d.* Przedstawione dane dowodzą, że bankowość spółdzielcza, chociaż bardzo zróżnicowana funkcjonuje niemal w każdym europejskim kraju. Zauważyć też trzeba (na co wskazują analizowane dane), iż największe znaczenie ma w rynku usług bankowych Francji, Niemiec, Austrii, Finlandii, Holandii i Włoch.

Inaczej funkcjonuje w krajach tzw. Europy Zachodniej (gdzie prowadzi od lat działalność w otoczeniu bez „zawirowań” ustrojowych), inaczej w krajach byłego, tzw. bloku wschodniego, gdzie po zmianach politycznych kształtuje się niejako „od nowa” w gospodarce rynkowej. Sytuacja społeczno-gospodarcza (głównie wokół europejskiego rolnictwa i rzemiosła) w okresie niemal 160 lat funkcjonowania tego sektora, wymusiła – w zależności od lokalnych uwarunkowań - różne formy współpracy, powiązań czy też zależności występujących obecnie w tej bankowości. Analiza literatury przedmiotu pozwala na wyraźne wyodrębnienie, kilku szczególnie dominujących spółdzielczych grup kapitałowych na tle całego sektora. Jak wykazano to wyżej, uwzględniając wielkość posiadanych aktywów, największą grupą kapitałową sektora spółdzielczego w Europie jest;

- francuska sieć *Crédit Agricole*, drugą grupą w tym sektorze jest (również)

²⁸² EACB, *Annual Report 2014*,...wyd.cyt

²⁸³ http://www.eacb.coop/en/publications/eacb_annual_report_2014.html?BackC=4&BackP=1&BackMaxR=5
[20.05.2015 r.]

²⁸⁴ Pojęcie grupy kapitałowej nie jest jednoznacznie rozumiane w literaturze ekonomicznej i w gospodarce (zob. H. Sikacz, *Ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2011; J. Chadam, *Synergia i wartość w strukturach kapitałowych. Identyfikacja. Analiza. Zarządzanie*, Difin, Warszawa 2012); Według art 3 pkt.1 ust. 44 Ustawy z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994 Nr 121 poz. 591, grupa kapitałowa to jednostka dominująca wraz z jednostkami zależnymi, według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) nr 10, grupa kapitałowa to jednostka dominująca wraz z jednostkami zależnymi, według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) nr 10, grupa kapitałowa to podmiot złożony z jednostki dominującej wraz z jednostkami zależnymi, /w/
http://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/audit/articles/Praktyczny-przewodnik-po-MSSF_2015.html [26.05.2015

- francuska BPCE, zaś trzecią
- banki niemieckie stowarzyszenia BVR.

Grupa Crédit Agricole (CA) ²⁸⁵ jest nie tylko liderem finansowania francuskiej gospodarki, jedną z największych w Europie - faktycznie największą grupą spółdzielczą świata, ale należy również do ścisłej czołówki światowej bankowości komercyjnej.

Struktura organizacyjna tej grupy oparta jest m.in. o oddzielnie funkcjonujące piony spółdzielczy oraz operacyjny.²⁸⁶ Płynnością finansową grupy zarządza Crédit Agricole SA,²⁸⁷ prowadzi rozliczenia oraz sprawuje wszelkie niezbędne funkcje nadzorcze, emisyjne itp. Silna centralizacja zapewnia środki np. na akcję kredytową czy też kontrolę wszelkiej działalności kas (i Grupy), jednak powoduje utratę więzi z członkami (faktycznymi właścicielami kas/banku) oraz osłabienie spółdzielczego charakteru Grupy.

Plan strategii Grupy CA na rok 2016 (jak podano) oparto na czterech następujących filarach:

- innowacje w bankowości detalicznej Grupy (szczególnie sieci placówek), aby usprawnić obsługę klientów i umocnić swoją pozycję we Francji,

²⁸⁵ Za narodziny Crédit Agricole (CA) przyjmuje się rok 1894, kiedy to za przykładem funkcjonujących już banków niemieckich, utworzono wśród członków związków rolniczych „Towarzystwo kredytowe”. Z tego też powodu bank zwany jest „Zielonym bankiem” (fr. *Banque verte*). Wyraźnie artykułuje to logo banku, gdzie kolor zielony, podkreśla „pochodzenie” oraz wierność zasadom założycielskim... Działalność stopniowo (tak jak w innych krajach) poszerzano o ofertę dla całego otoczenia rolnictwa i innych gałęzi gospodarki, rzemiosła, kredytowania mieszkalnictwa, ze szczególnym naciskiem na obsługę klientów indywidualnych. Dalej rozwój następował poprzez m.in. oferowanie usług bankowo-ubezpieczeniowych (od 1980 r.) oraz współpracę, akwizycje, fuzje i przejęcia, co powoduje, iż CA jest liderem bankowości detalicznej we Francji. Od roku 1990 CA faktycznie jest międzynarodową grupą spółdzielczą. Wchodzącą na europejskie rynki bankowe; Belgii, Grecji, Hiszpanii, Włoch, Ukrainy, czy Polski. Ponadto obecna jest m.in. w Afryce (Maroko, Egipt, Wybrzeże Kości Słoniowej) oraz Ameryce Południowej (Urugwaj). Łącznie w 60 krajach oferuje poprzez banki, oddziały i spółki zależne grupy, wszelkie produkty bankowości prywatnej, detalicznej, ubezpieczeniowe, inwestycyjne oraz specjalistyczne (leasingowe, factoringowe, karty płatnicze, bankowość elektroniczną itp.). Wykorzystując obecność na światowych rynkach usług szeroko rozumianej bankowości szczególnie dla klientów indywidualnych oraz małych i średnich przedsiębiorstw stale umacnia swoją pozycję. /za/ www.credit-agricole.com/ [22.05.2015 r.]

²⁸⁶ Każdy pion ma trzy szczeble (poziomy). Szczebel pierwszy (pionu spółdzielczego) tworzą lokalne kasy spółdzielcze. Kasy te zazwyczaj działają na ściśle określonym terenie – regionie administracyjnym. Drugi szczebel – regionalny tworzą spółdzielnie bankowe regionu (departamentu), zaś federacje regionalne na szczeblu krajowym (trzecim) tworzą Federację Krajową Crédit Agricole (FNCA). Federacja ta zarówno reprezentuje interesy grupy jak również traktowana jest jako forum określające kierunki jej rozwoju. Pion operacyjny (bankowy) Grupy CA tworzą lokalne kasy (poziom 1), banki regionalne (poziom 2) oraz bank krajowy. Podkreślić należy, iż lokalne kasy mają bardzo ograniczoną samodzielność – są powiązane z bankami regionalnymi, których produkty sprzedają. Pozyskiwane depozyty przekazywane są do banku regionalnego, te zaś „nadwyżki” lokują w banku krajowym. Banki - kasy regionalne to już duże banki o charakterze uniwersalnym (jednak z ograniczoną autonomią – wynikającą z wewnętrznych regulacji Grupy CA). Bankiem krajowym Grupy (poziom 3) jest Crédit Agricole SA. Zob. E. Gostomski, *Viva la France*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 5/2009, s. 75; E. Gostomski, *Alianse made in France*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 9/2013, s. 64-69; T. Siudek, *Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – wymiar ekonomiczny, organizacyjny i społeczny*, Wydawnictwa SGGW, Warszawa 2011, s. 89-94

²⁸⁷ Credit Agricole SA jest spółką akcyjną notowaną na paryskiej giełdzie od 2001 r. (CA wchodzi w skład indeksów giełdowych; CAC 40, Dow Jones Euro Stoxx 50, Euronext 100, SBF 120, ASPI Eurozone i FTSE4 Good).

- pogłębianie efektów synergii przychodów w Grupie (głównie poprzez bancassurance, ale także specjalistycznych usług finansowych),
- dalszy wzrost udziałów w europejskim rynku bankowym (szczególnie poprzez wzrost organiczny, w tym wzrost depozytów, sprzedaży ubezpieczeń, zarządzanie aktywami na rynku włoskim – drugim rynkiem krajowym Grupy),
- inwestowanie w zasoby ludzkie (wzmocnienie efektywności działań oraz obniżanie kosztów, przy zachowaniu polityki ścisłej kontroli ryzyka).²⁸⁸

Tabela 21. Wybrane dane ekonomiczne Grupy Crédit Agricole²⁸⁹ w latach 2010-2013

Rok	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba oddziałów	C/I w %	Liczba klientów	Liczba członków
	w mln €					w mln	
2010	1 730 846	811 800	882 035	11 500	60,9	54,0	6,5
2011	1 879 536	833 000	929 800	11 600	61,6	54,0	6,8
2012	2 008 152	812 100	876 100	11 300	65,8	51,0	7,0
2013	1 706 326	648 032	708 452	9 099 (we Francji)	63,2	49,0	7,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych EACB, www.eacb.coop/en/ [22.05.2015 r.]

Dane (z tabeli 21) wskazują na występującą, dużą zmienność poziomu aktywów, wielkości depozytów i kredytów oraz malejącą liczbę posiadanych oddziałów. Poziom C/I jest wysoki (podobnie jak w polskim sektorze bankowości spółdzielczej). Zmniejsza się ilość

²⁸⁸ zob. www.credit-agricole.com/Le-Groupe/Strategie [22.05.2015 r.]

²⁸⁹ Dla porównania – największa polska grupa kapitałowa, Grupa Kapitałowa PKO Banku Polskiego SA, posiada (w przeliczeniu na €) na koniec 2014 r. aktywa = 58.348,9 mln euro, (obliczenia własne na podstawie: Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PKO Banku Polskiego SA za 2014 rok, s. 21 – przyjęto kurs euro = 4,2623, źródło: Tabela kursów średnich walut NBP nr 252/A/NBP/2014 z dnia 31.12. 2014 r.)

klientów. Obserwuje się natomiast stale rosnącą liczbę członków (spółdzielców) w Grupie Crédit Agricole.²⁹⁰

Grupa BPCE (formalnie Grupa BPCE powstała 31 lipca 2009 roku) opiera się na doświadczeniach historycznych francuskich grup (federacji) banków spółdzielczych;

- Banque Populaire (BP - wywodzącej swoje doświadczenia od roku 1878)²⁹¹ oraz
- Caisses d'Épargne (CE), której początki datowane są na rok 1818.²⁹²

Obie w/w sieci (BP + CE = BPCE), razem tworzą drugą co do wielkości grupę bankową Francji. Podstawową siłą Grupy jest zaufanie 36 mln klientów, 8,8 mln udziałowców oraz 115 000 pracowników. Grupa BPCE jest partnerem w finansach głównie osób fizycznych oraz małych i średnich przedsiębiorstw. Zapewnia jednak kompleksowy zakres usług zarówno bankowych, ubezpieczeniowych, finansowych oraz pełnej obsługi rynku nieruchomości dla bardzo szerokiej grupy klientów.

²⁹⁰ Uważa się tym samym, że przyjęty model działania daje CA unikalną zdolność do sprzedaży produktów i usług całej Grupy, gdyż działania te oparte są, m.in. na; sieci dystrybucji produktów (dotychczasowym modelu funkcjonowania) poprzez banki spółdzielcze, banki regionalne oraz spółki zależne, a także poprawie efektywności handlowej i finansowej w/w przedsiębiorstw. Głównie w obszarze bankowości detalicznej, gdzie uzyskuje się 2/3 przychodu (oczekuje się, iż Grupa w 2016r. uzyska m.in. dochód netto > 6,5 mld € (w 2013 było 5,136 mld €) oraz C/I poniżej 54%). Dla porównania – największa polska grupa kapitałowa, Grupa Kapitałowa PKO Banku Polskiego SA, posiada (w przeliczeniu na €) na koniec 2014 r. aktywa = 58.348,9 mln euro, (obliczenia własne na podstawie: *Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PKO Banku Polskiego SA za 2014 rok*, s. 21 – przyjęto kurs euro = 4,2623, źródło: Tabela kursów średnich walut NBP nr 252/A/NBP/2014 z dnia 31.12. 2014 r.).

²⁹¹ Banque Populaire (BP) – *Bank Ludowy* - powstał w oparciu o praktykowane spółdzielcze zasady i wartości, dla stymulowania (lokalnej) przedsiębiorczości z terenu działania banku. Zaczęto od promowania drobnego handlu i kredytowania (mikrokredyty) małych firm. Pierwsze pożyczki dla klientów indywidualnych pojawiły się w roku 1962, zaś jako grupa banków spółdzielczych (Groupe des Banques Populaires) funkcjonuje od 1972r., chociaż jej tworzenie rozpoczęto po roku 1945. Otwarcie na rynki międzynarodowe nastąpiło w 1989r. Przed połączeniem z CE był czwartą co do wielkości siecią bankowości we Francji. Obejmowała ona 16 banków regionalnych (finansujących – zaangażowanych w lokalną gospodarkę) i dwa krajowe (Credit Cooperatif – w większości bank organizacji non profit, oraz CASDEN Banque Populaire – oferujący depozyty i kredyty, głównie dla środowiska nauki i kultury). Sieć BP posiadała we Francji 3330 oddziałów, 8,9 mln klientów oraz 3,9 mln członków.²⁹¹ Była kluczowym graczem zarówno w prowadzeniu oszczędności emerytalnych osób fizycznych, ubezpieczeń, factoringu, finansowania franszyzy oraz kredytowania MiŚP („pierwszy” bank dla MiŚP i rzemieślników - lider w udzielaniu kredytów dla nowotworzonych firm.) ale też finansowania ochrony środowiska, a także bankowości elektronicznej. Sieć BP odgrywała (odgrywa) kluczową rolę w gospodarce każdego regionu – „terenu” swojego działania. Zob. <http://www.banquepopulaire.fr> [23.05.2015 r.]

²⁹² Caisses d'Épargne (CE) – *Kasy Oszczędności* - powstały początkowo jako kasa oszczędnościowa z inicjatywy paryskich filantropów (zachęcających do oszczędzania w trudnym okresie „wojennym” (rok 1818) oraz propagujących postęp społeczny). Z czasem, po prawnym wsparciu przez państwo (ustawa z 5 czerwca 1835 r. i następne), powstają na terenie całego kraju kasy depozytowe (banki oszczędnościowe). CE działają od 1895 roku jako „prywatne instytucje użyteczności publicznej” (np. Savings Bank – *Bank Oszczędności*), by od 1999 roku po zmianie statusu stać się bankami spółdzielczymi. Przechodząc doświadczenia historyczne francuskiej polityki i gospodarki, funkcjonuje (podobnie jak pozostałe grupy spółdzielcze) w trójszczeblowej strukturze; banki lokalne, regionalne (17) oraz federacja krajowa (organizująca, nadzorująca i koordynująca całość). Przed połączeniem sieć CE posiadała 25,9 klientów, 4,7 mln członków, obsługiwanych w 17 bankach regionalnych i 4197 bankach lokalnych i oddziałach bankowych. Specjalizując się w pozyskiwaniu depozytów, ich stan = 359 mld €, zaś saldo udzielonych kredytów = 185 mld €. Zob. <https://www.caisse-epargne.fr> [24.05.2015 r.]

Tabela 22. Wybrane dane ekonomiczne Grupy BPCE z lat 2008, 2011 i 2013

Rok	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba oddziałów	C/I w %	Liczba klientów	Liczba członków
	[mln €]					[mln]	
2008	349 000	167 900	122 700	2 938	78,5	7,8	3,3
2011	1 138 000	537 700	583 100	8 000	b.d.	36,0	8,1
2013	1 123 520	401 000	367 000	7 530 (we Francji)	70,7	36,0	8,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych EACB, www.eacb.coop/en/ [22.05.2015 r.]

Co charakterystyczne, zaprezentowane dane (tabela 22) wykazują, iż analogicznie jak w największej francuskiej grupie spółdzielczej (CA), następuje zmniejszenie posiadanych wielkości aktywów i placówek bankowych oraz wzrost liczby członków – spółdzielców w Grupie (tutaj jednak przy stabilnej liczbie klientów).

Strategia rozwoju Grupy BPCE na lata 2014–2017, opracowana została pod hasłem „Rosnąć inaczej”. Podkreśla, że bankowość i ubezpieczenia wkraczają w nowy etap swojej historii. Nowe regulacje prawne, nowe technologie, nowe zachowania się klientów oraz postępująca globalizacja gospodarki, wymagają poszukiwania nowych form rozwoju.²⁹³ Aby przyspieszyć tempo swojego rozwoju, przewidując daleko idące zmiany wpływające na środowisko bankowe, Grupa winna podjąć „cztery wyzwania”; bankowości cyfrowej (część klientów oczekuje banku w pełni „cyfrowego” ale inna część (przywiązana do tradycji) preferuje transakcje w oddziałach bankowych. Dla zaspokojenia potrzeb wszystkich klientów, niezbędne są innowacje na masową skalę, z wykorzystaniem zalet posiadanej sieci placówek. Cel – poprawa obsługi klientów, jej uproszczenie i budowa banków „cyfrowych”, wzbogacenie modelu relacji oraz kontaktów z klientem). Kolejne to - wyzwania finansowe (zmiana regulacji „ostrożnościowych” w związku z unijnymi regulacjami pokryzysowymi, wymusza zmiany sposobu finansowania działalności Grupy. Wymaga to nowego podejścia do sposobu pozyskiwania depozytów, bankowości prywatnej, zarządzania aktywami oraz ubezpieczeń na życie). Dalej - wyzwania internacjonalizacji (to wspieranie klientów w całym

²⁹³ zob. www.bpce.fr/en/The-Group/Strategy/Corporate-Strategy2 [24.05.2015 r.]

zakresie działalności Grupy, poza francuskim rynkiem krajowym. Rozwój działalności na całym świecie, przyspieszenie ekspansji międzynarodowej i transgranicznej). Wreszcie - wyzwanie niwelowania różnic w Grupie (dalsza spójność i synergia Grupy, poprawa organizacji struktur, podnoszenie jakości i zaangażowania pracowników oraz zwiększania ich wydajności (poprawa współpracy w przyjętym modelu biznesowym).

Grupa BVR (*Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken*), Krajowy Związek (Federacja) Banków Spółdzielczych jest stowarzyszeniem zrzeszającym spółdzielczego sektora bankowego, co charakterystyczne, niezwykle silnie scalającym całą strukturę. Zrzesza wszystkie 1047 lokalne²⁹⁴ banki (ludowe, Raiffeisena, Banki PSD, Sparda banki oraz instytucje kościelne), dwa centralne banki spółdzielcze (WGZ Bank²⁹⁵ i DZ Bank²⁹⁶) oraz przedsiębiorstwa i instytucje współpracujące, audytu itp.²⁹⁷

BVR wspiera swoich członków w kwestiach prawnych, podatkowych, informatycznych, zarządzania bankami itp. Ponadto reprezentuje interesy niemieckiego sektora spółdzielczości bankowej na szczeblach krajowych, a szczególnie zagranicy.

Niemiecka bankowość spółdzielcza funkcjonuje w dwustopniowym modelu. Banki ;
- lokalne (ww.), stanowiące podstawę sektora (są bankami uniwersalnymi), jako pierwszy stopień oraz zajmujące miejsce wyższe w strukturze

– banki centralne (nadrzędne), świadczące usługi na rzecz banków lokalnych (m.in. koordynują i wspierają ich działalność, prowadzą rozliczenia, zapewniają płynność finansową, udzielają kredytów, promocji, analizują rynki, prowadzą doradztwo itp.).

Wyraźnie zaznaczyć należy, iż banki centralne (WGZ Bank i DZ Bank) realizują wspólną strategię dla całej grupy tego sektora²⁹⁸, zarówno w kraju jak i zagranicą.

Banki spółdzielcze są akcjonariuszami swoich banków centralnych (tak jak członkowie banków spółdzielczych są udziałowcami swoich banków). Zapewnia im to wpływ na kształt jak i zakres ich działalności, jak również uprawnia do dywidendy.²⁹⁹

²⁹⁴ Według danych BVR na dzień 31.12.2014 r., za;

http://www.bvr.de/jahresberichte/2014_jahresbericht_1html#c-editorial , [25.05.2015 r.]

²⁹⁵ WGZ Bank (*WGZ BANK AG Westdeutsche Genossenschafts Zentralbank*) z siedzibą w Düsseldorfie, jest bankiem centralnym (230) banków ludowych i Raiffeisen głównie z terenu Nadrenii i Westfalii. Jego początki sięgają 1884 roku. Dziś jest także bankiem komercyjnym dla klientów korporacyjnych z filiami (oddziałami i przedstawicielstwami) także w krajach europejskich - Austrii, Irlandii i Polsce. Zob. www.wgzbank.de [25.05.2015 r.]

²⁹⁶ DZ Bank (*DZ BANK AG Deutsche Zentral-Genossenschaftsbank*) z siedzibą we Frankfurcie nad Menem, jako bank centralny (dla 900 banków) kontynuuje historię rozpoczętą w 1885 roku (*Zentralgenossenschaftskasse*). Dzisiaj również jako bank komercyjny posiada swoje placówki w Anglii, Turcji, Rosji, Irlandii, Luksemburgu, Hiszpanii, Szwajcarii, USA i Brazylii, Hong Kongu, Chinach, Singapurze oraz Indiach. Zob. www.dzbank.de [25.05.2015 r.]

²⁹⁷ Z uwagi na w/w charakter sektora, niemiecką bankowość spółdzielczą zaprezentowano jako jedną (łącną - spółdzielczą) Grupę bankową.

²⁹⁸ zob. T. Siudek, *Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych...* wyd.cyt., s. 84

Analizując funkcjonowanie tego niemieckiego sektora bankowego od lat 70 (1970 r.) zauważa się wyraźne tendencje. Na przestrzeni tego okresu, na skutek konsolidacji maleje liczba banków. Wpierw rosła a następnie (od 1991 r.)³⁰⁰ maleje również liczba placówek bankowych. Rozwój niemieckich banków sektora spółdzielczego to stale rosnące aktywa, depozyty i kredyty oraz ciągle rosnąca liczba członków.

Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej Niemiec (BVR) z lat 2010-2013 prezentuje tabela 23.

Tabela 23. Wybrane dane ekonomiczne BVR z lat 2010-2013

Rok	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba oddziałów	C/I w %	Liczba klientów	Liczba członków
	w mln €					w mln	
2010	1 020 313	619 985	583 326	13 474	63,3	30,0	16,7
2011	1 058 479	646 760	606 820	13 350	71,2	30,0	17,0
2012	1 090 336	664 839	632 448	13 211	61,2	30,0	17,3
2013	1 080 565	693 191	648 470	13 056 (Niemcy)	61,5	> 30,0	17,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportów rocznych EACB, www.eacb.coop/en/ [27.05.2015 r.]

Dane (tabela 23) wykazują występującą w poszczególnych latach niewielką zmienność aktywów, w tym sygnalizowany wzrost depozytów i kredytów. Można powiedzieć, że wskaźnik poziomu kosztów maleje, chociaż jego poziom jest nadal wysoki. Liczba klientów wydaje się być stabilna. Podkreślić należy fakt, stale rosnącej ilości członków niemieckich banków spółdzielczych.

²⁹⁹ zob. BVR, *Entwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken von 1970 bis Ende 2014*, [http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/\\$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf](http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf) [27.05.2015 r.]

³⁰⁰ tamże

Malejącej ilości bankowych placówek (12770 w roku 2014) towarzyszy jednak rosnąca ilość terminali samoobsługowych (3434 w 2014 r.) oraz wzrost ilości klientów korzystających z e-bankowości.³⁰¹ Co drugi klient (banki prowadzą 16,4 mln kont internetowych) korzysta z tej formy obsługi i kontaktu z bankiem spółdzielczym. Podkreślić także należy, iż około 2/3 spośród 161,5 tys. pracowników tego sektora „pracuje z klientem” - zajmuje się ich obsługą, doradztwem oraz sprzedażą produktów.

Sektor niemieckiej bankowości spółdzielczej (największy pod względem liczby banków spółdzielczych w Europie), jest nie tylko jedną z największych grup bankowych w Niemczech ale także niezwykle znaczącym czynnikiem dla całej gospodarki.

Wszystkie lokalne banki o spółdzielczym charakterze oferują usługi finansowe wszystkich rodzajów. Tworzą bowiem grupę finansową - sieci współpracy w różnych, wzajemnie się uzupełniających obszarach bankowości, ubezpieczeń, inwestycji itp.

Wspólne korzenie, podobne historie, lokalne kapitały czy też możliwość wpływania przez członków banków spółdzielczych na strategię działania banku, to tylko niektóre charakterystyczne cechy, występujące wyłącznie u spółdzielców bankowców. Różnią się stopniem scentralizowania, aktywnością na rynkach zagranicznych lecz wszystkie zajmują bardzo silną pozycję w bankowości.

We wszystkich prezentowanych grupach występują wahania poziomu posiadanych aktywów. Można uznać, że jest to wpływ zmienności zachowań zarówno gospodarki europejskiej jak i globalnej, gdyż sytuacja ta „powtarza się” w wielkościach zebranych depozytów oraz udzielonych kredytów (za wyjątkiem Grupy niemieckiej).

We wszystkich analizowanych przypadkach, pomimo (ogromnej) skali działania obserwujemy wysoki poziom kosztów (C/I od 61,2 do 70,7%), co jednak pozwala na osiągnięcie wysokich zysków umożliwiających zarówno umacnianie się na rynkach finansowych, rozwój, jak i dalszą ekspansję.

W grupie CA zmniejszeniu uległa ilość obsługiwanych klientów.³⁰² Za to w pozostałych grupach sytuacja wydaje się być stabilna, a nawet optymistycznie można przyjąć, że wzrasta liczba ich klientów.

Można przyjąć, że najważniejszym stwierdzonym zjawiskiem, występującym we wszystkich przypadkach jest rosnąca z każdym rokiem liczba członków analizowanych grup kapitałowych banków spółdzielczych. Podkreślić należy, iż wzrosty te są znaczące.

³⁰¹ zob. BVR, *Jahresbericht 2014, Gemeinsam Besler*, za: www.bvr.de/jahresberichte/2014_jahresbericht_1.html#c-editoral [01.06.2015 r.]

³⁰² przyczyn tego zjawiska nie analizowano

Szczególnie interesujący, spowodowany głównie polityką (wszystkich kolejno po sobie następujących rządów niemieckich, wspierających ten sektor bankowości),³⁰³ jest wzrost liczby członków banków spółdzielczych w Niemczech. Na koniec 2014 roku ich liczba osiągnęła 18 025 000 członków³⁰⁴ i co trzeba wyartykułować – od roku 2008 (czasu wybuchu kryzysu finansowego) ich liczba wzrosła (w Niemczech) o 1,8 mln nowych członków. Trudno o lepsze „wotum zaufania” wobec tego niemieckiego sektora bankowego.

Omawiane grupy różnią strategię działania. Grupy francuskie – m.in., opierają się o banki lokalne, mające swoje placówki (zakorzenione) blisko obsługiwanego klienta, oferujące wszelkie usługi bankowo-ubezpieczeniowe z wykorzystaniem „efektu sieciowego” – firm zależnych, należących do wspólnej - spółdzielczej grupy kapitałowej. Banki te faktycznie „niesamodzielne”, przy wsparciu banków regionalnych, realizują politykę swoich central. Obie grupy francuskie, jednakże przyjęły różne strategie swojego rozwoju. Doświadczenie wykazuje - bardzo efektywne.

W każdym z w/w przypadków banki oferują, jak już wspomniano, wszelkie produkty finansowe, w tym oczywiście także *private banking*. Szczególnie szeroką paletę w tym segmencie oferują niemieckie banki spółdzielcze, których przewaga rynkowa w stosunku do banków komercyjnych, polega na niższych „progach wejścia w ofertę”. Spółdzielczy *private banking* nie ogranicza się do „typowego” doradztwa finansowego i zarządzania aktywami, lecz obejmuje bardzo szeroki zakres usług, w tym np. zarządzanie nieruchomościami, tworzenie i prowadzenie fundacji a nawet sprzedaż firmy.

Niezwykle charakterystyczne są powiązania, współdziałanie i współpraca w sektorze niemieckiej spółdzielczości bankowej. Zarówno centrale banków spółdzielczych jak i „pojedyncze” banki lokalne, wspierane przez swoich członków ściśle ze sobą współpracują. Wspólnie też realizują wypracowaną wcześniej na forum BVR strategię, opartą na silnej bazie kapitałowej, gęstej sieci placówek (z równocześnie rozwiniętymi możliwościami jakie daje e-bankowość), głównie ukierunkowaną na zadowolenie klienta (w tym, np. rozwój wszelkich programów lojalnościowych). Wzajemnie też – banki spółdzielcze cieszą się wielkim zaufaniem w społeczeństwie niemieckim (co wyraźnie potwierdza stale rosnąca liczba członków banków spółdzielczych).³⁰⁵

³⁰³ zob. BVR, *Jahresbericht 2014*,... wyd. cyt.

³⁰⁴ zob. BVR *Raport – Geschäftsentwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken Ende 2014*, 24 März 2015, /za/ www.bvr.de/Presse/Zahlen_Daten_Fakten [01.06.2015 r.]

³⁰⁵ W świetle nowych regulacji unijnych całego sektora bankowego, warto podkreślić funkcjonujący sprawnie od 80 lat system ochrony instytucjonalnej BVR (bez udziału państwa), chroniący banki przed utratą płynności i bankructwem. Zabezpiecza zarówno banki jak i depozytariuszy. Zob. E.Gostomski, *Gwarancje dla depozytów szyte na miarę*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 1/2015, s. 18-20.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że będące przedmiotem rozważań (wybrane) grupy kapitałowe w sektorze bankowości spółdzielczej Europy, umiejętnie dostosowują się do postępujących trendów w bankowości. Każda z grup realizując swoją (odmienną) strategię rozwija się. Będąc blisko klienta (jak to jest często powtarzane – zakorzenione w gospodarce regionalnej)³⁰⁶ wykorzystują wszelkie „potknięcia” konkurencji - globalnych banków, artykułują swoją lokalność, stabilność i historię.³⁰⁷

W świetle ww. analiz główne zauważalne trendy, to przede wszystkim,

- postępująca konsolidacja spółdzielczych grup kapitałowych (i banków spółdzielczych),
- w większości coraz mniejsza lojalność klientów oraz
- przyspieszający rozwój technologii, a także
- globalizacja bankowości (również w spółdzielczości bankowej).

Podstawą sukcesu jest współpraca, na każdej płaszczyźnie. Nie konkurencja pomiędzy bankami spółdzielczymi. Jak można również wnioskować, lokalność (przynależność do społeczności lokalnej), współpraca na poziomie lokalnym staje się (jest) atutem,³⁰⁸ co wiąże się także z członkostwem w banku lokalnym – własnym banku, który rozwijając się wspiera lokalną społeczność.

Ponadto, co wynika z licznych przykładów – spółdzielcze rozwiązania, tworzą możliwość stabilizacji oraz kontroli, w tym własnej przyszłości. Rozwiązania te oparte na wzajemnym zaufaniu, wskazują na możliwość rozwoju bez konieczności „idealizowania” zysku, jako warunku funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Specyfikę bankowości spółdzielczej w innych krajach obrazuje także tabela 24.

Wszystkie grupy kapitałowe sektora bankowości spółdzielczej w Europie odnoszą się krytycznie do realizowanej przez Europejski Bank Centralny polityki, zarówno niskich stóp procentowych oraz nowych europejskich pokryzysowych regulacji w bankowości, nie uwzględniających specyfiki sektora spółdzielczego. Faktycznie bowiem niskie stopy procentowe zniechęcają do oszczędzania w bankach, a przecież to pozyskiwanie depozytów, jest „podstawą” funkcjonowania tych banków.

³⁰⁶ zob. BVR, *Jahresbericht 2014*,... wyd. cyt.

³⁰⁷ Podobne wnioski można odnieść do wywodzących się z tych samych korzeni, spółdzielczych unii kredytowych. Analiza zebranego materiału dotyczącego *credit unions*, wyraźnie wskazuje, iż instytucje te (łącznie) osiągając aktywa w wysokości około 1,8 biliona USD, to jest równowartość PKD niemal 10 największej gospodarki na świecie (PKB - Indie =1,995 biliona USD - zob. 10 największych gospodarek świata w roku 2014, /w/ <http://www.rankingi24.pl/finanse/559-10-najwiekszych-gospodarek-swiata-w-roku-2014.html> [20.10.2015 r.] muszą być znaczącym „graczem” w sektorze bankowości. Już dzisiaj kwoty te są warte uwagi, a zapewne będą coraz większe. Zob. Załącznik 5 – Unie kredytowe

³⁰⁸ Analiza literatury przedmiotu wskazuje, iż m.in. w wyniku ostatniego kryzysu na rynkach finansowych (co związane było także ze zjawiskiem globalizacji rynków i gospodarek) można zauważyć swoistą „modę” na powrót do postrzegania zalet lokalności, wartości lokalnych – regionalnych itp.

Tabela 24. Kryteria i cechy charakterystyczne bankowości spółdzielczej³⁰⁹ w innych krajach

Kryterium	Cechy charakterystyczne	
	Banki spółdzielcze	Credit Unions
Kraje występowania	Niemal w każdym kraju europejskim	Na wszystkich kontynentach (w 105 krajach)
Udział w krajowym rynku usług bankowych	Bardzo zróżnicowany	
Największe grupy w sektorze (wg wielkości posiadanych aktywów)	Crédit Agricole PBCE BVR	amerykańskie NCUA kanadyjskie CD i CUCP azjatyckie i Ameryki Łacińskiej
Praktykowane strategie działania	Bardzo zróżnicowane	
Oferta produktowa	Bardzo szeroka, w tym <i>private banking</i>	Umiarkowanie szeroka
Wielkość aktywów	Bardzo duża, zmienna	Zróżnicowana, rosnąca
Liczba oddziałów	Malejąca (na skutek konsolidacji i wdrażania nowych technologii)	
Liczba klientów	Zmienna – względnie stała	b.d.
Liczba członków	Stale rosnąca (w większości przypadków)	
Poziom kosztów	Wysoki	
Współpraca	Ścisła – na każdym poziomie	

Źródło: opracowanie własne

³⁰⁹ Ze względu na wspólny „rodowód” banków spółdzielczych i *credit unions* oraz liczne podobieństwa, w tym zwłaszcza wywierania wpływu na lokalne społeczności (z terenu działania), oba te sektory spółdzielcze celowo potraktowano jako zbieżne w działaniu oraz pominięto (tu) wszelkie różnice (regulacje prawne itp.). Szczegóły funkcjonowania *credit unions* prezentuje Załącznik nr 3, s. 218 - 227

3.5. Podsumowanie 3

Analiza regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania banków spółdzielczych podkreśla ich dualistyczną naturę, są bowiem równocześnie i bankami i spółdzielniami. Ponadto przedstawione regulacje sprawiają, że działają na zasadach spółdzielczych oraz mają charakter lokalny. Co również istotne, bank spółdzielczy zobowiązany jest zrzeszyć się z bankiem zrzeszającym. Obowiązek zrzeszania się utworzył tym samym dwuszczeblowy model organizacyjny polskiej bankowej spółdzielczości (pierwszy szczebel stanowią banki spółdzielcze, drugi szczebel – banki zrzeszające).

Ze względu na formę własności oraz relacje ekonomiczne tworzą odrębny sektor bankowości.

Doświadczenia kilku pokoleń bankowych spółdzielców dowodzą, że najistotniejszą kwestią w działalności banków spółdzielczych (spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych) winien być zrównoważony rozwój gospodarczy społeczności lokalnej (może nawet społeczno-gospodarczy). Osiągane zyski z działalności są istotne i konieczne, gdyż rozwój ten zapewniają, jednakże wszelkie działania ekonomiczne nie powinny być podejmowane, tylko i wyłącznie dla maksymalizacji zysku spółdzielni.

Przeprowadzona analiza literatury przedmiotu³¹⁰ w zakresie krajowych i zagranicznych uwarunkowań rozwoju bankowości spółdzielczej dowodzi, że spółdzielczość bankową zainicjował ruch „oddolny”. Był poszukiwaniem skutecznych rozwiązań potrzeb lokalnych społeczności. Wypracowane i praktykowane zasady spółdzielcze – samopomocy, samorządności, demokracji czy wspólnego rozwiązywania własnych spraw, z czasem zainspirowały ludzi na całym świecie. Rozwiązania oparte o ww. zasady pozwoliły lokalnym społecznościom na przetrwanie i funkcjonowanie także w czasie różnych kryzysów gospodarczych i finansowych, które miały miejsce na przestrzeni dziejów. Typowym przykładem potwierdzającym to zjawisko może być także działalność i wzrost liczby światowych *credit unions*,³¹¹ w tym wzrost liczby ich członków.³¹² Można to interpretować jako swoistą modę na spółdzielczość bankową czy *credit unions* na świecie.

³¹⁰ Wydawać się może, że zaprezentowano zbyt obszerny, fragmentarycznie zbyt szczegółowy zakres dziejów bankowości spółdzielczej. Jest on jednak w tej formie niezbędny dla prowadzonej logiki wywodu. Podkreśla również nieewolucyjny ciąg zdarzeń w funkcjonowaniu polskiej bankowości spółdzielczej.

³¹¹ Zasada działalności *credit unions*, oparta jest także na koncepcjach Schulze'a i Raiffeisena - udzielaniu pomocy finansowej swoim członkom, którzy są właścicielami unii. Co bardzo istotne, zarówno banki spółdzielcze jak i *credit unions* są zasadniczo stabilne i mają znaczący wkład w rozwój lokalnych społeczności.

³¹² Chodzi przede wszystkim o utratę zaufania do sektora finansowego, w tym bankowości komercyjnej. W sytuacjach występowania kryzysów na rynkach finansowych, zauważyć można było skierowanie części dotychczasowych klientów banków komercyjnych w stronę oferty banków spółdzielczych (i tu – wyraźny wzrost liczby członków lokalnych banków np. w Niemczech) czy *credit unions* (SKOK) jako lokalnych instytucji finansowych – z krajowym (nie globalnym) kapitałem. Zob. Załącznik Nr 3. Unie kredytowe

Historia wykazuje, że głównie odchodzenie od zasad spółdzielczych prowadzi często do powstawania zjawisk patologicznych w tym sektorze.³¹³

Dzisiejsza silna spółdzielcza bankowość europejska rozwinęła się od niewielkich jednostek, działających na terenie jednej gminy czy parafii, do m.in. szeroko rozbudowanych bankowych grup spółdzielczych. Są one dzisiaj nie tylko mocnymi graczami na lokalnych, czy krajowych rynkach finansowych ale istotnymi graczami światowego sektora bankowego. Podobnie jest (jak to wykazano) ze światowym ruchem *credit unions* – wzrastają ich aktywa oraz rośnie pozycja na światowym rynku finansowym.

Wszystko to dowodzi ciągłej aktualności idei spółdzielczych oraz potwierdza możliwość dalszego rozwoju tego sektora bankowości.

Przedstawiając doświadczenia historyczne polskiej bankowości spółdzielczej, podkreślono, iż jej idea oparta była zarówno na koncepcjach Schulze'a jak i Raiffeisena, zaś cechą wyróżniającą funkcjonowanie spółdzielczej bankowości na całym obszarze ziem polskich pod zaborami, był przede wszystkim, ich narodowy propolski charakter, współpraca spółdzielców oraz wspieranie wzajemne i lokalnego rozwoju gospodarczego.

W okresie po II wojnie światowej, w historii polskiej spółdzielczości bankowej, ze względu na występujące zmiany w polityce społeczno-ekonomicznej wprowadzanego nowego ustroju, sprowadzały one spółdzielczość bankową do roli pośrednika – elementu wykonawczego polityki rolnej głównie wobec środowiska wiejskiego i małych miast. Tym samym spółdzielczość była faktycznie fasadowa.

Od 1989 r., czyli początku przemian gospodarczych kraju, w tym reformy sektora bankowego, bankowość spółdzielczą potraktowano z kolei jako relikwiny epoki socjalistycznej i poddano regułom gry rynkowej, traktując niemal tak samo jak duże banki komercyjne. Spowodowało to wprawdzie liczne upadki, następnie nieustanne działania dostosowawcze i kosztowne przekształcenia w tym sektorze.³¹⁴

Na podstawie przeprowadzonej analizy nasuwają się n.w. wnioski niosące istotne przesłanki dla dalszego trwania i rozwoju polskiej bankowości spółdzielczej;

³¹³ Potwierdzają to przykłady patologii zarówno z rynku polskiego (upadki BS czy SKOK-ów) jak i z zagranicy – szczególnie głośne z rynku amerykańskiego.

³¹⁴ W rozprawie skoncentrowano szczególną uwagę na okresach zwrotnych w funkcjonowaniu polskiej bankowości spółdzielczej, podkreślając przyczyny, istotę i konsekwencje tych zmian. Wyartykułowano także ciągłość rozwoju największych europejskich spółdzielczych grup bankowych oraz ich przyjęte nowe strategie działań, będące odpowiedzią na zmiany zachowań klientów i występowaniu nowych zjawisk społeczno-gospodarczych. Równocześnie przedstawiono rozwój i specyfikę największych światowych (amerykańskich i kanadyjskich) *credit unions* – dla podkreślenia, iż bankowość oparta o idee spółdzielcze może funkcjonować i rozwijać się na całym świecie, stąd także i w Polsce.

- 1) w skali światowej umacniają się praktyki stosowania zasad spółdzielczości – stając się zarówno modnymi, jak i ważnymi rozwiązaniami dla występujących problemów w funkcjonowaniu i rozwoju społeczności lokalnych,
- 2) zarówno zachodnioeuropejskie jak i światowe rozwiązania spółdzielczości bankowej, funkcjonują i rozwijają się głównie w drodze ewolucji i dostosowania praktyk działania (strategii) w oparciu o postępujące zmiany społeczno-gospodarcze na obszarach ich oddziaływania,
- 3) charakterystyczna dla polskiego sektora bankowości spółdzielczej jest nieciągłość rozwoju spowodowana zewnętrznymi ingerencjami w model funkcjonowania banków spółdzielczych.

Stawiając głównie na bezpieczeństwo tego sektora, nadzorcy wprawdzie nie docenili wagi powiązań problematyki bezpieczeństwa i działań związanych z zapewnieniem efektywności (głównie w większości małych) banków spółdzielczych, by następnie – po czasie, artykułować niską efektywność sektora jako główną barierę jego rozwoju.³¹⁵

Podkreślenia wymaga fakt osiągnięć bankowego sektora spółdzielczego w Polsce, jest to przede wszystkim;

- utrzymanie pozycji rynkowej przy stale rosnącej konkurencji banków komercyjnych dysponujących relatywnie większymi możliwościami kapitałowymi,
- utrzymywanie wysokiego współczynnika wypłacalności,
- posiadanie znaczącego potencjału dystrybucyjnego.

Należy podkreślić także szereg atutów polskiej bankowości spółdzielczej, w tym;

- często podkreślane przez środowisko budowane relacje z klientami, co prowadzi (prowadzić powinno) do właściwego rozpoznania ich potrzeb, elastyczność działania w efekcie minimalizacja ryzyk, większa lojalność i wzajemne zaufanie,
- postępujące zmiany struktury polskiego społeczeństwa, np. rośnie udział ludności zamieszkującej tereny pozamiejskie (tradycyjne tereny działania banków spółdzielczych), co powoduje, że można fakt ten wykorzystać,

³¹⁵ Zachwiana została równowaga pomiędzy efektywnością a bezpieczeństwem banku spółdzielczego. Wielu pracowników zajętych jest działalnością mającą niewiele wspólnego z biznesem bankowym (np. coraz bardziej rozbudowaną sprawozdawczością). Oznacza to, że w nowym modelu należy dokonać innego podziału funkcji. W bankach spółdzielczych skoncentrować się trzeba na działalności stricte bankowej – chociaż nie tylko klasycznie bankowo-depozytowej, zaś funkcje wsparcia, z wykorzystaniem zarówno korzyści skali jak i specjalizacji, powinien przejąć bank zrzeszający... /za/ J. Szambelańczyk, *Nowy model banków spółdzielczych ze szczególnym naciskiem na kwestię kosztów prowadzenia działalności*, wypowiedź na Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 13 września 2016 r.

- podkreślanie patriotyzmu lokalnego i całkowicie polskiego kapitału, jako uniezależnienia w dobie globalizacji i występujących zawirowań na rynkach finansowych.

Z kolei główne czynniki rozwoju sektora bankowości spółdzielczej rozpatrywać można z uwzględnieniem różnych kryteriów, w tym o charakterze prawnym, ekonomicznym, organizacyjnym i społecznym;

- **Prawnym**, i to zarówno w obszarze pokryzysowych regulacji w całym sektorze bankowym, jak i coraz bardziej szczegółowych wymogów prawnych nadzorcy krajowego skierowanych do sektora bankowości spółdzielczej.

Szczególnej artykulacji wymaga stosunkowo niskie zaangażowanie całego środowiska spółdzielczości bankowej (nie tylko polskiej ale i europejskiej) przeciwko jednolitym regulacjom tak zróżnicowanej bankowości, jak działającej w wymiarze globalnym (bankowości) komercyjnej i lokalnej bankowości spółdzielczej.³¹⁶

Regulacje te niosą głównie znaczące koszty, szczególnie istotne dla sektora spółdzielczego w Polsce, gdzie ciągle dominują (liczebnie) banki małe.

Równocześnie, jak sygnalizuje to część bankowców spółdzielców, wprowadzane np. rozwiązanie systemu ochrony instytucjonalnej (IPS) pomimo bardzo wielu bezsprzecznych zalet (w tym m.in. poprawy bezpieczeństwa i płynności sektora), doprowadzić może do utraty niezwykle cennej autonomii lokalnego banku spółdzielczego.³¹⁷ Nie bez znaczenia jest także obserwowana chroniczna niestabilność rozwiązań prawnych m.in. częste zmiany prawa, w tym powodującego niepewność co do obciążeń fiskalnych czy różnych innych danin publicznych.

- **Ekonomicznym**, biznesowym – od lat, m.in. w skutek rosnącego rynku usług bankowych w Polsce, udział (w nim) sektora spółdzielczości jest niemal niezmienny. Udział w wynikach finansowych sektora bankowego jest nieproporcjonalny do posiadanej sieci dystrybucji - posiadanego w tym względzie potencjału dystrybucyjnego. Osiągana efektywność funkcjonowania m.in. ze względu na obniżającą się marżę (spadek dochodów), niedostatecznie rekompensowaną poprzez (małą) skalę działania³¹⁸ oraz

³¹⁶ J. Szambelańczyk, *O odpowiedzialności w blaskach i cieniach spółdzielczego święta*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy Nr 6/2016, s. 10

³¹⁷ Z wieloletnich obserwacji wynika, że autonomia decyzyjna lokalnego banku spółdzielczego, w tym zwłaszcza szybkość podejmowanych decyzji oraz łatwość dostępu do decydentów banku spółdzielczego, jest jednym z największych atutów tych banków – postrzegania banku (swojego banku) przez lokalne środowiska a tym bardziej członków banku spółdzielczego.

³¹⁸ Jako przykład działań pozwalających na wykorzystanie efektów skali wskazuje się, m.in.; ujednoczenie oferty produktowej, integrację sieci dystrybucji, w połączeniu z rozwiązaniami technologicznymi – poprawę efektywności wsparcia informatycznego i zwiększenie nakładów na rozwój back office w celu ograniczenia

wysoki poziom kosztów (przy braku możliwości ich ograniczania)³¹⁹, jest jedną z głównych przyczyn niskich nakładów inwestycyjnych, tym samym stanowi znaczącą barierę dalszego rozwoju.

Dodatkowo obecny model biznesowy koncentruje działalność na pozyskiwaniu depozytów (czemu sprzyja sieć placówek bankowych) oraz w większości przypadków (dotyczy to zwłaszcza banków spółdzielczych o sumie bilansowej < 100 mln zł mających problem z ich zagospodarowaniem) deponowania ich w banku zrzeszającym. Stąd ich wyniki finansowe uzależnione są od rynkowych stóp procentowych (od spreadu pomiędzy oprocentowaniem lokat złożonych w bankach zrzeszających a poziomem pozyskanych depozytów klientów). Co w sytuacji niskich stóp procentowych (i niskiej – wymuszonej przez konkurencję marży) stwarza szereg dodatkowych zagrożeń.

Z kolei w przypadku dużych banków spółdzielczych zagospodarowywanie pozyskanych depozytów poprzez udzielanie kredytów dla przedsiębiorców (często spoza obszaru działania banku)³²⁰, powoduje wejście w (nowe) obszary najwyższego ryzyka.

W znaczącej grupie banków zatrudniających poniżej 50 osób (58,6% banków spółdzielczych = 332 banki w 2014 r.) przy zazwyczaj słabym zapleczu technologicznym, obsługa back - office nie pozwala na koncentrację się na działalności biznesowej, ponadto tworzy nadmierne obciążenie tych pracowników oraz stwarza dodatkowe ryzyko operacyjne.³²¹ Stąd automatyzacja i ograniczanie zatrudnienia w back – office, stanowią kolejne wyzwania dla tego sektora bankowości.

Analiza oferty produktowej banku spółdzielczego wykazuje, niemal całkowity brak niezbędnej dla funkcjonowania i rozwoju mikro i małych firm usługi doradztwa, zarówno w wąskim jak i szerokim zakresie. Chodzi tu o wszelkie wsparcie tych podmiotów ze strony banku, poczynając od doradztwa prawnego, biznesowego, inwestycyjnego, poprzez wszelkie wsparcie w wyborze właściwych, możliwych – wskazanych dla danych podmiotów rozwiązań technicznych czy technologicznych, po wszelkie usługi doradcze ze sfery np. szeroko pojętego bezpieczeństwa m.in. przeprowadzanych transakcji, form

kosztów indywidualnych oraz centralizacja procesów zarządzania z wykorzystaniem wspólnych centrów finansowych i rozliczeniowych czy wspólnego modelu zarządzania ryzykiem kredytowym, /w/ J. Pruski, *Model biznesowy banków spółdzielczych na tle nowych wymogów regulacyjnych*, prezentacja na VI Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 10 września 2013 r.

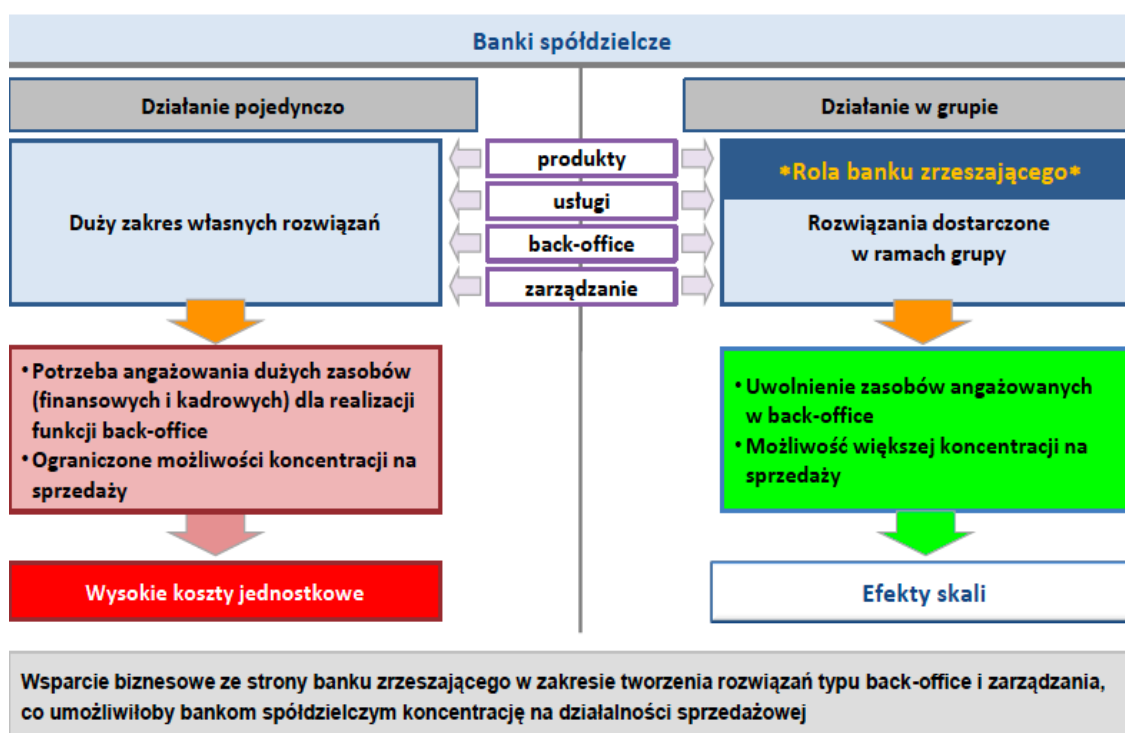
³¹⁹ Banki spółdzielcze ponoszą niższe koszty niż sektor banków komercyjnych, a i tak stanowią one większe obciążenie ich wyników, za; A. Banasiak, *Efektywność działalności banków spółdzielczych*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 9 września 2014 r.

³²⁰ J. Pruski, *Model biznesowy banków spółdzielczych na tle...* wyd. cyt.

³²¹ A. Banasiak, *Efektywność działalności banków spółdzielczych...* wyd. cyt.

płatności, IT itp. Z wieloletnich obserwacji wynika, iż jest to jedna z najważniejszych determinant rozwoju banku spółdzielczego.

Obecny model biznesowy sektora spółdzielczego generuje ryzyko jego dalszego obniżania efektywności biznesowej. Wskazuje się, m.in. na potrzebę gruntownej reorganizacji banków zrzeszających (rysunek 4), tak aby pełniły rolę kreatora biznesu oraz organizatora back – office, zaś lokalne banki spółdzielcze skoncentrowały swoje działania na czynnościach bankowych (choć nie w dotychczasowym tradycyjnym, a szerszym znaczeniu).

Rysunek 4. Rola banku zrzeszającego i korzyści dla sektora banków spółdzielczych

Źródło: A. Banasiak, *Efektywność działalności banków spółdzielczych*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych, Warszawa 9 września 2014 r. s. 41

➤ **Organizacyjnym**, gdzie podkreśla się, że obecne praktykowane rozwiązania w bankowym sektorze spółdzielczym pomimo posiadanej sieci placówek, nie dają m.in. oczekiwanego efektu skali. Wykorzystanie tego potencjału pozwoliłoby także na uzyskanie warunków do obniżenia wysokich obecnie kosztów jednostkowych. Stąd winna zmienić się dotychczasowa rola banków zrzeszających. Osiągnięcie efektu skali w sektorze jest możliwe, np. przy wielu wspólnych rozwiązaniach organizacyjnych

i technologicznych, co wymaga według BFG (i KNF) silnej integracji biznesowej³²² środowiska. Wśród uwarunkowań efektywnej działalności banków spółdzielczych wymienia się;

- 1) działania utrzymujące i zwiększające rentowność sektora, w tym; zorientowanie na profil detaliczny – obsługę sektora klientów indywidualnych, rolników, mikrofirm, MSP oraz samorządów lokalnych, przy utrzymaniu posiadanej rozbudowanej sieci dystrybucji ze względu na obsługę rozproszonych rynków lokalnych (z dotychczasową koncentracją działalności także na obszarach mniej zaludnionych), z zachowaniem i poszerzaniem kompleksowości i nowoczesności oferty i usług,
- 2) utrzymywanie rozpoznawalności marki wraz z utrzymywaniem autonomiczności biznesowej pojedynczych banków spółdzielczych. Co wraz z ww. dopasowaniem oferty... do warunków i specyfiki rynków lokalnych winno dać przewagę konkurencyjną nad bankami komercyjnymi, a także powodować uzyskanie pozycji banku pierwszego wyboru w wymiarze lokalnym.³²³

Utrzymanie autonomii (banku spółdzielczego) rozumianej m.in. jako utrzymanie własnej lokalnej specyfiki rodzi także pewne bariery rozwoju, czego świadomi są zwolennicy tego rozwiązania. Chodzi głównie o bariery dotyczące konkurencji (otoczenia), barier rozwoju w wyniku ww. niskich stóp procentowych, ryzyka kredytowania czy barier technologicznych, w tym np. zagrożenia cyberprzestępczością i związanego z tym np. ryzyka utraty wizerunku. Jednakże na autonomię jw. należy również spojrzeć w szerszym kontekście, w tym oceny – postrzegania banku (i jego pracowników) z punktu widzenia;

- a) nadzorcy – gdzie dominuje spojrzenie ukierunkowane na przestrzeganie procedur...
- b) klientów – ceniących zachowania racjonalne pracowników i banku (z punktu widzenia klientów), zaspakajające ich potrzeby i oczekiwania – głównie w wymiarze lokalnym, rozwiązujące specyficzne – lokalne (często unikalne) problemy, ceniących wyprzedzanie oczekiwań – z racji ich rozpoznania/postrzegania, gdyż zarówno pracownicy, jak i klienci mieszkają na tym samym terenie i dotyczą ich (zazwyczaj w większości) te same aspekty życia społeczno-gospodarczego lokalnej społeczności. Chodzi tu także o ww. aspekty oczekiwanego wszelkiego rodzaju doradztwa... tym samym postrzegania banku... jako naszego (swojego).

Wszak należy nie zapominać, że to klient jest najważniejszym decydentem.

³²² tamże

³²³ tamże

c) spółdzielców – oczekujących od swojej spółdzielni korzyści (różnie rozumianych). Ponadto respektując zasady spółdzielczości, przyjąć należy m.in. możliwość wywierania wpływu przez spółdzielców na spółdzielnię, tu: bank spółdzielczy. Występuje więc konieczność ścisłej współpracy pomiędzy decydentami (banku) a członkami spółdzielni (a nawet szerzej – społeczności lokalnej). Trudno spełnić ww. kryteria bez zachowania autonomii...

➤ **Spolecznym** – mentalnym, w tym dotyczące zachodzących zmian w poszczególnych segmentach klientów oraz postrzegania polskiej bankowości spółdzielczej i to zarówno przez polityków, samorządowców jak i wszystkich pozostałych mieszkańców wspólnot lokalnych, poprzez tzw. lokalny patriotyzm gospodarczy.

Stwierdzić można, że obecnie występuje jeszcze „zachłystnienie się” sposobem życia postrzeganym, np. w krajach zachodnich, a propagowanym przez media, modą na produkty firm globalnych czy postawami biernego konsumenta. Doświadczenie wskazuje jednak, że ww. etap przemija. Nastąpi (częściowo już to można zauważyć) zwrot w kierunku doceniania własnych wyrobów, zwyczajów, wartości czy tradycji. Silnie zakorzenione (w większości) banki spółdzielcze promując lokalność (najczęściej poprzez udziały w imprezach kulturalnych i sportowych czy działalność charytatywną) winny wzmocnić swoją aktywność także w kreowaniu biznesu lokalnego, wykazywaniu atutów działań wspólnych – spółdzielczości. Szczególnie ważnym ocenić należy propagowanie wszelkich form współpracy, gdzie istotną rolę odegrać mogą wszyscy pracownicy banków spółdzielczych. Niezwykle istotnymi są zachodzące zmiany demograficzne społeczeństwa wymagające dostosowania zarówno oferty, jak i sposobu komunikowania się do nich banku. Ponadto wymuszają to postępujące zmiany technologiczne.

Należy wskazać także na konieczność zmian mentalnych w szerokim społecznym odbiorze spółdzielczości bankowej poprzez propagowanie jej długiej historii, atutów (np. wykazywanie, iż lokalne depozyty finansują kredytowanie lokalnych firm) i uzyskiwanych efektów (np. iż wypracowane zyski pozostają w lokalnej społeczności), szczególnie zaś w wymiarze lokalnym – ścisłym połączeniu z wpływem na rozwój lokalnych firm – z lokalnym patriotyzmem gospodarczym, w efekcie wpływu na rozwój całej społeczności lokalnej. Determinanta ta wynika (zdaniem autora) głównie z niewiedzy o ww. pożytkach oraz możliwości wpływania na dobrobyt lokalnych społeczności przez korzystanie z usług banków spółdzielczych, co ogranicza skalę i zakres tej współpracy.³²⁴

³²⁴ J. Szambelańczyk, *Perspektywy rozwoju banków spółdzielczych w Polsce w warunkach integracji i globalizacji rynków finansowych*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXVI, z. 3-2004, s. 144

ROZDZIAŁ 4. RELACJE SEKTORA MIKRO, MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW I BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

4.1. Definicja sektora

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (czyli MMiŚP) zazwyczaj są ściśle związane z rynkiem lokalnym. Dzieje się tak dlatego, iż korzystają z lokalnych zasobów pracy, często też z lokalnego zaopatrzenia w niezbędne surowce i materiały, zaś swoje produkty i usługi na tym samym rynku (lokalnym) sprzedają. Dostosowują się więc do lokalnego otoczenia gdzie znajdują warunki do powstania, funkcjonowania i (ewentualnie) rozwoju.³²⁵

W literaturze przedmiotu spotyka się różne podejścia oraz trudności w zdefiniowaniu mikro, małych i średnich przedsiębiorstw i nie dotyczy to tylko Polski.³²⁶ Można przyjąć, że w zależności od celów klasyfikacji np. dla statystyki (GUS), rachunkowości (rozliczenia z Urzędem Skarbowym), ZUS, pomocy publicznej, instytucji finansowych, około finansowych itd. zastosowanie mają różne definicje. Wynikają one głównie z doboru kryteriów, ich mierników oraz progów zmiany klasyfikacji.³²⁷ Wszystkie łączy określenie statusu przedsiębiorstwa. Przyjąć należy, iż przedsiębiorstwo to podmiot ...”osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą”...³²⁸ (działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz rozpoznanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły).³²⁹

Wyróżnić da się definicje ilościowe, jakościowe i mieszane. Definicje ilościowe opierają się na danych dotyczących wielkości (mierzalnych) np. rozmiar prowadzonej działalności; liczba

³²⁵ zob. M. Strużycki, *Małe średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, PWE, Warszawa 2004, s. 239 i nast.

³²⁶ zob. R. Majewski, *Ewolucja definiowania małych średnich przedsiębiorstw w Unii Europejskiej*, /w/ Winiarski M. (red.), *Studenckie Prace Prawnicze, Administracyjne i Ekonomiczne*, Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 2756, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005, s. 119-129; R. Wolański, *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Monografie, Oficyna a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2013, s. 19-23; B. Kołosowska, *Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych*, CeDeWu, Warszawa 2013, s. 15

³²⁷ zob. P. Dominiak, *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 27-37

³²⁸ zob. *Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej*, Dz. U. z 2015 r. poz. 584 (Tekst jednolity), art.4.1; *Nowa definicja MŚP, Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia*, Wspólnoty Europejskie, Przedsiębiorstwo i Przemysł 2006, s. 12; www.parp.gov.pl/files/74/87/11555.pdf [10.05.2015 r.]

³²⁹ zob. *Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r.*, wyd. cyt., art. 2 i 2a

osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie, wielkość obrotu rocznego, sumę aktywów (wartość majątku), liczba odbiorców, udział w rynku, itp. Definicje jakościowe dotyczą cech charakterystycznych i wyróżniających przedsiębiorstwo (trudno mierzalnych) np. forma prawna, sposób finansowania, struktura właścicielska, zależność-niezależność (samodzielność ekonomiczna) i inne cechy właściciela i/lub przedsiębiorstwa (osobowość, mentalność, zasięg działania, itp.).³³⁰

Dla potrzeb polityki Unii Europejskiej skierowanej do tychże przedsiębiorstw, Unia (Rada i Komisja Europejska (KE) zdefiniowała adresatów tych działań we wszystkich krajach członkowskich. Definicje te obowiązują wprost i są stosowane bezpośrednio na obszarze wszystkich państwa członkowskich Unii Europejskiej, niezależnie od regulacji krajowych (poza Konstytucją RP).³³¹ Stąd także w naszym kraju definicja „unijna” małego i średniego przedsiębiorstwa (MŚP) weszła w życie z dniem 1 stycznia 2005 r. na mocy rozporządzenia Komisji (WE) nr 70/2001.³³² Ma ona zastosowanie do wszystkich polityk, programów oraz działań, jakie KE realizuje wobec małych i średnich przedsiębiorstw. Definicja ta została wprowadzona w ustawie z dnia 2 lipca 2004r. o swobodzie działalności gospodarczej (art.104 do 110) dla potrzeb przepisów (jej Rozdziału 5) o kontroli działalności gospodarczej.³³³

³³⁰ zob. B. Glinka, S.Gudkova, *Przedsiębiorczość*, Oficyna Wydawnicza Grupa Wolters Kluwer, Warszawa 2011

³³¹ zob. www.mg.gov.pl [10.05.2015 r.]

³³² zob. Dz.Urz. UE L 10 z dnia 13.01. 2001 r., s. 33 – zmienionego przez Rozporządzenie Komisji (WE) nr 364.2004 (Dz. Urz. UE L 63 z dnia 28.02.2004 r.). Dnia 6 sierpnia 2008 r. zostało wydane Rozporządzenie Komisji (WE) nr 800/2008 uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (Dz. Urz. UE L 214 z dnia 9.08.2008 r., s. 3), które stosuje się przypadku udzielania MŚP pomocy publicznej. Zgodnie z art.1 załącznika I do ww. Rozporządzenia nr 800/2006 (tzw. rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych Dz. Urz. UE L 214 z dnia 9.08.2008 r., s. 3) wyodrębniono kategorię „ilościową” średniego przedsiębiorstwa, małego przedsiębiorstwa i mikroprzedsiębiorstwa, /w/ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm [10.05.2015 r.]

³³³ Z dniem 1 stycznia 2005 r. wyodrębnia się następujące kategorie przedsiębiorstw; mikroprzedsiębiorstwo - to przedsiębiorstwo, które zatrudnia mniej niż 10 pracowników oraz jego roczny obrót nie przekracza 2 milionów euro lub całkowity bilans roczny nie przekracza 2 milionów euro, małe przedsiębiorstwo – przedsiębiorstwo, które zatrudnia mniej niż 50 pracowników oraz jego roczny obrót nie przekracza 10 milionów euro lub całkowity bilans roczny nie przekracza 10 milionów euro, średnie przedsiębiorstwo – to przedsiębiorstwo, które zatrudnia mniej niż 250 pracowników oraz jego roczny obrót nie przekracza 50 milionów euro lub całkowity bilans roczny nie przekracza 43 milionów euro (Uproszczony charakter przyjętej definicji jest dostosowany dla możliwości prostego ustalenia przez organ przystępujący do kontroli, do jakiej kategorii należy dane przedsiębiorstwo, tym samym pozwala m.in. na właściwe i zgodne z prawem określenie czasu trwania kontroli).

Poza progami i pułapami (jw.) w klasyfikacji MŚP należy uwzględnić wszelkie związki z innymi przedsiębiorstwami, czyli czy przedsiębiorstwo jest niezależnym, partnerskim czy związanym. Przedsiębiorstwo jest niezależne, jeśli: jest przedsiębiorstwem w pełni samodzielnym, i nie posiada udziałów w innych przedsiębiorstwach, a inne przedsiębiorstwa nie posiadają w nim udziałów, albo posiada poniżej 25% kapitału lub głosów w jednym lub kilku innych przedsiębiorstwach, a/lub inne przedsiębiorstwa posiadają poniżej 25% kapitału lub głosów w tym przedsiębiorstwie. Przedsiębiorstwo można uznać za partnerskie, jeśli: posiada 25% lub więcej kapitału lub głosów w jednym lub kilku innych przedsiębiorstwach, a/lub inne przedsiębiorstwa posiadają 25% lub więcej kapitału lub głosów w tym przedsiębiorstwie, albo przedsiębiorstwo nie jest związane z innym przedsiębiorstwem, czyli głosy jakie posiada w innym przedsiębiorstwie (lub odwrotnie), nie

Według danych GUS³³⁴ w Polsce, w roku 2015 aktywnie działało 1 914 tys. przedsiębiorstw (zarejestrowanych w systemie REGON było 4,2 mln przedsiębiorstw)³³⁵ niefinansowych.

Tabela 25. Liczba przedsiębiorstw według form prawnych i klas wielkości w roku 2015

Liczba przedsiębiorstw	Ogółem	Osoby fizyczne	Osoby prawne
		1 914 141	1 720 318
Mikro	1 838 365	1 691 115	147 250
Małe	56 713	26 902	29 811
Średnie	15 631	2 182	13 449
Duże	3 432	119	3 313

Źródło: GUS, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2015 r., Informacje i opracowania statystyczne*, Warszawa 2016, s. 24

Według przedstawionych (w tabeli 25) danych, 89,9% podmiotów należało do osób fizycznych.³³⁶ Warty podkreślenia jest status rodzinny firm – 32,3% firm to firmy rodzinne

przekraczają 50% ogólnej sumy głosów. Dwa lub więcej przedsiębiorstw można uznać za związane, jeżeli pozostają ze sobą w następującym związku; przedsiębiorstwo posiada większość głosów przysługujących udziałowcom lub wspólnikom w innym przedsiębiorstwie, przedsiębiorstwo ma prawo wyznaczyć lub odwołać większość członków organu administracyjnego, zarządzającego lub nadzorczego innego przedsiębiorstwa, przedsiębiorstwo ma prawo wywierać dominujący wpływ na inne przedsiębiorstwo zgodnie z umową zawartą z tym przedsiębiorstwem lub postanowieniem w jego dokumencie założycielskim lub statucie, przedsiębiorstwo jest w stanie kontrolować samodzielnie, zgodnie z umową, większość głosów udziałowców lub członków w innym przedsiębiorstwie. Zob. *Nowa definicja MŚP, Poradnik...* wyd. cyt., s.16 -23

³³⁴ zob. Główny Urząd Statystyczny (GUS), *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2015 r.*, Informacje i opracowania statystyczne, Warszawa 2016, s. 24

³³⁵ Z uwagi na możliwość prowadzenia działalności gospodarczej w postaci różnych form prawnych, miejscem rejestracji jest albo Centralna Ewidencja Informacji o Działalności Gospodarczej dla indywidualnej działalności gospodarczej oraz spółek cywilnych, albo Krajowy Rejestr Sądowy dla pozostałych form prawnych. Na koniec czerwca 2015 r. GUS szacował liczbę podmiotów gospodarczych na 4 155 328 w tym 4 017 103 osoby prawne. Jednakże w statystykach znajdują się także podmioty, które zawiesiły wykonywanie działalności, zakończyły działalność lecz brak o tym informacji w GUS oraz podmioty, które nie są przedsiębiorcami (fundacje, stowarzyszenia). Stąd uwzględniając ww. sytuację przyjmuje się, że aktywnych osób fizycznych (największa grupa podmiotów prowadzących działalność gospodarczą) jest nie więcej niż 2 mln. Porównanie danych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS), gdzie prowadzący działalność gospodarczą zobowiązani są opłacać składki wskazywałoby na około 1,6 mln takich osób (przedsiębiorców). Wiadomo jednak, że z obowiązku opłaty składek zwolnione są spółki prawa handlowego nie zatrudniające pracowników oraz osoby fizyczne, które mają opłacone składki z innych tytułów. Należy więc szacować, że liczba aktywnych przedsiębiorców zawiera się w przedziale od 1,7 mln do 2,3 mln firm....na podstawie, http://www.coig.pl/spis-polskich-firm_katalog_polskich_firm.php [15.01.2016 r.]

Udział jednostek małych, średnich i dużych wynosił odpowiednio: 3,0%, 0,8% i 0,2% wszystkich przedsiębiorstw.

(około 618,3 tys. przedsiębiorstw, z czego około 90% to mikrofirmy),³³⁷ czyli firmy prowadzące działalność przede wszystkim na rynkach lokalnych i bardzo często podkreślające m.in. swój większy poziom odpowiedzialności za rodzinę, pracowników czy społeczność lokalną, w której funkcjonują.³³⁸ Co charakterystyczne, około ¼ MMiŚP (27,8 %) zlokalizowanych jest na wsi (16,4%) i w małych miastach – do 20 tys. mieszkańców (11,4%),³³⁹ czyli na terenach, których (statystycznie) funkcjonuje również najwięcej placówek banków spółdzielczych.

MMiŚP tworzą 2/3 PKB (wytworzonego przez sektor przedsiębiorstw) oraz zatrudniają 70% pracujących sektora przedsiębiorstw. MMiŚP występują we wszystkich sekcjach gospodarki (wg PKD). Podkreślenia wymaga zróżnicowanie sektora MMiŚP. Jak wynika z analiz, pomimo wielu cech je łączących (np. głównie zarządzanie przez właścicieli, prosta struktura organizacyjna czy elastyczność działań itp.), występują też wyraźne różnice w tym sektorze (np. ilości i wielkości firm, zróżnicowanie regionalne, konfiguracji przestrzennej – liczbie firm na 1000 mieszkańców, jednostkowy udział w rynku itd.).

Sektor mikroprzedsiębiorców w latach 2010–2015 charakteryzuje (rysunek 5) wzrost przychodów oraz zarówno zmienna ilość firm jak i (ich) zmienna wysokość wyniku finansowego. Obserwowany wzrost ich liczby w okresie 2010–2012, następnie do 2013 ilościowy spadek, a potem dalszy silny wzrost ilości tych firm wskazuje, na silne powiązanie (szczególnie sytuacji finansowej a w konsekwencji liczby mikro przedsiębiorców) z ogólną sytuacją gospodarczą nie tylko w kraju (w tym okresie).³⁴⁰ Pomimo ww. uwarunkowań,

³³⁶ zob. GUS, *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2015 r.* ...wyd. cyt., s. 24

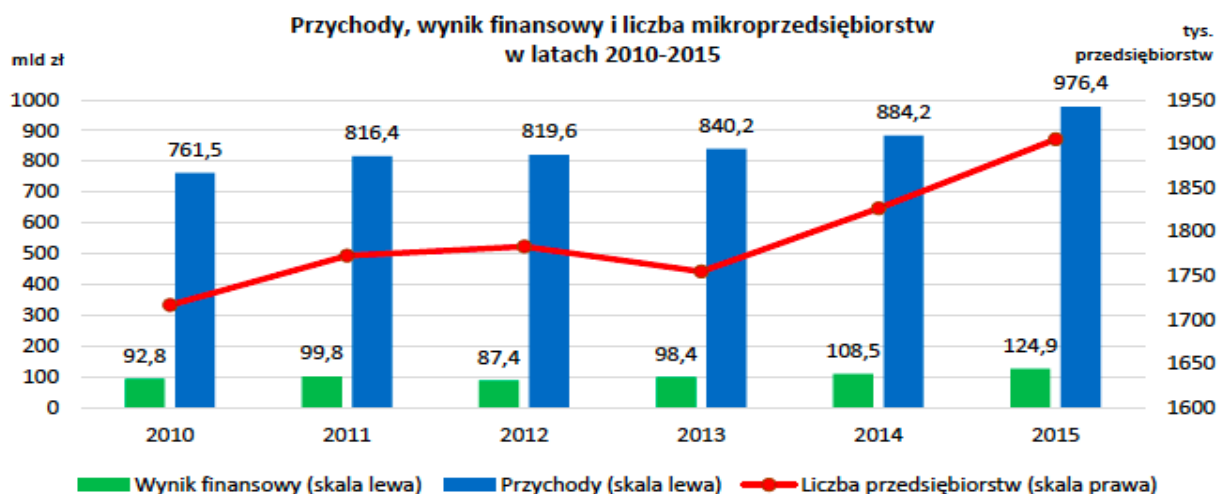
³³⁷ Należy przyjąć, że mowa tu o uznaniu przez respondenta, że jego firma jest firmą rodzinną. Bowiem w zależności od przyjętych kryteriów, w literaturze spotkać można różne definicje firmy rodzinnej. Zmianie ulega tym samym ich ilość w gospodarce. Według różnych definicji, ich ilość waha się od około 30% do ponad 70%. J. Klimek, *W sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – innowacyjne wyzwania*, /w/ J. Klimek, B. Żelazko (red.naukowa), *Innowacyjność firm rodzinnych – uwarunkowania i przejawy*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015, s. 13 (zakłada, że nie mniej niż 37% a być może nawet 65%); Raport „*Barometr firm rodzinnych*”, sierpień 2014, kpmg.com.pl/firmy rodzinne ... podaje 78%; PARP, *Koniunktura i otoczenie biznesu 2014, Firmy rodzinne w Polsce 2014*, Warszawa 2015, s. 6 (zastrzega – w zależności od przyjętej definicji ...od 30% do 83%); PWC, IBR, *Badanie Firm Rodzinnych 2015, Polska na tle Europy Środkowo-Wschodniej i świata*, s. 6...stwierdza – do 90% firm działających w Polsce można zaliczyć do przedsiębiorstw rodzinnych, /w/ [www.pwc.pl/Firmy Rodzinne](http://www.pwc.pl/Firmy_Rodzinne) [15.01.2016 r.]; ...”W Polsce liczbę firm rodzinnych szacuje się na około 2 miliony”..., /w/ A. Kielbasiński, *Jak zostać i pozostać przedsiębiorcą. Poradnik dla nowo powstałych firm*, Wydanie V, PARP, Warszawa 2015, s. 41

³³⁸ A. Kowalewska (red.), *Firmy rodzinne w polskiej gospodarce – szanse i wyzwania*, PARP, Warszawa 2009, s. 26.

³³⁹ M. Starczewska-Krzysztozek, *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014, Finansowanie działalności i rozwoju*, Raport z wyników badania przygotowanego przez Konfederację Lewiatan w ramach projektu „Monitoring kondycji sektora MMiŚP 2014”, Warszawa wrzesień 2014, s. 27 i nast.

³⁴⁰ W roku 2012 nastąpiło pogorszenie koniunktury gospodarczej w UE (jednak sytuacja makroekonomiczna Polski postrzegana była jako dobra), zła sytuacja finansów publicznych (szczególnie krajów południowych Europy), niski wzrost gospodarczy (w UE = -0,4%), rosnące bezrobocie, perturbacje na rynkach finansowych, prowadzona polityka ekspansji monetarnej banków centralnych oraz powracająca niepewność gospodarcza

w skali kraju w ciągu 5 lat nastąpił 11% wzrost ilości mikroprzedsiębiorców oraz 34,7% wzrost wyników finansowych w tym sektorze.

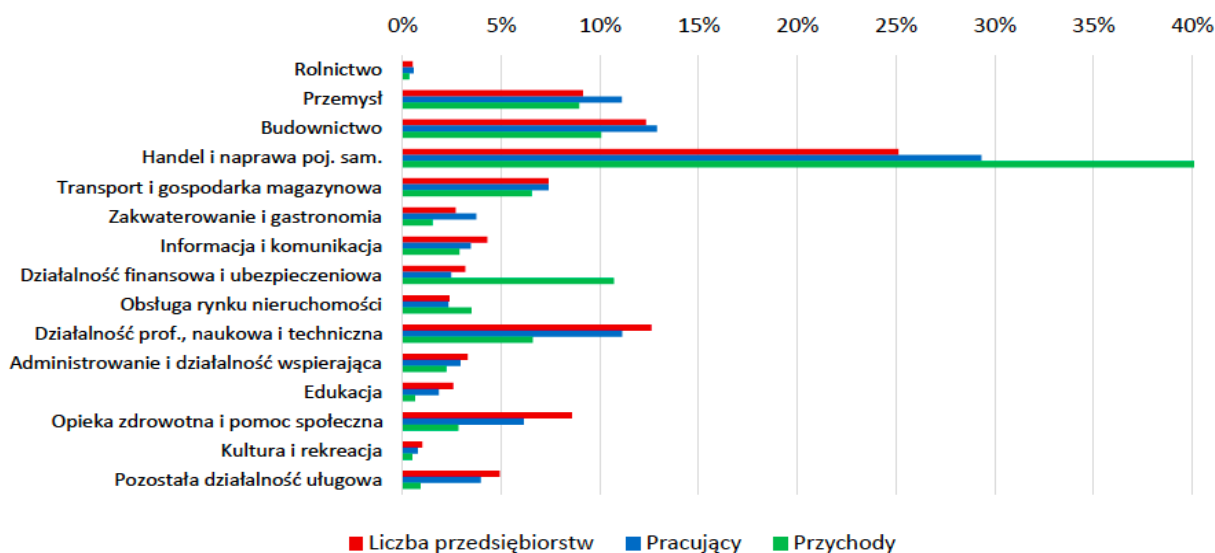
Rysunek 5. Podstawowe parametry mikroprzedsiębiorstw - Przychody, wynik finansowy i liczba mikroprzedsiębiorstw w latach 2010 – 2015

Źródło: GUS, *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2015 r.*

Od lat, niewielkiej zmianie ulega (procentowy) udział pracujących w mikroprzedsiębiorstwach w ogólnej liczbie pracujących – w roku 2010 wynosił 38%, zaś w roku 2015 = blisko 40%.

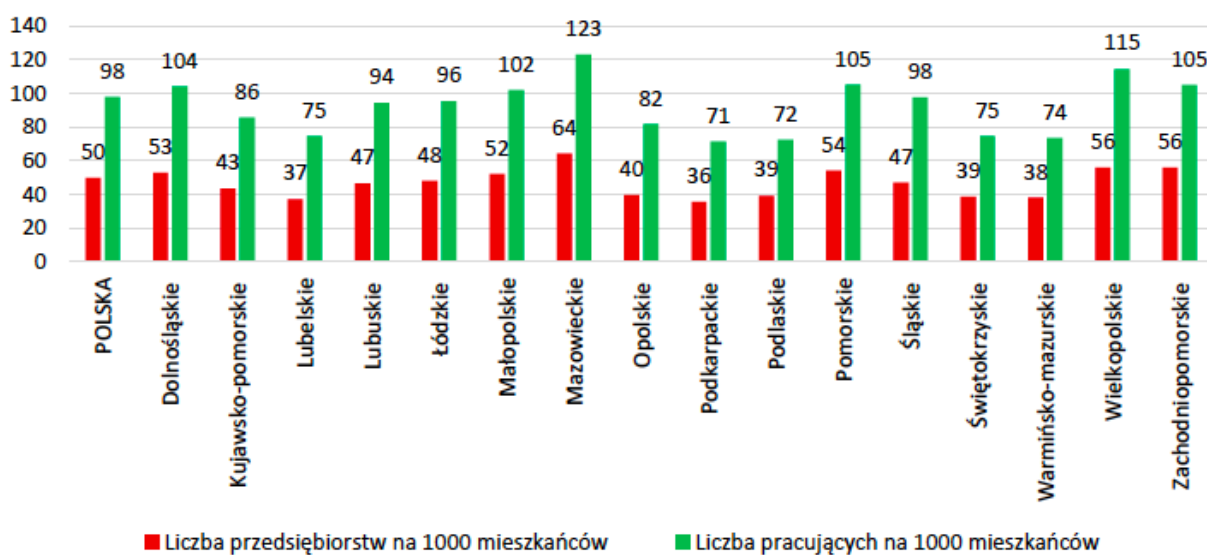
Podobna sytuacja ma miejsce ze względu na rodzaj prowadzonej działalności - największy odsetek zatrudnionych (niemal niezmiennie) pracuje w handlu i obsłudze pojazdów, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, budownictwie i przemyśle (rysunek 6).

otoczenia kraju, tworzyły awersję do podejmowania ryzyka. Osłabił popyt (inwestycyjny i konsumpcyjny), wystąpiło spowolnienie gospodarcze. Odzwierciedleniem poprawy sytuacji makroekonomicznej w latach 2013 – 2015 była poprawiająca się kondycja m.in. ww. mikroprzedsiębiorstw. Zob. GUS, *Sytuacja makroekonomiczna w Polsce w 2012 roku na tle procesów w gospodarce światowej*, Warszawa 2013; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2014, s. 36 ; PARP, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013*, Warszawa 2014, s. 13; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2015 s. 40; Ministerstwo Rozwoju, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2016, s. 34; Bank Pekao SA, *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2015*, s. 45 http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5732/2/1/1/oz_sytu_makroek_w_pl_w_2012_na_tle_proce_w_gospo_swiat.pdf; Ministerstwo Gospodarki, *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2013, s. 20 i nast. https://www.mr.gov.pl/media/15516/Raport_o_przedsiębiorczosci_2013.pdf [09.02.2016 r.]

Rysunek 6. Struktura liczby przedsiębiorstw, pracujących oraz przychodów według rodzaju działalności w roku 2015

Źródło: GUS, Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2015 r.

Rysunek 7. Liczba przedsiębiorstw i pracujących na 1000 mieszkańców według województw w roku 2015

Źródło: GUS, Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2015 r.

Zatrudnienie w mikroprzedsiębiorstwach to dla około 85% osób (w nich zatrudnionych) główne miejsce pracy. Od lat, w układzie terytorialnym najczęściej mikroprzedsiębiorstw ma siedzibę na terenie województw; mazowieckiego (około 18% całej zbiorowości), śląskiego

(około 11%) oraz wielkopolskiego (około 10%). Z kolei najmniej mikroprzedsiębiorstw ma siedzibę w opolskim i podlaskim (po około 2%). Dla pełniejszego zobrazowania lokalizacji mikroprzedsiębiorstw, tj. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców województwa (rysunek 7), warto wskazać największą liczbę takich firm - mają je województwa, mazowieckie (64 mikroprzedsiębiorstwa na 1000 mieszkańców), wielkopolskie i zachodniopomorskie (po 56), zaś najmniejszą ich ilość – warmińsko-mazurskie (38), lubelskie (37) i podkarpackie (36).

Analogicznie do ww. sytuacji dotyczącej zatrudnienia, prezentuje się wysokość przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego brutto, tzn. najwyższe jest w województwie mazowieckim (2 874,3 zł), a najniższe w podkarpackim (2 111,2 zł).³⁴¹

Analizowane dane wykazują, iż najmniej mikroprzedsiębiorstw funkcjonuje na terenach słabo zurbanizowanych i wiejskich, gdzie dominować winno np. rolnictwo, lecz w powiązaniu z szeregiem usług rolniczych i pokrewnych, np. obsługi ruchu turystycznego (z zapleczem usługowym), lokalnego przetwórstwa czy innych form przedsiębiorczości wykorzystujących wszelkie lokalne atuty.³⁴² Z przedłożonych danych funkcjonowania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich za okres 2007–2013 pomimo wykazania licznych osiągnięć, m.in. wpływu na wzrost PKB, wzrostu zatrudnienia czy wydajności pracy (choć tu przyznano, że ... „nie był spektakularny”), nie wynika znacząca poprawa w działalności gospodarczej mikroprzedsiębiorstw (na ww. terenach).³⁴³ Do głównych przyczyn takiego stanu rzeczy, zaliczyć można; słabość otoczenia zewnętrznego, które winno sprzyjać zakładaniu i prowadzeniu firm, niski poziom integracji i koordynacji programów wsparcia oraz ich silna sektorowość, nastawienie się, np. w programach aktywizacji bezrobocia na ilość, nie jakość, niewystarczające działania, które mają uruchomić endogeniczny potencjał wsi oraz propagowanie rozwiązań nie zawsze dostosowanych do rzeczywistych potrzeb (szczególnie) mieszkańców wsi.³⁴⁴

³⁴¹ GUS, *Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2015 r.*, s. 5

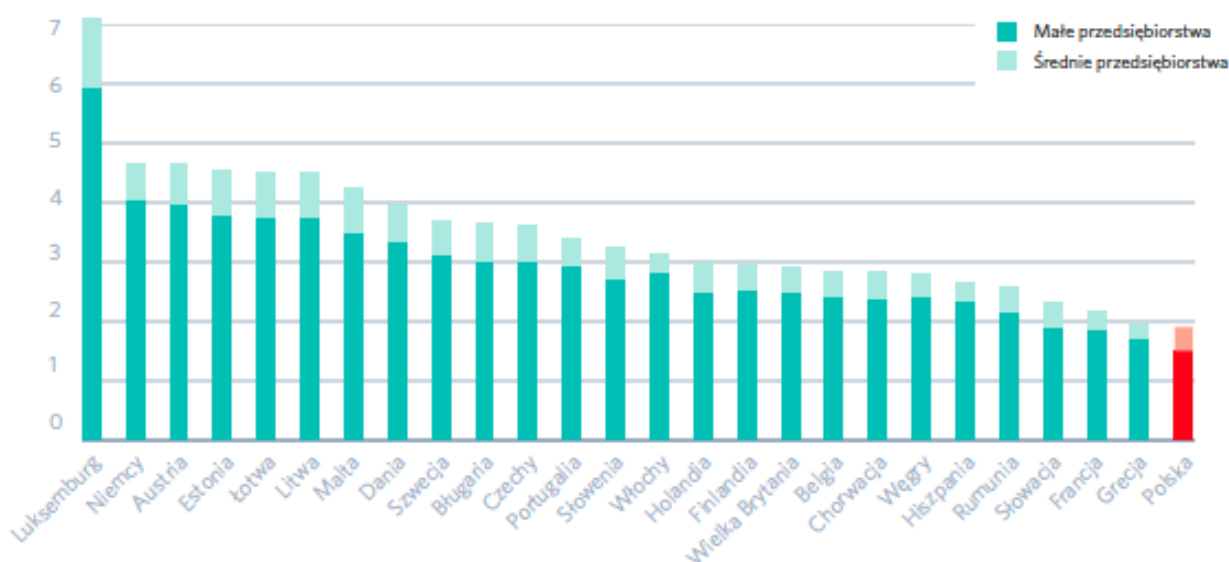
³⁴² zob. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020*, gdzie zakłada się działania na rzecz rozwoju gospodarstw, wzmocnienia przedsiębiorczości, rozwoju terytorialnego, transferu wiedzy i innowacji itp. podkreślające wszelkie formy współpracy. Co charakterystyczne jednym z działań jest program o nazwie rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) oparty o następujące założenia; 1) oddolność (szeroki udział społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii), 2) terytorialność (lokalna strategia rozwoju przygotowana dla danego, spójnego obszaru), 3) zintegrowanie (łączenie różnych dziedzin gospodarki, współpraca różnych grup interesu), 4) partnerstwo (lokalna grupa działania jako lokalne partnerstwo, w którym uczestniczą różne podmioty z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego), 5) innowacyjność (w skali lokalnej), 6) decentralizacja zarządzania i finansowania, 7) sieciowanie i współpraca (wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk).

³⁴³ <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2007-2013/Dokumenty-analazy-raporty/Analizy-i-raporty> [10.02.2016 r.]

³⁴⁴ zob. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej - Forum Inicjatyw Rozwojowych, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Warszawa 2011; W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 kwota udzielonej pomocy na tworzenie i rozwój

Podkreślić jednakże należy, iż również (sam) sektor mikroprzedsiębiorstw nie jest jednorodny. Około 24% mikrofirm prowadzi działalność na obszarze lokalnym, 19% na obszarze regionalnym, 42% na terenie całego kraju (najwięcej firm z terenu woj. mazowieckiego, śląskiego i wielkopolskiego), zaś około 15% na obszarze międzynarodowym. Co istotne 64% mikroprzedsiębiorstw nie planuje ekspansji poza dotychczasowy obszar działania.³⁴⁵

Brak przełomu w rozwoju przedsiębiorczości na terenach dotychczas słabiej rozwiniętych - wsi i małych miast, dotyczy także małych i średnich przedsiębiorstw. Polski sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) jest mniejszy niż w innych krajach UE, zaś liczba MŚP w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest najniższa w całej UE (rysunek 8). Na 1000 Polaków przypada 1,9 MŚP (dla porównania na Węgrzech = 2,8 zaś w Austrii i Niemczech = 4,6 a w Luksemburgu 7,1).³⁴⁶

Rysunek 8. Liczba MŚP na 1000 mieszkańców w krajach Unii Europejskiej

Źródło: Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w Polsce – bariery i rozwój*, Raport na zlecenie BZWBK, Warszawa 2016, s. 4 https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2_-polityka-insight_61682.pdf

mikroprzedsiębiorstw wyniosła 1,17 mld zł w wyniku czego powstało 13,8 tys. nowych miejsc pracy /za/ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Sprawozdanie z realizacji działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Sprawozdanie za 2013 r., Nr8/2013*, Warszawa 2014, s. 81

³⁴⁵ Fundacja Kronenberga –Citi Handlowy, *Ekspansja mikrofirm, cz.1*, PBS Polska, Warszawa 2014 r., s. 81 http://www.citi.poland/kronenberg/polish/files/ekspansja_mikrofirm_2014.pdf [10.10.2015 r.]

³⁴⁶ Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w Polsce – bariery i rozwój*, Raport na zlecenie BZWBK, Warszawa 2016, s. 4, /w/ https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2_-polityka-insight_61682.pdf [06.06.2016 r.]

Łącznie 3,8% wszystkich polskich przedsiębiorstw to MŚP – stanowi to piąty najniższy wynik w Unii. Generują jednak około 1/3 PKB zatrudniając około 43% pracujących w gospodarce.³⁴⁷ Sektor MŚP cechuje także znaczne zróżnicowanie. Najwięcej tych firm przypadających na jednego mieszkańca jest zarejestrowanych w województwach; wielkopolskim, małopolskim i śląskim (1,8 firm na 1000 mieszkańców). Najwięcej firm średnich ma siedzibę w mazowieckim i wielkopolskim.³⁴⁸

Wśród MŚP dominują firmy przemysłowe (33%) i handlowe (29%) oraz usługi (około 24%). Z kolei pod względem przychodów największy udział w tym sektorze wykazują MŚP handlowe = 46% przychodów sektora (jest to wynikiem charakteru ich działalności - głównie wysokich obrotów). Z czego najwięcej w handlu hurtowym (33%), detalicznym (12%) i spożywczym (6%).

Jak wykazują dane statystyczne MŚP rosną przeciętnie w podobnym tempie co cała gospodarka. Jednakże ich kondycja jest bardzo wrażliwa na wahania koniunktury. Przy czym decyduje zwłaszcza dynamika krajowego popytu. Przed globalnym kryzysem finansowym, sektor MŚP rozwijał się szybciej niż pozostałe firmy w Polsce, co wynikało głównie z szybko rosnącej ówczesnie krajowej konsumpcji. Pokryzysowe pogorszenie koniunktury, w tym także spadku krajowego popytu spowodowało, iż MŚP znalazły się w stagnacji.³⁴⁹ Dopiero sytuacja makroekonomiczna lat 2013–2014 spowodowała, iż firmy te przekroczyły poziom swoich przedkryzysowych usług i produkcji. Co także charakterystyczne, rozwój MŚP następuje głównie w oparciu o zwiększenie produktywności.³⁵⁰ MŚP zlokalizowane są głównie na terenach zurbanizowanych (w miastach i bezpośrednim otoczeniu największych miast), na nich też (rynkach lokalnych) głównie skupiają swoją działalność. Jak wykazują statystyki MŚP rosną przeciętnie w tym samym tempie co firmy duże, cechuje je większa (niż firm dużych) wrażliwość na wahania koniunktury, zwłaszcza na zmiany w popycie krajowym. Ich rozwój odbywa się głównie poprzez zwiększanie (swojej) produktywności, w tym zarówno wykorzystywania posiadanych zasobów kapitałowych oraz pracy, ale również

³⁴⁷ Deutsche Bank, *Raport – Polskie firmy w obliczu wyzwań. Plany, rozwój, finansowanie*, Warszawa 2016

³⁴⁸ tamże; Najwięcej firm dużych ma siedzibę w Warszawie i (jako drugie) we Wrocławiu.

³⁴⁹ Ze skutkami kryzysu najgorzej radziły sobie średnie przedsiębiorstwa; zob. GUS. *Sytuacja makroekonomiczna w Polsce w 2012 roku na tle procesów w gospodarce światowej*, Warszawa 2013; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2013, s. 20; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2014, s. 20; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2015 s. 40; Ministerstwo Rozwoju, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw, /w/ Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2016, s. 34; Bank Pekao SA, *Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2015*, s. 17-25

³⁵⁰ Koniunkturalny spadek produktywności po ww. kryzysie wiązał się z utrzymaniem poziomu zatrudnienia w MŚP w oczekiwaniu na zmianę sytuacji gospodarczej i utrzymaniu a następnie wykorzystaniu własnych mocy wytwórczych. /za/ Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w Polsce...*wyd. cyt., s. 9

stosunkowo wysokich nakładów na badania i rozwój.³⁵¹ Co warto podkreślić, to - coraz większy udział osób pracujących w sektorze MŚP, przy stopniowym spadku ich udziału w całkowitej wartości inwestycji przedsiębiorstw. Firmy te podkreślają także, iż wraz z rozwojem i wielkością (firmy) rosną trudności ze znalezieniem odpowiednio wykwalifikowanych pracowników. Pomimo prowadzonego na szeroką skalę wsparcia przedsiębiorczości w Polsce MŚP³⁵² oraz pobudzania wzrostu gospodarczego, osiągnięte efekty nie uznaje się za zadawalające.³⁵³ Zaprezentowana niejednorodność sektorów (mikro oraz małych i średnich przedsiębiorstw – tabela 26) wskazuje na znaczące różnice i ograniczenia związane z ich funkcjonowaniem i rozwojem. Dominują ilościowo mikroprzedsiębiorstwa, jednakże zatrudniają niewiele więcej osób niż blisko 32-krotnie mniej liczebne MŚP, osiągają o 12 pkt. procentowych mniejsze (od MŚP) przychody ogółem (w relacji przychodów przedsiębiorstw ogółem), przy takiej samej (w obu przypadkach) wartości produkcji. Postrzegając rozwój m.in. poprzez wielkość nakładów inwestycyjnych, stwierdzić należy, że MŚP przeznaczają dwukrotnie więcej środków na inwestycje niż mikroprzedsiębiorstwa. Co wskazywałoby (w skali całego sektora mikroprzedsiębiorstw) raczej na zachowanie stanu posiadania (skupienie się na jego odtwarzaniu), niż rozwój.

³⁵¹ Sektor ten zarejestrował 34% ogółu patentów, /za/ Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w działalności...* wyd.cyt., s. 9

³⁵² W Polsce, podobnie jak w Europie, małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają kluczową rolę, dlatego też zapewnienie optymalnych możliwości funkcjonowania i rozwoju ma być jednym z priorytetów polskiej polityki gospodarczej. Głównym dokumentem strategicznym na poziomie UE, określającym ramy dla polityki wobec MŚP jest Komunikat „Think Small First”. A Small Business Act for Europe COM(2008) 394, zawierający propozycję spójnej strategii wobec małych i średnich przedsiębiorstw, ujętych w propozycje konkretnych działań, które są realizowane zarówno na poziomie wspólnotowym, jak i w poszczególnych krajach członkowskich. W oparciu o ww. przyjęto szereg krajowych rozwiązań, m.in. Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, przyjęta przez Radę Ministrów 25 września 2012 r.; Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności, przyjęta przez Radę Ministrów 5 lutego 2013 r. /za/ Ministerstwo Gospodarki, *Przedsiębiorczość w Polsce Raport o przedsiębiorczości 2013*, Warszawa 2014, s. 12; 2 czerwca 2014 r. Komisja Europejska opublikowała komunikat pt. Europejski Semestr w 2014 r.: zalecenia dla poszczególnych krajów pobudzanie wzrostu gospodarczego COM(2014) 400, któremu towarzyszył projekt opinii i zaleceń Rady dla poszczególnych państw członkowskich w sprawie aktualizacji Krajowych Programów Reform i Programów Stabilności lub Konwergencji, przedstawionych przez te państwa w kwietniu 2014 r. Projekt zaleceń był następnie przedmiotem prac formacji Rady UE (ECOFIN i EPSCO). Po akceptacji politycznej przez Radę Europejską 27 czerwca 2014 r., zalecenia zostały 8 lipca formalnie przyjęte przez Radę ECOFIN, zgodnie z Traktatem o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. /za/ Ministerstwo Gospodarki, *Przedsiębiorczość w Polsce. Raport o przedsiębiorczości Raport o przedsiębiorczości 2014*, Warszawa 2015, s. 9.

³⁵³ zob. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej - Forum Inicjatyw Rozwojowych, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich...* wyd. cyt., s.11; ZPP, *Raport – Warunki prowadzenia firm w Polsce*, Warszawa 2013, s. 8; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2014, s. 132; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2015 s. 67; Ministerstwo Rozwoju, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2016, s. 59

Tabela 26. *Kryteria i cechy charakterystyczne mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 2015 r.*

<i>Kryterium</i>	<i>Cechy charakterystyczne przedsiębiorstw</i>	
	Mikro	Małe i Średnie
Wielkość sektora <i>[ogółu przedsiębiorstw]</i>	96 %	3,8 %
Struktura geograficzna	Zróżnicowana – najwięcej firm; mazowieckie, śląskie, wielkopolskie, najmniej; opolskie, podlaskie i lubelskie	Zróżnicowana – najwięcej firm; wielkopolskie, małopolskie i śląskie, najmniej; lubelskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie
Teren działania	24 % lokalny, 19 % regionalny, 42 % krajowy, 15 % międzynarodowy	44 % lokalny, 15 % regionalny, 27 % krajowy, 14 % międzynarodowy
Struktura branżowa	25 % handel/naprawa pojazdów, 13% działalność prof. i naukowa, 12 % budownictwo, 8% przemysł, 7% opieka zdrowotna ...	33% przemysł 29 % handel, 24% usługi, 8% budownictwo
Struktura właścicielska	98% polskie osoby prywatne 2% osoby prawne (polskie i zagraniczne)	90% polskie osoby prywatne, 10% kapitał zagraniczny
Zatrudnienie <i>[ogółu zatrudnionych w przedsiębiorstwach]</i>	40 %	30 %
Przychody ogółem <i>[przychodów przedsiębiorstw]</i>	22 %	34 %
Nakłady inwestycyjne <i>[ogółu nakładów przedsiębiorstw]</i>	14 %	28 %
Udział w PKB	29 %	19 %
Inne cechy szczególne	niejednorodność sektorowa (i branżowa), geograficzna i regionalna (i lokalna)	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, PARP i Ministerstwa Rozwoju

Mając na uwadze zróżnicowanie samego sektora mikroprzedsiębiorstw, postrzegać można wielkość nakładów jako działania podjęte przez tą część mikroprzedsiębiorców, która zamierza rozwijać swoją działalność. Z obserwacji zachowań mikroprzedsiębiorców wnioskować można, że znacząca ich część nastawiona jest na działalność w dotychczasowej skali – często jedynie w skali lokalnej. Ponadto obserwacje bezpośrednie wskazują na wysoką niechęć części mikroprzedsiębiorców do podejmowania (zwiększonego) ryzyka biznesowego. Z kolei u części można zauważyć braki w umiejętnościach zarządczych. Stąd ocenić można, że znaczącą barierą wzrostu (w ww. przypadkach) jest tzw. pułapka małej skali.

Jak wynika z przeprowadzonych badań MMiŚP, przedsiębiorcy oceniają, iż kluczowymi barierami w prowadzeniu działalności gospodarczej np. w roku 2015 były;³⁵⁴

- wysokość obciążeń i stopień skomplikowania systemu podatkowego (przez co należy rozumieć ogół obowiązujących regulacji podatkowych - ustaw, rozporządzeń itd.),
- niesprawne sądownictwo i długotrwałe prowadzenie spraw toczonych przed sądami (średni czas trwania spraw gospodarczych w obu instancjach (w sądzie rejonowym i okręgowym) trwa 22 miesiące),
- rosnąca biurokracja (nadmiar obowiązków biurokratycznych) i rozbudowane procedury, w tym ich kosztowność,
- liczne nowe regulacje legislacyjne,³⁵⁵
- problemy z obszaru związanego z finansami.

Sytuacja ta (w stosunku do lat wcześniejszych) uległa nieco poprawie, jednakże jak rekomenduje to m.in. Związek Przedsiębiorców i Pracodawców należy uprościć prawo gospodarcze i podatkowe (włącznie z poprawą jego jakości) oraz obniżyć pozapłacowe koszty pracy.³⁵⁶ Dane prezentowane w raportach (rankingach) międzynarodowych instytucji (tabela 27) potwierdzają (ww. stwierdzenia MMiŚP) istnienie wielu barier w rozwoju polskiej przedsiębiorczości, jak również fakt, iż warunki do prowadzenia firm w Polsce ulegają poprawie.³⁵⁷ Liczne nadal (po części ww.) ograniczenia i bariery hamują przedsiębiorczość Polaków.³⁵⁸

³⁵⁴ Zob. *Raport – Warunki prowadzenia firm w Polsce*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2016

³⁵⁵ według raportu Grand Thornton „*Barometr otoczenia prawnego w polskiej gospodarce*”, w roku 2015 weszły w życie regulacje prawne obejmujące swym zapisem 29,8 tysiąca stron maszynopisu, /w/ <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/w-2015-r-polska-pobila-legislacyjny-rekord?utm> [26.05.2016 r.]

³⁵⁶ Zob. *Raport – Warunki prowadzenia firm w Polsce...* wyd. cyt., s. 4

³⁵⁷ Jak można zauważyć (tabela 22) w małych poradzieckich państwach, otoczenie prawne i instytucjonalne jest wyraźnie lepsze niż w Polsce. Zaś do warunków prowadzenia firm w najbardziej rozwiniętych krajach Europy jest nam jeszcze (w większości przypadków) daleko. W analizie warunków prowadzenia firm... należy podkreślić, iż wykazywane miejsca w ww. rankingach, w porównaniu do obserwowanej kreatywności, poziomu wykształcenia czy skłonności do podejmowania ryzyka polskich przedsiębiorców, wskazywać mogą na

Tabela 27. Warunki prowadzenia firm w Polsce na tle wybranych państw w roku 2016 według rankingów instytucji międzynarodowych

Państwo	Raport - Nazwa instytucji			
	Index of Economic Freedom	Global Competitiveness	Paying Taxes	Doing Business
	Miejsce w rankingu w roku 2016			
Polska	39 (w 2015 r. 42)	41 (w 2015 r. 43)	58 (w 2015 r. 87)	24 (w 2015 r. 32)
Litwa	13	36	49	20
Estonia	9	30	30	16
Czechy	21	31	122	36
Niemcy	17	4	72	15
Wielka Brytania	10	10	15	6
Francja	75	22	87	27

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów;

<http://www.heritage.org/index/ranking>; http://www3.weforum.org/docs/GCR20162017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf; <http://www.pwc.pl/pl/publikacje/2015/raport-paying-taxes.html>; <http://www.doingbusiness.org/rankings> [30.09.2016 r.]

znaczący i niewykorzystany ich potencjał, tym samym utracone możliwości i korzyści gospodarcze naszego kraju.

³⁵⁸ <http://nf.pl/przedsiębiorca/polacy-wsrod-najbardziej-przedsiębiorczych-narodow-europy,,47744,229>; <http://zielonalinia.gov.pl/-/czy-polacy-sa-przedsiębiorczy-51309> [20.05.2016 r.]

4.2. Finansowanie działalności jako podstawa kształtowania relacji

Wyniki licznych badań MMiŚP, poza wymienionymi kluczowymi barierami w działalności i rozwoju (podatkowymi, prawnymi i administracyjnymi) wskazują także na szereg niezwykle istotnych problemów z obszaru związanego z finansami.³⁵⁹

Jako niejasny, niejednoznaczny system podatku VAT, stanowiący barierę w działalności gospodarczej uznaje ponad 70% MMiŚP, zaś ocenę negatywną dla przejrzystości i jednoznaczności podatku dochodowego od działalności gospodarczej CIT/PIT wystawia ponad 66% MMiŚP.³⁶⁰ Przedsiębiorcy twierdzą, że aktualne prawo podatkowe generuje problemy zwiększające ponoszone ryzyko w prowadzonej działalności gospodarczej. Problemem są także pozapłacowe koszty pracy, które jako utrudnienie... ocenia ponad 80% MMiŚP.³⁶¹

Pomimo ww. barier rośnie liczba polskich przedsiębiorców. Dla 1/3 mikroprzedsiębiorców³⁶² przyczyną rozpoczęcia działalności gospodarczej są względy finansowe – potrzeba wyższych zarobków.³⁶³ Chociaż co piąty (mikroprzedsiębiorca) wskazuje jako barierę rozpoczęcia działalności gospodarczej – brak pieniędzy, to niemal 80%

³⁵⁹ Pojęcie finansowania określa zazwyczaj procesy; pozyskiwania kapitałów dla prowadzenia działalności bieżącej i inwestycyjnej, gospodarowania zakumulowanymi kapitałami oraz zarządzanie bieżącymi należnościami i zobowiązaniami, /w/ M. Waga, *Źródła finansowania działalności MSP w kontekście ich sytuacji finansowej*, /w/ Gołębiowski G. (red.), *Rozwój przedsiębiorczości oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Studia BAS, Nr1 (37) 2014, Warszawa 2014, s.34 ...W badaniach niniejszych skupiono się głównie na finansowaniu działalności bieżącej MMiŚP i tylko zasygnalizowano problemy związane z inwestycjami.

³⁶⁰ M. Starczewska-Krzysztozek, *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014*,... wyd. cyt., s. 5

³⁶¹ tamże, s. 6; Koszt pracodawcy zatrudnienia jednego pracownika jest o 75% wyższy niż wynagrodzenie netto tego pracownika

³⁶² pomimo wskazywanego zróżnicowania sektora mikroprzedsiębiorstw wielkość ta potwierdza się w wielu badaniach, np. „*Mikroprzedsiębiorczość w Polsce*”. Analiza barier rozwoju i dostępu do finansowania badanie zrealizowane przez Pentor Research International na zlecenie Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy przy współpracy merytorycznej Microfinance Centre, /w/ http://www.citibank.pl/poland/kronrnbrg/polish/files/fk_badania_04.pdf; http://startuppoland.org/wp-content/uploads/2015/10/Startup-Poland_raport_2015.pdf [15.03.2016 r.]; PARP, *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor - Polska 2014*, Warszawa 2015, s. 25 i 26; PARP, *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor - Polska 2015*, Warszawa 2016, s. 29-32; M. Starczewska-Krzysztozek, *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014*,... wyd. cyt.

³⁶³ Jak można stwierdzić na podstawie badań literatury przedmiotu, motywy rozpoczynania działalności gospodarczej są wielorakie, m.in.; konieczność zabezpieczenia bytu (sobie i rodzinie), dążenie do niezależności, chęć wzbogacenia się, spełnienie własnych marzeń, czy udowodnienie sobie własnych kompetencji ale też dążenie do zaspokojenia zidentyfikowanej potrzeby rynkowej. Można też zauważyć, że przedsiębiorcy od samego początku różnią się pomiędzy sobą w zależności od tego, czy głównym powodem założenia firmy była chęć rozwoju osobistego (wtedy pracują zdecydowanie więcej) czy też zarobienie pieniędzy. Za: „*Mikroprzedsiębiorczość w Polsce*” Analiza barier... wyd.cyt.; http://www.kozminski.edu.pl/fileadmin/wspolne_elementy/Jednostki/sfop/Artykuly_expertow/31_Motywacja_do_zalozenia_firmy_-_jaka_jest_najlepsza..pdf; M. Szarucki, *Motywy podejmowania działalności gospodarczej w Polsce na tle innych krajów*, PARP, Warszawa 2010, <https://bdania.porp.gov.pl/files/74/75/76/21692.pdf> [15.03.2016 r.]

z nich korzysta z własnych środków finansując rozpoczęcie tej działalności (ma to miejsce zarówno w miastach jak i na wsi).

Mając na uwadze zróżnicowanie tego sektora należy stwierdzić, iż tzw. startupy³⁶⁴ (powstające najczęściej w dużych miastach i ich okolicach) w 60% powstały z oszczędności ich założycieli (większość też planuje finansowanie swojego rozwoju z przychodów firmy).³⁶⁵ Kolejne źródło to środki z UE; w formie dotacji (23%) lub funduszu załączkowego (7%). Niemal co piąty startup korzystał ze środków venture capital (VC),³⁶⁶ tyle samo otrzymało je od aniołów biznesu.³⁶⁷

Z kredytu bankowego (na rozpoczęcie działalności) skorzystało tylko 8% startupów, zaś z crowdfundingu³⁶⁸ zaledwie 3%.³⁶⁹

³⁶⁴ Startup - dla jednych to przedsiębiorstwo w początkowej fazie rozwoju, dla innych jest to mała firma związana z branżą nowych technologii. Najbardziej rozpowszechnioną definicję stworzył Steve Blank – autor „*Podręcznika budowy startupu*”, według niego startup to tymczasowa organizacja, która poszukuje rentownego, skalowalnego i powtarzalnego modelu biznesowego. Wszystko zależy od nastawienia i przyjętej strategii. Jeśli, ktoś otwiera piekarnię i po prostu piecze bułki to ma firmę. Jeśli, ktoś otwiera piekarnię, ale cały czas szuka sposobu na to by zrewolucjonizować rynek piekarniczy i rozszerzyć obszar swojej działalności na cały świat, wtedy możemy mówić o startupie. Za; <http://startupacademy.pl/sloownik-startupowca/> [08.05.2016 r.]

³⁶⁵ Polskie startupy. Raport 2015, <http://startuppoland.org/wp-content/uploads/2015/10/Startup-Poland-raport-2015.pdf> [08.05.2016 r.]

³⁶⁶ Venture Capital - Polskie Stowarzyszenie Inwestorów Kapitałowych definiuje private equity/venture capital jako „inwestycje na niepublicznym rynku kapitałowym, w celu osiągnięcia średnio- i długoterminowych zysków z przyrostu wartości kapitału. Private equity/venture capital może być wykorzystane na rozwój nowych produktów i technologii, zwiększenie kapitału obrotowego, przejmowanie spółek lub też na poprawę i wzmocnienie bilansu spółki. Venture capital (VC) jest jedną z odmian private equity. Są to inwestycje dokonywane we wczesnych stadiach rozwoju przedsiębiorstw, służące uruchomieniu danej spółki lub jej ekspansji”.

http://www.pi.gov.pl/Finanse/chapter_95011.asp [10.05.2016 r.]

³⁶⁷ Anioły Biznesu (określani także jako Business Angels lub Angel Investors lub Informal Investors) to inwestorzy inwestujący najczęściej własne środki finansowe przeważnie w przedsięwzięcia w fazie rozpoczęcia działalności („seed,„) i przedsiębiorstwa we wczesnej fazie rozwoju („startup,„). Oprócz pieniędzy wnoszą swoje doświadczenie i często blisko współpracują z zarządzającymi projektem/przedsiębiorstwem <http://www.venture-capital.info.pl/anioly-biznesu-business-angels/> [10.05.2016 r.]

³⁶⁸ crowdfunding to finansowanie projektu lub przedsięwzięcia przez grupę pojedynczych jednostek zamiast profesjonalistów (np. banków, funduszy wysokiego ryzyka lub aniołów biznesu). W teorii, ludzie finansują pośrednio inwestycje za pomocą oszczędności, od czasu kiedy banki pośredniczą pomiędzy właścicielami kapitału, a stroną zgłaszającą nań zapotrzebowanie. Crowdfunding funkcjonuje bez pośredników: przedsiębiorca „dotyka tłumu” przez zbieranie pieniędzy bezpośrednio od poszczególnych jednostek. Komunikacja typowo odbywa się za pośrednictwem Internetu. <http://crowdfunding.pl/2011/11/25/definicje-crowdfundingu/> [10.05.2016 r.]

Do tej pory występuje bardzo niskie korzystanie z tej formy finansowania MMiŚP w Polsce, Jak jednak wykazują to m.in. dane europejskie, alternatywne finansowanie MMiŚP (zwłaszcza z wykorzystaniem crowdfundingu) wzrasta znacząco. W roku 2015 w Europie poprzez internetowe platformy finansowe pozyskano kapitał w wysokości 536 mln euro dla około 10 tys. fim. Dynamika przyrostu tej formy finansowania w porównaniu do roku 2014 wyniosła 167% [r/r]. Rynek ten niesie jednak również ryzyka. Do głównych zalicza się; ryzyko bankructwa platform, możliwość nadużyć oraz oszustw. Za; <https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/sustaining-momentum/#.WH4oyxTSyY5> [26.09.2016 r.]

³⁶⁹ Polskie startupy. Raport 2015...wyd. cyt.

Podobna sytuacja ma miejsce w środowisku przedsiębiorców funkcjonujących na terenach wiejskich³⁷⁰ i małych miast (charakteryzujących się z reguły niższą aktywnością gospodarczą niż środowiska wielkomiejskie)³⁷¹ gdzie w strukturze podmiotów prowadzących działalność gospodarczą dominują mikroprzedsiębiorstwa.

Chociaż firmy z ww. terenów rozpoczynając działalność gospodarczą wykorzystują głównie własne środki finansowe, to częściej korzystają z kredytów bankowych niż mikroprzedsiębiorcy z miast dużych.³⁷² Może to świadczyć o szczególnej roli (pozycji) banków spółdzielczych funkcjonujących w tychże małych ośrodkach miejskich i wiejskich.

W badaniach i opracowaniach dotyczących przedsiębiorczości na terenach wiejskich,³⁷³ artykułowany jest także udział środków unijnych przeznaczonych na tworzenie i rozwój przedsiębiorczości.³⁷⁴ Podkreślić należy również, iż (ww. opracowaniach) przedsiębiorczość wiejską uznaje się, m.in. za kluczowy element aktywizacji społeczno-gospodarczej i rozwoju obszarów wiejskich.³⁷⁵

³⁷⁰ Można wyróżnić co najmniej kilka typów obszarów wiejskich, na których występują zróżnicowane uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości. Inne są na obszarach silnie powiązanych z funkcjonowaniem wielkich miast (te są korzystniejsze dla rozwoju MMiŚP), inne na obszarach tzw. peryferyjnych – wybitnie rolnicze (z niską dynamiką rozwoju MMiŚP). Zob. MRiRW, Opracowanie koncepcji systemowego wsparcia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach projektu pn. *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich – diagnoza, kierunki i rekomendacje dla polityki rozwoju obszarów wiejskich*, Raport diagnostyczny, Warszawa 2014, s. 100

/w/ <https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publicacje/Koncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci-na-obszarach-wiejskich?%2FOpracowania.-ekspertyzy.-publicacje%2FKoncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci> [08.05.2016 r.]

³⁷¹ tamże, s. 13

³⁷² tamże, s. 41

³⁷³ MRiRW, Opracowanie koncepcji systemowego wsparcia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach projektu pn. *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich – diagnoza, kierunki i rekomendacje dla polityki rozwoju obszarów wiejskich*, Koncepcja systemowego wsparcia przedsiębiorczości, Warszawa 2014, s. 94

/w/ <https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publicacje/Koncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci-na-obszarach-wiejskich?%2FOpracowania.-ekspertyzy.-publicacje%2FKoncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci> [08.05.2016 r.]; Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi – współczesne wyzwania i koncepcja rozwoju*, Warszawa 2014, s. 39; P. Chmieliński, *Uwarunkowania rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości*, IERiGŻPIB, Warszawa 2013

³⁷⁴ Rozwój pozarolniczej działalności na wsi wspierany był z unijnych programów o nazwie - SAPARD, Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich w latach 2004-2006”, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w tym poprzez realizację m.in. działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Na realizację tych celów przeznaczono kwotę 4,3 mld zł (zawarto około 31,5 tys. umów). Na lata 2014-2020 w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich przewidziano wsparcie około 1 mld euro z przeznaczeniem na działania wpływające na rozwój przedsiębiorczości, /za/ <https://bip.minrol.gov.pl/Rozwoj-obszarow-wiejskich>; <https://bip.minrol.gov.pl/Plan-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich2> [15.03.2016 r.]

³⁷⁵ zob. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi...* wyd. cyt., s. 94; Przedsiębiorczość ma szczególną misję na obszarach „peryferyjnych” i wykluczenia społecznego. Tworzenie nowych firm i rozwój już istniejących przyczyni się np. do obniżenia bezrobocia, zmniejszenia odpływu migracyjnego czy poprawy struktury demograficznej – zmiany obrazu wsi, na nowoczesną i różnorodną. /za/ Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi...* wyd. cyt.

Analiza przeprowadzonych badań i publikowanych raportów z zakresu finansowania i rozwoju MMiŚP w szczególności z lat 2014 i 2015,³⁷⁶ wykazuje wielką ich (MMiŚP) ostrożność w korzystaniu z zewnętrznych źródeł finansowania. Ma to miejsce zarówno w chwili podejmowania działalności gospodarczej jak i w trakcie prowadzenia działalności operacyjnej. Przy czym podejście do korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania jest silnie zróżnicowane. Zależy zarówno od wielkości przedsiębiorstwa, jak i sektora oraz branży, w której firmy te funkcjonują.

Na ogół średnie przedsiębiorstwa korzystają w większym stopniu ze środków zewnętrznych, niż małe i mikrofirmy.

Opieranie się głównie o kapitał własny, może wynikać ze słabości kapitałowej MMiŚP, w tym szczególnie firm mniejszych – posiadających mniejsze aktywa majątkowe (mogące stanowić zabezpieczenie w korzystaniu z finansowania np. kredytem bankowym). Wskazuje na to również praktykowany (ich) model biznesowy, stopniowego rozwoju w oparciu (głównie) o wypracowane środki własne (tabela 23). Wynika to również z faktu przedkładania własnego bezpieczeństwa w funkcjonowaniu (przetrwania) nad rozwojem w oparciu o finansowanie zewnętrzne, ale z możliwymi wieloma ryzykami, np. utraty płynności finansowej (i tym samym zagrożenia bytu właściciela i jego rodziny w przypadku zaistnienia upadłości firmy) czy częstych zmian w otoczeniu – podatkowych i prawnych. Z reguły też, przychody mikroprzedsiębiorców są zdecydowanie mniejsze niż małych i średnich firm. Stąd każde ich zmniejszenie postrzegane jest (na ogół) jako powstające ryzyko. Dlatego firmy te przykładają szczególną wagę do kwestii poziomu kosztów i zarządzania nimi. Należy podkreślić, że oprócz ww. czynników powodujących niechęć do korzystania z pożyczek i kredytów bankowych, wskazać należy specyfikę prowadzonej działalności.

Jak już to wykazano, MMiŚP nie tworzą jednolitego sektora. Wielkość (posiadanych aktywów) czy skala działania ma znaczenie i wpływ, także na powstawanie i zaspokajanie potrzeb finansowych (MMiŚP). Analizy wyników badań potwierdzają, iż korzystanie

³⁷⁶ M.Starczewska-Krzysztozek, *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014, Finansowanie działalności i rozwoju...wyd.cyt*; Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w Polsce – bariery i rozwój*, Raport na zlecenie BZWBK, Warszawa 2016, s.4./w/ https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2_-_polityka-insight_61682.pdf [06.06.2016 r.]; Deutsche Bank, *Raport – Polskie firmy w obliczu wyzwań. Plany, rozwój, finansowanie*, Warszawa 2016; Dom Badawczy Maison, ZBP, Ariadna, Bariery prowadzenia działalności gospodarczej w Polsce, Warszawa 2016; ZBP, INDICATOR, WIB, *Polscy przedsiębiorcy o usługach bankowych*, Warszawa, Konferencja prasowa 23 maja 2016 r.

z kredytów i pożyczek uzależnione jest (oprócz wielkości firm) od specyfiki sektora gospodarki i branży, np. firmy z sektora obsługi nieruchomości, budownictwa, handlu oraz zakwaterowania i gastronomii mniej wykorzystują kredyty niż np. z sektora przemysłu, czy opieki zdrowotnej, informacji oraz transportu i logistyki.³⁷⁷ Z kolei z analiz źródeł finansowania aktywów wynika, że kredyty i pożyczki stanowią znaczącą pozycję bilansową - średnio od 35,5% (firmy mikro) do 60% (MŚP). Średnio - co nie oznacza, że wszyscy MMiŚP (w relatywnie równym stopniu) z nich korzystają. Bardzo charakterystyczne są wskazania z zakresu głównych barier rozwoju MMiŚP (dotyczących sfery finansowej). Chociaż z jednej strony, tylko niewielki ich odsetek wskazuje na utrudniony dostęp do finansowania, to z drugiej podkreślana jest bariera - dostęp do finansowania, jako bardzo znaczący dla około 70% MMiŚP. Znaczyć to może, że banki oferują rozwiązania finansowe, z których firmy mogłyby korzystać (i po części z nich korzystają), jednakże rozwiązania te są inne niż (w ww. większości) firmy te chciałyby uzyskać (tabela 28). Dodatkowo należy zauważyć artykułowane wobec banków, tzw. inne oczekiwania. Nie są one bezpośrednio związane z finansowaniem firm. Jednakże z uwagi na ich znaczący wpływ na finanse firm, np. sferę podatkową, różne sfery bezpieczeństwa i oczekiwanego relatywnego komfortu w prowadzeniu przedsiębiorstwa ze wsparciem „swojego” banku, wskazywane są (lub mogą być w nieodległej przyszłości)³⁷⁸ na niezwykle istotne w doborze banku...

Wywód niniejszy wskazuje na znaczące „rozmijanie się” oferty banków³⁷⁹ i oczekiwań przedsiębiorców (choć nie bez znaczenia jest także ich ww. negatywne nastawienie do kredytowania),³⁸⁰ jak również na stosunkowo ograniczoną współpracę banków w kontaktach z MMiŚP (w zakresie jw.). Można wskazać również, na (wysoko prawdopodobny) brak prognozowania oczekiwań i przyszłych zachowań MMiŚP związanych, m.in. z gwałtownie zmieniającym się otoczeniem rynkowym, w tym rynku bankowego, jak również, że wzajemne relacje ... winny ulec wzmocnieniu.

³⁷⁷ zob. M. Starczewska-Krzysztozek, *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014, Finansowanie działalności i rozwoju...* wyd. cyt., s. 42 i nast.

³⁷⁸ Co nietrudno stwierdzić w analizach zachowań szeregu przedsiębiorców.

³⁷⁹ Chociaż przedstawione wnioski dotyczą w większości przypadków relacji MMiŚP i całego polskiego sektora bankowego, to z logiki wyvodu wynika, że (skoro około 24% mikrofirm i około 44% MiŚP działa na terenie lokalnym – zbieżnym z terenem działań lokalnych banków spółdzielczych) dotyczy to również wszelkich relacji z tymi bankami spółdzielczymi.

³⁸⁰ Wyartykułować należy także szereg innych oczekiwań zgłaszanych przez przedsiębiorców a niemal niezaspokajanych przez banki, np. wszelkie doradztwo – podatkowe, prawne, finansowe, w prowadzeniu biznesu, zarządzania ryzykiem, informatyczne itp. Zob. *Mikroprzedsiębiorczość w Polsce. Analiza barier rozwoju i dostępu do finansowania...* wyd. cyt., s. 12

Tabela 28. Charakterystyka finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 2015 r. (zdaniem ich właścicieli)

Wyszczególnienie	Charakterystyka finansowania przedsiębiorstw ³⁸¹	
	Mikro	Małe i Średnie
Źródła finansowania rozpoczęcia działalności	Własne środki 60-80% Kredyt bankowy 20% Oszczędności rodziny, przyjaciół 15%	Własne środki 60% Kredyt bankowy 30% Inne 40%
Przyczyny niekorzystania z kredytów i pożyczek bankowych	Przyjęta strategia działania (ograniczanie ryzyka - niechęć) Brak majątku jako zabezpieczenia zwrotności kredytu Brak odpowiedniej oferty produktowej banku	
Powody nieubiegania się o środki UE	Brak potrzeby 50-60% Brak odpowiednich programów unijnych 30% Zbyt skomplikowane procedury oraz zbyt mała ilość informacji na ww. temat	
Źródła informacji o produktach i usługach bankowych	Informacje od pracowników banku 65-76% Strony www i reklamy banków 52-61% Opinie znajomych 50%	
Źródła finansowania działalności operacyjnej	Środki własne 65% Kredyt bankowy 35,5% Leasing 28%	Środki własne 85% Kredyt bankowy 60% Leasing 51-64%
Dostęp do finansowania	Utrudniony dla 40%	Utrudniony dla 20%
Źródła finansowania rozwoju działalności	Środki własne 62% Kredyty 40% Środki unijne 20-28% Leasing 15 %,	Środki własne 64-68% Kredyty 25-32% Środki unijne 20-28% Leasing 20% (niewielkie – rynek kapitałowy)
Rodzaj planowanych inwestycji	Zwiększenie mocy produkcyjnych 70% Inwestycje w przestrzeń usługową 21% Zakup sprzętu, technologii 21%	Zwiększenie mocy produkcyjnych 72% Zakup sprzętu, technologii 26% Badania i rozwój 18%
Główne bariery rozwoju ³⁸²	Dostęp do finansowania 70% Problemy z płynnością 65% Pozapłacowe koszty pracy 40%	
Zgłaszane (inne) oczekiwania	Pomoc i doradztwo, głównie; podatkowe, prawne, finansowe, w prowadzeniu biznesu, zarządzania ryzykiem, informatyczne	

Źródło: opracowanie własne na podstawie; https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2-polityka-insight_61682.pdf; <https://www.deutschebank.pl/Raport-polskie-firmy-w-obliczu-wyzwan-plany-rozwoj-finansowanie.pdf>; M. Starczewska-Krzysztozek, Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014, Finansowanie działalności i rozwoju... wyd. cyt.; ZBP, INDICATOR, WIB, Polscy przedsiębiorcy o usługach bankowych, Warszawa, Konferencja prasowa 23 maja 2016 r.; Bank Pekao SA, Raport o sytuacji mikro i małych firm w roku 2015... wyd. cyt.

³⁸¹ Wskazania nie muszą sumować się do 100% z uwagi na zaistniałą możliwość wielokrotności wyboru i wskazań respondentów

³⁸² Z wyłączeniem obciążeń podatkowych i biurokracji

4.3. Sektor w strukturze klientów banków spółdzielczych

Od lat struktura klientów banków spółdzielczych ulega stałej zmianie. Dominującą wcześniej - tradycyjną grupę kredytobiorców, jakimi byli rolnicy indywidualni, zastąpili przedsiębiorcy sektora MMiŚP (sytuację kredytowania sektora niefinansowego w wybranych latach obrazuje tabela 29).

Tabela 29. Należności banków spółdzielczych od sektora niefinansowego w latach 2010-2016 (według stanów na koniec wybranych okresów)

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa			Osoby prywatne	Rolnicy indywidualni	Instytucje niekomercyjne
		Duże	MŚP	Mikro			
2010	39,6 [mld zł]	0,2	9,5	6,4	10,2	12,9	0,4
	100,0 [%]	0,6	24,1	16,1	25,7	32,6	0,9
2012	48,4 [mld zł]	0,3	14,3	8,1	10,5	14,8	0,4
	100,0 [%]	0,6	29,4	16,8	21,7	30,6	0,9
2014	55,8 [mld zł]	0,3	17,0	9,2	12,2	16,6	0,5
	100,0 [%]	0,5	30,4	16,6	21,9	29,7	0,9
VI 2016	61,4 [mld zł]	0,4	18,7	9,9	14,3	17,6	0,5
	100,0 [%]	0,7	30,4	16,1	23,2	28,7	0,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie; KNF, Informacje o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za ww. lata

Można stwierdzić, że zmiany te wywołała sytuacja w sektorze banków komercyjnych związana (przede wszystkim) z kryzysem finansowym, kiedy to banki te zminimalizowały akcje kredytowania, szczególnie MMiŚP.

W roku 2006 obligo kredytowe w bankach spółdzielczych wynosiło 22,7 mld zł, w tym kredyty rolnicze stanowiły 45,3%, gospodarstw domowych 35,3%, a przedsiębiorstw 19,4%. Na koniec VI 2016 obligo kredytowe (w sektorze niefinansowym) w bankach spółdzielczych wynosiło 61,4 mld zł, w tym kredyty rolnicze stanowiły 28,7%, gospodarstw domowych 23,2%, a przedsiębiorstw 47,2%. Banki spółdzielcze wykorzystując sytuację na rynkach, zwiększały stopniowo swoje zainteresowanie kredytowaniem przedsiębiorstw. Zaangażowanie w ich kredytowanie w okresie około 5 lat wzrosło o ponad 55% (o 21,8 mld zł), z dynamiką akcji kredytowania przedsiębiorstw wynoszącą ponad 80%, w tym MMiŚP około 56,3%, zaś dynamika kredytowania rolników wyniosła około 36,4% (przy spadku udziału kredytów dla rolników indywidualnych, w strukturze kredytów dla sektora niefinansowego o 3,9 punkty procentowe).

Wynika to z jednej strony (głównie na terenach wiejskich), z faktu większego popytu na kredytowanie ze strony przedsiębiorstw oraz rolników, niż osób prywatnych (gospodarstw domowych).³⁸³ Z drugiej strony, przyczynę takiego stanu rzeczy można upatrywać w większej prącochłonności przy rozpatrywaniu wniosków kredytowych dla osób prywatnych, przy ich mniejszych kwotowo (pojedynczych) kredytach (pożyczkach), niż kredytów z przeznaczeniem na działalność gospodarczą. Kolejną przyczyną może być fakt, iż na obecną strukturę kredytów w bankach spółdzielczych wpływ wywiera ich tradycja - powrót do tradycji. Wszak utworzone zostały w celu finansowania głównie działalności rolniczej i rzemiosła.

Rosnący udział MMiŚP w strukturze należności banków spółdzielczych, spowodował m.in. wzrost należności zagrożonych (tabela 30).³⁸⁴ Wskazuje to z jednej strony na problemy związane z funkcjonowaniem MMiŚP, w tym m.in. z utrzymaniem płynności finansowej, czy innymi typowymi dla tego sektora zagrożeniami, np. problemami osobistymi zarządzających (właścicieli firm), czasem braku wystarczających kompetencji, uzależnień od kluczowych

³⁸³ Dynamika kredytowania gospodarstw domowych w porównywanym okresie wynosiła około 40,2%.

Pomimo wartościowego wzrostu kredytowania gospodarstw domowych (osób prywatnych-fizycznych), można stwierdzić, że ich skala (w przeciwieństwie do stanu w sektorze banków komercyjnych) nie jest adekwatna do możliwości banków spółdzielczych. Należy więc przyjąć, że w bankach spółdzielczych brak jest możliwości masowej obsługi tych kredytów. Wskazuje na to (większości zaobserwowanych przypadków) np. brak zastosowania uproszczonych procedur postępowania przy udzielaniu kredytów (pożyczek) dla osób prywatnych, stosowania modeli scoringowych itp.

³⁸⁴ Jak wykazują to dane KNF, należności zagrożone w bankach spółdzielczych (i zrzeszających) występują niemal wyłącznie w sektorze niefinansowym. W pozostałych są to wielkości nieistotne.

dostawców czy odbiorców, nagłych – nieprzewidzianych zmian w otoczeniu itp. Dla mikrofirm, często utrata nawet pojedynczego (lecz znaczącego) klienta może stworzyć zagrożenie w dalszym funkcjonowaniu.

Tabela 30. Poziom należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach spółdzielczych w latach 2010-2016 (według stanów na koniec wybranych okresów)

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa			Osoby prywatne	Rolnicy indywidualni	Instytucje niekomercyjne
		Duże	MŚP	Mikro			
<i>Poziom należności zagrożonych [%]</i>							
2010	5,3	10,1	9,4	7,5	4,4	1,8	2,5
2012	6,3	6,6	9,8	8,8	5,7	2,0	0,8
2014	6,4	12,0	10,7	9,2	4,7	1,8	1,4
VI 2016	7,0	7,2	12,9	9,9	3,9	1,8	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie; KNF, *Informacje o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za ww. lata*

Z drugiej strony, wzrost należności zagrożonych MMiŚP spowodowany jest trudnościami na jakie banki spółdzielcze napotykają przy ocenie zdolności kredytowej do spłaty wnioskowanych kredytów. Banki te, podejmują kredytowanie MMiŚP z uwzględnieniem wszelkich regulacji dotyczących kredytowania, ale często także (jak wynika z wieloletnich obserwacji) uwzględniając znaną sobie sytuację ekonomiczno-finansową kredytobiorców (znanych klientów ze swojego terenu).

Często, szczególnie mikroprzedsiębiorcom trudno jest (przy stosowaniu uproszczonej rachunkowości) udokumentować swoją zdolność kredytową.³⁸⁵ Jak wykazuje praktyka kredytowania części banków spółdzielczych, znając realia swojej okolicy, dobrze wiedzą kto

³⁸⁵ Z ww. powodów często mikroprzedsiębiorcy nie otrzymują kredytowania w bankach komercyjnych, więc zwracają się do banków spółdzielczych funkcjonujących w swojej okolicy albo kierują się do szarej strefy pożyczkowej. Rozrastająca się szara strefa pożyczkowa zwiększa ryzyko kredytowania MMiŚP przez cały sektor bankowy, głównie z uwagi na brak pełnych informacji o sytuacji finansowej konkretnych MMiŚP, w tym długach zaciągniętych u innych pożyczkodawców.

ma, a kto nie ma zdolności kredytowej. To samo dotyczy możliwości zabezpieczenia zwrotności kredytowej potencjalnego dłużnika. Z kolei małe (zwykle) zaangażowanie pojedynczej transakcji kredytowej banku powoduje rozproszenie ryzyka kredytowego tej grupy klientów.

Przy MŚP z reguły jest zarówno prowadzona rachunkowość (KPiR lub księgi rachunkowe), posiadany majątek czy rynek (zasób klientów), tym samym relatywnie mniejsze ryzyko kredytowania (oceny zdolności kredytowej). Jak wykazują jednak obserwacje, problemem części tej grupy kredytobiorców jest ich oczekiwanie wobec banku, w zakresie wielkości kredytowania. Związanej zazwyczaj z potrzebą kredytowania rozwoju, wielkości inwestycji, np. poprzez zakup nowych urządzeń, linii produkcyjnych itp. Powoduje to zwykle tworzenie konsorcjów dla ich kredytowania. Problemem, który zwykle występuje w takiej sytuacji w bankach spółdzielczych jest umiejętność właściwej oceny powodzenia prognozowanej inwestycji, analizy nowych technologii, specyfiki nowego (kredytowanego) rynku, sektora czy branży, itp. Dla banków spółdzielczych w ww. sytuacji, pojawić się może i ryzyko koncentracji (związane z wysokością kredytu) i inne ryzyka finansowe banku (związane np. ze zmniejszeniem się wyniku finansowego w przypadku niepowodzenia ww. kredytowania), czy nawet (w skrajnych przypadkach) utraty reputacji. To z kolei spowodować mogłoby problem dla całego sektora banków spółdzielczych w Polsce.³⁸⁶

Analiza poziomu należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach spółdzielczych wykazuje wielorakość przyczyn takiego stanu rzeczy. Zauważyć trzeba (tabela 30), że relatywnie najmniejszy ich poziom, ma miejsce w tradycyjnym (kiedyś) sektorze klientów – rolników indywidualnych oraz kredytowaniu osób prywatnych.³⁸⁷ Wskazuje to zarówno na dobre ich rozpoznanie (znajomość) przez banki spółdzielcze, jak i na mniejsze perturbacje występujące w tym segmencie klientów, a także inne ich zachowania i postawy wobec banku.³⁸⁸ W depozytach banków spółdzielczych pozyskanych od sektora niefinansowego decydującą rolę stale odgrywają depozyty gospodarstw domowych, które wynoszą blisko 90% ich struktury (w roku 2010 było to około 87%).

³⁸⁶ Aby zapobiec m.in. ww. zdarzeniom, powołano system ochrony instytucjonalnej tzw. IPS, utworzono mechanizmy zabezpieczające banki, mające; zapewnić płynność i wypłacalność banków spółdzielczych oraz monitorować ich sytuacje. Zasadniczymi elementami IPS są; fundusze pomocowe utworzone przez jego uczestników oraz tzw. minimum depozytowe uczestników systemu. /za/ KNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych...w 2015 roku*, wyd. cyt., s. 27 i 28

³⁸⁷ Należy mieć świadomość, iż często z kredytowania dla osób prywatnych, korzystają mikroprzedsiębiorcy, czego nie artykułują jako osoby (fizyczne) prowadzące działalność gospodarczą.

³⁸⁸ Dla porównania, poziom należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach komercyjnych na koniec VI 2016 r. wynosił; przedsiębiorstwa = 9,6%, w tym MŚP = 11,5%, duże = 7,4%, gospodarstwa domowe = 6,3%

Z kolei udział depozytów przedsiębiorstw maleje i wynosił na koniec czerwca 2016 roku około 7,8% (podczas gdy w roku 2010 było to blisko 10% depozytów sektora niefinansowego).³⁸⁹

Tabela 31. Przychody i wynik odsetkowy banków spółdzielczych uzyskany od sektora niefinansowego za lata 2013-2015*

Sektor niefinansowy	J.m.	Przychody odsetkowe			Wynik odsetkowy		
	rok	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Ogółem	[mld zł]	3,7	3,5	3,4	1,9	2,2	2,4
	[mld zł]	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0
Przedsiębiorstwa	[mld zł]	1,2	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0
	[%]	32,4	31,4	32,4	52,6	45,5	41,7
Mikroprzedsiębiorcy	[mld zł]	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6
	[%]	19,0	20,0	17,6	36,8	27,3	25,0
Osoby prywatne	[mld zł]	1,0	0,9	0,9	-0,6	-0,2	0
	[%]	27,0	25,7	26,5	-31,6	-9,1	0,0
Rolnicy	[mld zł]	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
	[%]	21,6	22,9	23,5	42,2	36,3	33,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie, KNF, Informacje o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za ww. lata

Kluczowy udział sektora MMiŚP w strukturze klientów banków spółdzielczych potwierdza m.in. analiza przychodów, kosztów i wyniku odsetkowego w sektorze banków

³⁸⁹ Obliczenia własne na podstawie danych KNF publikowanych w Informacjach o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za ww. lata

Z uwagi na relatywnie niewielkie wartościowo zaangażowanie w kredytowanie (w skali sektora) instytucji niekomercyjnych w ww. analizach dane te pominięto

spółdzielczych. Przychody sektora niefinansowego wynoszą ponad 70% (ich) przychodów odsetkowych ogółem.

W strukturze przychodów od sektora niefinansowego dominują przychody odsetkowe MMiŚP, które stanowiły (w latach 2013-2015) około 50% (skalę ww. przychodów i wyniku odsetkowego obrazuje tabela 31). Jeszcze większe znaczenie MMiŚP dla banków spółdzielczych, widoczne jest w strukturze wyniku odsetkowego uzyskanego od transakcji z tego sektora, gdzie jego udział stanowi (w okresie analizowanym) około 2/3 tego wyniku. Potwierdza to nie tylko ww. zmiany w strukturze klientów banków spółdzielczych, lecz wskazuje na potencjał i możliwości (jak również ryzyka) związane z dalszym rozwojem tego sektora – często funkcjonującego w bliskim otoczeniu banków spółdzielczych.

Jak już to wykazano występuje znaczne zróżnicowanie banków spółdzielczych, stąd obraz sytuacji kredytowania (oraz poziomu należności zagrożonych), w szczególności MMiŚP w różnych bankach (o różnych wielkościach aktywów) jest inny (tabela 32).

W bankach małych – o aktywach nie przekraczających 100 mln zł (zazwyczaj działających głównie na terenach wiejskich), dominują nadal rolnicy. Udział kredytów dla rolników indywidualnych w strukturze kredytów (wynoszący około 45%) maleje jednak wolniej niż w bankach największych (gdzie stanowi około 13% kredytów sektora niefinansowego).³⁹⁰

W bankach tych udział należności zagrożonych z udziałem rolników jest niemal śladowy - wynosi około 1%. Pomimo relatywnie niewielkiej (nominałowo) skali kredytowania przedsiębiorstw dużych w bankach małych, ich udział w należnościach zagrożonych jest wysoki – stanowi około 25% (udział należności zagrożonych MMiŚP to około 10%).³⁹¹ Porównywalna do ww. jest skala (%) należności zagrożonych przedsiębiorstw dużych, udzielonych w bankach dużych – o aktywach równych lub większych od 500 mln zł. Z kolei w bankach dużych, należności zagrożone rolników indywidualnych wynoszą około 5% (w strukturze należności zagrożonych), co świadczyć może o gorszej znajomości środowiska lokalnego (w bankach dużych) niż w bankach małych.

W bankach dużych dominują kredyty dla MMiŚP (stanowiąc nawet około 68% struktury kredytów). Ich wzrost oraz zmiana struktury należności jest jednak skorelowana z poziomem należności zagrożonych (przede wszystkim od sektora przedsiębiorstw).

³⁹⁰ Podobnie wygląda kredytowanie osób prywatnych (gospodarstw domowych). Pomimo rosnącej ilości i wolumenu tych kredytów ich udział (w strukturze kredytów) maleje i to szybciej w bankach dużych niż małych.

³⁹¹ zob. KNF, , *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych...w 2014 roku*, wyd. cyt., s. 59

Tabela 32. Należności najmniejszych i największych banków spółdzielczych od sektora niefinansowego w latach 2010-2014 (według stanów na koniec roku)

Rok	Ogółem	Przedsiębiorstwa			Osoby prywatne	Rolnicy indywidualni	Instytucje niekome-rcyjne
		Duże	MŚP	Mikro			
Należności banków spółdzielczych o aktywach a < 100 mln zł							
2010	5,6 [mld zł]	0,0	0,6	0,8	1,5	2,7	0,0
	100[%]	0,0	10,7	14,3	26,8	48,2	0,0
2012	6,5 [mld zł]	0,0	0,8	1,0	1,5	3,1	0,1
	100 [%]	0,0	12,3	15,4	23,1	47,7	1,5
2014	7,5 [mld zł]	0,0	1,0	1,2	1,7	3,4	0,2
	100[%]	0,0	13,3	16,0	22,7	45,3	2,7
Należności banków spółdzielczych o aktywach a ≥ 500 mln zł							
2010	11,7 [mld zł]	0,2	4,6	1,9	2,7	2,2	0,1
	100 [%]	0,6	24,1	16,1	25,7	32,6	0,9
2012	15,8 [mld zł]	0,2	7,6	2,6	2,9	2,4	0,1
	100[%]	1,3	48,1	16,4	18,4	15,2	0,6
2014	20,0 [mld zł]	0,2	10,7	2,9	3,4	2,7	0,1
	100[%]	1,0	53,5	14,5	17,0	13,5	0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie; KNF, Informacje o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających za ww. lata

Do głównych zaliczyć można;

- po stronie banków spółdzielczych (oprócz ww.), np. bardzo zachowawcze działania.³⁹²

Skupianie się niemal wyłącznie na spełnianiu oczekiwań regulatora (nadzorcy), zaś klient

³⁹² Mowa tu o braku podejmowania oczekiwanych przez otaczające bank środowisko działań, nie zaś działania prawidłowe - ostrożnościowe, z zachowaniem bezpieczeństwa i zgodne z wszelkimi regulacjami.

i członek banku jest na dalszym planie. Trudno dostrzec postawy wskazujące, iż rozwój banku wiązany jest z rozwojem społeczności lokalnej. Poszukiwanie i stwarzanie nowych możliwości sobie (bankowi i wszystkim pracownikom banku) oraz np. przedsiębiorcom. Szerszej, ciągłej współpracy z otoczeniem – działań wspólnych.

- po stronie przedsiębiorców: uwarunkowanie zewnętrzne – wskazywane już bariery rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej (podatkowe, prawne czy administracyjne) czy brak wsparcia zewnętrznego, np. oczekiwanego doradztwa, jak również uwarunkowania wewnętrzne, do których można zaliczyć np. relacje właścicielskie i wobec personelu, prowadzone strategie działalności (powielanie starych schematów działania), brak doświadczenia (uczenie się na własnych błędach), nie zawsze właściwa wiedza, czasem podejmowanie nadmiernego ryzyka, czy też inne własne słabości, w tym np. ograniczona współpraca.

Szczególnym wyróżnikiem polskich MMiŚP, jest determinacja w prowadzonych przedsięwzięciach i kreatywność w poszukiwaniu nowych okazji biznesowych. MMiŚP wskazują jednak na potrzebę, czasem wręcz konieczność wsparcia w szeregu (ww.) aspektach. Winno być to, m.in. miejsce do nowej aktywności banków spółdzielczych.

4.4. Zakres przedmiotowy relacji

Banki spółdzielcze i zrzeszające wykazują różne klasyfikacje swoich klientów (MMiŚP).³⁹³ Dla przykładu bank BPS SA adresuje swoją ofertę identyfikując klientów, jako; klienci indywidualni, mikrofirmy, małe i średnie przedsiębiorstwa oraz rolnicy.³⁹⁴ SGB Bank SA ofertę kieruje dla grupy; klientów indywidualnych oraz dla firm i rolnictwa.³⁹⁵ Spotkać można oferty banków spółdzielczych gdzie w nagłówkach rodzaju świadczonych usług (np. na stronach www) używana jest różna terminologia, np.; klienci indywidualni, klienci instytucjonalni,³⁹⁶ albo klienci indywidualni, rolnicy, firmy, jednostki samorządu terytorialnego, wspólnoty i stowarzyszenia,³⁹⁷ albo dzieci i młodzież, klienci indywidualni,

³⁹³ Dotyczy to klasyfikacji wg zapisów na ich stronach www

³⁹⁴ zob. www.bankbps.pl [30.03.2016 r.]

³⁹⁵ zob. www.sgbbank.com.pl, www.bsduzszniki.sgb.pl [30.03.2016 r.]

³⁹⁶ zob. www.silesiabank.pl, podobnie /w/ www.bsjarocin.pl [30.03.2016 r.]

³⁹⁷ zob. www.bskielce.com.pl, bardzo podobnie, /w/ www.bsr.krakow.pl; www.bsmilicz.com.pl [30.03.2016 r.]

klienci instytucjonalni, rolnicy³⁹⁸ itp.³⁹⁹ Zważywszy na to, że często klientami banków spółdzielczych są osoby niekoniecznie znające wszystkie meandry np. obsługi komputerów i za ich pośrednictwem internetu (kontaktu internetowego z bankiem), zaś ww. zapisy nie zawsze pozwalają na intuicyjne wyszukiwanie potrzebnego rozwiązania finansowego, stanowić to może (dla tej grupy) utrudnienie dostępu do posiadanej oferty banku. Wskazywać to może również, na oderwanie się (czy inne spojrzenie) twórców dostępu do ww. oferty (w szczególności stron www. banków), od stanu wiedzy (części) potencjalnych klientów, którzy muszą zazwyczaj przyjść do banku by poznać jego ofertę. Co z kolei sugerować może, potrzebę wsparcia części klientów (oraz potencjalnych klientów) w obsłudze komputerów - internetu, wskazania zagrożeń i zasad przeprowadzania bezpiecznie wszelkich transakcji itp. dla zachęcenia tych osób do kontaktu ze swoim bankiem spółdzielczym. Poprawiłoby to wizerunek przedmiotowego banku spółdzielczego – wspierającego wiedzę lokalnej społeczności z zakresu tzw. IT oraz stworzyło dodatkową możliwość utrzymania dotychczasowych i pozyskania nowych klientów czy też członków banku (w tym głównie przedsiębiorców).

Czasami na stronach www banku⁴⁰⁰ wskazywane są wprost szczegóły (rodzaje) oferty, np. rachunki, karty, kredyty, lokaty, obsługa dewizowa, inne usługi.⁴⁰¹

Widoczne jest zróżnicowanie zarówno samej oferty banków spółdzielczych, jak i sposobów jej prezentacji (Kryteria i syntetyczną charakterystykę ofert adresowanych do MMiSP przez sektor banków spółdzielczych w Polsce prezentuje tabela 33). Stwierdzić można przekazy - od bardzo ogólnych informacji, nt. oferty (z równoczesnym odsyłaniem po szczegóły lub

³⁹⁸ zob. www.bank-kaszubski.pl, www.bssztum.pl [30.03.2016 r.]

³⁹⁹ Przy takiej klasyfikacji może wystąpić problem, np. zarezerwowania się potencjalnego klienta, bo jeżeli jest osobą prowadzącą działalność gospodarczą na podstawie wpisu do ewidencji jako samozatrudniony (np. nie zatrudniający nikogo), to jest już firmą czy jeszcze klientem indywidualnym?

Zdecydowana większość dostępnych stron internetowych banków spółdzielczych informuje o ofercie dla klientów indywidualnych (czasem zwanych prywatnymi), przedsiębiorców (firm często w połączeniu z instytucjami) albo dla klientów biznesowych (czasem określanych jako działalność gospodarcza), np. zob. <http://bs-aleksandrow.pl>; <http://www.bsbedzin.pl>; <http://www.wbschelm.pl>; <http://bs.cieszyn.pl>; <http://bsglogow.pl>; <http://bsgorzyce.com.pl>; <http://www.mazoviabank.pl>; <http://www.bsjaroslaw.pl>; <http://www.bsjastrzebie.pl>; <http://www.bskey.pl>; <http://www.bsmiedzna.pl>; <http://www.bswnielcu.pl>; <http://www.bsmilicz.com.pl>; <http://www.bsnowasol.pl>; <http://www.bsnowytarg.pl>; <http://www.bs-opole.pl>; <http://www.bs.ostrowiec.pl>; <http://www.bsotwock.pl>; <http://www.bspajeczno.pl>; <https://bs-swierklaniec.pl>; <http://bsporabka.pl>; <http://bspszczyzna.pl>; <http://www.bsradom.pl>; <http://www.bs.rzeszow.pl>; <http://www.bs.skoczow.pl>; <http://www.bssochaczew.pl>; <http://www.bsswidnica.pl>; <http://bstarnobrzeg.pl>; <http://www.bstychy.com.pl>; <http://www.bank-wbs.pl>; <http://www.mbsw.pl>; <http://www.vistulabs.pl>; <http://www.bszakopane.pl>; <http://www.pbs.zamosc.pl>; <http://www.bszator.pl>; <http://www.bszgierz.pl>; <http://www.bs.zywiec.pl> [30.03.2016 r.]

⁴⁰⁰ Nie stwierdzono funkcjonowania banku spółdzielczego nieaktywnego w internecie w jakiegokolwiek formie, czy to posiadania stron www, prezentowania swojej oferty czy też dającego możliwość przeprowadzania transakcji (w różnych formach) itp.

⁴⁰¹ zob. www.kbsbank.com.pl, www.pbsciechanow.pl, podobnie /w/ www.bs-belchatow.com.pl, www.bs.bialystok.pl [30.03.2016 r.]

kontakt do placówki banku) po bardzo szczegółowe prezentowanie zakresu, wszelkich parametrów, cech i zalet, jak również proponowanych korzyści (oferty) dla MMiŚP.

Podkreślić należy zróżnicowanie, zarówno edytorskie stron www banków spółdzielczych – jako podstawowej informacji o swoich usługach i produktach (tym samym sposobu prezentacji ofert), jak i zróżnicowanie zakresu ofert (tabela 33), co wynika z posiadanych przez te banki możliwości (przedmiotowego, podmiotowego i terytorialnego działania konkretnego banku spółdzielczego).⁴⁰²

Jak wykazują m.in. wieloletnie obserwacje autora, banki spółdzielcze budują swoją ofertę (uwzględniając ww. możliwości) adekwatnie do rozpoznanych przez siebie potrzeb obecnych i potencjalnych klientów (MMiŚP).

Warte podkreślenia są, stale poszerzane zakresy innych usług (poza pozyskiwaniem depozytów i kredytowaniem) świadczonych przez banki spółdzielcze, w tym usług opartych na nowoczesnych technologiach. Logika wykazuje, iż kierunek tych działań (z racji m.in. spełniania potrzeb MMiŚP) wskazywać może zarówno na nowe możliwości rozwojowe, jak i potrzebę dalszego zacieśniania współpracy z tym sektorem. Wskazuje na to także fakt, iż MiŚP z reguły wiążą się z bankiem na wiele lat,⁴⁰³ co może stanowić niezwykle atut takiej długoterminowej współpracy.

Analiza wyników badań wskazuje, że na wybór banku wpływa wiele czynników, w tym głównie opłaty i koszty prowizji oraz jakość obsługi. Zanim jednak przedsiębiorcy skorzystają z bardziej zaawansowanych produktów, z reguły muszą nabrać zaufania do danego banku. Domniemywać można, że zaufanie do banków spółdzielczych⁴⁰⁴ (i ich rola) jako lokalnych instytucji finansowych, może wzrosnąć w przypadku ich dalszego i większego (korzystnego) wpływu na rozwój MMiŚP. Wskazuje to, na zaistniałą możliwość szerszego (niż obecnie) zakresu przedmiotowej relacji MMiŚP z lokalnym bankiem spółdzielczym.

⁴⁰² dot. to głównie możliwości wynikających z uregulowań prawnych banków spółdzielczych, w tym zakresu czynności bankowych, wielkości posiadanych funduszy własnych i terenu działania banku.

⁴⁰³ Co potwierdzają m.in. badania sektora MMiŚP, w tym np. Raport INDICATOR, *Małe i średnie firmy o usługach bankowych*, /w/ J. Garlicki, W. Terlikowski, *Co decyduje o wyborze banku*, MF BANK, kwiecień 2015, s. 82-83

⁴⁰⁴ W dniu 3 marca 2016 r. ogólnopolski dziennik specjalistyczny „Parkiet” (poświęcony gospodarce, giełdzie papierów wartościowych i rynkowi kapitałowemu), opublikował główne wnioski z badania „Polacy o instytucjach i produktach finansowych” ośrodka dialogu i analiz Thinktank, z których wynika, że największym zaufaniem wśród Polaków cieszą się banki spółdzielcze. Podobne wnioski wynikają z badań dotyczących oceny rozpoznawalności i wizerunku banków spółdzielczych wśród studentów SSGW w Warszawie, Zob. A. Perek, T. Pawlonka, *Rozpoznawalność banków spółdzielczych w segmencie młodych konsumentów*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej Nr 106 (2014), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2014, s. 71-83

Tabela 33. *Kryterium i syntetyczna charakterystyka ofert adresowanych do MMiSP przez sektor banków spółdzielczych w Polsce*

<i>Kryterium</i>	<i>Charakterystyka</i>
Rachunki	Oferty zróżnicowane co do zakresu i praktykowanej terminologii (w tym np. rachunki bieżące, pomocnicze, pozostałe – dodatkowe, walutowe, powiernicze, maklerskie itd.) jak i sposobu prezentacji (np. opisu cech oferowanego produktu, przeznaczenia i możliwych do uzyskania korzyści) oraz wykorzystujących nowe technologie (np. bankowość elektroniczną - czasem w wariantach dla Mikro oraz MŚP – uzależnionych od rodzaju prowadzonej księgowości, ilości kontrahentów, liczby poziomów akceptacji płatności itp.)
Lokaty	Oferty zróżnicowane co do zakresu i praktykowanej terminologii (w tym np. ON, weekendowa, standardowa, tygodniowa, miesięczna, kwartalna itd., walutowe – USD, EURO) jak i sposobu prezentacji (w tym np. walorów edukacyjnych oferty, opisu cech i szczegółów oprocentowania produktu, jego wariantów i możliwości, kwot minimalnych, przeznaczenia i możliwych do uzyskania korzyści) oraz zakładania lokat z wykorzystaniem nowych technologii np. bankowości elektronicznej a także prezentacji aktualnych promocji. Spotykane jest także odsyłanie do placówek bankowych w zakresie szczegółów oferty.
Kredyty	Oferty zróżnicowane co do zakresu i praktykowanej terminologii (w tym np. przeznaczenia; obrotowy, inwestycyjny, płatniczy, technologiczny, z zabezpieczeniem w postaci gwarancji BGK, pożyczka hipoteczna, wykup wierzycielności itd.) jak i sposobu prezentacji (w tym np. walorów edukacyjnych oferty, opisu cech i szczegółów produktu, jego wariantów i możliwości, kwot, przeznaczenia i możliwych do uzyskania korzyści) a także prezentacji aktualnych promocji, czy też innych informacji dotyczących - kredytowania rolników np. kredytów ww., pomostowych, preferencyjnych czy powiązanych z dofinansowaniem unijnym oraz szczegółów programów unijnych adresowanych do rolników. Spotykane jest także odsyłanie do placówek bankowych w zakresie szczegółów oferty (wizytę bezpośrednią lub poprzez internetowy formularz kontaktowy).
Inne usługi świadczone przez banki spółdzielcze	Ekspozowane zazwyczaj są głównie możliwości bankowości internetowej, jej cechy, zalety i korzyści dla przedsiębiorców. Ponadto karty płatnicze (w tym ich cechy, możliwości, zalety, koszty a także uwagi co do zastrzegania kart), czasem usługi dewizowe (rozliczenia dewizowe za pośrednictwem banku zrzeszającego), kantor (skup i sprzedaż walut), usługi; leasingowe, faktoring, ubezpieczenia, fundusze inwestycyjne, usługi maklerskie (we współpracy z bankiem zrzeszającym), gwarancje i poręczenia, wrzutnie i bankomaty, przekazy pieniężne Western Union, zakup terminali płatniczych itp. (ww. usługi z reguły prezentowane są z podaniem informacji i szczegółów dotyczących przedmiotowych ofert). Ewenementem jest prezentowanie oferty doradczej, np. wsparcia w biznesie lub program aktywizacji zawodowej. ⁴⁰⁵

Źródło: opracowano na podstawie stron www banków spółdzielczych

⁴⁰⁵ Oba rozwiązania, wsparcie w biznesie (obejmujące pomoc w analizach sprzedażowych, wsparcie analityczne w uzyskaniu informacji strategicznych, weryfikacje CV kadr, graf powiązań kapitałowo-osobowych firm, raporty o wiarygodności firm, czy inne dane selektywne o wskazanym sektorze rynku, branży lub rodzaju firm) oraz program aktywizacji zawodowej (małżonek i członków rodzin pracowników Katowickiego Holdingu Węglowego SA), stwierdzono wyłącznie w usłudze dla MMiSP oferowanej przez SILESIA Bank – Śląski Bank Spółdzielczy SILESIA w Katowicach, Zob. <http://silesiabank.pl/klienci-instytucjonalni/inne-uslugi> [26.06.2016 r.]

4.5. Podsumowanie 4

Przeprowadzone badania potwierdzają, iż mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (MMiŚP)⁴⁰⁶ zazwyczaj są ściśle związane z rynkiem lokalnym. Dostosowują się z reguły do lokalnego otoczenia gdzie znajdują warunki do powstania, funkcjonowania i (ewentualnie) rozwoju. Według różnych danych⁴⁰⁷ w Polsce, w roku 2015 aktywnie działało niemal 2 mln przedsiębiorstw niefinansowych. Od lat wśród wszystkich przedsiębiorstw dominują jednostki mikro, stanowiąc 96,0% całej populacji. Udział jednostek małych, średnich i dużych wynosił odpowiednio około: 3,0%, 0,8% i 0,2% wszystkich przedsiębiorstw. Co charakterystyczne, około ¼ MMiŚP (27,8 %) zlokalizowanych jest na wsi (16,4%) i w małych miastach – do 20 tys. mieszkańców (11,4%), czyli na terenach, których (statystycznie) funkcjonuje również najwięcej placówek banków spółdzielczych.

Podkreślenia wymaga zróżnicowanie sektora MMiŚP. Pomimo wielu cech łączących (np. głównie zarządzanie przez właścicieli, prosta struktura organizacyjna czy elastyczność działań itp.), występują też wyraźne różnice w tym sektorze (np. ilości i wielkości firm, zróżnicowanie regionalne, konfiguracji przestrzennej – liczbie firm na 1000 mieszkańców, jednostkowy udział w rynku itd.).

Analiza funkcjonowania sektora mikroprzedsiębiorstw wskazuje, iż 24% mikrofirm prowadzi działalność na obszarze lokalnym, 19% na obszarze regionalnym, 42% na terenie całego kraju, zaś około 15% na obszarze międzynarodowym. Co istotne około 64% mikroprzedsiębiorstw nie planuje ekspansji poza dotychczasowy obszar działania.⁴⁰⁸ Ponadto dane wykazują, iż najmniej mikroprzedsiębiorstw funkcjonuje na terenach słabo zurbanizowanych i wiejskich. Z przedłożonych danych funkcjonowania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich za okres 2007–2013 pomimo wykazania licznych osiągnięć, m.in. wpływu na wzrost PKB, wzrostu zatrudnienia czy wydajności pracy (choć tu przyznano, że „...nie był spektakularny”), nie wynika znacząca poprawa w działalności gospodarczej mikroprzedsiębiorstw (na ww. terenach). Do głównych przyczyn takiego stanu rzeczy, zaliczyć można; słabość otoczenia zewnętrznego, które winno sprzyjać zakładaniu i prowadzeniu firm, niski poziom integracji i koordynacji programów wsparcia oraz ich silna

⁴⁰⁶ W literaturze przedmiotu spotkać można różne rodzaje definicji MMiŚP. Uzależnione są głównie od przyjętych potrzeb i celów ich klasyfikacji, a tym samym doboru kryteriów, ich mierników oraz progów zmiany klasyfikacji.

⁴⁰⁷ Różnice w ilości danych wynikają z możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w postaci różnych form prawnych, a co za tym idzie różnych form i miejsc rejestracji oraz rodzajów i form opłat, np. składek itp.

⁴⁰⁸ Fundacja Kronenberga – Citi Handlowy, *Ekspansja mikrofirm, cz.1*, PBS Polska, Warszawa 2014 r., s. 81 http://www.citi.poland/kronenberg/polish/files/ekspansja_mikrofirm_2014.pdf [10.10.2015 r.]

sektorowość, nastawienie się np. w programach aktywizacji bezrobocia na ilość, nie jakość, niewystarczające działania, które mają uruchomić endogeniczny potencjał wsi oraz propagowanie rozwiązań nie zawsze dostosowanych do rzeczywistych potrzeb (szczególnie) mieszkańców wsi.⁴⁰⁹

Brak przełomu w rozwoju przedsiębiorczości na terenach dotychczas słabiej rozwiniętych - wsi i małych miast, dotyczy także małych i średnich przedsiębiorstw. Polski sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) jest mniejszy niż w innych krajach UE, zaś liczba MŚP w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest najniższa w całej UE⁴¹⁰ (generują jednak około 1/3 polskiego PKB zatrudniając około 43% pracujących w gospodarce).⁴¹¹ Sektor MŚP cechuje także znaczne zróżnicowanie (geograficzne, branżowe itd.). Jak wykazują statystyki MŚP rosną przeciętnie w tym samym tempie co firmy duże, cechuje je większa (niż firm dużych) wrażliwość na wahania koniunktury, zwłaszcza na zmiany w popycie krajowym.

Pomimo prowadzonego na szeroką skalę wsparcia przedsiębiorczości w Polsce (MMiŚP) oraz pobudzania wzrostu gospodarczego, osiągnane efekty nie uznaje się za zadawalające.⁴¹² Zaprezentowana niejednorodność sektorów (mikro oraz małych i średnich przedsiębiorstw) wskazuje na znaczące różnice i ograniczenia związane z ich funkcjonowaniem i rozwojem. Dominują ilościowo mikroprzedsiębiorstwa, jednakże zatrudniają niewiele więcej osób niż blisko 32-krotnie mniej liczebne MŚP, osiągają o 12 pkt. procentowych mniejsze (od MŚP) przychody ogółem (w relacji przychodów przedsiębiorstw ogółem), przy takiej samej (w obu przypadkach) wartości produkcji. Postrzegając rozwój m.in. poprzez wielkość nakładów inwestycyjnych, stwierdzić należy, że MŚP przeznaczają dwukrotnie więcej środków na inwestycje niż mikroprzedsiębiorstwa. Co wskazywałoby (w skali całego sektora mikroprzedsiębiorstw) raczej na zachowanie stanu posiadania

⁴⁰⁹ zob. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej - Forum Inicjatyw Rozwojowych, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Warszawa 2011; W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 kwota udzielonej pomocy na tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw wyniosła 1,17 mld zł w wyniku czego powstało 13,8 tys. nowych miejsc pracy /za/ Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Sprawozdanie z realizacji działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013, Sprawozdanie za 2013 r., Nr8/2013*, Warszawa 2014, s. 81

⁴¹⁰ Na 1000 Polaków przypada 1,9 MŚP (dla porównania na Węgrzech = 2,8 zaś w Austrii i Niemczech = 4,6 a w Luksemburgu 7,1), /za/ Polityka Insight - Research, *Małe i średnie firmy w Polsce – bariery i rozwój*, Raport na zlecenie BZWBK, Warszawa 2016, s.4 https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2_-_polityka-insight_61682.pdf [06.06.2016 r.]

⁴¹¹ Deutsche Bank, *Raport – Polskie firmy w obliczu wyzwań. Plany, rozwój, finansowanie*, Warszawa 2016

⁴¹² zob. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej - Forum Inicjatyw Rozwojowych, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich...* wyd. cyt., s.11; ZPP, *Raport – Warunki prowadzenia firm w Polsce*, Warszawa 2013, s. 8; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2014, s. 132; Ministerstwo Gospodarki, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2015 s. 67; Ministerstwo Rozwoju, *Charakterystyka polskich przedsiębiorstw*, /w/ *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2016, s. 59

(skupienie się na jego odtwarzaniu), niż ich rozwoju.⁴¹³ Ponadto obserwacje bezpośrednie wskazują na wysoką niechęć części mikroprzedsiębiorców do podejmowania (zwiększonego) ryzyka biznesowego. Z kolei u części można zauważyć braki w umiejętnościach zarządczych. Stąd ocenić można, że znaczącą barierą wzrostu (w ww. przypadkach) jest tzw. pułapka małej skali.

Przedsiębiorcy oceniają, iż kluczowymi barierami w prowadzeniu działalności gospodarczej (np. w roku 2015) były;⁴¹⁴

- wysokość obciążeń i stopień skomplikowania systemu podatkowego (przez co należy rozumieć ogół obowiązujących regulacji podatkowych - ustaw, rozporządzeń itd.),
- niesprawne sądownictwo i długotrwałe prowadzenie spraw toczonych przed sądami (średni czas trwania spraw gospodarczych w obu instancjach (w sądzie rejonowym i okręgowym) trwa 22 miesiące),
- rosnąca biurokracja (nadmiar obowiązków biurokratycznych) i rozbudowane procedury, w tym ich kosztowność,
- liczne zmiany i nowe regulacje legislacyjne oraz
- szereg niezwykle istotnych problemów z obszaru związanego z finansami.

Firmy z terenów wiejskich i małych miast rozpoczynając działalność gospodarczą wykorzystują głównie własne środki finansowe, częściej też korzystają z kredytów bankowych niż mikroprzedsiębiorcy z miast dużych. Może to świadczyć o szczególnej roli (pozycji) banków spółdzielczych funkcjonujących w tychże małych ośrodkach miejskich i wiejskich.

W badaniach i opracowaniach dotyczących przedsiębiorczości na terenach wiejskich⁴¹⁵ artykułowany jest także udział środków unijnych przeznaczonych na tworzenie i rozwój przedsiębiorczości.⁴¹⁶ Podkreślić należy również, iż (ww. opracowaniach) przedsiębiorczość

⁴¹³ Mając na uwadze zróżnicowanie samego sektora mikroprzedsiębiorstw, postrzegać można wielkość nakładów jako działania podjęte przez tę część mikroprzedsiębiorców, która zamierza rozwijać swoją działalność.

⁴¹⁴ Zob. *Raport – Warunki prowadzenia firm w Polsce*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2016

⁴¹⁵ MRiRW, *Opracowanie koncepcji systemowego wsparcia przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w ramach projektu pn. Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich – diagnoza, kierunki i rekomendacje dla polityki rozwoju obszarów wiejskich*, Koncepcja systemowego wsparcia przedsiębiorczości, Warszawa 2014, s. 94

/w/ <https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publicacje/Koncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci-na-obszarach-wiejskich?%2FOpracowania.-ekspertyzy.-publicacje%2FKoncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci> [08.05.2016 r.]; Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi – współczesne wyzwania i koncepcja rozwoju*, Warszawa 2014, s. 39; P. Chmieliński, *Uwarunkowania rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości*, IERiGŻPIB, Warszawa 2013

⁴¹⁶ Rozwój pozarolniczej działalności na wsi wspierany był z unijnych programów o nazwie - SAPARD, Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój

wiejską uznaje się, m.in. za kluczowy element aktywizacji społeczno-gospodarczej i rozwoju obszarów wiejskich.⁴¹⁷

Stwierdzić można wielką ostrożność MMiŚP w korzystaniu z zewnętrznych źródeł finansowania. Ma to miejsce zarówno w chwili podejmowania działalności gospodarczej jak i w trakcie prowadzenia działalności operacyjnej. Przy czym podejście do korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania jest także silnie zróżnicowane. Zależy zarówno od wielkości przedsiębiorstwa, jak i sektora oraz branży, w której firmy te funkcjonują. Na ogół średnie przedsiębiorstwa korzystają z większym stopniu ze środków zewnętrznych, niż przedsiębiorstwa małe i mikroprzedsiębiorstwa.

Opieranie się głównie o kapitał własny może wynikać ze słabości kapitałowej MMiŚP, w tym szczególnie firm mniejszych – posiadających mniejsze aktywa majątkowe (mogące stanowić zabezpieczenie w korzystaniu z finansowania np. kredytem bankowym). Wskazuje na to również praktykowany (ich) model biznesowy, stopniowego rozwoju w oparciu (głównie) o wypracowane środki własne. Wynika to, także z faktu przedkładania własnego bezpieczeństwa w funkcjonowaniu (przetrwania) nad rozwojem w oparciu o finansowanie zewnętrzne, ale z możliwymi wieloma ryzykami, np. utraty płynności finansowej (i tym samym zagrożenia bytu właściciela i jego rodziny w przypadku zaistnienia upadłości firmy) czy częstych zmian w otoczeniu – podatkowych i prawnych. Z reguły też, przychody mikroprzedsiębiorców są zdecydowanie mniejsze niż małych i średnich firm. Stąd każde ich zmniejszenie postrzegane jest (na ogół) jako powstające ryzyko. Dlatego firmy te przykładają szczególną wagę do kwestii poziomu kosztów i zarządzania nimi. Należy podkreślić, że oprócz ww. czynników powodujących niechęć do korzystania z pożyczek i kredytów bankowych, wskazać należy specyfikę prowadzonej działalności. Jak to wykazano, MMiŚP nie tworzą jednolitego sektora. Wielkość (posiadanych aktywów) czy skala działania ma znaczenie i wpływ, także na powstawanie i zaspokajanie potrzeb finansowych (MMiŚP).

obszarów wiejskich w latach 2004-2006”, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w tym poprzez realizację m.in. działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. Na realizację tych celów przeznaczono kwotę 4,3 mld zł (zawarto około 31,5 tys. umów). Na lata 2014-2020 w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich przewidziano wsparcie około 1 mld euro z przeznaczeniem na działania wpływające na rozwój przedsiębiorczości. /za/ <https://bip.minrol.gov.pl/Rozwoj-obszarow-wiejskich>; <https://bip.minrol.gov.pl/Plan-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich2> [15.03.2016 r.]

⁴¹⁷ zob. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi...* wyd. cyt., s. 94;

Przedsiębiorczość ma szczególną misję na obszarach „peryferyjnych” i wykluczenia społecznego. Tworzenie nowych firm i rozwój już istniejących przyczyni się np. do obniżenia bezrobocia, zmniejszenia odpływu migracyjnego czy poprawy struktury demograficznej – zmiany obrazu wsi, na nowoczesną i różnorodną. /za/ Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi...* wyd. cyt.

Analizy wyników badań potwierdzają, iż korzystanie z kredytów i pożyczek uzależnione jest (oprócz wielkości firm) od specyfiki sektora gospodarki i branży.

Z analiz źródeł finansowania aktywów wynika, że kredyty i pożyczki stanowią znaczącą pozycję bilansową - średnio od 35,5% (firmy mikro) do 60% (MŚP). Średnio - co nie oznacza, że wszyscy MMiŚP z nich korzystają.

Bardzo charakterystyczne są wskazania MMiŚP z zakresu głównych barier ich rozwoju (dotyczących sfery finansowej). Chociaż z jednej strony, tylko niewielki ich odsetek wskazuje na utrudniony dostęp do finansowania, to z drugiej podkreślana jest bariera - dostęp do finansowania, jako bardzo znaczący (70% MMiŚP). Znaczyć to może, że banki oferują rozwiązania finansowe, z których firmy mogłyby korzystać (i po części z nich korzystają), jednakże rozwiązania te są inne niż (w większości) firmy te chciałyby uzyskać. Wskazuje to na znaczące „rozmiękanie się” oferty banków i oczekiwań przedsiębiorców (nie bez znaczenia jest także ich ww. negatywne nastawienie do kredytowania). Skoro na taką sytuację wskazują przedsiębiorcy, nie dziwi skierowanie zainteresowania w stronę innych form zaspokajania potrzeb finansowych, np. poprzez leasing, finansowanie społecznościowe, rozwiązania z zakresu tzw. fintech itd. Podkreślić należy także szereg innych oczekiwań zgłaszanych przez przedsiębiorców a niemal niezaspokajanych przez banki, np. wszelkie doradztwo – podatkowe, prawne, finansowe, w prowadzeniu biznesu, zarządzania ryzykiem, informatyczne itp.

W strukturze klientów banków spółdzielczych, dominującą wcześniej - tradycyjną grupę kredytobiorców, jakimi byli rolnicy indywidualni, zastąpili przedsiębiorcy sektora MMiŚP.⁴¹⁸

Wynika to z jednej strony (głównie na terenach wiejskich), z faktu większego popytu na kredytowanie ze strony przedsiębiorstw oraz rolników, niż osób prywatnych (gospodarstw domowych).⁴¹⁹ Z drugiej strony, przyczynę takiego stanu rzeczy można upatrywać w większej pracowitości przy rozpatrywaniu wniosków kredytowych dla osób

⁴¹⁸ Można stwierdzić, że zmiany te wywołała sytuacja w sektorze banków komercyjnych związana (przede wszystkim) z kryzysem finansowym, kiedy to banki te zminimalizowały akcje kredytowania, szczególnie MMiŚP.

⁴¹⁹ Dynamika akcji kredytowania przedsiębiorstw w okresie ostatnich 5 lat wynosiła ponad 80%, w tym MMiŚP około 56,3%, dynamika kredytowania rolników wynosiła około 36,4% zaś dynamika kredytowania gospodarstw domowych w ww. okresie wynosiła około 40,2%.

Pomimo wartościowego wzrostu kredytowania gospodarstw domowych (osób prywatnych-fizycznych), można stwierdzić, że ich skala (w przeciwieństwie do stanu w sektorze banków komercyjnych) nie jest adekwatna do możliwości banków spółdzielczych. Należy więc przyjąć, że w bankach spółdzielczych brak jest możliwości masowej obsługi tych kredytów. Wskazuje na to (w większości zaobserwowanych przypadków) np. brak zastosowania uproszczonych procedur postępowania przy udzielaniu kredytów (pożyczek) dla osób prywatnych, stosowania modeli scoringowych itp.

prywatnych, przy ich mniejszych kwotowo (pojedynczych) kredytach (pożyczkach), niż kredytów z przeznaczeniem na działalność gospodarczą. Kolejną przyczyną może być fakt, iż na obecną strukturę kredytów w bankach spółdzielczych wpływ wywiera ich tradycja (powrót do tradycji). Wszak utworzone zostały w celu finansowania głównie działalności rolniczej i rzemiosła.

Rosnący udział MMiŚP w strukturze należności banków spółdzielczych, spowodował m.in. wzrost należności zagrożonych.⁴²⁰ Wskazuje to z jednej strony na problemy związane z funkcjonowaniem MMiŚP, w tym m.in. z utrzymaniem płynności finansowej, czy innymi typowymi dla tego sektora zagrożeniami, np. problemami osobistymi zarządzających (właścicieli firm), czasem braku wystarczających kompetencji, uzależnień od kluczowych dostawców czy odbiorców, nagłych – nieprzewidzianych zmian w otoczeniu itp.

Z drugiej strony, wzrost należności zagrożonych MMiŚP spowodowany jest trudnościami na jakie banki spółdzielcze napotykają przy ocenie zdolności kredytowej do spłaty wnioskowanych kredytów. Banki te, podejmują kredytowanie MMiŚP z uwzględnieniem wszelkich regulacji dotyczących kredytowania, ale często także (jak wynika z wieloletnich obserwacji) uwzględniając znaną sobie sytuację ekonomiczno-finansową kredytobiorców (znanych klientów ze swojego terenu). Często, szczególnie mikroprzedsiębiorcom trudno jest (przy stosowaniu uproszczonej rachunkowości) udokumentować swoją zdolność kredytową.⁴²¹ Jak wykazuje praktyka kredytowania części banków spółdzielczych, znając realia swojej okolicy, dobrze wiedzą kto ma, a kto nie ma zdolności kredytowej. To samo dotyczy możliwości zabezpieczenia zwrotności kredytowej potencjalnego dłużnika. Z kolei małe (zwykle) zaangażowanie pojedynczej transakcji kredytowej banku powoduje rozproszenie ryzyka kredytowego tej grupy klientów.

Analiza poziomu należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach spółdzielczych wykazuje wielorakość przyczyn takiego stanu rzeczy. Zauważyć trzeba, że relatywnie najmniejszy ich poziom, ma miejsce w tradycyjnym (kiedyś) sektorze klientów – rolników indywidualnych oraz kredytowaniu osób prywatnych.⁴²² Wskazuje to zarówno na dobre ich rozpoznanie (znajomość) przez banki spółdzielcze, jak i na mniejsze perturbacje

⁴²⁰ Jak wykazują to dane KNF, należności zagrożone w bankach spółdzielczych (i zrzeszających) występują niemal wyłącznie w sektorze niefinansowym. W pozostałych są to wielkości nieistotne.

⁴²¹ Z ww. powodów często mikroprzedsiębiorcy nie otrzymują kredytowania w bankach komercyjnych, więc zwracają się do banków spółdzielczych funkcjonujących w swojej okolicy albo kierują się do szarej strefy pożyczkowej. Rozrastająca się szara strefa pożyczkowa zwiększa ryzyko kredytowania MMiŚP przez cały sektor bankowy, głównie z uwagi na brak pełnych informacji o sytuacji finansowej konkretnych MMiŚP, w tym długach zaciągniętych u innych pożyczkodawców.

⁴²² Należy mieć świadomość, iż często z kredytowania dla osób prywatnych, korzystają mikroprzedsiębiorcy, czego nie artykułują jako osoby (fizyczne) prowadzące działalność gospodarczą.

występujące w tym segmencie klientów, a także inne ich zachowania i postawy wobec banku.⁴²³

Kluczowy udział sektora MMiŚP w strukturze klientów banków spółdzielczych potwierdza m.in. analiza przychodów, kosztów i wyniku odsetkowego w sektorze banków spółdzielczych. Przychody z sektora niefinansowego wynoszą ponad 70% ich przychodów odsetkowych ogółem. W strukturze przychodów od sektora niefinansowego dominują przychody odsetkowe MMiŚP, które stanowiły (w latach 2013-2015) około 50%. Jeszcze większe znaczenie MMiŚP dla banków spółdzielczych, widoczne jest w strukturze wyniku odsetkowego uzyskanego od transakcji z tego sektora, gdzie jego udział stanowi (w okresie analizowanym) około 2/3 tego wyniku. Potwierdza to nie tylko ww. zmiany w strukturze klientów banków spółdzielczych, lecz wskazuje na potencjał i możliwości (jak również ryzyka) związane z dalszym rozwojem tego sektora – często funkcjonującego w bliskim otoczeniu banków spółdzielczych.

Należy pamiętać o występującym zróżnicowaniu banków spółdzielczych, stąd obraz sytuacji kredytowania (oraz poziomu należności zagrożonych), w szczególności MMiŚP w różnych bankach (o różnych wielkościach aktywów) jest różny.

W bankach małych – o aktywach nie przekraczających 100 mln zł (zazwyczaj działających głównie na terenach wiejskich), dominują nadal rolnicy. Udział kredytów dla rolników indywidualnych w strukturze kredytów (wynoszący około 45%) maleje jednak wolniej niż w bankach największych (gdzie stanowi około 13% kredytów sektora niefinansowego).⁴²⁴

W bankach tych udział należności zagrożonych z udziałem rolników jest niemal śladowy - wynosi około 1%. Pomimo relatywnie niewielkiej (nominałowo) skali kredytowania przedsiębiorstw dużych w bankach małych, ich udział w należnościach zagrożonych jest wysoki – stanowi około 25% (udział należności zagrożonych MMiŚP to około 10%).⁴²⁵ Porównywalna do ww. jest skala (%) należności zagrożonych przedsiębiorstw dużych, udzielonych w bankach dużych – o aktywach równych lub większych od 500 mln zł. Z kolei w bankach dużych, należności zagrożone rolników indywidualnych wynoszą około 5% (w strukturze należności zagrożonych), co świadczyć może o gorszej znajomości środowiska lokalnego (w bankach dużych) niż w bankach małych.

⁴²³ Dla porównania, poziom należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach komercyjnych na koniec VI 2016 r. wynosił; przedsiębiorstwa = 9,6%, w tym MŚP = 11,5%, duże = 7,4%, gospodarstwa domowe = 6,3%

⁴²⁴ Podobnie wygląda kredytowanie osób prywatnych (gospodarstw domowych). Pomimo rosnącej ilości i wolumenu tych kredytów ich udział (w strukturze kredytów) maleje i to szybciej w bankach dużych niż małych.

⁴²⁵ zob. KNF, , *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych...w 2014 roku*, wyd. cyt., s. 59

W bankach dużych dominują kredyty dla MMiŚP (stanowiąc nawet około 68% struktury kredytów). Ich wzrost oraz zmiana struktury należności jest jednak skorelowana z poziomem należności zagrożonych (przede wszystkim od sektora przedsiębiorstw). Wskazuje to na szereg problemów, występujących po stronie banków jak i przedsiębiorstw. Do głównych zaliczyć można;

- po stronie banków spółdzielczych (oprócz ww.), np. bardzo zachowawcze działania.⁴²⁶ Skupianie się niemal wyłącznie na spełnianiu oczekiwań regulatora (nadzorcy), zaś klient i członek banku jest na dalszym planie. Trudno dostrzec postawy wskazujące, iż rozwój banku wiązany jest z rozwojem społeczności lokalnej, poszukiwanie i stwarzanie nowych możliwości sobie (bankowi i wszystkim pracownikom banku) oraz np. przedsiębiorcom. Szerszej, ciągłej współpracy z otoczeniem – działań wspólnych.
- po stronie przedsiębiorców: uwarunkowanie zewnętrzne – wskazywane już bariery rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej (podatkowe, prawne czy administracyjne) czy brak wsparcia zewnętrznego, np. oczekiwanego doradztwa, jak również uwarunkowania wewnętrzne, do których można zaliczyć np. relacje właścicielskie i wobec personelu, prowadzone strategie działalności (powielanie starych schematów działania), brak doświadczenia (uczenie się na własnych błędach), nie zawsze właściwa wiedza, czasem podejmowanie nadmiernego ryzyka, czy też inne własne słabości, w tym np. ograniczona współpraca.

Podkreślić należy zróżnicowanie edytorskie stron www banków spółdzielczych – jako podstawowej informacji o swoich usługach i produktach (tym samym sposobu prezentacji ofert)⁴²⁷, jak i zróżnicowanie zakresu ofert, co wynika z posiadanych przez te banki możliwości (przedmiotowego, podmiotowego i terytorialnego działania konkretnego banku spółdzielczego).⁴²⁸ Banki spółdzielcze budują swoją ofertę (uwzględniając ww. możliwości) adekwatnie do rozpoznanych przez siebie potrzeb obecnych i potencjalnych klientów (MMiŚP). Warte podkreślenia są stale poszerzane zakresy innych usług (poza pozyskiwaniem depozytów i kredytowaniem) świadczonych przez banki spółdzielcze, w tym usług opartych na nowoczesnych technologiach. Logika wykazuje, iż kierunek tych działań (z racji m.in. spełniania potrzeb MMiŚP) wskazywać może zarówno na nowe możliwości rozwojowe, jak i potrzebę dalszego zacieśniania współpracy z tym sektorem. Wskazuje na to także fakt, iż

⁴²⁶ Mowa tu o braku podejmowania oczekiwanych przez otaczające bank środowisko działań, nie zaś działaniach prawidłowych - ostrożnościowych, z zachowaniem bezpieczeństwa i zgodnych z wszelkimi regulacjami.

⁴²⁷ Nie zawsze (szczególnie dla osób z mniejszym doświadczeniem IT np. osób starszych) jest to czytelne i ułatwia poznanie specyfiki oferty.

⁴²⁸ dot. to głównie możliwości wynikających z uregulowań prawnych banków spółdzielczych, w tym zakresie czynności bankowych, wielkości posiadanych funduszy własnych i terenu działania banku.

MiŚP z reguły wiąże się z bankiem na wiele lat,⁴²⁹ co może stanowić niezwykle atut takiej współpracy. Analiza wyników badań wskazuje, że na wybór ten wpływa wiele czynników, w tym głównie opłaty i koszty prowizji oraz jakość obsługi. Zanim jednak przedsiębiorcy skorzystają z bardziej zaawansowanych produktów, z reguły muszą nabrać zaufania do danego banku.⁴³⁰ Domniemywać można, że zaufanie do banków spółdzielczych⁴³¹ (i ich rola) jako lokalnych instytucji finansowych, może wzrosnąć w przypadku ich dalszego i większego (korzystnego) wpływu na rozwój MMiŚP.

Szczególnym wyróżnikiem polskich MMiŚP, jest determinacja w prowadzonych przedsięwzięciach i kreatywność w poszukiwaniu nowych okazji biznesowych. MMiŚP wskazują jednak na potrzebę, czasem wręcz konieczność wsparcia w szeregu (ww.) aspektach. Winno być to, m.in. miejsce do nowej aktywności banków spółdzielczych - innego podejścia do spółdzielczego biznesu bankowego.

Wskazać można, m.in. na; konieczność większej dywersyfikacji obsługi (jej personalizacji), poszerzenie i dopasowanie oferty do różnych potrzeb i oczekiwań środowiska lokalnego, wyprzedzanie oczekiwań przedsiębiorców (co nie wydaje się niemożliwym do realizacji z uwagi na np. stale rosnące możliwości techniczne banku spółdzielczego). Ten nowo zdefiniowany wachlarz możliwości banku spółdzielczego winien uwzględnić głównie dotychczasowe źródła siły banku jakim są; lokalny przedsiębiorca (MMiŚP, w tym przedsiębiorca „rolniczy”), usytuowanie w lokalnym środowisku (jego niepowtarzalność - specyfika) oraz możliwości i potrzeby rozwojowe wynikające z tego położenia.

W świetle analiz - dotychczasowego wyводу, można stwierdzić, że dotychczasowe relacje MMiŚP oraz banków spółdzielczych, jako relatywnie „luźne”, nie wykorzystują w pełni swojego (wzajemnego) potencjału. Uzasadnione wydaje się być tym samym poszukiwanie prób wspólnego rozwoju – w oparciu o głębsze wzajemne relacje.

⁴²⁹ Co potwierdzają m.in. badania sektora MMiŚP, w tym, np. Raport INDICATOR, *Małe i średnie firmy o usługach bankowych*, /w/ J. Garlicki, W. Terlikowski, *Co decyduje o wyborze banku*, MF BANK, kwiecień 2015, s. 82-83

⁴³⁰ tamże

⁴³¹ W dniu 3 marca 2016 r. ogólnopolski dziennik specjalistyczny „Parkiet” (poświęcony gospodarce, giełdzie papierów wartościowych i rynkowi kapitałowemu), opublikował główne wnioski z badania „Polacy o instytucjach i produktach finansowych” ośrodka dialogu i analiz Thinktank, z których wynika, że największym zaufaniem wśród Polaków (w badanym okresie) cieszyły się banki spółdzielcze.

ROZDZIAŁ 5.

PRÓBA IDENTYFIKACJI PRZESŁANEK WDROŻENIA MODELU WALUTY LOKALNEJ DLA MAŁYCH BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH

W oparciu o badania literaturowe stwierdzić można, że w różnych krajach spotyka się rozwiązania wykorzystujące waluty lokalne jako narzędzia wspierające wzajemne relacje podmiotów gospodarczych.⁴³² Ponadto, że zostały one zweryfikowane, głównie poprzez ich zastosowanie w różnych środowiskach, różnym otoczeniu społeczno-gospodarczym, czy np. wieloletnich okresach funkcjonowania. Stąd zasadną i wartą uwagi wydaje się koncepcja, w oparciu, o którą można by wesprzeć rozwój zarówno polskiej przedsiębiorczości lokalnej (szczególnie zaś mikro, małych i średnich firm), jak i (można założyć) niezbędnej do obsługi tego rozwiązania spółdzielni – tu: banku spółdzielczego.

Dominujący obecnie w polskiej bankowości spółdzielczej model biznesowy, ma swoje oparcie głównie w obowiązujących regulacjach prawnych.⁴³³ To z zapisów Ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających... wynika ich przedmiotowy, podmiotowy i terytorialny zakres działalności, warunkujący prowadzenie spółdzielczego biznesu bankowego.

To głównie zapis art. 6 ww. ustawy, precyzuje (ogranicza) zakres czynności bankowych (oraz innych czynności), które banki spółdzielcze mogą wykonywać.⁴³⁴ Faktycznie oznacza to wprost, że banki te, nie są traktowane na równi (w ww. zakresie) z bankami komercyjnymi. Regulacje te, mają tym samym zasadniczy wpływ na kształt i wielkość niektórych pozycji (bilansowych) oraz strukturę bilansową banków spółdzielczych.⁴³⁵

Ma to swoje pozytywy, gdyż zmniejsza się ilość ryzyk związanych z tymi różnymi czynnościami bankowymi (nie występującymi w bankach spółdzielczych), jak np. prowadzeniem instrumentów inwestycyjnych lub tp. Należy jednak podkreślić, że rozważane ograniczenia zakresu czynności bankowych (zakreślonych dla banków spółdzielczych), tworzą ich znaczącą (systemową) barierę rozwojową, m.in. poprzez „zubożenie” oferty

⁴³² Szczegółowe analizy zawiera Rozdział 2.

⁴³³ Problematykę uwarunkowań regulujących kwestie prawne polskiej bankowości spółdzielczej omówiono w Rozdziale 3. Tu mowa, o - *Ustawie o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się...* wyd. cyt.

⁴³⁴ Określono także szeroki katalog czynności, które możliwe są do wykonywania jedynie za zgodą banku zrzeszającego. Należy podkreślić, że banki spółdzielcze mogą także wykonywać część czynności w imieniu i na rzecz banku zrzeszającego.

⁴³⁵ W bankach spółdzielczych dominują depozyty i kredyty, w zasadzie niewielkie znaczenie mają, np. instrumenty kapitałowe itp. Szczegółowo kwestie te zostały omówione w Rozdziale 3, pkt. 3.2 (np. tabela 18)

możliwych do prowadzenia (często oczekiwanych) usług.⁴³⁶ Jak wynika z obserwacji i analiz, problem tej szerszej palety usług (w tym artykułowanych już - doradztwa, różnego rodzaju wsparcia itd.), świadczonych dla klientów, jest jedną z decydujących barier w dalszym rozwoju tego sektora bankowego. Poza ww. (zasygnalizowanym) ograniczeniem zakresu czynności wykonywanych przez banki spółdzielcze, kolejnym ograniczeniem biznesowym jest zakres podmiotowy działania tych banków.

Przyjmuje się, że intencją ustawodawcy (przy określaniu zakresu czynności bankowych) była, m. in. chęć ograniczenia ryzyka kredytowego. Stąd też, bank spółdzielczy udzielając kredytów, pożyczek (i innych czynności w ramach ww.), może czynić to wyłącznie z osobami z terenu swojego działania.⁴³⁷ Sprawia to, że klientami są osoby z lokalnej społeczności – bezpośredniego otoczenia banku. Przyjmuje się, że tym samym osoby te, znane są (winne być) zarówno tej społeczności, jak i pracownikom banku (zazwyczaj zamieszkującym pośród tej społeczności). Jak to dowodzą liczne dane, ogranicza to znacząco ryzyko kredytowe i wzmacnia lokalny charakter banków spółdzielczych. Jednakże z racji tego, że banki spółdzielcze w znacznej mierze działają na terenach wsi i małych miast, mając ograniczony zakres czynności bankowych, ograniczają tym samym swoją obsługę do mniejszych podmiotów gospodarczych.⁴³⁸

Analizując dane teleadresowe banków spółdzielczych,⁴³⁹ należy podkreślić, że banki te są obecne na terenie całego kraju. Analizy te wykazują także, że z racji wielkości posiadanych kapitałów własnych,⁴⁴⁰ około 3/4 banków może prowadzić działalność na terenie całego województwa (w którym ma swoją siedzibę), zaś około 1/5 na terenie całego kraju, czyli z racji „ograniczeń terytorialnych kraju” banki spółdzielcze prowadzą działalność obok siebie

⁴³⁶ Należy zaznaczyć, iż nie wszystkie banki spółdzielcze mają możliwości kapitałowo-techniczne i kadrowe do prowadzenia czynności bankowych, podobnych do prowadzonych przez banki komercyjne. Jak jednak można przyjąć, kwestie te byłyby do rozwiązania, np. poprzez różnego rodzaju wzajemne wsparcie - porozumienie, zarówno pomiędzy bankami spółdzielczymi jak i bankami spółdzielczymi i bankiem zrzeszającym. Warunkiem zasadniczym (co potwierdzają obserwacje bezpośrednie autora) jest chęć współpracy spółdzielców - bankowców.

⁴³⁷ Chodzi tu precyzyjnie – o osoby fizyczne zamieszkujące lub osoby fizyczne i prawne prowadzące działalność gospodarczą na terenie działalności banku, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej (a posiadające zdolność prawną) mającymi siedzibę lub swoje jednostki organizacyjne na terenie działania banku spółdzielczego

⁴³⁸ Bank „nie rośnie” wraz z przedsiębiorstwem, które rozwijając się poza obszar działania banku, niejako „wychodzi” z banku. Ponadto, analiza zarówno udzielonych kredytów (w małych bankach dominują rolnicy i gospodarstwa domowe), jak i pozyskanych depozytów (zdecydowana dominacja gospodarstw domowych) wskazuje, że rozważany dotychczasowy zakres czynnościowy i podmiotowy, jest czynnikiem utrudniającym rozwój banku spółdzielczego – w szczególności małego.

⁴³⁹ Zob. <http://www.bankbps.pl/o-grupie-bps>; https://www.sgb.pl/banki_spoldzielcze_wykaz [02.05.2016 r.]

⁴⁴⁰ Zob. wielkość posiadanych kapitałów własnych a teren działania, /w/ art. 5, *Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych...*, wyd. cyt.

– często na tym samym terenie.⁴⁴¹ Interpretować to można, iż pomimo chęci ustawodawcy (jak można domniemywać) co do uregulowania zakresu terytorialnego działania banków spółdzielczych, dopuścił (spowodował?) wzajemną konkurencją banków spółdzielczych pomiędzy sobą - groźną, bo sprzeczną z ideą spółdzielczości.⁴⁴²

Model bankowości spółdzielczej w „klasycznej” formule (pozyskiwanie depozytów – udzielanie kredytów – wsparcie członków i lokalnej społeczności)⁴⁴³ ukształtował się jeszcze w XIX w. i funkcjonuje (co do zasady) nadal, szczególnie w małych bankach spółdzielczych. Model ten (w większości przypadków), charakteryzuje się (deklarowaną) działalnością nastawioną nie na maksymalizację zysku, lecz wspieraniem rozwoju lokalnego.⁴⁴⁴ Co również jest podkreślane – oparty jest o wyłącznie polski kapitał oraz posiadający długą tradycję (spółdzielczości).⁴⁴⁵ Cechą charakterystyczną większości banków spółdzielczych jest oparcie biznesu bankowego na pozyskiwanie depozytów z rynku lokalnego oraz (częste) ich lokowanie w banku zrzeszającym.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Z analizy danych teleadresowych (wg stanu na koniec 2015 r.) wynika, że na terenie jednego powiatu działało około 10% banków, na terenie dwóch powiatów około 19% banków, trzech – około 26% banków, czterech powiatów (i więcej – łącznie) około 44% banków spółdzielczych

⁴⁴² G. Woźniewska, *Problemy konkurencyjności banku spółdzielczego*, /w/ A. Szelągowska, *Współczesna bankowość spółdzielcza*, Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa 2012, s. 123-137

⁴⁴³ zob. tabela 9

⁴⁴⁴ Jak to już podkreślano, w szczególności dotyczy to zazwyczaj wspierania lokalnego sportu, wydarzeń kulturalnych, oświatowych, edukacyjnych itp. Trudno dostrzec faktyczne wsparcie MMiSP oparte o idee, czy zasady spółdzielcze.

⁴⁴⁵ Jak wykazuje to praktyka, coraz częściej banki spółdzielcze starają się upodobnić do banków komercyjnych. Odchodząc od, np. kredytowania wyłącznie własnych członków, stają się bankami o uniwersalnym charakterze. Niektóre zmieniają swoje nazwy (trudne do skojarzenia z bankowością spółdzielczą) na naśladujące nazewnictwo banków komercyjnych. Domniemywać należy, że poszerzanie działalności poza (ściśle) wcześniejszy teren działania zrywa dotychczasowe więzi banku ze swoimi członkami. Znaczące wydają się być tu, również „zanikające” w społeczeństwie więzi lokalne, czy też brak rozumienia (regres?) idei i praktyk spółdzielczych w Polsce, zob. J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2016

W rozważaniach nad modelem banku spółdzielczego odpowiadającym współczesnym wyzwaniom należy podkreślić, m.in. model, którego cechami charakterystycznymi jest ...”zwiększanie bazy klientów i udziałowców banku spółdzielczego, poszerzanie funkcji banku spółdzielczego o nieegoistyczne doradztwo, zwiększanie atrakcyjności ekonomicznej usług poprzez uzależnienie podziału nadwyżki ekonomicznej od wartości obrotu z bankiem zgodnie z tradycyjną zasadą spółdzielczą, po wiązanie równowagi wolumenu kredytów i depozytów banku spółdzielczego na terenie jego działania z ulgami podatkowymi, profesjonalizację zarządu i nadzoru udziałowców, wreszcie konsolidację popytu na usługi finansowe społeczności lokalnej w banku spółdzielczym”... /za/ E. Kulińska-Sadłocha, J. Szambelańczyk, *Lokalne instytucje kredytowe w koncepcji zrównoważonego rozwoju Polski*, referat przedstawiony na IX Kongresie Ekonomistów Polskich, Warszawa listopad 2013, /w/ <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Kulińska%20Ewa,%20Szambelańczyk%20Jan/Kuklińska-Sadłocha%20Ewa,%20Szambelańczyk%20Jan%20%20LOKALNE%20INSTYTUCJE%20KREDYTOWE%20W%20%20KONCEPCJI%20ZRÓWNOWAŻONEGO%20ROZWOJU%20POLSKI.pdf> [03.03.2015 r.]

Należy również podkreślić, iż proponowana w niniejszej rozprawie koncepcja podziela ww. pogląd, równocześnie poszerzając go, o możliwe do wykorzystania wszelkie walory waluty lokalnej.

⁴⁴⁶ Należy mieć na uwadze, że w sektorze polskiej bankowości spółdzielczej występuje dwuszczeblowa struktura organizacyjna – banki spółdzielcze (mając możliwość wyboru i zmiany zrzeszenia) przystępują (w drodze umowy) do wybranego zrzeszenia (BPS lub SGB), którego (w chwili przystąpienia) stają się akcjonariuszem (z wszelkimi z tego tytułu prawami i obowiązkami). Banki zrzeszające sprawują szereg funkcji organizacyjno-rozliczeniowo-wspierających oraz kontrolnych i reprezentacyjnych wobec swoich banków członków. Zaliczyć

Przy występujących na rynku bardzo niskich stopach procentowych, problemach z niskim wzrostem gospodarczym oraz wysokich kosztach funkcjonowania banków, nie jest to działaniem wspierającym rozwój banku.

Banki spółdzielcze szczerą się posiadaniem zaufaniem,⁴⁴⁷ jednakże ta (deklarowana) formuła ...”nie dla zysku”... jak dowodzi praktyka, nie przyczynia się, w sposób widoczny, np. do wzrostu ilości klientów, czy członków banków spółdzielczych (charakterystyczny jest stały spadek ich ilości (!), tym samym (jak to już wykazano) model ten wskazuje na niezłomną potrzebę zmian, jako warunek dalszej działalności i rozwoju.⁴⁴⁸ Jak to już podkreślono, zazwyczaj pomija się dualizm banku spółdzielczego – skupiając się na biznesie bankowym (jego efektywności), ignoruje się fakt, iż jest to także spółdzielnia. Stąd (z idei i zasad spółdzielczych) pojawiać się zdaje szereg możliwości, wartych przybliżenia i weryfikacji.

Z kolei jednym z niezwykle istotnych czynników determinujących działalność i rozwój MMiŚP jest problem finansowania, w tym finansowania działalności bieżącej, utrzymywania płynności finansowej czy finansowania inwestycji rozwojowych.

Zachowywanie się banków (zwłaszcza komercyjnych) wobec MMiŚP warunkuje ogólny stan gospodarki w kraju, koniunktura gospodarcza w Europie i na świecie oraz inne zjawiska, np. polityczne. Decydująca jest też globalizacja. Jak potwierdzają to zwłaszcza ostatnie kryzysy gospodarcze i finansowe, banki uzależniają od ww. sytuacji, np. skalę, rodzaj i zakres akcji kredytowych dla MMiŚP. Sytuacja taka ma znaczący wpływ, m.in. na sposób funkcjonowania MMiŚP – ich działalność operacyjną, inwestycyjną itd. Dla podjęcia próby

do nich należy; prowadzenie działalności rozliczeniowej banków jw., wspieranie (i uzupełnianie) oferty banków zrzeszonych, kontrola i dyscyplinowanie banków spółdzielczych zrzeszenia (co do zgodności działania z obowiązującymi umowami i wszelkimi regulacjami, w tym do stosowania i/lub występowanie o stosowne sankcje m.in. do KNF), reprezentowania banków w relacjach zewnętrznych itd. Z kolei banki spółdzielcze jako właściciele banków zrzeszających winny prowadzić adekwatną politykę właścicielską. Jak z tego wynika, wzajemne relacje można uznać za „wzajemnie ostrożne”, wręcz „luźne powiązania” (co powodować mogło powstawanie sytuacji zarówno konfliktowych biznesowo, jak i konfliktowych „nadzorczo”).

Należy także podkreślić, iż pomimo tego, że np. banki będąc członkami jednego zrzeszenia, nie miały obowiązku wzajemnej współpracy, gwarancji czy odpowiedzialności solidarnej w przypadku jakichkolwiek problemów pojedynczego banku spółdzielczego. Każdy bank był „autonomiczny”. Dopiero pokryzysowe regulacje sektora bankowego wprowadzające, m.in. (wspominany już) IPS doprowadziły do powstania (w 2015 r. - w obu zrzeszeniach) systemów, które charakteryzują się głównie - prowadzeniem mechanizmów monitorujących ryzyka, czy też udzielaniem wzajemnych gwarancji swoim uczestnikom (poprzez system funduszy gwarancyjnych). Można powiedzieć, że następuje pełniejsza konsolidacja członków zrzeszeń.

⁴⁴⁷ zob. np. <https://bs.net.pl/wywiady/dyrektor-w-tns-polska-marcin-idzik-o-zaufaniu-do-bankow-spoldzielczych>; <https://zbp.pl/wydarzenia/archiwum/wydarzenia/2015/wrzesien/forum-liderow-bankow-spoldzielczych-2015>; http://www.bankbps.pl/data/assets/pdf_file/0009/256599/NR-2_2016.pdf; [30.03.2016 r.] THINKTANK, Polacy o instytucjach i produktach finansowych, Raport z badania ilościowego 2015, /w/ http://mttp.pl/pobieranie/Raport_badanie_finance_2.pdf [30.03.2016 r.]

⁴⁴⁸ Jak to wykazano w Rozdziale 3 obecny model biznesowy sektora spółdzielczego generuje ryzyko jego dalszego obniżania efektywności biznesowej.

rozwiązania ww. problemów, zasadnym wydaje się wykorzystanie praktyk i doświadczeń wykorzystywanych w różnych krajach europejskich.⁴⁴⁹

Tabela 34. Ocena występowania w otoczeniu MMiŚP i małych banków spółdzielczych, wybranych składowych uzasadniających potrzebę funkcjonowania waluty lokalnej

Niezbędne składowe uzasadniające potrzebę funkcjonowania waluty lokalnej	Charakterystyka cech i potrzeb MMiŚP oraz banku spółdzielczego
<i>Potrzeby społeczne</i>	
- współpraca	Konieczna dla funkcjonowania i rozwoju MMiŚP oraz banku spółdzielczego
- więzi	Niedoceniane i zanikające, lecz możliwe do wzmocnienia przy odczuwalnych - wymiernych korzyściach
- oparcie się o zasoby lokalne	Wynikające z działania (w znaczącej części przypadków) na tym samym terenie
<i>Potrzeby biznesowe</i>	
- wsparcie w prowadzeniu biznesu	Szczególne istotne dla MMiŚP (często oczekiwane od banku spółdzielczego)
- lojalność klientów	Niezwykłe istotna w prowadzeniu biznesu
- wzrost ilości klientów	Ważny dla wzrostu obrotów i zysków
- utrzymywanie płynności finansowej	Warunkujące trwanie każdego biznesu
- finansowanie działalności i rozwoju	Ważna rola banku spółdzielczego
<i>Potrzeby organizacyjne</i>	
- platforma integracji	Możliwości takie generuje waluta lokalna
- spółdzielnia	Niezbędna dla funkcjonowania waluty lokalnej – istniejący w otoczeniu MMiŚP bank spółdzielczy
- inicjator	Możliwa rola banku spółdzielczego
- operator - centrum finansowe	

Źródło: opracowanie własne

Analiza wybranych potrzeb i cech MMiŚP oraz banków spółdzielczych (głównie małych), wskazuje na występowanie składowych uzasadniających potrzebę funkcjonowania waluty lokalnej (tabela 34).

Na podstawie dotychczasowych rozważań, można przyjąć, że w ww. analizowanym otoczeniu gospodarczym występują zarówno potrzeby, jak i niezbędne składowe (m.in. oczekiwania - formalna organizacja), do zaadoptowania i wdrożenia proponowanego modelu.

⁴⁴⁹ Szczegółowe ich analizy zaprezentowano w Rozdziale 2.

W związku z powyższym, można przyjąć, że istnieje możliwość wykorzystania tego modelu w działającym polskim banku spółdzielczym, w obecnych realiach gospodarczych oraz w związku z koniecznością zmiany modelu funkcjonowania banku spółdzielczego.⁴⁵⁰ Model zakładający wspieranie rozwoju banku (w szczególności małego) oraz lokalnej gospodarki, w szczególności MMiSP.

Zasadnym wydaje się, oprócz położenia stałego nacisku na poprawę efektywności biznesowej (banku) w oparciu o dotychczasowe działania, rozważenie a następnie wdrożenie modelu mogącego wesprzeć rozwój banku spółdzielczego również na innych (proponowanych jw.) płaszczyznach.

Wyniki przeprowadzonych analiz można interpretować również, jako jeden ze sposobów na poprawę efektywności działania banków spółdzielczych, szczególnie tych o stosunkowo małych aktywach (np. ≤ 100 mln zł). Banki te działają głównie w środowisku, gdzie na ogół nie ma, np. przemysłu wspierającego rozwój regionu. Dawałoby to tym samym możliwości rozwoju w oparciu o posiadane zasoby, w szczególności potencjał „ludzki”, gdyż ten zasób – a zwłaszcza pomysły, inwencje i działania – przyjmuje się jako najcenniejszy.⁴⁵¹

Wykazane wcześniej doświadczenia, artykułują m.in., że analizowane rozwiązania pozwolą na wzrost liczby aktywnych uczestników tych praktyk.

Odnosząc to do potrzeb i możliwości pojawiających się w banku spółdzielczym, można przyjąć, że działania te „wymuszą”, np. wzrost liczby udziałowców banku – członków.⁴⁵² Biorąc pod uwagę funkcjonowanie w ramach proponowanego systemu, winno być co najmniej

⁴⁵⁰ Problemy i wyzwania polskich banków spółdzielczych, ze szczególnym podkreśleniem słabiej rozwijających się małych banków spółdzielczych, tym samym konieczność zmian omówiono w Rozdziale I

⁴⁵¹ *Raport – Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050*, PWC, MG, FOB, Warszawa 2014, s.26 i nast.; *Rzecz o dziedzictwie na wsi. Rady, Przykłady, Informacje*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2011, s. 8 i nast.; P. Szukalski, J. Wiktorowicz, A. Jawor-Joniewicz, J. Kornecki, *Działania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w krajach Unii Europejskiej – poziom mezo i mikro*, /w/ Kryńska E., Szukalski P. (red.), *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport końcowy*, Departament Analiz Ekonomicznych i Prognoz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013, s. 239 i nast.

⁴⁵² Zasadnym wydaje się wskazanie, iż w chwili obecnej w związku z obowiązującymi regulacjami prawnymi, tj. implementacją zapisów Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego I Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 176/1, art.484-488, /w/ [http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19971400939](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0575&from=EN; oraz uzupełniających je zapisów, art. 171 Prawa bankowego, Dz. U. 1997, nr 140, poz. 939... wyd. cyt. /w/ <a href=), [26.05.2016 r.] dotyczących udziałów członkowskich w bankach spółdzielczych, nowi członkowie spółdzielni (banku) nie są (będą) raczej mile postrzegani.

Na podstawie wcześniejszych regulacji pozyskane przez bank środki z tytułu wpłat udziałów członkowskich zasilały fundusz udziałowy, a następnie stanowiły składowe funduszy własnych banku, które umożliwiały bankowi wzrost skali działania. Można powiedzieć, że nowe ww. regulacje, znacząco utrudniają zainteresowanie członkostwem w banku spółdzielczym, m.in. nie są zaliczane do funduszy własnych banku, nie wpływają na działania banku w kierunku wzrostu liczby swoich członków, wręcz ograniczają (w tym względzie) rozwój spółdzielni bankowej.

ekonomicznie opłacalne dla wszystkich jego uczestników.⁴⁵³ Biznesowo opłacalne (z uwagi na np. wzrosty obrotów) dla (udziałowców) członków systemu, jak również (a w zasadzie szczególnie) dla banku spółdzielczego (choćby z możliwych wpływów np. z tytułu wpisowego, prowizji itp.). Tym samym winno nie tylko powiększyć liczbę uczestników, ale również zintegrować lokalną społeczność wokół lokalnego centrum biznesowego jakim stać się powinien bank spółdzielczy. O tym zaś mówią spółdzielcy bankowi od długiego czasu, co jednak (jak dotychczas) nie przekładało się na większe wymierne efekty.

5.1. Mechanizm i zasady funkcjonowania nowej koncepcji

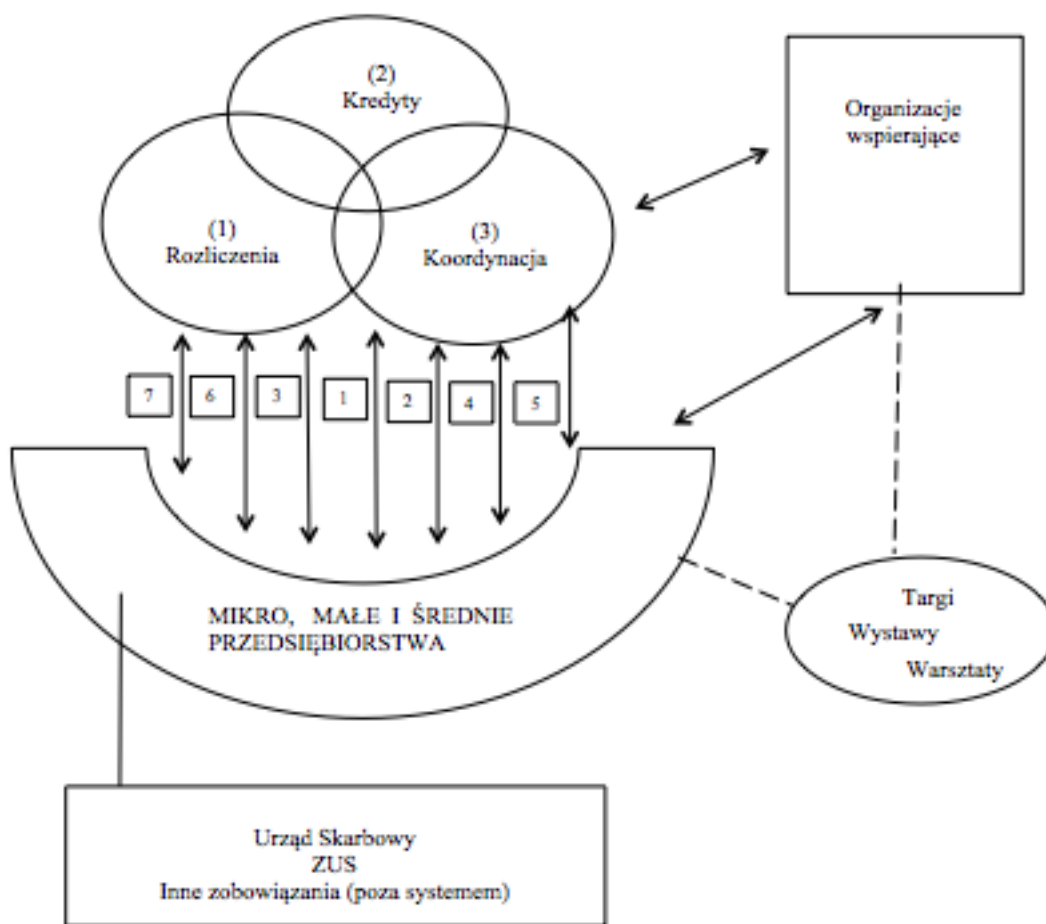
Przyjęto, iż mechanizm funkcjonowania koncepcji opartej na przedstawionym wcześniej narzędziu wsparcia budowy relacji – *walucie lokalnej*, powinien być prosty i dlatego zrozumiały dla każdego z uczestników.

Model ukierunkowany jest głównie na wzajemne transakcje (uczestników pomiędzy sobą) w oparciu o rozliczenia bezgotówkowe (z równoczesnym respektowaniem wszelkich regulacji obowiązującego prawa podatkowego – normalnymi płatnościami podatków w PLN). Uczestnicy tej koncepcji wykorzystując ją również jako narzędzie marketingowego działania oraz sieć powiązań dla bezgotówkowego zwiększania wzajemnych obrotów, sprzedaży, przez to mieć będą możliwość zwiększania zyskowności własnej działalności. Dalej zaś – możliwość rozwoju. Poszerzania działalności o nowe obszary itp. Bank dodatkowo publikując, np. w wersji elektronicznej, w tym aplikacjach mobilnych - katalogi informacyjne (prezentujące m.in. możliwości uczestników koncepcji CARBO), organizując np. w ramach spotkań grup członkowskich, warsztaty biznesowe, targi lokalne, spotkania tematyczne czy też organizując sieci sympatyków CARBO, wolontariuszy itp. wspiera rozwój sieci – CARBO.

Bank pobiera za prowadzenie tej obsługi opłaty, według - Tabeli opłat i prowizji. Wykorzystując sferę spółdzielczą, z niewielkim ryzykiem operacyjnym, poszerza możliwości swojej działalności. Przyjmując jako zasadę obsługę w koncepcji CARBO, tylko członków systemu - członków banku spółdzielczego. Przedsiębiorca chcąc wykorzystać możliwości sieci CARBO, musi zostać członkiem banku spółdzielczego – operatora (administratora) sieci CARBO.

⁴⁵³ Potwierdzają to, np. zaprezentowane w Rozdziale 2 ponad 80-letnie doświadczenia szwajcarskiego systemu WIR.

Proponowany mechanizm funkcjonowania koncepcji, uwzględniającej kolejność działań przedstawia Rysunek 9.

Rysunek 9. Mechanizm funkcjonowania koncepcji CARBO

Źródło: opracowanie własne

Obieg informacji oraz kolejność działań (według odpowiednich oznaczeń na rysunku 9), może wyglądać następująco ;

- [1] oferta kupna / sprzedaży wysłana z przedsiębiorstwa (zgłoszenie do systemu potrzeby)
- [2] odpowiedź kupna / sprzedaży (odpowiedź na zgłoszenie potrzeby)
- [3] transakcja kupna / sprzedaży (jej rozliczenie w systemie)
- [4] wniosek o kredyt (rozpoczęcie procedury kredytowej)⁴⁵⁴
- [5] umowa kredytowa (poprzedzona decyzją kredytową)
- [6] rozliczenie kredytu w zakupach / sprzedaży (bezgotówkowo w ramach systemu)
- [7] spłata kredytu poprzez sprzedaż / zakupy (w ramach systemu)

⁴⁵⁴ Oczywiście działania od [4] do [7] są „opcjonalne” – mogą ale nie muszą występować.

Jak to pokazano na schemacie, mechanizm funkcjonowania koncepcji tworzą trzy podstawowe składowe;

- (1) system księgowo - rozliczeniowy wszelkich wzajemnych transakcji,
- (2) system kredytowy oraz
- (3) system koordynujący oferty uczestników oraz ich zgłaszane potrzeby.

System księgowo – rozliczeniowy (1), funkcjonuje na zasadzie „biura rachunkowego”, rozliczającego wszystkie wzajemne płatności (bez rozliczeń z użyciem gotówki). System ten jest zamkniętym systemem wewnętrznym, służącym tylko jego uczestnikom. Oparty o obowiązujące regulacje prawne, w tym, np. ustawę o rachunkowości.⁴⁵⁵

Definiując cele przedmiotowego rozwiązania wskazano, iż oczekuje się, m.in. zwiększenia skali obrotów wzajemnych pomiędzy uczestnikami systemu. Zwiększenie obrotów prowadzi z reguły do (oczekiwanych) wzrostów zysków, niezbędnych dla rozwoju firm (celu strategicznego koncepcji).

Nawet w sytuacji, kiedy w firmie ma miejsce chwilowo mniejsza płynność lub występuje (krótkotrwały) brak gotówki, możliwym jest jej dalsze funkcjonowanie według zasad przedstawionych w proponowanym modelu. Byłoby to niezwykle utrudnione (czasem wręcz niemożliwe) przy aktualnie obowiązujących rozwiązaniach rynkowych.

Jak można wnioskować z doświadczeń obcych,⁴⁵⁶ dzięki stosowaniu analizowanego rozwiązania;

- poprawie ulegało wzajemne zaufanie przedsiębiorców do siebie,
- poprawie ulegała płynność finansowa w firmach oraz pojawiała się możliwość lepszego skupienia się przedsiębiorców na prowadzeniu firmy (odpadało wiele dotychczasowych problemów dotyczących finansów przedsiębiorstwa).

W sytuacji ewentualnego wystąpienia perturbacji na rynkach gospodarczych, w tym, np. problemów z pozyskaniem finansowania działalności bieżącej (według obecnych reguł finansowania działalności firm praktykowanych przez banki – zwłaszcza komercyjne), możliwym staje się przenoszenie większości swoich obrotów w oparciu o formułę CARBO. Stabilizuje to tym samym gospodarkę w otoczeniu banku, co także sprzyja funkcjonowaniu całości.

System kredytowy (2) służy również tylko uczestnikom tego systemu. Przy udzielaniu kredytów (o ile takie rozwiązanie zostanie przez interesariuszy przyjęte) stosowane będą (są)

⁴⁵⁵ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.

⁴⁵⁶ Co przedstawiono w zapisach Rozdziału 2.

wszelkie obowiązujące w tym zakresie regulacje i procedury bankowe, w tym co jest oczywiste, dotyczące zabezpieczania zwrotności kredytów.

Realizacja odbywa się poprzez zapisy na wydzielonych rachunkach – bezgotówkowo u uczestników systemu, którzy dostarczają kredytobiorcy towarów (usług) w ramach umowy (umów) sprzedaży towarów czy usług. Spłata kredytu następuje poprzez aktywność uczestnika w rozliczeniach (transakcjach) wewnątrz systemu.

System kredytowy (2) nie wprowadza żadnych modyfikacji w dotychczasowych praktykach banku w tym zakresie. W procesie kredytowania wykorzystywane winny być wszelkie doświadczenia banku – pracowników kredytowych, w szczególności wynikające z zakresu znajomości specyfiki rynku lokalnego i (często) bliższej bezpośredniej znajomości klientów. Zaś dostępna (szersza niż dotychczas) informacja o obrotach firm w systemie CARBO zmniejsza skalę ryzyka kredytowego klientów kredytowanych.

System koordynujący (3) działania marketingowe, służy jako platforma wymiany informacji oraz wzajemnego wspierania się uczestników systemu. Przy założeniu, że każdy uczestnik systemu jest klientem i każdy klient systemu jest jego uczestnikiem.

Ponadto system koordynujący wspierany jest przez tworzone lokalne organizacje, stowarzyszenia np. działające na zasadach wolontariatu czy też wykorzystujące serwisy społecznościowe⁴⁵⁷ dla organizacji wszelkiego rodzaju przedsięwzięć (akcje), targi, wystawy, szkolenia, warsztaty, miejsca kontaktowe itp. lobujące, promujące zarówno przedmiotową ideę jak i lokalną przedsiębiorczość.

Należy założyć, iż przyszłość bankowości, w tym bankowości spółdzielczej będzie nierozdzielnie związana z nowymi technologiami informatycznymi, przede wszystkim zaś z ich wykorzystywaniem do wszelkich możliwych relacji z klientami.⁴⁵⁸

Rozwiązania te są już dziś chętnie wykorzystywane przez klientów (szczególnie młodych), głównie np. ze względu na wygodę i prostotę przeprowadzania operacji bankowych.⁴⁵⁹

Technologie te służą także klientom, np. do wzajemnego informowania się o ofertach czy możliwościach banków. Tzw. socjal media (media społecznościowe), pod warunkiem

⁴⁵⁷ Są to grupy osób połączonych i zorganizowanych (przypominają niektóre modele sieci komputerowych) kładących nacisk nie na aspekty technologiczne a na relacje, np. wspólnota interesów, wymiana informacji ale również przyjaźń itd. Znaczenie ma głównie stały dostęp do własnego profilu oraz rozwijanie relacji z innymi użytkownikami serwisu.

⁴⁵⁸ Potwierdzają to badania europejskie (prezentowane m.in. w Raporcie – *Bank detaliczny przyszłości*), z których wynika ponadto, że klienci, którzy korzystają z bankowości internetowej i mobilnej są z reguły bardziej lojalni wobec banku. Klienci ci, są również bardziej dla banku dochodowi (niż nie korzystający z tych rozwiązań), gdyż zazwyczaj korzystają z większej ilości produktów bankowych... Zob. <http://www.bain.com/publications/articles/building-the-retail-bank-of-the-future.aspx> [20.07.2015 r.]

⁴⁵⁹ tamże

właściwego ich wykorzystania, mogą być pomocne do budowy zainteresowania i zaangażowania wspierania koncepcji waluty lokalnej.⁴⁶⁰ Wybór właściwych form aktywności uzależnić można od rozpoznania rodzajów tych mediów używanych w kontaktach przez naszych potencjalnych sympatyków koncepcji (z terenu działania banku). Obecnie praktykowane są zarówno Facebook,⁴⁶¹ Instagram,⁴⁶² Snapchat,⁴⁶³ Twitter,⁴⁶⁴ Goldenline,⁴⁶⁵ LinkedIn⁴⁶⁶ czy SlideShare.⁴⁶⁷

Możliwości jest więc wiele, a pozostają jeszcze do wykorzystania, np. kontakty z (czasem) charyzmatycznymi blogierami,⁴⁶⁸ którzy mając wielu swoich zwolenników, mogą zarówno wesprzeć, np. projekt czy kampanię marketingową, jak i zniweczyć wszelkie wysiłki jej organizatorów. Współpraca warta jest więc dokładnego przemyślenia.

Zasadnym ocenia się rozważenie zastosowania ww. rozwiązań (w sposób adekwatny do zamierzeń i terenu działania banku) dla zwiększenia skuteczności wsparcia oddziaływania na otoczenie (powodzenie funkcjonowania koncepcji).

Wszystkie te działania, są równocześnie wspierane przez bank w ramach wzmoczonego marketingu akcentującego, m.in. zalety spółdzielczej współpracy.

Model *waluty lokalnej* jako koncepcja wspierania budowy relacji pomiędzy bankiem spółdzielczym oraz mikro, małych i średnich firm w oparciu o przedmiotową walutę (komplementarną) CARBO winna bazować na nw. zasadach;

⁴⁶⁰ zob. Raport – Media społecznościowe 2015, /w/ <http://interaktywnie.com/biznes/artykuly/raporty-interaktywnie-com/raport-interaktywnie-com-media-spoecznościowe-2015-251419> [30.07.2015 r.]

⁴⁶¹ Facebook – serwis społecznościowy uruchomiony w 2004 r. na Uniwersytecie Harvarda. Służy zarejestrowanym użytkownikom głównie do tworzenia sieci, własnych grup kontaktów, dzielenia się informacjami czy zdjęciami. Według Wikipedii, w 2014 r. liczba użytkowników na całym świecie wynosiła około miliarda osób, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Facebook> [30.07.2015 r.]

⁴⁶² Instagram - fotograficzny serwis społecznościowy, który umożliwia użytkownikom edycję zdjęć i filmów, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Instagram> [30.07.2015 r.]

⁴⁶³ Snapchat - aplikacja mobilna (ang. *mobile software/mobile application* – ogólna nazwa dla oprogramowania działającego na urządzeniach przenośnych, takich jak telefony komórkowe, smartfony, palmtopy czy tablety, które pisane są przy użyciu różnych platform i języków programowania) dostępna na urządzenia z systemami operacyjnymi Android oraz iOS pozwalająca wysyłać filmy trwające maksymalnie 10 sekund, a także zdjęcia wraz z podpisem, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Snapchat> [30.07.2015 r.]

⁴⁶⁴ Twitter - serwis społecznościowy udostępniający usługę mikroblogowania. Zarejestrowany użytkownik może wysyłać i odczytywać tak zwane *tweety* (czyt. *tlity*). *Tweet* to krótka wiadomość tekstowa (maks. 140 znaków) wyświetlana na profilu autora wpisu oraz pokazywana użytkownikom, którzy obserwują dany profil, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Twitter> [30.07.2015 r.]

⁴⁶⁵ Goldenline - polski serwis społecznościowy, specjalizujący się w kontaktach zawodowo-biznesowych, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/GoldenLine> [30.07.2015 r.]

⁴⁶⁶ LinkedIn - międzynarodowy serwis społecznościowy, specjalizujący się w kontaktach zawodowo-biznesowych, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/LinkedIn> [30.07.2015 r.]

⁴⁶⁷ SlideShare - jest serwisem internetowym umożliwiającym dzielenie się prezentacjami multimedialnymi

⁴⁶⁸ Blog - (ang. *web log* – dziennik sieciowy), rodzaj strony internetowej zawierającej odrębne, zazwyczaj uporządkowane chronologicznie wpisy. Blogi umożliwiają zazwyczaj archiwizację oraz kategoryzację, a także komentowanie notatek przez czytelników danego bloga. Blogier = piszący, prowadzący blog, /za/ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Blog> [30.07.2015 r.]

- 1) Zasada modelu CARBO opiera się na tworzeniu i utrzymywaniu więzi – relacji (w oparciu o spółdzielcze idee i zasady) pomiędzy bankiem spółdzielczym, a wszelkimi podmiotami prowadzącymi działalność na jego terenie (banku) i poszczególnych podmiotów pomiędzy sobą. Dotyczy to w szczególności mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, wszystkich branż działających na lokalnym terenie – gmin (wsi) czy miast.
- 2) Wiąż rozumiana jako ścisła współpraca (kooperacja), przy zachowaniu pełnej autonomii wszystkich uczestników wykorzystujących w swoim działaniu – w ramach systemu (modelu) CARBO. Współdziałania (wszystkich) w celu wspólnego rozwoju, ale też rozwoju każdego (z osobna).
- 3) Rozumiane to jest również jako, optymalne wykorzystanie wywiązywania się banku spółdzielczego z funkcji tworzenia przejrzystego i przyjaznego systemu (spółdzielczego) wzajemnych rozliczeń pomiędzy wszystkimi uczestnikami systemu. Dlatego też
- 4) bank spółdzielczy winien być, stabilnym i innowacyjnym centrum finansowym ukierunkowanym na rozpoznawanie, wyprzedzanie i zaspokajanie potrzeb uczestników tego systemu (modelu CARBO).⁴⁶⁹
- 5) Zapewniając zrównoważony rozwój uczestników, bank zachowywać winien również (a może przede wszystkim) swoje bezpieczeństwo i stabilność.
- 6) Dla wszystkich uczestników systemu, bank spółdzielczy winien być zarówno bankiem pierwszego wyboru jak i „własnym” bankiem – członków banku.
- 7) Podstawę wyznawanych wartości stanowią, znane i akceptowane przez wszystkich uczestników systemu, idee i zasady spółdzielcze (oparte na obowiązującym w Polsce prawie spółdzielczym a także innych niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania waluty CARBO obowiązujących regulacjach w tym dotyczących sfery podatkowej, ustawy o rachunkowości itp.) oraz partnerskie, etyczne długoterminowe relacje.⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ Przyjmuje się, że jest to realne i relatywnie proste do prowadzenia, m.in. z uwzględnieniem zaprezentowanych rozwiązań mechanizmu funkcjonowania koncepcji (zawartych w pkt. 4.3.)

⁴⁷⁰ Chodzi tu zwłaszcza, o główne zasady spółdzielcze; dobrowolność, swobodę dostępu do spółdzielni (i systemu), równość wszystkich uczestników czy możliwość decydowania poprzez osobiste realizowanie uprawnień członkowskich, zob. J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w procesach zmian....*, wyd. cyt., s. 89

- 8) Ukierunkowanie wszelkiej działalności w oparciu o lokalny rynek, umożliwiający podejmowanie i/lub kontynuowanie szerokiej aktywności zawodowej, w tym także grup dotychczas marginalizowanych czy też wykluczonych społecznie, np. poprzez wspomniane wcześniej lokalne stowarzyszenia czy inne grupy wsparcia, np. z wykorzystaniem pozytywnych doświadczeń praktykowanych w różnych mediach społecznościowych. Ponadto strategia ta uznaje jako warunek niezbędny,
- 9) upowszechnianie i promowanie waluty CARBO (głównie) na terenach swojego oddziaływania, budowy jej korzystnego wizerunku w oczach wszystkich uczestników oraz szerokiego otoczenia. Stanowić to może przeciwwagę dla występującego (i często dominującego) biznesu o zasięgu globalnym.
- 10) Cechami podstawowymi, ale i niezbędnymi dla poprawności działania, winny być; wzajemna uczciwość, kompetencja, wiarygodność, społeczna odpowiedzialność oraz partnerstwo i wzajemne zaufanie.⁴⁷¹

Można stwierdzić, iż w obecnej rzeczywistości społecznej, ewentualna współpraca często uzależniona jest przez potencjalnych jej uczestników, od postrzeganych (przyszłych) korzyści. Stąd zasadnym jest, aby już w chwili prezentacji możliwości funkcjonowania koncepcji – modelu *waluty lokalnej*, mocno artykułowane były wszelkie korzyści takiej współpracy, przy równoczesnym podkreślaniu wszelkich niezbędnych – wymaganych cech i innych stawianych wymogów wszystkim uczestnikom systemu.

Wpierw, precyzyjne ich określenie, a następnie egzekwowanie, doprowadzić winno do skutecznej realizacji przedmiotowych zamierzeń.

⁴⁷¹ Warto ponownie podkreślić, iż cechy te nie zawsze występujące, możliwe są do praktykowania i egzekwowania, gdyż wymusi je funkcjonowanie waluty lokalnej. Nieakceptowane zachowania zostają eliminowane z rynku (otoczenia). Dowodzą tego przedmiotowe praktyki obce.

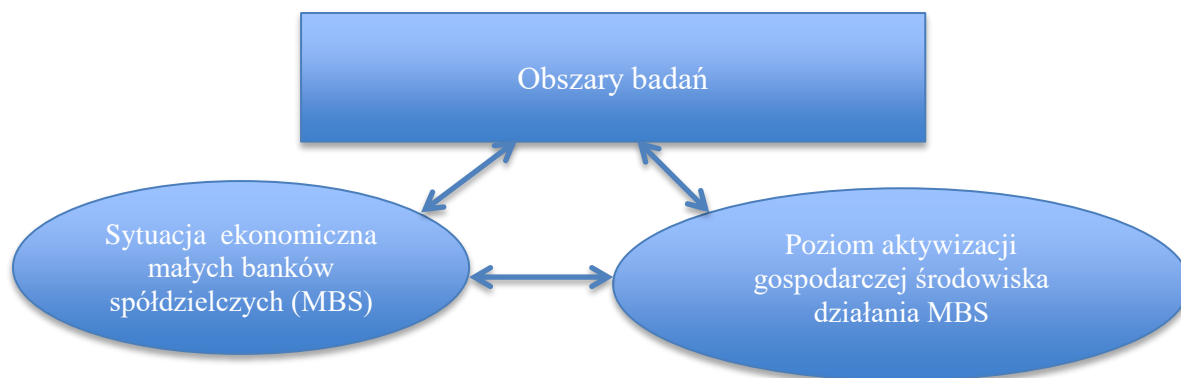
Ponadto można przyjąć, że praktykowana obecnie tzw. szara strefa (stanowiąca obecnie, zdaniem Związku Przedsiębiorców i Pracodawców do około 20% gospodarki, /za/ ZPP, *Szara strefa to nieuczciwa konkurencja*, Warszawa, kwiecień 2016 r.; www.zpp.net.pl/materialy/ [15.03.2016 r.]) ulegnie zmniejszeniu z uwagi, m.in. na korzyści wynikające z uczestnictwa w ww. systemie.

5.2. Założenia badawcze

Cel badań. W toku dotychczasowego wywodu wykazano, iż wprowadzenie modelu waluty lokalnej w relacjach bank spółdzielczy – MMiŚP, może tworzyć nowe możliwości rozwojowe. W tej sytuacji uzasadnione jest postawienie następującego pytania;

Czy małe banki spółdzielcze (niektóre) oraz MMiŚP (niektóre), mogą być zainteresowane wprowadzeniem systemu waluty lokalnej we wzajemnych relacjach?

Zdając sobie sprawę ze złożoności uwarunkowań uzyskania odpowiedzi w tym zakresie, można jednak założyć, że wśród około 560 polskich banków spółdzielczych największa skłonność do wprowadzania innowacji rozwojowych może występować wśród podmiotów najmniejszych (stanowiących około 44% ogółu). Dla nich obowiązujące uregulowania prawne, jak ograniczenia podmiotowe (zawężanie transakcji do określonej grupy klientów), przedmiotowe (katalog wykonywanych czynności) oraz terytorialne (ograniczony obszar działalności), mogą być istotną barierą rozwojową.⁴⁷² W związku z powyższym podjęto badania, których celem była identyfikacja przesłanek wdrożenia systemu waluty lokalnej. Badaniami objęto dwa obszary zagadnień (rysunek 10).

Rysunek 10. *Ogólny przedmiot badań*

Źródło: *opracowanie własne*

W szczególności badania miały na celu bieżącą charakterystykę:

- po pierwsze – sytuacji ekonomicznej małych banków spółdzielczych⁴⁷³ na podstawie wybranych parametrów działalności (suma bilansowa, wynik finansowy netto, wielkość zatrudnienia, liczba członków banku),

⁴⁷² Problematykę tą szeroko przeanalizowano w Rozdziale 3.

⁴⁷³ W badaniach jako mały bank spółdzielczy, przyjęto bank o sumie bilansowej do około 100 mln zł

- po drugie – określenie poziomu aktywizacji gospodarczej w środowiskach działalności tychże banków spółdzielczych (gmina/miasto, powiat, kilka powiatów).

Uzyskane wyniki badań, wzbogacone o przeprowadzone wywiady (z prezesami zarządów i/lub głównymi księgowymi przedmiotowych banków), powinny stworzyć podstawę do formułowania ogólnych spostrzeżeń i uwag dotyczących sprzyjających i ograniczających przesłanek wprowadzenia systemu waluty lokalnej.

Metoda badań. Dla realizacji założonych celów, przeprowadzono badania z wykorzystaniem dwóch podstawowych metod badawczych.

Pierwsza, badania empiryczne - metody sondażu diagnostycznego, zrealizowane techniką ankietową, z uzupełnieniem o przeprowadzone rozmowy - wywiady z prezesami zarządów i/lub głównymi księgowymi banków.

Druga, krytyczna – sprowadza się do wnikliwego przeglądu i analizy danych GUS oraz literatury przedmiotu.

Jako narzędzie badawcze wykorzystano kwestionariusz ankietowy własnej konstrukcji (stanowiący załącznik nr 6). Zawierał on zagadnienia dotyczące występowania w latach 2014 i 2015 następujących parametrów;

- wielkości sumy bilansowej,
- wielkości uzyskanego wyniku finansowego,
- wielkości zatrudnienia,
- liczby członków banku oraz
- wskazania głównego terenu działania banku.

Zakres pytań (parametrów) uwarunkowany był, postrzegany ograniczeniami – ogromem codziennych zajęć pracowników księgowości banków spółdzielczych, w tym licznych form sprawozdawczości, zestawień, konieczności zbierania i przetwarzania danych, ich raportowania, itd. Stąd (jak przyjęto) kolejne obciążenia pracą (szczególnie przez osobę nie związaną z bankiem, czy nadzorcą, itp.) mogłyby być przyczyną braku odpowiedzi...⁴⁷⁴

Listę małych banków spółdzielczych – najmniejszych banków tego sektora, ustalono w drodze konsultacji ze zrzeszeniami BPS i SGB. Następnie dokonano ich lokalizacji teleadresowej. Po czym, przeprowadzono wywiad - rozmowę telefoniczną (z prezesem zarządu lub głównym księgowym banku) wprowadzającą do problematyki badania oraz

⁴⁷⁴ Przedmiotowe obawy zdają się być uzasadnione. Bowiem chyba tylko nadmiarem obowiązków należy tłumaczyć fakt, iż z wysłanych 71 kwestionariuszy ankietowych do najmniejszych banków spółdzielczych, zwrotne odpowiedzi uzyskano z 32 z nich (2 banki spółdzielcze poinformowały o ich rozpoczętym procesie łączeniowym z Krakowskim Bankiem Spółdzielczym, uzasadniającym tym brak informacji).

prośbą o przekazanie danych (przy podkreślaniu - niezwiększania dotychczasowych obowiązków). Następnie wysłano do tych banków kwestionariusz ankietowy.

Równocześnie, dokonano wnikliwego przeglądu danych i analizy ilości MMiŚP, funkcjonujących w bezpośrednim otoczeniu lokalnego banku (z wyłączeniem ilości osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne), w oparciu o dane z opracowań Głównego Urzędu Statystycznego, według stanu na dzień 31 marca 2016 r.⁴⁷⁵ Po czym zestawiono uzyskane wyniki badań na temat zakresu działalności banków oraz ilości MMiŚP w ich obszarze działania w układzie tabelarycznym (załącznik nr 7 – łącznie 8 stron).

Z kolei materiały dotyczące uwarunkowań prawnych, w tym dopuszczalność adaptacji koncepcji oraz kwestie wymogów organizacyjnych niezbędnych dla właściwego działania uzyskano na podstawie ww. metody krytycznej – analizy literatury przedmiotu.

Zakres badań. Badaniami objęto najmniejsze polskie banki spółdzielcze zrzeszone zarówno w Banku Polskiej Spółdzielczości SA, jak i Spółdzielczej Grupy Bankowej SA. Przeprowadzono je w oparciu o uzyskane dane z 32 banków spółdzielczych w Polsce. Dane udostępniły banki spółdzielcze z 10 województw; lubelskiego (6), łódzkiego (1), małopolskiego (1), mazowieckiego (2), podkarpackiego (3), podlaskiego (3), śląskiego (8), świętokrzyskiego (2), warmińsko-mazurskiego (1), wielkopolskiego (5).⁴⁷⁶ Rozmieszczenie przestrzenne badanych banków prezentuje rysunek 11.

Problematyka ww. wywiadów obejmowała głównie;

- 1) postrzeganie (przez rozmówców) dalszego funkcjonowania „swoich” banków w obliczu nakazów regulacyjnych i kosztów z tym związanych, w tym podejścia do dalszego autonomicznego trwania,
- 2) postrzegania wartości i zasad spółdzielczych w otoczeniu, występujących w społeczności lokalnej więzi,
- 3) obszarów podejmowanych prób poszukiwań rozwoju banku.

⁴⁷⁵ zob. <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁴⁷⁶ Bez wątpienia, na wykazany zakres badań miały wpływ liczne ograniczenia i trudności badawcze, w tym zwłaszcza wskazana już ilość otrzymanych (zwróconych kwestionariuszy) odpowiedzi. Uzyskano dane dotyczące 25 najmniejszych banków spółdzielczych zrzeszenia BPS SA (trzeba podkreślić, że banki tego zrzeszenia stanowią niemal dwie trzecie całego sektora polskich banków spółdzielczych) oraz 7 banków zrzeszenia SBG SA. Ograniczenia dotyczące dwuletniego okresu badań, nakazują pewną ostrożność, co do rezultatów analiz odnoszących się do ścisłego związku pomiędzy osiąganymi (w tym czasie) parametrami banków badanych, a ich potencjałem rozwojowym.

- × siedziby banków spółdzielczych zrzeszonych w SGB SA
- siedziby banków spółdzielczych zrzeszonych w BPS SA

Rysunek 11. *Rozmieszczenie przestrzenne badanych banków spółdzielczych*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych adresowych banków

Z punktu widzenia ilościowego (jak dowodzi to *Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych – Załącznik 7*), ww. badaniami objęto faktycznie niemal jedną trzecią wszystkich banków spółdzielczych (według stanu na 31.12.2014 r.) o aktywach mniejszych niż 50 mln zł.

Dla określenia ilości MMiŚP prowadzących swoją działalność w bezpośrednim otoczeniu badanych banków, czyli funkcjonujących na tym samym terenie co mały bank spółdzielczy, przeprowadzono analizy zasobów Głównego Urzędu Statystycznego, obejmujących ich aktualne dane.

5.3. Wybrane parametry działalności badanych banków

Suma bilansowa. W przeprowadzonych badaniach, wielkość banków mierzono wartością ich sumy bilansowej na dzień 31 grudnia roku 2014 i 2015. Gdyż poziom – wartość sumy bilansowej jest jedną z wielkości obrazującej poziom rozwoju – ekspansji banków.⁴⁷⁷ Często, np. w sprawozdawczości używane jest (jako tożsame z pojęciem wielkości sumy bilansowej) pojęcie – wielkość aktywów. Gdy mowa o aktywach, rozumie się przez to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych.

Zgodnie z przyjętym założeniem, zasadniczo skupiono się na bankach o wartości aktywów do około 100 mln zł. Tabela 35 prezentuje badane banki spółdzielcze według wielkości aktywów (sumy bilansowej).

Tabela 35. *Badane banki spółdzielcze według wielkości aktywów (na 31 grudnia)*

Wyszczególnienie	Poziom aktywów				
	a<25	25≤a<50	50≤a<75	75≤a<100	a≥100
Σ bilansowa a[mln zł]					
Liczba banków w 2014 r.	5	21	1	3	2
Liczba banków w 2015 r.	4	22	1	2	3
Zmiany (2014 – 2015)	-1	+1	0	-1	+1

Źródło: opracowanie własne

Wśród 32 badanych banków spółdzielczych wyraźnie przeważają podmioty o relatywnie niskiej sumie bilansowej. W analizowanym okresie było ich 26 (o aktywach mniejszych od 50 mln zł), tj. 81,3% ogółem. Można stwierdzić, że w latach 2014-2015 nie zanotowano istotnych zmian poziomu aktywów małych banków.

⁴⁷⁷ Bilans - dwustronne zestawienie wartości zasobów majątkowych, czyli aktywów oraz ich źródeł finansowania czyli pasywów, sporządzone w ujęciu wartościowym na określony dzień i w określonej formie. Suma bilansowa rozumiana jest więc jako, suma wartości ww. zasobów na określony dzień. Zgodnie z zapisem art. 3 ust.1 pkt 12 *Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości ...*wyd. cyt.

Na koniec roku 2014 najmniejszą sumę bilansową (pośród badanych banków) wykazywał Bank Spółdzielczy w Konstantynowie, pow. bialski, woj. lubelskie. Wynosiła ona 19,4 mln zł. Jej wielkość w 2015 roku zmalała do wysokości 19,0 mln zł. Z kolei bankiem o największej sumie bilansowej badanej próby był Bank Spółdzielczy w Nowym Tomysłu, pow. nowotomyski, woj. wielkopolskie. Prezentował na koniec 2014 roku sumę bilansową o wysokości 129,5 mln zł, która na koniec 2015 jeszcze wzrosła i wynosiła 144 mln zł. Była ona około 7,5 razy wyższa niż najmniejszego banku jw.

Analizowany potencjał ekonomiczny wyrażony w wielkościach ww. sum bilansowych wskazuje na relatywnie niskie oraz prawdopodobnie wolne tempo przyszłego rozwoju tych banków, w oparciu o dotychczasowe praktyki. Ponadto przyszły rozwój uzależniony być może od wielu wykazanych wcześniej determinant.⁴⁷⁸

Wynik finansowy netto. Kolejnym analizowanym parametrem banków, była wielkość uzyskanego wyniku finansowego netto za lata 2014 i 2015. Parametr ten, wskazuje na umiejętność osiągnięcia (w okresie sprawozdawczym) korzyści ekonomicznych doprowadzających, m.in. do wzrostu kapitału własnego, a tym samym możliwości dalszego funkcjonowania i rozwoju banku. Można także przyjąć, że określać może wielkość ewentualnego bufora – poziomu możliwej absorpcji kosztów wdrożenia nowych rozwiązań, w tym, np. kosztów wdrożenia systemu waluty lokalnej.⁴⁷⁹

W rozmowie poprzedzającej badania, rozmówcy osiągnięte wyniki za rok 2015, komentowali zazwyczaj koniecznością wpłat do Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, głównie z tytułu pokrycia kosztów upadłości SK Banku.

W badanej próbie - za 2014 rok, 25 banków wykazało większy wynik finansowy netto niż osiągnięty w 2015 roku. Z kolei 7 banków w roku 2015 osiągnęło lepszy wynik finansowy niż w roku poprzednim. Co wskazuje na różne przyczyny mające znaczący wpływ na osiągnięte wyniki finansowe. Nie tylko te wymienione we wcześniejszych komentarzach.

Na podkreślenie zasługuje uwaga, iż banki o zbliżonych kwotowo sumach bilansowych osiągają znacząco różne wyniki finansowe. Różnice te są kilku (a w skrajnych przypadkach) kilkunastokrotne (załącznik 7). Co można interpretować zarówno jako różnie wykorzystywany potencjał otoczenia banku, jak i na występujące zróżnicowanie w aktywności biznesowej banków spółdzielczych.

⁴⁷⁸ Problematykę tą szeroko zaprezentowano w treści rozdziału 3.

⁴⁷⁹ Po uwzględnieniu wszelkich regulacji prawnych, np. wynikających z ustawy Prawo spółdzielcze, a dotyczących m.in. zasad podziału wyniku finansowego spółdzielni.

Tabela 36 prezentuje badane banki spółdzielcze według wielkości osiągniętego wyniku finansowego netto (szczegóły zawiera załącznik 7).

Tabela 36. *Badane banki spółdzielcze według wielkości osiągniętego wyniku finansowego netto (za rok 2014 i 2015)*

Wyszczególnienie	Poziom wyniku finansowego netto				
	Wfn<50	50≤Wfn<100	100≤Wfn<300	300≤Wfn<500	Wfn≥500
Wynik finansowy netto Wfn [tys. zł]					
Liczba banków w 2014 r.	2	0	13	9	8
Liczba banków w 2015 r.	4	2	14	6	5
Zmiany (2014 – 2015)	-2	+2	-1	+3	+3

Źródło: opracowanie własne

Jak można zauważyć w analizowanej próbie przeważają banki osiągające za rok 2014 wyniki finansowe netto powyżej 300 tys. zł – około 53% próby badawczej. Około 41% banków wykazało te wyniki w przedziale pomiędzy 100 a 300 tys. zł. W dwóch badanych bankach zauważyć można istotne problemy z osiąganiem wyniku finansowego.

Najmniejszy wynik finansowy netto za rok 2014 wykazał Bank Spółdzielczy we Wręcycy Wielkiej, pow. kłobucki, woj. śląskie – wynosił on 35 tys. zł. Za rok 2015 jeszcze zmalał do wysokości 25 tys. zł. Największy wynik zaprezentował Bank Spółdzielczy w Lipce, pow. złotowski, woj. wielkopolskie w kwocie 913,7 tys. zł za rok 2014. Za rok 2015 bank ten poprawił jeszcze ten wynik, informując o 1.039,0 tys. zł wyniku finansowym netto.

Osiągane wyniki finansowe netto zdają się wskazywać (przynajmniej w większości przypadków), na istniejącą możliwość przeznaczenia ich, na (ewentualne) pokrycie kosztów wdrożenia nowych rozwiązań prorozwojowych.⁴⁸⁰

⁴⁸⁰ Trudno zakładać, że w sytuacji wystąpienia braku możliwości finansowania wdrożenia nowych rozwiązań poprawiających możliwości rozwojowe najmniejszych polskich banków spółdzielczych, nie znajdzie się wola polityczna ich wsparcia. Wskazywać może na to propagowanie przez rząd patriotyzmu gospodarczego, wyłącznie polski kapitał tych banków, jak i ukierunkowanie gospodarki na szeroko rozumianą innowacyjność.

Wielkość zatrudnienia. Cechą charakterystyczną – potwierdzoną w badaniach, jest ścisła zależność pomiędzy wielkością sumy bilansowej a liczbą zatrudnionych pracowników banku spółdzielczego. Co także charakterystyczne, w badanych okresach miała miejsce zarówno redukcja etatów, jak i ich zwiększanie. Przy czym stwierdzić można zarówno fakt, zwiększania zatrudnienia przy wzroście sumy bilansowej oraz wyniku finansowego netto, jak i zwiększenia zatrudnienia pomimo spadku wyniku finansowego netto (co być może wiązać się, np. z sytuacją poniesienia nakładów inwestycyjnych przez bank i zamierzeniami rozwojowymi).

Różna wielkość zatrudnienia (przy porównywalnych sumach bilansowych) zdaje się wskazywać na różną ilość placówek analizowanych banków. Wykazuje to prawdopodobnie różną aktywność biznesową banku w otaczającym obszarze działania.

Tabela 37 prezentuje badane banki spółdzielcze według wielkości zatrudnienia.

Tabela 37. *Badane banki spółdzielcze według wielkości zatrudnienia (na 31 grudnia)*

Wyszczególnienie	Poziom zatrudnienia				
	Wz<10	10≤Wz<20	20≤Wz<30	30≤Wz<40	Wz≥40
Wielkość zatrudnienia Wz [osoby]					
Liczba banków w 2014 r.	4	15	8	5	0
Liczba banków w 2015 r.	3	16	9	3	1
Zmiany (2014 – 2015)	+1	-1	-1	+2	-1

Źródło: opracowanie własne

W zestawieniu uzyskanych wyników należy zauważyć, iż zasadniczo w małym banku spółdzielczym zatrudnionych jest od około 10 do około 30 osób (dotyczy to blisko 72% ww. banków). Przy czym w badanym zestawieniu, najmniejsze zatrudnienie to 8 osób (w Banku Spółdzielczym we Frampolu, pow. biłgorajski, woj. lubelskie), a najliczniejsze to 41 osób (Bank Spółdzielczy w Nowym Tomyślu, pow. nowotomyski, woj. wielkopolskie, tu: w jednym przypadku, przy sumie bilansowej w 2015 r. znacząco przekraczającej 100 mln zł).

Stąd uzasadnionym wydaje się wniosek, iż wprowadzenie nowego rozwiązania może spowodować zwiększenie zatrudnienia, co wiąże się ze wzrostem kosztów działania (chyba, że oparte zostanie o wolontariat oraz np. automatyczny system rozliczeń proponowany w ww. koncepcji CARBO), ale nastąpić winien też związany z tym wzrost dochodów banku.

Liczba członków banków. Należy mieć na uwadze, że bank spółdzielczy, czyli spółdzielnia, jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą.⁴⁸¹ Co także istotne, działalność ta prowadzona jest na zasadach rachunku ekonomicznego przy zapewnieniu korzyści członkom spółdzielni.⁴⁸²

Z drugiej strony – w interesie spółdzielni – banku spółdzielczego zasadnym wydawać się może zwiększanie liczby swoich członków. W szczególności wydawać może się to znaczące z punktu widzenia wzrostu funduszy własnych banku. Niemniej istotna wydaje się być (powinna) również siła oddziaływania banku spółdzielczego, poprzez swoich członków na środowisko – teren własnego działania. W tym kontekście, bardzo istotne wydają się także odwrotne relacje – oddziaływanie otoczenia banku na funkcjonowanie i rozwój tegoż banku, z wykorzystaniem siły własnych członków. Jak artykułowano to wcześniej relacje te winne być obustronnie korzystne.

Tabela 38 prezentuje badane banki spółdzielcze według liczby członków banku.

Tabela 38. *Badane banki spółdzielcze według liczby członków banku (stan na 31 grudnia)*

Wyszczególnienie	Poziom liczby członków banku				
	Lc<200	200≤Lc<500	500≤Lc<1000	1000≤Lc<2000	Lc≥2000
Liczba członków Lc [osoby fizyczne i prawne]					
Liczba banków * w 2014 r.	4	5	10	7	3
Liczba banków * w 2015 r.	4	5	13	7	3

Źródło: opracowanie własne

⁴⁸¹ zob. Art. 1 §1 Ustawy z dnia 16 września 1982 r. *Prawo spółdzielcze...* wyd. cyt.

⁴⁸² zob. Art. 67 ww. ustawy

* Uzyskano dane z 30 banków spółdzielczych

W całym sektorze banków spółdzielczych obserwowana jest (według danych prezentowanych w raportach UKNF co najmniej od roku 2012) stała tendencja zmniejszania się liczby członków tych banków.

Uzyskane w badaniach liczby członków banków spółdzielczych będących przedmiotem rozważań, wskazują na bardzo znaczne ich zróżnicowanie. Analiza stanu udziałowców banków wykazuje, że w 23 przypadkach miało miejsce zmniejszenie się ich liczby w ciągu dwóch ostatnich lat. W 3 badanych bankach nastąpiło zwiększenie ich liczby, zaś w 6, stan członków nie uległ zmianie. Przedmiotowe zróżnicowanie jest bardzo istotne. Najmniej członków (66) wykazuje Morąsko-Zalewski Bank Spółdzielczy w Morągu, pow. ostródzki, woj. warmińsko-mazurskie, który informuje, że prowadzi działalność na terenie kilku powiatów, największą liczbę swoich udziałowców podaje bank działający w zasadzie na terenie jednej gminy (Rusiec), który informuje o 4 042 członkach w 2015 r.⁴⁸³

Trudno wykazać zależność, pomiędzy parametrami banku i liczbą członków banku (zarówno pomiędzy wielkością sumy bilansowej i liczbą członków banku, wynikiem finansowym i liczbą członków banku, wielkością zatrudnienia i liczbą członków banku, czy zależnością głównego terenu działania banku i liczbą jego członków). Znaczący to, iż decydujące są nie ww., lecz inne czynniki. Zasadnym wydaje się wskazanie, np. na brak zainteresowania zarządzających bankami zwiększaniem liczby swoich udziałowców. Spowodowane może to być brakiem możliwości zaoferowania członkom banków (oraz potencjalnym członkom), m.in. oczekiwanych przez nich wymiernych korzyści z członkostwa w banku, postrzegany brak wpływu na działalność banku lub tp.

Badane banki na tle sektora - analiza porównawcza wybranych parametrów. Dla ściślejszego zobrazowania skali rozważań i porównania grupy badanych banków z bankami całego sektora spółdzielczego, zestawiono ich niektóre parametry (tabela 39).

Można stwierdzić (pomimo wręcz śladowych udziałów procentowych grupy badanej w całym sektorze spółdzielczym), że banki te cechuje pewna specyfika. Chociaż posiadają czasem znacznie różniące się między sobą parametry, np. efektywnościowe, to ich mała liczba (w odniesieniu do całego sektora) nie oznacza braku potrzeby i możliwości działania w swoim lokalnym otoczeniu. Są tam obecne od lat. Posiadają własną długoletnią historię. Niejako „wrosły” w lokalne społeczności, które wspierają na miarę swoich możliwości i jak się wydaje, powinny robić to nadal. Ale mogłyby to robić lepiej niż dotychczas.

⁴⁸³ Ten szczególnie przypadek zapewne wymaga dogłębnych dociekań. Jednakże zarówno z racji ograniczonych możliwości badawczych autora, jak i szeregu innych przyczyn, nie będzie tu przedmiotem szerszych analiz.

Tabela 39. *Badane banki na tle sektora banków spółdzielczych*

Wyszczególnienie	Rok 2014		Rok 2015		Dynamika 2015/2014 [%]		Udział w sektorze [%]	
	Badane banki	Sektor	Badane banki	Sektor	Badane banki	Sektor	2014	2015
Suma bilansowa [mld zł]	1,38	104,76	1,46	106,82	105,9	101,9	1,31	1,37
Wynik finansowy netto [mln zł]	11,96	756,0	9,14	535,4	76,48	70,82	1,58	1,71
Zatrudnienie [tys. osób]	0,602	34,4	0,599	34,0	99,50	98,69	1,75	1,76
Liczba członków * [tys. osób]	29,7	1 012,5	29,6	994,2	99,40	98,19	2,93	2,97

Źródło: opracowanie własne na podstawie uzyskanych danych z badań oraz danych z raportów KNF

W analizowanym okresie badawczym można zauważyć większą dynamikę wzrostu sumy bilansowej najmniejszych (badanych) banków, niż całego sektora (różnica ta wynosi 4 punkty procentowe). W czasie, kiedy cały sektor odnotowuje spadek wyniku finansowego o 29,18%, badane banki zmniejszyły (łącznie) swoje wyniki o 23,52%. Podobnie dynamika zatrudnienia w sektorze wynosiła 98,69%, z kolei w analizowanych bankach 99,50%. Z grupy badanych banków ubyło także relatywnie mniej członków, niż w całym sektorze.

Należy zauważyć, że obecne usytuowanie w „hierarchii sektora” wynika w większości przypadków z dotychczasowych możliwości tkwiących w ich zasobach. Bezsprzecznym wydaje się również stwierdzenie, że w wielu przypadkach za sukces można uznać fakt, iż obecnie jeszcze funkcjonują.

5.4. Poziom aktywizacji gospodarczej w środowiskach działalności badanych banków spółdzielczych

Zakres przestrzenny działalności badanych banków. Rozmieszczenie przestrzenne siedzib badanych banków wykazuje ich funkcjonowanie w zróżnicowanym otoczeniu

* Suma członków 30 banków

gospodarczym. Występują zarówno w regionach kraju postrzeganych jako wiodące gospodarczo, np. śląskim czy wielkopolskim, jak i innych, o mniejszym natężeniu przemysłu, w tym np. na tzw. ścianie wschodniej, kojarzonej zazwyczaj z (dotychczas) słabiej rozwiniętymi regionami (rozmieszczenie przestrzenne badanych banków prezentuje rysunek 11). Według analizowanych danych adresowych zrzeszeń BPS SA i SGB SA, w nieodległym sąsiedztwie ww. banków prowadzą swoją działalność także inne banki spółdzielcze, o znacząco większych sumach bilansowych.

W rejonach słabiej rozwiniętych gospodarczo można przyjąć, że ich sytuacja ekonomiczna uzależniona jest od miejsca usytuowania siedzib tych banków i związanej z tym specyfiki otoczenia, uwarunkowań geograficznych, w tym, np. dominującego niskotowarowego rolnictwa, ilości osób zamieszkujących, lub tp. Ponadto, dotychczasowa praktyka biznesowa banku, jak się wydaje (w większości badanych przypadków), wykorzystuje niemal optymalnie swoje możliwości. Stąd przy obecnym modelu funkcjonowania trudno o gwałtowną poprawę wszelkich ww. parametrów i spektakularny rozwój. Z kolei, w (będących przedmiotem badań) bankach prowadzących swoją aktywność w środowisku o dużym nasyceniu gospodarczym, ich sytuacja ekonomiczna zdaje się wskazywać na nierównomierne, czy też niepełne wykorzystanie możliwości zasobów własnych i otoczenia.

Przeprowadzone badania wskazują, iż najmniejsze banki wskazujące wyłącznie gminę jako teren swojego przestrzennego oddziaływania stanowiły około 31% próby badawczej (tabela 40).

Tabela 40. *Teren działania badanych banków (w latach 2014-2015)*

Główny teren działania	Gmina	Gmina i powiat	Powiat	Kilka powiatów
Ilość banków	10	10	6	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z badań

Główny obszar swojej działalności poza własną gminą (jako siedziba banku) dotyczy też gmin w sąsiedztwie, w tym powiatu (około 31% wskazań). Czasem – głównie z uwagi na usytuowanie, poszerzony jest o kilka powiatów. Wynika to (w większości przypadków)

z wielkości posiadanych kapitałów własnych i uregulowań ograniczających możliwości ich ekspansji. Przeprowadzone badania, sugerują tym samym, iż teren działania banku może być jednym z decydujących czynników jego rozwoju. Jednak nie wydaje się być on jedynie decydującym.⁴⁸⁴ Równie kluczowe, jak można wskazać, jest umiejętne dostrzeganie wszelkich możliwości biznesowych oraz ich wykorzystywanie, a zwłaszcza współpraca w oparciu o wszelkie występujące formy aktywności zawodowej w otaczającym środowisku.⁴⁸⁵ Dodatkowo istotne jest, większe zaangażowanie posiadanych zasobów własnych banków, w tym w szczególności zwiększenie inicjatywy ich pracowników.⁴⁸⁶

Liczebność MMiŚP. Dla zbadania nasycenia środowiska funkcjonowania banków spółdzielczych w podmioty gospodarcze (MMiŚP), przeprowadzono analizę ich aktualnej działalności, w oparciu o dane z raportów statystycznych GUS. Szczegółowe dane liczbowe ustaleń zawiera załącznik nr 7, zaś tabela 41 prezentuje liczebność MMiŚP w środowiskach działania badanych banków.

Analiza zebranych w trakcie badań danych pozwala na wysunięcie zasadniczego wniosku – badane banki posiadają bardzo dobre rozeznanie co do ilości (a zapewne też i rodzaju prowadzonej działalności) MMiŚP aktywnych na tym samym (co banki) terenie. Wskazuje na to wcześniej prezentowany główny obszar ich funkcjonowania biznesowego. W sytuacji małego nasycenia MMiŚP swojego bliskiego otoczenia, np. gminy, miasta (siedziby banku), kierują swoje zainteresowania zazwyczaj w dalszy obszar – powiatu, kilku powiatów. Jednakże połowa badanych banków skupia działalność na klientach z najbliższej okolicy banku. Często pomimo bardzo słabego jej nasycenia w MMiŚP. Wskazywać to może na skupieniu (ich) uwagi w zasadniczej części na obsłudze rolników (grupę pominiętą w niniejszych badaniach).

Oficjalne dane GUS⁴⁸⁷ wykazują systematycznie rosnącą liczbę MMiŚP. Sytuację gdzie ich powstawanie oraz funkcjonowanie w istotnym zakresie uwarunkowane jest

⁴⁸⁴ Na tym etapie rozważań celowo pomija się wszelkie (bezsprzecznie decydujące) regulacje prawne dotyczące funkcjonowania spółdzielczego sektora bankowości.

⁴⁸⁵ Zdają się tego dowodzić w szczególności osiągnięcia amerykańskich, a zwłaszcza kanadyjskich unii kredytowych. Zob. Załącznik 3. Unie kredytowe

⁴⁸⁶ Wynika to (w znacznej mierze) z długoletnich bezpośrednich obserwacji autora

⁴⁸⁷ Warto także mieć na uwadze relatywnie szeroko funkcjonującą, tzw. szarą strefę. Jak podaje w swoich raportach Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, szacunki wielkości szarej strefy w Polsce (w zależności od instytucji badającej) wahają się w granicach 10-23% gospodarki. Z podkreśleniem, iż ...”ludzie działają w szarej strefie nie dlatego, że są źli, tylko dlatego, że nie stać ich na działania legalne. Szara strefa to wybór ekonomiczny. Szarą strefę można wyeliminować jedynie narzędziami ekonomicznymi”... zob. <http://zpp.net.pl/aktualnosci/run,szara-strefa-w-polsce,page,1,article,1125.html>; <http://zpp.net.pl/files/manager/file-cc8cea00c02ffedefc886a44a3fe26c0.pdf> [17.05.2016 r.]

możliwościami finansowymi założycieli, można traktować ją jako szansę do zainteresowania walutą lokalną.

Tabela 41. *MMiŚP w środowiskach działania banków*

Teren działania banku	Liczba podmiotów aktywnych gospodarczo (f)						Banki razem
	f<200	200≤f<500	500≤f<1000	1000≤f<5000	5000≤f<10000	f >10 000	
Gmina	1	3	5	-	-	1	10
Gmina i powiat	-	-	-	3	7	-	10
Powiat	-	-	-	1	3	2	6
Kilka powiatów	-	-	-	1	2	3	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z badań

Wyniki badań wykazują różny poziom aktywizacji gospodarczej MMiŚP w środowiskach działalności badanych banków spółdzielczych. Od ledwo co przekraczających sto firm funkcjonujących w gminach regionów wschodnich – jak banki spółdzielcze w; Białopolu, Narwi, Wojsławicach czy Chłopicach, do kilku tysięcy MMiŚP w pozostałych. W dwu najliczniejszych środowiskach są ich jeszcze większe ilości. W otoczeniu Banku Spółdzielczego w Bytomiu jest około 15 tysięcy MMiŚP aktywnych w powiecie miejskim Bytom, zaś w sąsiedztwie Banku Spółdzielczego w Rybniku, jest ich około 13 tysięcy - w powiecie miejskim Rybnik. Zasadniczo na terenach powiatów są to zazwyczaj ilości około kilku tysięcy działających MMiŚP.

Liczba aktywnych podmiotów gospodarczych, w szczególności obejmujących powiaty jako teren działania badanych banków spółdzielczych, wskazuje na znaczny ich potencjał możliwy do zainteresowania ich ofertą. Należy rozumieć to jako istniejący, a dotychczas słabo wykorzystany obszar wzajemnej współpracy banku (szczególnie małego) i MMiŚP. Co przy zastosowaniu rozwiązań poprawiających funkcjonowanie i umożliwiających rozwój obu sektorów (banków spółdzielczych i MMiŚP) przynieść powinno ww. oczekiwane korzyści.

Zróżnicowanie oraz skupienie się na działalności lokalnej MMiŚP (co już podkreślono w rozdziale 4), a także funkcjonowanie w znacznej części w otoczeniu lokalnych banków spółdzielczych, można traktować jako szansę na zainteresowanie modelem waluty lokalnej.

Można też wnioskować, iż funkcjonowanie systemu waluty lokalnej przyczynić się może do znaczącego ożywienia gospodarczego środowiska działania, m.in. najmniejszych (obecnie) banków spółdzielczych. W tym, co nie jest bez znaczenia dla sfery gospodarczej i finansowej, poprzez bardzo prawdopodobne opuszczenie szarej strefy przez firmy dotychczas w niej działające.

5.5. Wnioski z wywiadów

Z punktu widzenia poznawczego, istotne treści dla osiągnięcia założonych celów badawczych, wniosły wywiady - rozmowy telefoniczne z zarządzającymi najmniejszymi bankami spółdzielczymi. W czasie tych wywiadów, uzyskano informacje, m.in. potwierdzające obawy rozmówców zarówno co do przyszłości małych banków, jak i rozwoju społeczności lokalnych z terenu ich działania (tabela 42).

Tabela 42. *Wnioski z wywiadów z prezesami zarządów i/lub głównymi księgowymi badanych banków spółdzielczych*

Postrzeganie (przez rozmówców) dalszego funkcjonowania „swoich” banków w obliczu nakazów regulacyjnych i związanych z tym kosztów
<p>Niemal we wszystkich rozmowach podkreślano nieadekwatność nakazów regulacyjnych (w szczególności tzw. pokryzysowych), w odniesieniu do wielkości i skali działania banków. Ponośzone koszty przedmiotowych regulacji, w znaczący sposób ograniczają (i tak relatywnie niskie) możliwości rozwojowe małego banku.</p> <p>W większości przypadków działania regulatora postrzegane były jako narzucanie bankom woli konsolidacji w sektorze spółdzielczym. Interpretowane to było, jako skuteczne (w nieodległym już czasie) pozbawienie banków dalszego autonomicznego trwania.</p> <p>Co szczególnie artykułowano – niezwykle istotne jest trwanie autonomiczne oraz bezpieczny rozwój. Stąd słusznym oceniano podejmowanie wszelkich prób wsparcia małych banków w samodzielnej działalności (zarówno systemowe, jak i lokalnych społeczności, organizacji społecznych czy innych zainteresowanych, w tym sygnalizowanych w przedmiotowym wywiadzie). Pozytywnie potraktowano także właściwość kierunku poszukiwania – wspólnym rozwoju banku i lokalnych MMiŚP. Dotyczyło to zwłaszcza posiadających wieloletnie doświadczenia pracy w bankowości spółdzielczej prezesów zarządów banków.⁴⁸⁸</p>

⁴⁸⁸ W czasie jednej z rozmów telefonicznych, pani prezes poinformowała o swoich ponad sześćdziesięciu latach pracy w bankowości spółdzielczej.

Postrzegania wartości i zasad spółdzielczych w otoczeniu oraz występujących więzi w społeczności lokalnej

We wszystkich rozmowach twierdzono, że zarówno główne wartości i zasady spółdzielcze są powszechnie mało znane. Stąd mało popularne. Stanem takim obarczono zaszczości historyczne. Jednakże w około 80% przypadkach artykułowano swoją aktywność na rzecz poprawy tej wiedzy. Głównie poprzez organizację lokalnych imprez kulturalno-sportowych czy opieki nad SKO.

Można było stwierdzić (niemal we wszystkich przypadkach) silne przywiązanie rozmówców do swojego terenu działania, do społeczności lokalnych i regionu.

Postrzegane są zarówno słabnące więzi społeczne jak i swoiste „mody” na wszelkie akcje wspierania, wolontariat itp. Nastawienie zarówno na konsumpcjonizm, pejoratywnie rozumianą rywalizację, jak i bezinteresowną pomoc czy chęć współpracy. Dotyczyło to każdego rodzaju środowiska. Bez wskazywania przewagi któregośkolwiek rodzaju zachowania.

Obszary podejmowanych prób (poszukiwań) rozwoju banku

Wyróżnić można trzy dominujące rodzaje zachowania się zarządzających w kwestiach dotyczących rozwoju banku;

- prowadzenie - wzmożenie wszelkich działań dla możliwie bezpiecznego zwiększania zarówno aktywów, jak i wyników finansowych, w tym głównie próby poszerzanie i uatrakcyjnianie oferty produktowej, z równoczesnymi działaniami dostosowawczymi do wymogów regulatora (dotyczyło to około 75% rozmówców),
- skupienie się na działaniach bieżących – prowadzeniu biznesu bankowego oraz działaniach dostosowawczych związanych z nakazami regulacyjnymi (około 15% przypadków),
- skupianie się na działaniach dostosowawczych do wymagań nadzorca (około 10% rozmówców).

Źródło: opracowanie własne

Z treści wskazanych rozmów wnioskować można, iż wszystkie osoby zarządzające przedmiotowymi bankami, generalnie były (są) zainteresowane poszukiwaniem możliwych do wdrożenia rozwiązań zapewniających dalsze trwanie i rozwój banków, którymi kierują. Co należy szczególnie podkreślić, niezwykle istotne dla nich jest trwanie autonomiczne.

Można było także stwierdzić pesymistyczny ton wypowiedzi, w odniesieniu do przyszłości zwłaszcza sektora małych banków spółdzielczych, po wdrożeniu ww. regulacji.

W świetle rozważanych możliwości adaptacji proponowanego rozwiązania – systemu waluty lokalnej, ocenić można, że (przynajmniej w wybranych – badanych przypadkach) istnieje podatny grunt do realnego rozważenia wdrożenia przedmiotowego systemu.

5.6. Sugestie dotyczące uwarunkowań zastosowania waluty lokalnej

Uwarunkowania prawne. Funkcjonowanie banku spółdzielczego, który wskazuje się jako istniejącą spółdzielnię możliwą do wykorzystania w prowadzeniu przedmiotowej koncepcji, uwarunkowane jest przestrzeganiem wielu (m.in. wskazanych w rozdziale 3) uregulowań prawnych. Wśród nich szczególne miejsce zajmują, zasady relacji zewnętrznych oraz wewnętrznych banku, w tym relacji z udziałowcami (członkami banku) i klientami, ich organizację, miejsce i rolę nadzoru wewnętrznego, kluczowych systemów i funkcji wewnętrznych, a także organów statutowych i zasad ich współdziałania, co określone zostało m.in. w Uchwale Nr 218/2014 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie wydania „Zasad ładu korporacyjnego dla instytucji nadzorowanych”.⁴⁸⁹

Ww. uchwała formalnie reguluje wcześniejsze dobre praktyki wypracowane w bankowości, nie zawsze (przez wszystkich) przestrzegane. Artykułowana jest więc, m.in. konieczność dbania o klienta, rzetelność informowania o oferowanych produktach i usługach, w sposób zrozumiały dla klienta, z jednoczesnym podkreśleniem wszelkich ryzyk z tym związanych.

Zasady ładu korporacyjnego..., wskazują na konieczne wymogi uwzględniające szczegółowo;

- organizację i strukturę organizacyjną instytucji,⁴⁹⁰
- relacje oraz interesy wszystkich interesariuszy,
- kompetencje organów zarządzających oraz nadzorujących, w tym ich kolegialny charakter,
- przejrzystą politykę wynagradzania,
- politykę informacyjną opartą o łatwą dostępność do informacji,
- przekaz reklamowy cechujący się przestrzeganiem wszelkich wymogów prawa, zasad uczciwego obrotu i dobrych obyczajów,
- skuteczne i efektywne kluczowe systemy i funkcje wewnętrzne zapewniające ochronę interesów wszystkich stron,

⁴⁸⁹ zob. https://www.knf.gov.pl/Images/Zasady_ladu_korporacyjnego_22072014_tcm75-38575.pdf; <http://www.infor.pl/akt-prawny/U33.2014.010.0000017.uchwala-nr-2182014-komisji-nadzoru-finansowego-w-sprawie-wydania-zasad-ladu-korporacyjnego-dla-instytucji-nadzorowanych.html>; [30.05.2015 r.] dokument przyjęty uchwałą KNF z dnia 22 lipca 2014 r. obowiązujący od dnia 1 stycznia 2015 r.

⁴⁹⁰ Strukturę organizacyjną rozumiemy, jako sposób formalnej organizacji firmy, zestaw elementów (komórek organizacyjnych: stanowisk, działów, i innych części wyodrębnianych przez samą firmę) i powiązań między nimi (przepływów informacji, formalnych podziałów obowiązków, przynależności itp.). Struktura organizacji jest sposobem na formalne określenie relacji i zależności między jej uczestnikami, ułatwia obieg informacji..., /w/ A. K. Koźmiński, D. Jemieliński, D. Latusek-Jurczak, *Zasady zarządzania*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 89

- system zarządzania ryzykiem adekwatny do charakteru, skali i złożoności prowadzonej działalności z uwzględnieniem wszelkich założonych celów strategicznych.⁴⁹¹

Wszelkie przedstawione uregulowania winne mieć zastosowanie w przedmiotowej koncepcji, stąd też ich przywołania, jw.

W prowadzonych rozważaniach artykułowany jest wielokrotnie dualizm funkcjonowania banku spółdzielczego. Jak to wykazano wcześniej (w Rozdziale 3), m.in. liczne ograniczenia prawne tworzą systemowe bariery rozwojowe tego sektora.⁴⁹²

Mając na uwadze oprócz ww. także sferę regulacji spółdzielczości, zasadnym winno być skierowanie większej uwagi na możliwości z niej wynikające.⁴⁹³ Do tej pory rola tej sfery (w banku spółdzielczym) zdaje się być relatywnie mało istotna. Może wynikać to, np. z „wymuszonego” regulacjami prawnymi ukierunkowania na bezpieczeństwo i efektywność biznesową, w tym podkreślanie zyskowności i poziomu kosztów działania.

Obserwacje dotyczące stałego zmniejszania się ilości członków banków spółdzielczych wykazują, iż stan taki spowodowany jest, m.in. przez brak zainteresowania zarządzających bankami, nie tylko realizacją i zaspokajaniem różnego rodzaju potrzeb i celów społecznych swoich członków, ale głównie brakiem zainteresowania członkami jako takimi. Brakiem znajomości ich potrzeb, pomimo zgłaszanych przez nich oczekiwań (na co wskazano w Rozdziale 3 i 4). Dotyczy to szczególnie członków (i potencjalnych członków) prowadzących działalność gospodarczą – firmy. To występujące rozmiękanie się oferty bankowej i potrzeb przedsiębiorców, kierować winno uwagę na przyczyny takiego stanu

⁴⁹¹ Jak wykazuje to praktyka, banki spółdzielcze zamieszczają (na swojej stronie www. lub dają możliwość ich wglądu w swoich placówkach), informacje o stosowaniu „Zasad Ładu...” wraz z informacją o odstąpieniu od stosowania niektórych zasad, z podaniem uzasadnienia – które z przepisów nie będą stosowane z uwagi, np. na zasadę proporcjonalności, zob. m.in.; <https://www.pbsbank.pl/docman-wszystko/lad-korporacyjny/55-regulamin-dzialania-zarzadu/file>; http://www.bspoczesna.pl/stru_organ_banku.pdf ; <http://www.gbschoszczno.pl/documents/10179/34691/05.2016+regulamin+struktury+organizacyjnej+wraz+ze+schematem.pdf/028fa74f-2706-4841-bae5-71b80e1fa2d0>; https://www.pbs.poznan.pl/wp-content/files/schematORG_wg_stanu_na_28.04.2016_-_kopia.pdf; http://silesiabank.pl/_data/assets/pdf_file/0014/221405/Informacja_o_stosowaniu_-_Zasad_Ladu_Korporacyjnego2.pdf; http://okbank.pl/_data/assets/pdf_file/0008/216692/Polityka-ladu-korporacyjnego.pdf [30.05.2015 r.]

⁴⁹² A. Domagalski, *Zrozumieć spółdzielczość, ...*”Spółdzielczość potrzebuje prawa respektującego międzynarodowe zasady spółdzielcze. Obok norm prawnych szanujących samorządność i autonomię, demokrację i niezależność, solidarność i społeczny charakter spółdzielni niezbędne są przepisy przywracające więzi ekonomiczne oraz system wspierający akumulację kapitału. Najbardziej optymalnym rozwiązaniem jest przywrócenie w tym zakresie rozwiązań wypracowanych i obowiązujących w II Rzeczypospolitej”.../w/ <http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027509/materiy-i-opracowania/zrozumie-spodzielczo?showall=1> [22.07.2015 r.]

⁴⁹³ Jak już zaznaczono, sprawa efektywności biznesowej (a w zasadzie stałej jej poprawy) nie tylko nie podlega dyskusji, ale jest (jak wykazuje to praktyka obserwacji) przedmiotem stałej troski zarządów banków spółdzielczych.

rzeczy. Uwzględniając przedmiotową problematykę, jej rozwiązań można poszukiwać wykorzystując regulacje prawne z zakresu spółdzielczości – zapisy Prawa spółdzielczego.⁴⁹⁴

Już w art. 1 §1 stwierdza się, ...”Spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą”...⁴⁹⁵ Zapis ten stwarza możliwość (prawnego) funkcjonowania analizowanej koncepcji, poprzez propagowanie rozwiązań jej mechanizmu oraz wskazywanie korzyści wynikających dla MMiŚP z członkostwa w systemie i banku spółdzielczym (spółdzielni).

Jak tego dowodzą obserwacje, szczególnie istotnymi zapisami ww. ustawy (z punktu widzenia wpływu członków na działalność spółdzielni), są regulacje dotyczące organów spółdzielni, w tym zwłaszcza walnego zgromadzenia (zapisy § 36-42) oraz rady nadzorczej (do których odnoszą się treści § 44-46).

Stosowanie się do zapisów jw., z jednoczesnym faktycznym (rzeczywistym) sprawowaniem nadzoru nad działalnością spółdzielni (przez jej członków – przedstawicieli członków) ocenia się jako warunek niezbędny dla osiągnięcia powodzenia przedmiotowej koncepcji waluty lokalnej.⁴⁹⁶ Kontrola ta jest możliwa i uzależniona wyłącznie od aktywności – zaangażowania się członków spółdzielni w prowadzenie i ochronę własnych interesów.

⁴⁹⁴ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. 1982 r., nr 30, poz. 210 (z późn. zm.), /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820300210> [22.07.2015 r.]

⁴⁹⁵ tamże

⁴⁹⁶ To co powinno wydawać się oczywistym - wpływ członków na organy spółdzielni, jak pokazuje praktyka, jest w znacznej części przypadków tylko formalnym zapisem. Obserwacje własne autora wskazują, m.in. na podkreślany w wypowiedziach (rozmowach bezpośrednich) członków - brak wpływu na działania spółdzielni, stąd jest to jeden z powodów ich rezygnacji ze spółdzielni. Brak wpływu dotyczy zwłaszcza faktycznie pełnionej roli, w tym właściwych kompetencji członków rad nadzorczych. Na problematykę tą zwraca uwagę także KNF poprzez zapis §22 ust. 1 Zasad Ładu Korporacyjnego (ZŁK) *Zapewnienie odpowiedniego udziału członków niezależnych w Radzie Nadzorczej (organie nadzorującym)...*, /w/

https://www.knf.gov.pl/Images/Zasady_ladu_korporacyjnego_22072014_tcm75-38575.pdf [20.02.2016 r.]

Zapis ten jest jednak różnie interpretowany przez banki spółdzielcze. Dla przykładu w oświadczeniu o wdrożeniu i stosowaniu „Zasad ładu korporacyjnego dla instytucji nadzorowanych” oraz „Zasad ładu wewnętrznego w bankach” spotkać można uzasadnienie, iż ...”Bank, kierując się zasadą proporcjonalności, odstępuje od stosowania poniższych „Zasad Ładu Korporacyjnego dla Instytucji Nadzorowanych” KNF, które w ocenie Banku uniemożliwiają stosowanie Zasady z uwagi na przepisy prawa powszechnie obowiązujące, nadmiernej uciążliwości w wprowadzeniu lub nie dotyczą Banku”... i stwierdza dalej, że ...” W świetle aktualnie obowiązujących przepisów ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, do organów spółdzielni mają prawo być wybierani jej członkowie. W związku z powyższym, Bank uznaje, iż zasady określone w Zasadach dotyczą głównie Banków funkcjonujących w formie spółek prawa handlowego, a nie Banku prowadzącego działalność w formie spółdzielni. Tym samym na członków Rady Nadzorczej wybierani są udziałowcy Banku, co jest zgodne z przepisami ustawy Prawo spółdzielcze. Do składu Rady Nadzorczej Banku wybierani są udziałowcy, zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy Prawo spółdzielcze, zgodnie z którą nie ma prawnej możliwości powoływania niezależnych członków Rady Nadzorczej. W ocenie Banku zasada określona w §22 ZŁK odnosi się do spółek handlowych, a w przypadku spółdzielni nie może być spełniona z uwagi na kolizję z prawem”.../w/

http://okbank.pl/_data/assets/pdf_file/0009/262179/Oswiadczenie-OK-BS-nt-wdrozenia-Zasad-ladu-Wewnetrz.pdf [20.02.2016 r.]

Należy tu przypomnieć, iż pierwotną ideą spółdzielni była otwartość organizacji na członkostwo, współpraca członków oraz wsparcie i ochrona przed zagrożeniami “silniejszych na rynku”, a także szansa na większą aktywność zawodową, jak również poprzez sukces grupowy osiąganie sukcesu indywidualnego swoich członków. Kwestie te, są szczególnie artykułowane w proponowanej koncepcji... dlatego spółdzielcza forma organizacyjna modelu jest w niej tak kluczowa. Pozwala ona, m.in. na kontrolę transakcji, stabilizuje model a przede wszystkim umożliwia jego funkcjonowanie i rozwój.

Przedmiotowy model waluty lokalnej z uwagi (głównie) na fizyczny brak emisji waluty CARBO nie narusza kompetencji banku centralnego. Stąd, nie wymaga odrębnych uregulowań prawnych. Brak jest więc podstaw do wskazania wystąpienia ewentualnych zagrożeń dla jej wdrażania i funkcjonowania, ze strony nadzorcy rynku finansowego lub banku narodowego, np. wstrzymania czy zakazu działania walut lokalnych.⁴⁹⁷

Przypomnieć trzeba, że używając terminologii – waluta lokalna (komplementarna) mówimy o systemie księgowym – rozliczeniach transakcji kupna/sprzedaży uczestników systemu. Dlatego należy zwrócić uwagę na regulacje wynikające, m.in. z ustawy o rachunkowości,⁴⁹⁸ w powiązaniu z zapisami regulacji podatkowych dotyczących osób fizycznych⁴⁹⁹ oraz osób prawnych⁵⁰⁰ i podatku od towarów i usług (VAT)⁵⁰¹ dotyczące zasad prowadzenia dokumentacji, rozliczeń czy ksiąg rachunkowych w MMiŚP. Mechanizm funkcjonowania koncepcji CARBO nie wymusza zmian w prowadzonej przez jego uczestników dokumentacji księgowej.⁵⁰² Wszelkie rozliczenia u przedsiębiorców prowadzone być powinny tak jak dotychczas, z użyciem PLN. Nie wystąpią też żadne różnice kursowe, gdyż z założenia 1 CARBO = 1 PLN. Obowiązują także wszelkie regulacje dotyczące ww. podatku VAT. Dotyczy to zarówno momentu powstania obowiązku podatkowego, jak również okresu odliczenia podatku VAT i formy zapłaty. Obowiązują bowiem wspomniane zasady i dokumenty regulujące obrót gospodarczy (faktury). Ma to zastosowanie zarówno w częściowych zapłatach (transakcjach wykorzystujących rozliczanie się po części

⁴⁹⁷ Potwierdzają to doświadczenia, np. tzw. krajów zachodnich – Szwajcarii, Anglii, Szwecji.

⁴⁹⁸ zob. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591, z późn. zm, /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19941210591> [20.02.2016 r.]

⁴⁹⁹ zob. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. 1991, nr 80, poz. 350, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910800350> [20.02.2016 r.]

⁵⁰⁰ zob. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 1992, nr 21, poz.86, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19920210086> [20.02.2016 r.]

⁵⁰¹ zob. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz. U. 2004, nr 54, poz. 535, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040540535> [20.02.2016 r.]

⁵⁰² Z technicznego punktu widzenia, np. używając kont zespołu 2 – Rozrachunki i roszczenia, dla zachowania kontroli i przejrzystości dokumentacji księgowej, wskazanym jest utworzenie dla konta – Pozostałe rozrachunki – analitycznego konta – Rozrachunki z systemem CARBO, co winno ułatwić wszelkie rozliczenia.

w CARBO i po części w PLN), jak i całkowitym rozliczaniu się w CARBO pomiędzy uczestnikami systemu CARBO.

Należy jednak mieć stale na uwadze fakt, że wszelkie rozliczenia poza modelem, np. podatkowe, z ZUS, itp. zawsze dokonywane być muszą w PLN, jak również, że rozliczenia te nie są dokonywane w modelu, lecz zawsze poza nim oraz, że wszelką odpowiedzialność związaną z ich poprawnością, terminowością, itd., ponoszą przedsiębiorcy dokonujący tych rozliczeń. Z tego tytułu, nie stwierdzono żadnych utrudnień w funkcjonowaniu zarówno modelu, jak i MMiŚP, np. w praktykowanych rozwiązaniach zagranicznych.

Wymogi organizacyjne i finansowe. Wszelkie niezbędne wymogi organizacyjne określone są zasadniczo, w następujących dokumentach;

- statucie banku (spółdzielni), określającym - cel i przedmiot działania banku, relacje z członkami (w tym ich prawa i obowiązki, wpisowe i udziały), organy banku, tryb wydawania regulacji wewnętrznych, system zarządzania, gospodarkę finansową oraz zasady zmiany statutu i łączenie i/lub likwidację banku – uchwalonym przez zebranie przedstawicieli banku (spółdzielni),
- polityce ładu korporacyjnego przyjętej dla danego banku (uwzględniającej ww. zasady),
- regulaminach szczegółowych, w tym np. regulaminie działania rady nadzorczej banku, regulaminie działania zarządu banku, itp.

Przykładowo, regulamin działania zarządu banku określa zakres, organizację, tryb i zasady pracy, oraz sposób podejmowania decyzji zarządu banku.⁵⁰³ Regulamin ten wskazuje zakres działań wspólnych (dla wszystkich członków zarządu) oraz wynikających z nich uprawnień, obowiązków i odpowiedzialności, a także zakresy kompetencji szczegółowych poszczególnych członków zarządu.

Logika rozważań wskazuje na konieczność wyartykułowania wszelkich aspektów proponowanej koncepcji (waluty lokalnej) w ww. dokumentach. Uwzględnić tym samym należy wymagany tryb postępowania w zakresie jw. czyli, np. odnoszący się do zmian zapisów w statucie, polityce ładu..., oraz regulaminach szczegółowych itd.

Zakładając, że podjęto decyzję, iż warto rozpocząć projekt (według koncepcji CARBO), oczekiwana jest struktura organizacyjna, która poza tym, że gwarantuje jasny podział obowiązków;

⁵⁰³ zob. <https://www.pbsbank.pl/docman-wszystko/lad-korporacyjny/55-regulamin-dzialania-zarzadu/file> [30.05.2015 r.]

- nastawiona jest na (partnerską) współpracę (zarówno wewnętrzną jak i zewnętrzną) i usprawnianie procesu,
- ogranicza możliwości myślenia kategoriami własnych partykularnych interesów oraz wprowadza pełną transparentność,
- stawia dobro banku oraz lokalnego otoczenia na najwyższym szczeblu hierarchii celów,
- jest zdolna do funkcjonowania w warunkach kryzysowych,
- umożliwia efektywną kontrolę realizacji zamierzeń oraz monitoruje działalność struktury oraz projektu.⁵⁰⁴

Kształt dotychczasowej struktury organizacyjnej banku, winien ulec, np. poszerzeniu o proponowane elementy systemu (w oparciu o zaprezentowany mechanizm funkcjonowania koncepcji), które zajmować mogą pozycję analogiczną jak, np. inne zespoły czy komitety dotychczas funkcjonujące,⁵⁰⁵ albo oddział banku (opierający swoją działalność na wymianie informacji, prowadzeniu rozliczeń transakcji pomiędzy uczestnikami modelu, itd.).⁵⁰⁶

Kierując się zasadami logiki i efektywności działania, wskazać należałoby, iż zasadnym rozwiązaniem, winno być umiejscowienie modelu (w ww. strukturze organizacyjnej), w bezpośredniej podległości (hierarchii) członka zarządu banku.

W sektorze polskiej bankowości spółdzielczej zauważyć można często niemal identyczne struktury organizacyjne (jak prezentuje to rysunek 12) w oparciu, o które funkcjonują banki spółdzielcze. Wskazywać to może na postrzeganie praktykowanego rozwiązania, jako rozwiązania zweryfikowanego, stąd niemal idealnego (w zakresie kształtu – typu struktury, tu: tzw. funkcjonalnej). Tymczasem ...”organizacja nie jest wartością bezwzględna. To po prostu narzędzie (...) mające swoje silne strony, swoiste ograniczenia

⁵⁰⁴ Kryteria te w większości wypełniają treści zapisów zaprezentowanych wcześniej dokumentów. Ponadto zasadnym uważa się, opracowanie i wdrożenie regulaminu zarządzania konfliktami interesów, określającego sposób postępowania (stron – uczestników system), w celu przeciwdziałania powstawaniu konfliktów interesów. Regulamin zarządzania konfliktami interesów powinien uwzględniać wszystkie czynniki mogące powodować powstanie konfliktu interesów, o których bank wie lub powinien wiedzieć, a które wynikają ze struktury organizacyjnej oraz rodzaju działalności innych uczestników systemu.

Przedmiotowy regulamin powinien określać co najmniej: okoliczności, które w odniesieniu do poszczególnych czynności z zakresu działalności banku spółdzielczego, powodują lub mogą powodować powstanie konfliktu interesów związanego z istotnym ryzykiem naruszenia interesów pozostałych uczestników systemów, oraz środki i procedury zarządzania konfliktami interesów.

⁵⁰⁵ Na zasadach określonych w statucie banku lub innych regulacjach dopuszczających podobne rozwiązania, zob. np., Bank Spółdzielczy w Poczesnej, *Regulamin organizacyjny Banku Spółdzielczego w Poczesnej*, §7, s. 6 http://www.bsoczesna.pl/stru_organ_banku.pdf [21.05.2016 r.]

⁵⁰⁶ Miejsce w organizacji – strukturze organizacyjnej uzależnione jest (winno być) od lokalnej skali i terytorium działania MMiŚP oraz banku spółdzielczego.

i zastosowania (...). Dana struktura organizacyjna przystaje do określonych zadań, w określonych warunkach i czasie”...⁵⁰⁷

Rysunek 12. Przykładowy schemat struktury organizacyjnej małego banku⁵⁰⁸

Źródło: http://www.bspoczesna.pl/stru_organ_banku.pdf [21.05.2016 r.]

W kontekście możliwego podjęcia wdrożenia koncepcji będącej przedmiotem wywodu, można rozważyć także oparcie funkcjonowania (banku i systemu...) o strukturę procesową.⁵⁰⁹ Identyfikacja rzeczywistych uwarunkowań sytuacyjno-organizacyjnych skuteczności wdrażania organizacji procesowych wskazuje, że są nimi:⁵¹⁰

- wielkość przedsiębiorstwa (co odnosić się może zarówno do banku, jak i do MMiŚP – i oznacza zazwyczaj, że im większa firma, tym częściej wdraża organizację procesową.

⁵⁰⁷ P. F. Drucker, *Zarządzanie XXI wieku – wyzwania*, MT Biznes, Warszawa 2009, s. 19

⁵⁰⁸ Wielkość banku określono, m.in. na podstawie - *Informacja z zakresu profilu ryzyka i poziomu kapitału Banku Spółdzielczego w Poczesnej według stanu na dzień 31.12.2015 r.*,

/w/ http://www.bspoczesna.pl/SKM_22716092614070.pdf [20.04.2016 r.]

⁵⁰⁹ Proces jest zwykle traktowany jako zespół (grupa) zadań (funkcji), których rezultat wspólny stanowi wartość dla klienta (odbiorcy produktów i/lub usług danej organizacji), gdzie istotna jest kolejność działań oraz współdziałanie wykonawców zadań cząstkowych. Proces najczęściej jest podzielony na fragmenty (zadania) przydzielone różnym jednostkom (komórkom czy stanowiskom pracy).

⁵¹⁰ Zob. J. Kraśniak, *Uwarunkowania sytuacyjno-organizacyjne wdrażania organizacji procesowej*, /w/ *Podjęcie procesowe w organizacjach*, S. Nowosielski (red. nauk.), Prace Naukowe nr 52 UE we Wrocławiu, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 391-395,

/w/ https://www.dbc.wroc.pl/Content/4145/PN_52_Nowosielski.pdf [10.01.2015 r.]

Da się to interpretować również jako fakt, iż struktura procesowa może być czynnikiem wspierającym rozwój firm),

- udział w pracach projektowych i wdrożeniowych konsultantów zewnętrznych,
- dostęp firm (tu: zwłaszcza MMiŚP do nowoczesnych technologii informatycznych),
- identyfikacja klientów (wewnętrznych i zewnętrznych),
- prawidłowa identyfikacja procesów w przedsiębiorstwie.⁵¹¹

Do głównych czynników wspierających skuteczne wdrożenie organizacji procesowej zaliczyć można, wykorzystywanie technologii informatycznych oraz poprawę (wzmocnienie) sprawności zarządzania.

Jako główne czynniki utrudniające (w opinii badanych)⁵¹² wskazuje się, na bariery organizacyjne (centralizację uprawnień decyzyjnych i kulturę organizacyjną) oraz społeczne - opór (pracowników i kadry kierowniczej) wobec zmian. Występowanie ww. barier świadczyć może o braku przygotowania członków organizacji do mających nastąpić zmian organizacyjnych, w tym m.in. braku tworzenia warunków do współuczestnictwa, otwartej komunikacji i szczegółowej informacji, np. o celowości planowanych zamierzeń.

Wskazania te, winny być brane pod uwagę przy rozpatrywaniu struktury organizacyjnej adekwatnej do warunków miejscowych.

Przeprowadzając ocenę szans i zagrożeń związanych z wdrożeniem koncepcji waluty lokalnej, nie sposób nie odnieść się do problematyki kosztów finansowych jej wdrożenia.⁵¹³ Uwzględniając dotychczasową praktykę banków spółdzielczych, niezbędnym ocenia się konieczność m.in., nowego podejścia do kwestii kosztowej.⁵¹⁴ Stąd wdrożenie proponowanego rozwiązania, winno być rozpatrywane z możliwie najmniejszym obciążaniem rachunku kosztów samego banku spółdzielczego.

Jak na to wskazują przeprowadzone badania najmniejszych banków spółdzielczych, część z nich (wykazując, np. kilkuset tysięcy zyski netto) ma potencjalną możliwość absorpcji ww. poziomu ewentualnych kosztów wdrożenia (rozważanych w kategorii nakładów inwestycyjnych). Z przedmiotowych badań wyłania się również obraz części zdecydowanie najmniejszych w grupie badawczej banków, których wyniki finansowe netto wskazują na brak ww. możliwości. Wskazuje to, na konieczność poszukiwania innych źródeł

⁵¹¹ tamże

⁵¹² tamże

⁵¹³ Chociaż, jak twierdzi noblista Hayek, zadaniem ekonomisty nie jest zastanawianie się nad tym, czy proponowane rozwiązanie jest w obecnej chwili możliwe, lecz (ekonomista) ...” powinien (...) dążyć do tego, aby to, co jest obecnie politycznie niemożliwe, stało się (politycznie) możliwe. Samo stwierdzenie tego, co może zostać zrobione teraz, jest zadaniem dla polityka, nie dla ekonomisty”... F. A. von Hayek, *Denationalisation of Money*, , wyd. 3, The Institute of Economic Affairs, London 1990, s. 83-84

⁵¹⁴ zob. J. Szambelańczyk, *wystąpienie na Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2016 ...*, wyd. cyt.

możliwego finansowania wdrożenia systemu waluty lokalnej. Pomocne w tym zakresie mogą być w szczególności;

- programy związane z innowacyjną gospodarką,⁵¹⁵ w tym, np. Program Inteligentny Rozwój, Program Polska Cyfrowa, Program Polska Wschodnia, Program Pomoc Techniczna czy niektóre Programy Regionalne,
- konkursy i programy prowadzone przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju,⁵¹⁶ w tym liczne programy krajowe,
- celowo stworzone wsparcie, np. w oparciu o ww. rozwiązania będące wynikiem zorganizowanego lobbingu spółdzielców bankowych, w celu wspólnego rozwoju lokalnych polskich banków i polskich MMiSP.

Uwarunkowania dotyczące wykorzystania internetu. W rozważanym systemie mowa jest o przeprowadzanych transakcjach i rozliczeniach pomiędzy MMiSP z wykorzystaniem internetu. Może to prowadzić do błędnych skojarzeń, czy wręcz odniesień do występujących walut wirtualnych.⁵¹⁷ Jednakże są to dwa znacząco różniące się rozwiązania.

Główne podobieństwa i różnice, pomiędzy walutą lokalną a walutą wirtualną - na przykładzie WIR Frank i Bitcoin, prezentuje tabela 43.

⁵¹⁵ zob. https://www.poisg.2007-2013.gov.pl/2014_2020/Strony/glowna.aspx [11.05.2016 r.]

⁵¹⁶ zob. <http://www.ncbr.gov.pl/programy-krajowe/> [11.05.2016 r.]

⁵¹⁷ W wielu źródłach spotkać można pojęcie waluta wirtualna, cyberwaluta, kryptowaluta, itp. (traktowane jako synonimy), dla określenia pewnych rodzajów form pieniądza, które wykorzystują internet, do tworzenia różnych systemów finansowych. Postępujący przyrost ilości tych walut uzasadnia konieczność ich klasyfikacji. Ze względu na znaczne różnice, możliwe do przyjęcia są różne kryteria tych klasyfikacji. Dla przykładu, przyjmując interakcje pomiędzy wirtualnymi walutami, a walutami tradycyjnymi oraz ich wpływ na realną gospodarkę - jako kryterium, wyróżnić można systemy; zamknięte (np. wykorzystywane (wewnętrznie) w grach komputerowych), jednokierunkowe (gdzie walutę wirtualną nabywa się (bez możliwości zbycia) po ustalonym kursie, np. Facebook Credits), dwukierunkowe (gdzie istnieje możliwość wymiany waluty wirtualnej na inne waluty, np. bitcoin), /za/ M. Kisiel M., *Niekartowe schematy płatności bezgotówkowych na świecie. Kierunki rozwoju, wybrane przykłady*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2014, /w/ https://www.nbp.pl/systemplatniczy/obrot_bezgotowkowy/niekartowe-swiat.pdf [26.06.2016 r.]

Rozwiązanie dwukierunkowe przypomina system pieniądza elektronicznego. Pieniądz elektroniczny to pojęcie prawne wprowadzone do ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych, (Dz.U. 2002 nr 169 poz. 1385 oraz Dz. U. z 2012 r. poz. 1232) w wyniku jej nowelizacji z dnia 12 lipca 2013 r. Zgodnie z art. 2 pkt 21a ustawy o usługach płatniczych pieniądz elektroniczny oznacza: *... "wartość pieniężną przechowywaną elektronicznie, w tym magnetycznie, wydawaną, z obowiązkiem jej wykupu, w celu dokonywania transakcji płatniczych, akceptowaną przez podmioty inne niż wyłącznie wydawca pieniądza elektronicznego" ...* Wydawanie pieniądza elektronicznego, podobnie jak świadczenie usług płatniczych w charakterze krajowej instytucji pieniądza elektronicznego wymaga uzyskania zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego. KNF sprawuje także nadzór nad działalnością w zakresie wydawania pieniądza elektronicznego.

Należy przyjąć, że z uwagi na rosnącą popularność płatności bezgotówkowych wszelkie systemy je praktykujące będą się rozwijać. Jest to więc dodatkowa przesłanka wskazująca na zasadność przedmiotowych rozwiązań.

Tabela 43. *Podobieństwa i różnice pomiędzy walutą lokalną a walutą wirtualną, na przykładzie WIRFrank i Bitcoin*

Kryterium	Waluta lokalna WIR Frank	Waluta wirtualna Bitcoin
Definicja	Umowna waluta oparta o system wzajemnych rozliczeń, akceptowana na ograniczonym terytorium ⁵¹⁸	Rozproszony system księgowy oparty na kryptografii funkcjonujący na globalnym rynku ⁵¹⁹
Zasady tworzenia	Rozliczenia wzajemne pomiędzy uczestnikami systemu	Protokół oparty o kryptografię i algorytmy matematyczne
Zasięg występowania	Ograniczony - lokalny	Nieograniczony - globalny
Forma obowiązywania	Akceptacja uczestników transakcji	
Forma organizacyjna systemu	Spółdzielnia	Społeczność internetowa
Znajomość twórców systemu	Powszechna	Anonimowość
Występowanie fizyczne	Brak fizycznej formy występowania	
Zasady nabywania waluty	Tylko jako forma zapłaty	Kupno/sprzedaż po kursie rynkowym
Jednostka rozliczeniowa	1WIRFrank=1CHF	1BTC ⁵²⁰ =wartość wg kursu zmiennego (<i>niemal w dowolnej walucie</i>)
Ilość waluty w obiegu	Nieograniczona = ilości CHF	Docelowo 21 mln jednostek
Możliwość wymiany na inną walutę, np. krajową	Brak	Możliwa
Możliwość spekulacji	Brak	Wysoka
Możliwość utraty/kradzieży	Niemal niemożliwa	Możliwa
Ryzyko cyberataku	Minimalne	Bardzo wysokie
Możliwość zachowania anonimowości transakcji	Niemożliwe	Możliwe - praktykowane
Faza rozwoju	Faza dojrzałości (ponad 83 lata doświadczeń)	Faza eksperymentalna (około 7 lat doświadczeń)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.wir.ch, www.bitcoin.pl, <http://www.oxfordreference.com/search?q=bitcoin&searchBtn=Search&isQuickSearch=true> [30.04.2016 r.]; J. Przyłuska-Schmitt, *Bitcoin – intrygująca innowacja*, *Bank i Kredyt*, Nr 47, (2) 2016, s. 137-152

⁵¹⁸ Definicja własna

⁵¹⁹ Słownik oxfordzki definiuje bitcoina jako - rodzaj cyfrowej waluty, która używa technik szyfrowania do generowania nowych jednostek tej waluty (według określonych zasad) oraz kontroli jej przepływu, bez zależności od banku centralnego. Cyfrowa waluta rozpoczęła się w 2009 roku. Jednostki walutowe, bitcoiny, są używane jako środek wymiany i przechowywania wartości, mimo że nie są wspierane przez żaden bank. Mogą być kupowane i sprzedawane przy użyciu najbardziej uznanych walut lub tworzonych z niczego poprzez rozwiązywanie pewnych problemów matematycznych, przy użyciu wyspecjalizowanego oprogramowania, procesu znanego jako "wydobycie bitcoiny". Chociaż transakcje z wykorzystaniem bitcoinów są w publicznej księdze, to tożsamość osób wymieniających walutę za towary lub usługi zostaje wstrzymana. /w/ Oxford Dictionary of English,

<http://www.oxfordreference.com/search?q=bitcoin&searchBtn=Search&isQuickSearch=true> [30.04.2016 r.]

⁵²⁰ BTC jest kodem nieoficjalnym, powszechnie jednak używanym (jako jedną jednostkę bitcoina - 1 BTC), co faktycznie narusza normy ISO 4217, gdyż kod BT jest kodem waluty Bhutanu (1 BTN = 1 Ngultrum), /w/ NBP, Lista kodów walut, <https://www.nbp.pl/statystyka/sprawozdawczosc/.../formularz-zip-rz.xls> [30.04.2016 r.]

O ile bitcoina można uznać za pieniądz elektroniczny, stąd też w świetle obowiązujących regulacji winien podlegać nadzorowi, np. KNF - na terenie naszego kraju, to waluta lokalna, np. będąca przedmiotem niniejszego wywodu – CARBO, regulacjom tym nie podlega.

Zmieniające się w „rewolucyjnym” tempie otoczenie rynkowe, w tym pojawiające się wszelkie „nowinki” technologiczne, nie pozwalają na wskazanie, czy w dłuższym czasie bitcoin utrzyma swoją pozycję rynkową?

Jak pokazuje to ponad osiemdziesięcioletnie doświadczenie WIR Franka, system ten przetrwał gruntowne zmiany w otoczeniu gospodarczym czy politycznym. Ponadto liczne dowody potwierdzają jego korzystne oddziaływanie, głównie gospodarcze. Nie stwierdza się również przeciwskażeń, co do możliwości zaprzestania trwania tych praktyk.

Można więc przyjąć, że obie ww. waluty (pomimo braku fizycznej formy występowania) mogą funkcjonować w systemach gospodarczych – jedne, takie jak WIR Frank czy CARBO, np. głównie w lokalnych, drugie, takie jak Bitcoin, np. głównie w globalnych, obok innych walut, np. krajowych czy międzynarodowych.

5.7. Podsumowanie 5

Przeprowadzona próba badawcza⁵²¹ identyfikacji ogólnych przesłanek wdrożenia modelu waluty lokalnej do polskiej rzeczywistości gospodarczej pozwala na stwierdzenie, iż małe banki spółdzielcze, które zostały wskazane jako instytucje finansowe do obsługi tego systemu, zasadniczo są w stanie spełnić to oczekiwanie. Stwierdzić też można, że tylko niewielka ich ilość⁵²² mogłaby wymagać dodatkowego zewnętrznego wsparcia finansowego (przy tym jak można oczekiwać praktycznie możliwego do uzyskania).

⁵²¹ badaniami objęto niemal jedną trzecią wszystkich banków spółdzielczych (według stanu na 31.12.2014 r.), o aktywach mniejszych niż 50 mln zł.

⁵²² Poziom niezbędnych kosztów wdrożenia przedmiotowego rozwiązania można analizować z kilku punktów widzenia. W tym, np. pierwszy – kosztów czasu pracy zespołu informatyków niezbędnego do opracowania i wdrożenia programu informatycznego systemu waluty lokalnej (w oparciu o wyżej przedstawione założenia). Drugi – adaptację funkcjonującego na rynku podobnego rozwiązania, np. Bristol Pound, lub tp. Trzeci – adaptacja rozwiązania, które wykorzystuje (wykorzystywał) polski system waluty lokalnej DOBRY, czy ZIELONY. Wszystkie te ww. warianty kosztowe (jak wykazują to obserwacje własne autora niniejszych badań) wskazują na kwotę rzędu kilkuset tysięcy złotych niezbędnych do wdrożenia systemu waluty lokalnej.

Dotychczas uzyskiwane wielkości sum bilansowych wskazują na relatywnie niskie oraz prawdopodobnie wolne tempo przyszłego rozwoju tych banków, w oparciu o dotychczasowe praktyki. Słabość ta wynika prawdopodobnie (w znaczącej części) z praktykowanego modelu biznesowego. Co w sytuacji niskich stóp procentowych i konkurencji otoczenia finansowego, dodatkowo utrudnia działania najmniejszych banków.

Poziom zatrudnienia w najmniejszych bankach spółdzielczych może (ale nie musi) być czynnikiem determinującym wdrożenie systemu waluty lokalnej. Przyjmując jako wsparcie, także wszelkie wcześniej wskazane formy wolontariatu (zwłaszcza oparte o patriotyzm gospodarczy), problem ten można by uznać za rozwiązywalny.

Brak zależności, pomiędzy parametrami banku i liczbą członków banku wskazuje, iż decydujące są inne czynniki. Wnioskować można, że malejąca ilość członków spowodowana może być, np. brakiem możliwości zaoferowania członków banków (oraz potencjalnym członkom), m.in. oczekiwanych przez nich wymiernych korzyści z członkostwa w banku, wskazywany już wcześniej - postrzegany brak wpływu na działalność banku, itd. Stąd można stwierdzić, iż wdrożenie koncepcji CARBO wprowadzające możliwość uzyskiwania konkretnych - wymiernych korzyści z członkostwa oraz wskazywany wcześniej wpływ na działalność systemu (tym samym i banku) zdaje się rozwiązywać analizowany problem.

Przedstawione badania wykazują znacząco różny poziom aktywizacji gospodarczej MMiŚP w środowiskach działalności badanych banków spółdzielczych. Zróznicowanie to, oraz skupienie się na działalności lokalnej MMiŚP (co już podkreślono w rozdziale 4), a także funkcjonowanie w znacznej części w otoczeniu lokalnych banków spółdzielczych, należy traktować jako szansę na zainteresowanie systemem waluty lokalnej.⁵²³ Potwierdzają to również wnioski z rozmów telefonicznych z zarządzającymi bankami. Można też wnioskować, iż funkcjonowanie systemu waluty lokalnej przyczynić się może, do;

Wobec wskazanych wcześniej trudności i ograniczeń badawczych, ilość najmniejszych banków, które mogą wymagać wsparcia zewnętrznego dla wdrożenia systemu waluty lokalnej, można określić wyłącznie szacunkowo – może to dotyczyć kilkunastu (najmniejszych) banków.

⁵²³ Dodatkowo na szanse takie wskazują aktywności licznych lokalnych grup działania w różnych regionach Polski, czy np. ciesząca się wielkim zainteresowaniem (zwłaszcza mikro firm) prowadzona pod patronatem BGŻ BNP Paribas, akcja „sąsiedzki biznes”. Akcję poprzedzała prowadzona w radiu, prasie i internecie kampania, zachęcająca do udziału w niej jak największej liczby lokalnych firm. Równocześnie zachęcano także konsumentów do kupowania w sąsiedzkich sklepach i korzystania z usług lokalnych firm.

Jak podaje ww. bank, w kulminacyjnym „Tygodniu Sąsiedzkiego Biznesu” w maju 2016 r. wzięło udział blisko 7500 firm, z ponad 900 miejscowości w całej Polsce. Zob. <https://www.sasiedzkibiznes.pl/info.html> [26.06.2016 r.]; <https://www.youtube.com/watch?v=En7gr9OQ42I> [26.06.2016 r.]

- znaczącego ożywienia gospodarczego środowiska działania MMiŚP oraz najmniejszych banków spółdzielczych, jak również może
- umożliwić wyjście z dotychczasowej, tzw. szarej strefy wielu przedsiębiorcom, których dotąd nie było stać na „normalne” funkcjonowanie, tym samym przyczynić się do
- osiągnięcia założonych celów – wspólnego rozwoju.

Do czynników sprzyjających możliwości rozważenia wdrożenia modelu waluty lokalnej w relacjach mały bank spółdzielczy – MMiŚP (funkcjonujących na tych samych terenach), zaliczyć można w szczególności;

- konieczność udoskonalania obecnego modelu funkcjonowania (zwłaszcza) małych banków spółdzielczych,
- poszukiwanie przez zarządzających (bankami) nowych rozwiązań wspierających rozwój lokalnych banków,
- potrzeba zwiększania liczby członków banków spółdzielczych,
- sprzyjające funkcjonowaniu systemu waluty lokalnej uregulowania prawne,
- poszukiwanie przez MMiŚP rozwiązań w obszarze finansowania swojego funkcjonowania i potrzeb rozwojowych.

Do czynników ograniczających możliwości rozważenia wdrożenia modelu waluty lokalnej w relacjach mały bank spółdzielczy – MMiŚP, zaliczyć można, m.in.;

- niektóre uwarunkowania (bariery) organizacyjne w (niektórych) małych bankach spółdzielczych, a także możliwe bariery, np. mentalnościowe, w niektórych MMiŚP,
- poziom kosztów wdrożenia rozwiązania (pomimo sygnalizowanych kierunków rozwiązania tego problemu),
- brak zainteresowania części banków i części MMiŚP.

Tym samym przeprowadzone badania dają podstawy do stwierdzenia iż, **małe banki spółdzielcze (niektóre) oraz MMiŚP (niektóre), mogą być zainteresowane wprowadzeniem systemu waluty lokalnej we wzajemnych relacjach.**

W świetle powyższych badań i analiz, dostarczono umiarkowanie solidnych argumentów ekonomicznych, wspartych znacząco przekonującymi dowodami na rzecz uznania koncepcji CARBO - modelu waluty lokalnej za propozycję, której wprowadzenie w relacjach bank spółdzielczy – sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, tworzy nowe możliwości rozwojowe.

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonych badań dokonano oceny stopnia weryfikacji postawionych hipotez badawczych (tabela 44). Teza, która brzmi: **Wprowadzenie modelu waluty lokalnej w relacjach bank spółdzielczy – sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw tworzy nowe możliwości rozwojowe**, została udowodniona poprzez pozytywne zweryfikowanie dwóch hipotez;

1 - Waluta lokalna może być czynnikiem wpływającym na pobudzenie rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

2 - Wdrożenie modelu waluty lokalnej może sprzyjać poprawie relacji w wymiarze lokalnym banków spółdzielczych z sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Ww. tezę udowodniono na podstawie badań bibliograficznych oraz wyników badań sondażu diagnostycznego.

Tabela 44. *Bilans weryfikacji postawionych hipotez badawczych*

Hipoteza	Treść hipotezy badawczej	Wnioski, sposób udowodnienia hipotezy
H 1	Waluta lokalna może być czynnikiem wpływającym na pobudzenie rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.	Hipotezę udowodniono na podstawie; 1) Badań bibliograficznych odnoszących się do charakterystyk, atrybutów i danych finansowych, które są możliwe do pomiaru w przypadku walut lokalnych funkcjonujących w krajach europejskich. 2) Analiz i wniosków wynikających z ww. badań w zakresie praktyk i doświadczeń w wykorzystywaniu walut lokalnych wśród społeczności i przedsiębiorców Szwajcarii, Szwecji i Anglii.
H 2	Wdrożenie modelu waluty lokalnej może sprzyjać poprawie relacji w wymiarze lokalnym banków spółdzielczych z sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.	Hipotezę udowodniono na podstawie; 1) Analizy literatury przedmiotu, wspartej analizą danych empirycznych problematyki funkcjonowania sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz ich relacji z bankami spółdzielczymi. 2) Analiz i wniosków wynikających z badań sondażowych za pomocą wywiadów i ankiet - kwestionariuszy badawczych.

Źródło: Opracowanie własne

W części pierwszej pracy zdefiniowano pojęcie *waluty lokalnej*, przedstawiono jej możliwość funkcjonowania w relacjach pomiędzy podmiotami gospodarczymi. Ponadto wyartykułowano zasadnicze cele wprowadzenia tejże waluty w relacje biznesowe.

Waluta lokalna jest szczególnym rodzajem pieniądza, odmiennym od będącego w powszechnym użyciu pieniądza tzw. krajowego – np. funta, euro, korony czy polskiego złotego. Chociaż może mieć normalną siłę nabywczą (jak ww.), to akceptowana jest zazwyczaj na stosunkowo niewielkim obszarze kraju – regionu. Jej akceptacja przez uczestników transakcji jest wyłącznie dobrowolna. Stąd też ze względu na niewielką skalę (krąg) występowania, powszechnie zwana jest walutą lokalną. Charakteryzuje się ona prostotą, przejrzystością, łatwością zrozumienia oraz praktykowania. Walutę tą, można zdefiniować także jako system wzajemnego wspierania się (wpierv) mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z obsługującym je bankiem spółdzielczym wobec otoczenia, konkurencji dużych korporacji działających na tym samym rynku, jak również uniezależniania się od rynków i instytucji globalnych. Warunkiem niezbędnym jest stworzenie i utrzymanie wzajemnych więzi oraz wspierania się, pomiędzy wszystkimi uczestnikami systemu. Wzajemne wspieranie się polegać winno na sprzedaży (oraz wymianie informacji) pomiędzy uczestnikami systemu, swoich produktów, usług itd. Zakłada się również, że uczestnicy systemu wyrażają zgodę na prowadzenie swej działalności z uwzględnieniem rozliczeń w walucie lokalnej prowadzonej przez bank spółdzielczy. W systemie dokonuje się zapłaty za przeprowadzone transakcje zleceniami księgowymi (można je więc traktować jak czek). Wszelkie wzajemne operacje zapisywane są na rachunkach bankowych uczestników systemu – na dobro rachunku (uznają) lub w ciężar (je obciążają). Przyjmuje się, że kwoty „walutowane” są w CARBO⁵²⁴, w relacjach 1 CARBO = 1 PLN, służące do określania wartości transakcji. Stąd nie ma (nie będzie) problemów z rozliczeniami wielkości sprzedaży oraz związanymi z tym problemami podatkowymi.

Pieniądz lokalny – uzupełniający (*waluta lokalna*), nie narusza monopolu NBP, gdyż mamy do czynienia tylko i wyłącznie ze scentralizowanym systemem księgowym, który wykorzystywany jest do rozliczeń wzajemnych uczestników systemu CARBO. Wielkość strumienia CARBO z uwagi na obsługę w komputerowym systemie informatycznym, będzie możliwa do stałego monitorowania. Ponadto wielkość tego strumienia utrzymywana będzie w relatywnej stałej równowadze. Warunkiem podstawowym jest bowiem zasada, iż suma

⁵²⁴ Nawiązując do historycznej, staropolskiej „Karbony” hrabiego Andrzeja Zamoyskiego (jako przedspółdzielczej pożyczkowej formy rozwoju społeczności lokalnej) jak i propozycji adaptacji rozwiązania powstałego na Górnym Śląsku (związanym z węglem - Carbonum) proponuje się termin – waluta CARBO (oparta na wcześniej analizowanych doświadczeniach waluty lokalnej).

wielkości sprzedaży jest taka sama (bardzo zbliżona) do sumy kupna. Dotyczy to obrotów w całym systemie.

Nad utrzymaniem równowagi obiegu CARBO czuwać może (jak założono) bank spółdzielczy, wykorzystując w tym celu utworzone systemy: rozliczeń księgowych CARBO, system pożyczkowy (kredytowy) jak i tzw. system koordynujący oferty uczestników oraz ich zgłaszane potrzeby.

Jak wykazano, rozwiązanie to posiada szereg zalet, w tym aktywizację społeczności lokalnej, zmiany spojrzenia na wspólne działania, artykułuje korzyści współpracy, poprawia płynność finansową firm praktykujących rozwiązanie, wzrost ich obrotów i rozwój. Jednocześnie poprzez wzajemną wymianę (w oparciu o CARBO), wymuszone jest stałe utrzymywanie oraz poprawę jakości własnych wyrobów – produktów (nikt nie kupi wyrobów słabej jakości), gdyż występuje niemal bezpośrednia znajomość wszystkich. Producentów, usługodawców itp., poprzez co następuje wzmożona integracja całego środowiska lokalnego. Wymuszać to będzie stałe poszukiwanie możliwości rozwoju, zarówno oferowanych usług czy produktów a poprzez to rozwoju samych przedsiębiorstw. Tym samym rozwijać będzie się cały region. Dodatkowo chronić będzie się własne otoczenie - środowisko, w którym jest szansa na rozwój – samospełnienie, zaspokajanie własnych ambicji. Powstaną kolejne miejsca pracy, zwłaszcza winny powstawać i rozwijać się wszelkiego rodzaju firmy rodzinne, gdyż będzie możliwość działania i rozwoju w długim okresie czasu – przez pokolenia... Radykalnie winno się zmniejszyć bezrobocie oraz zmaleje liczba osób tzw. wykluczonych społecznie.

Właściwie zorganizowana i zarządzana spółdzielcza forma działalności wyzwala wszelkie formy aktywności. Koncepcja ta tym samym powoduje również rozwój społeczeństwa obywatelskiego, przez co wpisuje się we wszelkie programy rządowe z tego zakresu. Realna możliwość kontroli systemu, przez pełny udział spółdzielców (każdego) we wszystkich etapach działalności spółdzielni oraz możliwość wpływu na kierunki dalszych działań i rozwoju powoduje, że całość traktowana jest jak „moje własne” dobro. Podnosi „ego”. Dba się o własny stan posiadania.

W związku z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii do obsługi systemu - modelu CARBO, wzrośnie również wiedza technologiczna przedsiębiorców oraz presja na stałe techniczne usprawnienia – innowacje.

W dalszych rozważaniach (części drugiej) postawiono pytanie badawcze, czy i gdzie są zastosowane rozwiązania niewzorowane na strategiach banków komercyjnych, (do których jak wykazały analizy, coraz bardziej upodobniają się praktyki banków spółdzielczych)? Przyjęto założenie, że poszukiwać będzie się rozwiązań posiadających doświadczenia

(najlepiej wieloletnie) w tym zakresie, ponadto przyjęto, konieczność zmiany dotychczasowego sposobu myślenia (dopiero później może nastąpić zmiana rozwiązań organizacyjnych oraz technicznych – technologicznych). Spojrzenie biznesowe – tak, ale nie jako najważniejsze. Ważne jest rozwiązanie, które zapewnia rozwój w szerszym zakresie. Rozwijać winien się zarówno lokalny bank spółdzielczy, jak i lokalna społeczność, w tym mikro, małe i średnie firmy.

Rozpoczynając od doświadczeń austriackiego Wörgl, poprzez praktyki WIR Banku, szwedzkiego Banku Spółdzielczego JAKMedlemsbank po *Bristol Pound* wszędzie tam uzyskano i potwierdzono ich praktyczną przydatność. Ponadto przykłady te wskazują, że rozwiązania te są akceptowane przez władze – zarówno lokalne, jak np. w Bristolu, czy banku centralnego, jak np. Banku Anglii czy Szwecji.

Poprzez wieloletnie pozytywne oddziaływanie na lokalne gospodarki (dużo bardziej zamożnych od Polski państw, Szwajcarii, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii) przyczyniają się nie tylko do stałego rozwoju małych i średnich firm (gospodarki) ale także do rozwoju banków, które te rozwiązania praktykują.

Szczególnie interesującym przykładem, jest trwająca do dziś w Szwajcarii praktyka WIR Banku, głównie z trzech powodów;

- 1) jest to dowód na możliwą „długowieczność“ rozwiązania - najstarszy (najdłużej funkcjonujący) system tej waluty (od roku 1934 do dzisiaj),
- 2) jest to dowód na to, że waluty lokalne mogą istnieć pomimo kryzysów (wojen i innych niekorzystnych zdarzeń gospodarczych), nawet w kraju o jednym z najwyższych standardów życia na świecie,
- 3) jest to dowód na to, że nie ma znaczenia jakimi językami posługują się użytkownicy tej waluty (w Szwajcarii występują cztery języki urzędowe), wszędzie uzyskać można ogromne obroty oraz zakładane efekty.

Jak dowodzą tego badania bibliograficzne, waluta ta (WIR) oddziałuje antycyklicznie na gospodarkę szwajcarską od ponad 60 lat. Ponadto jest ujemnie skorelowana z podażą CHF.

Przykłady udanego funkcjonowania *walut lokalnych* były inspiracją wprowadzenia podobnych rozwiązań w Polsce. Waluta lokalna o nazwie „DOBRY”, która jednak nie weszła do szerszego zastosowania, zaś od roku 2015 grupa inicjatywna promująca polską walutę lokalną, tym razem o nazwie „ZIELONY” uzyskała poparcie organizacji biznesowej - Związku Przedsiębiorców i Pracodawców i zapowiada „...zbudowanie nowych relacji biznesowych, stworzenie skutecznego systemu lojalnościowego [...] zwiększenie sprzedaży”.

W trzeciej części niniejszej pracy zaprezentowano wpraw regulacje prawne dotyczące funkcjonowania banków spółdzielczych. Akcentują one ich dualistyczną naturę, są bowiem równocześnie i bankami i spółdzielniami. Ponadto regulacje te sprawiają, że banki działają na zasadach spółdzielczych oraz mają charakter lokalny. Ze względu na formę własności oraz relacje ekonomiczne tworzą odrębny sektor bankowości.

Doświadczenia pokoleń bankowych spółdzielców dowodzą, że najistotniejszą kwestią w działalności banków spółdzielczych (spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych) winien być zrównoważony rozwój gospodarczy społeczności lokalnej (może nawet społeczno-gospodarczy). Osiągane zyski z działalności są istotne i konieczne, gdyż rozwój ten zapewniają, jednakże wszelkie działania ekonomiczne nie powinny być podejmowane, tylko i wyłącznie dla maksymalizacji zysku spółdzielni.

Spółdzielczość bankową zainicjował „ruch oddolny”. Był poszukiwaniem skutecznych rozwiązań potrzeb lokalnych społeczności. Wypracowane i praktykowane zasady spółdzielcze – samopomocy, samorządności, demokracji czy wspólnego rozwiązywania własnych spraw, z czasem zainspirowały ludzi na całym świecie. Rozwiązania oparte o ww. zasady pozwoliły lokalnym społecznościom na przetrwanie i funkcjonowanie także w czasie różnych kryzysów gospodarczych i finansowych, które miały miejsce na przestrzeni dziejów.

Cechą wyróżniającą funkcjonowanie spółdzielczej bankowości na całym obszarze ziem polskich pod zaborami, był przede wszystkim, ich narodowy propolski charakter, współpraca spółdzielców oraz wspieranie wzajemne i lokalnego rozwoju gospodarczego. W okresie po II wojnie światowej spółdzielczość polska była faktycznie fasadowa. Od 1989 r., czyli początku przemian gospodarczych kraju, w tym reformy sektora bankowego, bankowość spółdzielczą potraktowano z kolei jako relikty epoki socjalistycznej i poddano regułom gry rynkowej, traktując niemal tak samo jak duże banki komercyjne. Spowodowało to wpraw liczne upadki, następnie nieustanne działania dostosowawcze i kosztowne przekształcenia w tym sektorze.

Na podstawie przeprowadzonych badań nasuwają się liczne wnioski niosące istotne przesłanki dla dalszego trwania i rozwoju polskiej bankowości spółdzielczej, np.;

1) w skali światowej umacniają się praktyki stosowania zasad spółdzielczości – stając się zarówno modnymi, jak i ważnymi rozwiązaniami dla występujących problemów w funkcjonowaniu i rozwoju społeczności lokalnych,

2) zarówno zachodnioeuropejskie jak i światowe rozwiązania spółdzielczości bankowej, funkcjonują i rozwijają się głównie w drodze ewolucji i dostosowania praktyk działania

(strategii) w oparciu o postępujące zmiany społeczno-gospodarcze na obszarach ich oddziaływania,

3) dla polskiego sektora bankowości spółdzielczej charakterystyczna jest, nieciągłość rozwoju spowodowana zewnętrznymi ingerencjami w model funkcjonowania banków spółdzielczych.

Stawiając głównie na bezpieczeństwo tego sektora, nadzorcy wprawdzie nie docenili wagi powiązań problematyki bezpieczeństwa i działań związanych z zapewnieniem efektywności (głównie w większości małych) banków spółdzielczych, by następnie – po czasie, artykułować niską efektywność sektora jako główną barierę jego rozwoju.

Podkreślenia wymaga fakt osiągnięć bankowego sektora spółdzielczego w Polsce, jest to przede wszystkim; utrzymanie pozycji rynkowej przy stale rosnącej konkurencji banków komercyjnych dysponujących relatywnie większymi możliwościami kapitałowymi oraz posiadanie znaczącego potencjału dystrybucyjnego.

Należy podkreślić także szereg atutów polskiej bankowości spółdzielczej, w tym;

- zbudowane relacje z klientami, co prowadzi (prowadzić powinno) do właściwego rozpoznania ich potrzeb, elastyczność działania w efekcie minimalizacja ryzyk, większa lojalność i wzajemne zaufanie,

- postępujące zmiany struktury polskiego społeczeństwa, np. rośnie udział ludności zamieszkującej tereny pozamiejskie (tradycyjne tereny działania banków spółdzielczych), co powoduje, że można fakt ten wykorzystać,

- podkreślanie patriotyzmu lokalnego i całkowicie polskiego kapitału, jako uniezależnienia w dobie globalizacji i występujących zawirowań na rynkach finansowych.

Problematykę rozwoju sektora bankowości spółdzielczej rozpatrywać można z uwzględnieniem różnych kryteriów, w tym o charakterze;

- prawnym, w szczególności dotyczących wymogów nadzorcy krajowego – szczególnie istotnych z uwagi na ich koszty,

- ekonomicznym, np. niskim udziałem w rynku bankowym, postępującym rozwarstwieniem w sektorze związanego z obecnym modelem biznesowym, który generuje ryzyko jego dalszego obniżania efektywności biznesowej.

- organizacyjnym, także związanym z praktykowanym modelem biznesowym, np. brakiem efektu skali działania, silnej – rozpoznawalnej marki, utrzymania autonomii lokalnych banków,

- społecznym, mentalnym, w tym dotyczących zachodzących zmian w poszczególnych segmentach klientów oraz postrzegania polskiej bankowości spółdzielczej i to zarówno przez

polityków, samorządowców jak i wszystkich pozostałych mieszkańców wspólnot lokalnych, poprzez tzw. lokalny patriotyzm gospodarczy.

Przeprowadzone w rozprawie badania ww. problematyki potwierdzają, iż możliwe i uzasadnione jest funkcjonowanie (nawet małego) banku w określonej społeczności lokalnej. Badania wskazują jednakże, iż warunkiem dalszego rozwoju banków spółdzielczych jest konieczność zmian dotychczasowego modelu biznesowego, w szczególności małych banków spółdzielczych.

Analiza badanego materiału (w części czwartej) potwierdza, że mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (MMiŚP) zazwyczaj są ściśle związane z rynkiem lokalnym. Dostosowują się z reguły do lokalnego otoczenia gdzie znajdują warunki do powstania, funkcjonowania i (ewentualnie) rozwoju. Co charakterystyczne, około ¼ MMiŚP (27,8 %) zlokalizowanych jest na wsi (16,4%) i w małych miastach – do 20 tys. mieszkańców (11,4%), czyli na terenach, których (statystycznie) funkcjonuje również najwięcej placówek banków spółdzielczych.

Pomimo wielkiego zróżnicowania MMiŚP, stwierdzić można ich wielką ostrożność w korzystaniu z zewnętrznych źródeł finansowania. Ma to miejsce zarówno w chwili podejmowania działalności gospodarczej jak i w trakcie prowadzenia działalności operacyjnej. Przy czym podejście do korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania jest także silnie zróżnicowane. Zależy zarówno od wielkości przedsiębiorstwa, jak i sektora oraz branży, w której firmy te funkcjonują.

Opieranie się głównie o kapitał własny może wynikać ze słabości kapitałowej MMiŚP, w tym szczególnie firm mniejszych – posiadających mniejsze aktywa majątkowe (mogące stanowić zabezpieczenie w korzystaniu z finansowania np. kredytem bankowym). Wskazuje na to również praktykowany (ich) model biznesowy, stopniowego rozwoju w oparciu (głównie) o wypracowane środki własne. Wynika to, także z faktu przedkładania własnego bezpieczeństwa w funkcjonowaniu (przetrwania) nad rozwojem w oparciu o finansowanie zewnętrzne, ale z możliwymi wieloma ryzykami, np. utraty płynności finansowej (i tym samym zagrożenia bytu właściciela i jego rodziny w przypadku zaistnienia upadłości firmy) czy częstych zmian w otoczeniu – podatkowych i prawnych.

Bardzo charakterystyczne są wskazania MMiŚP z zakresu głównych barier ich rozwoju (dotyczących sfery finansowej). Chociaż z jednej strony, tylko niewielki ich odsetek wskazuje na utrudniony dostęp do finansowania, to z drugiej podkreślana jest bariera - dostęp do finansowania, jako bardzo znaczący (70% MMiŚP). Znaczyć to może, że banki oferują rozwiązania finansowe, z których firmy mogłyby korzystać (i po części z nich korzystają),

jednakże rozwiązania te są inne niż (w większości) firmy te chciałyby uzyskać. Wskazuje to na znaczące „rozmiękanie się” oferty banków i oczekiwań przedsiębiorców (nie bez znaczenia jest także ich ww. negatywne nastawienie do kredytowania). Z tego punktu widzenia wiele wskazuje na potwierdzenie się I hipotezy badawczej, iż - *Waluta lokalna* może być czynnikiem wpływającym na pobudzenie rozwoju mikro, małych i średnich firm.

Przy czym podkreślić należy także szereg innych oczekiwań zgłaszanych przez przedsiębiorców, a niemal niezaspokajanych przez banki, np. wszelkie doradztwo – podatkowe, prawne, finansowe, w prowadzeniu biznesu, zarządzania ryzykiem, informatyczne, itp.

Badania wskazują na kluczowy udział sektora MMiŚP w strukturze klientów banków spółdzielczych, co potwierdza m.in. analiza przychodów, kosztów i wyniku odsetkowego w sektorze banków spółdzielczych. Przychody z sektora niefinansowego wynoszą ponad 70% ich przychodów odsetkowych ogółem. W strukturze przychodów od sektora niefinansowego dominują przychody odsetkowe MMiŚP, które stanowiły (w latach 2013-2015) około 50%. Jeszcze większe znaczenie MMiŚP dla banków spółdzielczych, widoczne jest w strukturze wyniku odsetkowego uzyskanego od transakcji z tego sektora, gdzie jego udział stanowi (w okresie analizowanym) około 2/3 tego wyniku. Potwierdza to nie tylko postępujące zmiany w strukturze klientów banków spółdzielczych, lecz wskazuje na potencjał i możliwości (jak również ryzyka) związane z dalszym rozwojem tego sektora.

Należy pamiętać o występującym zróżnicowaniu banków spółdzielczych, stąd obraz sytuacji kredytowania (oraz poziomu należności zagrożonych), w szczególności MMiŚP w różnych bankach (o różnych wielkościach aktywów) jest różny.

Stwierdzić można szereg problemów, występujących zarówno po stronie banków jak i przedsiębiorstw. Do głównych zaliczyć można;

- po stronie banków spółdzielczych (oprócz ww.), np. bardzo zachowawcze działania.⁵²⁵ Skupianie się niemal wyłącznie na spełnianiu oczekiwań regulatora (nadzorcy), zaś klient i członek banku jest na dalszym planie. Trudno dostrzec postawy wskazujące, iż rozwój banku wiązany jest z rozwojem społeczności lokalnej, poszukiwanie i stwarzanie nowych możliwości sobie (bankowi i wszystkim pracownikom banku) oraz np. przedsiębiorcom. Trudno stwierdzić szerszą, ciągłą współpracę z otoczeniem – działania wspólne.

⁵²⁵ Mowa tu o braku podejmowania oczekiwanych przez otaczające bank środowisko działań, nie zaś działaniach prawidłowych - ostrożnościowych, z zachowaniem bezpieczeństwa i zgodnych z wszelkimi regulacjami.

- po stronie przedsiębiorców: uwarunkowanie zewnętrzne – wskazywane bariery rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej (podatkowe, prawne czy administracyjne) czy brak wsparcia zewnętrznego, np. oczekiwanego doradztwa, jak również uwarunkowania wewnętrzne, do których można zaliczyć np. relacje właścicielskie i wobec personelu, prowadzone strategie działalności (powielanie starych schematów działania), brak doświadczenia (uczenie się na własnych błędach), nie zawsze właściwa wiedza, czasem podejmowanie nadmiernego ryzyka, czy też inne własne słabości, w tym np. ograniczona współpraca.

W takich realiach, banki spółdzielcze budują swoją ofertę adekwatnie to rozpoznanych przez siebie potrzeb obecnych i potencjalnych klientów (MMiŚP). Warte podkreślenia są stale poszerzane zakresy innych usług (poza pozyskiwaniem depozytów i kredytowaniem) świadczonych przez banki spółdzielcze, w tym usług opartych na nowoczesnych technologiach. Logika wykazuje, iż kierunek tych działań (z racji m.in. spełniania potrzeb MMiŚP) wskazywać może zarówno na nowe możliwości rozwojowe, jak i potrzebę dalszego zacieśniania współpracy z tym sektorem. Wskazuje na to także fakt, iż MiŚP z reguły wiążą się z bankiem na wiele lat, co może stanowić niezwykły atut takiej współpracy.

Szczególnym wyróżnikiem polskich MMiŚP, jest determinacja w prowadzonych przedsięwzięciach i kreatywność w poszukiwaniu nowych okazji biznesowych. MMiŚP wskazują jednak na potrzebę, czasem wręcz konieczność wsparcia w szeregu (ww.) aspektach. Winno być to, m.in. miejsce do nowej aktywności banków spółdzielczych - innego podejścia do spółdzielczego biznesu bankowego.

Wskazać można, m.in. na; konieczność większej dywersyfikacji obsługi (jej personalizacji), poszerzenie i dopasowanie oferty do różnych potrzeb i oczekiwań środowiska lokalnego, wyprzedzanie oczekiwań przedsiębiorców (co nie wydaje się niemożliwym do realizacji z uwagi na np. stale rosnące możliwości techniczne banku spółdzielczego).

Można stwierdzić, że dotychczasowe relacje MMiŚP oraz banków spółdzielczych, jako relatywnie „luźne”, nie wykorzystują w pełni swojego (wzajemnego) potencjału. Uzasadnione wydaje się być tym samym poszukiwanie prób wspólnego rozwoju – w oparciu o głębsze wzajemne relacje.

W rozdziale końcowym po analizie wybranych potrzeb i cech MMiŚP oraz banków spółdzielczych (głównie małych), wskazano na występowanie składowych uzasadniających potrzebę funkcjonowania waluty lokalnej. Stąd, zaproponowano autorski mechanizm funkcjonowania modelu *waluty lokalnej* CARBO z możliwym wykorzystaniem w lokalnym środowisku MMiŚP i banku spółdzielczego (zwłaszcza małego).

Model ten artykułuje bank spółdzielczy jako rzeczywiste centrum finansowo-biznesowe terenu swojego działania, który może rozwijać się poprzez poszerzenie swojej oferty i uzyskiwanych z tego tytułu profitów – dowodzą to analizy wszystkich rozpatrywanych przypadków. W szczególności wzrośnie liczba członków banku spółdzielczego. Na podkreślenie zasługuje fakt ich prawdopodobnej aktywności - zaangażowania. To (jeszcze bardziej) może być ich bank. Bank nie tylko „pierwszego wyboru”, ale bank lojalnych członków – klientów związanych na maksymalnie możliwie długi okres współpracy.

Bank spółdzielczy może to dodatkowo wykorzystać, oferując ściśle dopasowane – wyprzedzające potrzeby miejscowych klientów, dodatkowe produkty i usługi. Podkreślić należy możliwość zwiększenia wszelkiego rodzaju pomocy dla mikro, małych i średnich firm oraz wszelkiego rodzaju lokalnych organizacji, stowarzyszeń itp. Chodzi tu głównie o wszelkiego rodzaju doradztwo biznesowe, rolnicze, prawne, finansowe, rachunkowe, ubezpieczeniowe, technologiczne czy inne specjalistycznie „potrzebne” w danej społeczności.

Dodatkowo możliwym jest, powiązanie społeczności z bankiem poprzez wspieranie innej – wynikającej ze specyfiki regionu, aktywności. W każdym przypadku nastąpi promocja marki polskiego (kapitałowo) banku spółdzielczego, rzeczywiście powiązanego ze społecznością lokalną, bez kosztownej i często mało czytelnej kampanii marketingowej w mediach.

Możliwym uznaje się również, podkreślenie (promowanie) marki banku spółdzielczego z zaangażowaniem wolontariatu. Zarówno ludzie młodzi jak i mniej aktywni zawodowo, czy też wręcz emeryci mogliby zostać w tą ideę wprowadzeni. Jest to olbrzymi kapitał ludzki mało lub wręcz niewykorzystywany, szczególnie w mniejszych miejscowościach.

Bank pozostaje spółdzielczy, rozwija się, jest coraz bardziej aktywny – dostrzegalny, faktycznie wspierający lokalnych przedsiębiorców.

W rozważaniach podkreślono, iż nie bez znaczenia pozostaje kwestia uniezależnienia się od koncernów ponadnarodowych czy też innych firm i instytucji o globalnym oddziaływaniu. Często wykorzystujących lokalny rynek, powodujących zanik drobnego handlu, przedsiębiorczości itp. Powodującego przenoszenie produkcji i kapitału w miejsca zależne od panującej na rynkach światowych koniunktury, czy też sytuacji (gry) politycznej. To ukierunkowanie działalności (w większości obszarach) na rynku lokalnym, powoduje małą wrażliwość na światowe kryzysy gospodarcze i polityczne, oraz jak dowodzą tego publikacje dotyczące WIR Frank – potwierdzają nie tylko długoletnią sprawność systemu WIR (WIR Frank), ale powodują atacykliczność tendencji w gospodarce (szwajcarskiej).

Brak większych wpływów przedmiotowych koncernów, jak i instytucji globalnych na analizowany rynek spowoduje także mniejszą migrację ludności, większą stabilizację oraz zmniejszanie różnych innych zagrożeń globalizacyjnych.

Model CARBO jest odporny na kradzież pieniądza, jego nadmiar czy też niedobór, odsetki od zadłużenia czy recesje. Ma pełne pokrycie we wszelkich dobrach wytworzonych lokalnie czy lokalnych świadczeniach. Występuje tylko w przypadku, kiedy powstaną ekonomiczne powiązania pomiędzy stronami transakcji. Brak jest możliwości spekulacji na CARBO, nie ma sensu go gromadzić, nie da się go używać poza granicami kraju. Służy tylko lokalnej społeczności.

Trzeba przyjąć również, że w koncepcji tej należy uwzględnić możliwość wystąpienia także ograniczeń czy wręcz zagrożeń. System zapewniać winien rozliczanie transakcji w CARBO. Natomiast wszelkie rozliczenia podatkowe i inne wymagane obowiązującymi regulacjami prawnymi, przedsiębiorcy zobowiązani są regulować sami. Związane z tym jest potencjalne ryzyko niewłaściwych działań w tym zakresie lub wręcz nieregulowania podatków itp. Wymaga to więc rozważenia kontroli tego ryzyka i zarządzania nim, czy to w systemie czy poza ?

Kolejne potencjalne ryzyko wiązać można z ochroną danych wszelkich dokonywanych transakcji z użyciem CARBO, bezpieczeństwem systemu i jego monitoringiem. Jest to jednak problem znany w bankowości, któremu poświęca się wiele działań.

W dalszej części pracy, dla kolejnej weryfikacji faktycznej możliwości wdrożenia proponowanego rozwiązania postawiono pytanie; Czy małe banki spółdzielcze (niektóre) oraz MMiŚP (niektóre), mogą być zainteresowane wprowadzeniem systemu waluty lokalnej we wzajemnych relacjach? Przeprowadzona próba badawcza identyfikacji ogólnych przesłanek wdrożenia systemu waluty lokalnej do polskiej rzeczywistości gospodarczej pozwala na stwierdzenie, iż małe banki spółdzielcze, które zostały wskazane jako instytucje finansowe do obsługi tego systemu, zasadniczo są w stanie spełnić to oczekiwanie. Stwierdzić też można, że tylko niewielka ich ilość mogłaby wymagać dodatkowego zewnętrznego wsparcia finansowego (przy tym jak można oczekiwać praktycznie możliwego do uzyskania).

Do czynników sprzyjających możliwości rozważenia wdrożenia modelu *waluty lokalnej* w relacjach mały bank spółdzielczy – MMiŚP (funkcjonujących na tych samych terenach), zaliczyć można w szczególności; konieczność udoskonalania obecnego modelu funkcjonowania (zwłaszcza) małych banków spółdzielczych, poszukiwanie przez zarządzających (bankami) nowych rozwiązań wspierających rozwój lokalnych banków, potrzeba zwiększania liczby członków banków spółdzielczych, sprzyjające funkcjonowaniu

modelu *waluty lokalnej* uregulowania prawne, poszukiwanie przez MMiŚP rozwiązań w obszarze finansowania swojego funkcjonowania i potrzeb rozwojowych.

Do czynników ograniczających możliwości rozważenia wdrożenia modelu *waluty lokalnej* w relacjach mały bank spółdzielczy – MMiŚP, zaliczyć można, m.in.; niektóre uwarunkowania (bariery) organizacyjne w (niektórych) małych bankach spółdzielczych, a także możliwe bariery, np. mentalnościowe, w niektórych MMiŚP, poziom kosztów wdrożenia rozwiązania (pomimo sygnalizowanych kierunków rozwiązania tego problemu), brak zainteresowania części banków i części MMiŚP.

Tym samym przeprowadzone badania dają podstawy do stwierdzenia iż, **małe banki spółdzielcze (niektóre) oraz MMiŚP (niektóre), mogą być zainteresowane wprowadzeniem systemu waluty lokalnej we wzajemnych relacjach.**

Potwierdza się tym samym postawiona II hipoteza badawcza, że - Wdrożenie modelu *waluty lokalnej* może sprzyjać poprawie relacji w wymiarze lokalnym banków spółdzielczych z sektorem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

W świetle powyższych badań i analiz dostarczano umiarkowanie solidnych argumentów ekonomicznych, wspartych przekonującymi dowodami historycznymi na rzecz uznania koncepcji - modelu waluty lokalnej za propozycję, której wprowadzenie w relacjach bank spółdzielczy – sektor mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, tworzy nowe możliwości rozwojowe.

Wnioski wynikające z rozprawy mogą mieć zastosowanie zarówno w teorii ekonomii, jak i praktyce życia gospodarczego. W rozprawie zrealizowano bowiem trzy wątki: metodologiczny, teoretyczny jak i praktyczny.

Pierwszy z nich dotyczy próby uporządkowania definicji bank, bank spółdzielczy (w tym także definicji spółdzielczości).

Drugi wątek związany jest z identyfikacją uwarunkowań rozwoju spółdzielczości bankowej oraz sektora MMiŚP. Wątki te ukazują aparat pojęciowy, określają czynniki rozwoju, a także wzajemne zależności.

Trzeci wątek (aplikacyjny) stanowi odpowiedź dla zarządzających bankami spółdzielczymi oraz MMiŚP, jak można wykorzystać przedmiotową koncepcję systemu waluty lokalnej w funkcjonowaniu zarządzanymi podmiotami gospodarczymi.

Proponowana koncepcja modelu *waluty lokalnej* dla polskiego banku spółdzielczego i jego otoczenia w szczególności zaś mikro, małych i średnich przedsiębiorstw tworzy **nowy model biznesowy** tegoż banku. Bank spółdzielczy oferuje w nim nie tylko usługi finansowe. Nie stanowi tylko centrum tych usług, ale poszerza je o inne „codziennie niezbędne”

(niefinansowe) usługi (kontakty, wymianę informacji, pomoc np. prawną, podatkową itd.) w otaczającej bank społeczności (regionie). Następuje integracja ukierunkowana poprzez ścisłą kooperację na wzrost i rozwój (wspólny wszystkich podmiotów). Występuje więc także wzajemne przenikanie się wszelkich relacji pomiędzy (wszystkimi) stronami systemu *waluty lokalnej*. Możliwe jest to wyłącznie poprzez istniejące, tworzone i stale utrzymywane więzi i wzajemne zaufanie.

Nowy model biznesowy opiera się po części na dotychczasowym sposobie funkcjonowania. „Wybiera” z niego to co jest najlepsze; doświadczenie, postrzeganie przez otoczenie, zasoby ludzkie i możliwości techniczne, know-how, optymalizuje efektywność działań np. poprzez stałą poprawę jakości świadczonych usług, zwiększanie przychodów z usług doradczych, oferowaniu możliwości lokacyjnych i inwestycyjnych – rozumianych jako „zarabianiu z bankiem” (krok w kierunku usług tzw. private banking) itp. Wszystko to zostaje „obudowane” koncepcją – modelem CARBO (wykorzystującą walutę lokalną) wspierającą relacje;

- 1) mikro, małych i średnich przedsiębiorstw zarówno pomiędzy sobą, jak i z bankiem spółdzielczym (mając na uwadze „poszanowanie” autonomii uczestników systemu), równocześnie integrującą
- 2) lokalnej społeczności, w której funkcjonują ww. wspierającą MMiŚP jak i bank spółdzielczy. Zwiększającą tym samym zaangażowanie w rozwój lokalnej gospodarki.

Efektom synergii uzyskanym dzięki wdrożeniu (proponowanego) nowego modelu biznesowego będzie głównie rozwój wszystkich używających (akceptujących) system CARBO. Co ważne również lokalnej gospodarki.

Należy podkreślić obszary wykorzystywane w tym modelu. Są to;

- nadal tradycyjne oddziały (placówki) banku spółdzielczego, które (predefiniowane) zaczynają pełnić „inne role” (następuje bowiem przesunięcie części pracowników z tradycyjnej działalności bankowej do innych czynności (np. doradczej, obsługi systemu itp.) oraz
- system CARBO oparty o elektroniczne kanały dostępu (do ofert – wymiany kontaktów, informacji, tworzenia nowych relacji itd.), kanały transakcji i media społecznościowe (pozwalające zastąpić drogie i często nieefektywne działania marketingowe), z których korzysta większość średniego i młodego pokolenia klientów i potencjalnych klientów banku.

Model proponowany poprawia parametry biznesowe. Docelowo znacząco zmniejsza koszty banku m.in. dzięki bankowości opartej na rozwiązaniach internetowych. Zwiększa możliwości przychodów. Poprawia relacje z klientami. Powoduje wzrost liczby aktywnych

członków (spółdzielców) banku. Ogranicza możliwości działań konkurencji – zarówno banku jak i firm „spoza” terenu działania banku. Co istotne także tzw. firm globalnych i fintechowych.

Przedstawiony koncepcja modelu waluty lokalnej w kontekście relacji banków spółdzielczych (polskich) i sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, oznacza praktyczną propozycję udoskonalenia modelu funkcjonowania polskich banków spółdzielczych (zwłaszcza małych)⁵²⁶ oraz rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, w oparciu o walutę lokalną.

Rozprawa doktorska wpisuje się nurt ekonomii społecznej.⁵²⁷ W wielu miejscach niniejszej rozprawy eksponuje się działalność edukacyjną i promującą współdziałanie (społeczną), wraz z współodpowiedzialnością za osiągnięte rezultaty. Są to praktykowane zasady spółdzielcze – samopomocy, samorządności, demokracji czy wspólnego rozwiązywania własnych spraw, które nie tylko zainspirowały ludzi na całym świecie ale powodują rozwój lokalnych społeczności. Są to także podstawowe kryteria ekonomii społecznej.

⁵²⁶ Można przyjąć, że koncepcja systemu waluty lokalnej (z racji praktycznej przydatności) mogłaby funkcjonować w co najmniej 200 polskich bankach spółdzielczych.

⁵²⁷ Zakłada ona działalność opartą o zasady i wartości wskazujące nadrzędność świadczenia usług dla członków lub określonej wspólnoty nad uzyskiwaniem zysków, demokratyczne zarządzanie i autonomiczność z równoczesnym ukierunkowaniem na ludzi i pracę. Wskazuje ona na solidarność międzyludzką oraz ustroju gospodarczego, stąd też nazywana jest również gospodarką społeczną. Podstawowe jej wartości stanowią zasady ustroju gospodarczego zostały zapisane Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ...” Społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej”.../w/ art.20 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483

Załącznik 1. Liczba spółdzielni na ziemiach polskich w roku 1914 oraz liczba spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych w Polsce oraz ilość ich członków w latach 1945-1948

Tabela 1.1. *Liczba spółdzielni na ziemiach polskich w roku 1914*

<i>Teren zaboru</i>	<i>Liczba spółdzielni</i>	<i>Liczba członków</i>
zabór pruski	313	159 705
zabór rosyjski	1 402	680 807
zabór austriacki	2 030	745 423
<i>Łącznie</i>	3 745	1 585 935
<i>w tym kredytowe</i>	2 983	1 458 562

Źródło: F. Skalniak, *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej*, AE w Krakowie, Kraków 1992, s. 182

Tabela 1.2. *Liczba spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych w Polsce oraz ilość ich członków w latach 1945-1948*

<i>Rok</i>	<i>Spółdzielnie oszczędnościowo-pożyczkowe [liczba]</i>	<i>Ilość członków [tys. osób]</i>
1945	1 016	246
1946	1 249	349
1947	1 306	372
1948	1 485	447

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych *Magazynu Bankowości Spółdzielczej w Polsce*

Załącznik 2. Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w latach 1950-1975
(dane na 31 grudnia)

Tabela 2.1. Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w latach 1950-1975 (dane na 31 grudnia)

Rok	Banki spółdzielcze [ilość]	Oddziały BS [ilość]	Placówki BS [ilość]	Zatrudnienie [ilość osób]	Członkowie [tys. osób]
1950	1 256	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1955	1 279	b.d.	1 757	b.d.	b.d.
1956	1 285	b.d.	b.d.	7 876	1 002
1958	1 297	b.d.	1 775	8 651	1 410
1969	1 308	b.d.	1 809	8 787	1 630
1960	1 359	b.d.	1 801	9 277	1 883
1961	1 471	b.d.	1 824	10 388	2 066
1962	1 568	b.d.	1 871	11 917	2 225
1963	1 625	b.d.	1 897	12 679	2 381
1964	1 635	b.d.	1 928	12 798	2 539
1965	1 636	b.d.	1 951	13 200	2 783
1966	1 643	b.d.	1 985	13 675	2 962
1967	1 645	b.d.	2 174	14 229	3 068
1968	1 646	b.d.	2 281	14 798	3 188
1969	1 646	b.d.	2 360	15 259	3 244
1970	1 645	b.d.	2 360	15 382	3 330
1971	1 644	b.d.	2 732	16 196	3 370
1972	1 643	b.d.	3 017	17 777	3 410
1973	1 644	811	2 828	20 053	3 452
1974	1 658	768	3 117	21 374	3 474
1975	1 664	727	2 391	22 949	3 463

Źródło: opracowanie własne na podstawie F.Skalniak, *Zarys historii...* wyd. cyt., s. 86

Załącznik 3. Unie kredytowe

Problemy, których rozwiązania podjęli się (niezależnie od siebie) H. Schulze-Delitzsch oraz F.W.Raiffeisen występowały (i występują) we wszystkich krajach świata. Można stwierdzić, że wdrożone przez Schulze'a i Raiffeisena koncepcje spółdzielczości kredytowej, stopniowo lecz konsekwentnie, były i są propagowane na całym świecie. Najszybciej rozwinęły się w Ameryce Północnej, za sprawą imigrantów z krajów europejskich, przywożących swoją wiedzę i doświadczenia. Można także przyjąć, że w Azji, a przede wszystkim w Indiach, spółdzielczość kredytowa pojawiła się za sprawą studiujących w Europie (przede wszystkim w Anglii), studentów hinduskiego pochodzenia.

Popularność spółdzielczych instytucji kredytowych, wynika głównie ze skuteczności rozwiązywania podobnych problemów - w dostępności, szczególnie ubogiej ludności (ubogich wspólnot) do usług finansowych (głównie taniego samofinansowania). Ponadto praktyki te znacząco zapobiegają finansowemu wykluczeniu najuboższych.

Związki kredytowe, bardziej znane jako **unie kredytowe** (*credit unions*), są to działające w oparciu o idee spółdzielcze, niebankowe instytucje depozytowo-kredytowe.⁵²⁸ W zależności od lokalnych uwarunkowań występujących w poszczególnych krajach, ich dzisiejsza sytuacja jest bardzo zróżnicowana. W niektórych, spółdzielczość kredytowa funkcjonująca jako *credit unions* dopiero dzisiaj stawia „pierwsze kroki”. Są to głównie biedne kraje afrykańskie (np. Gwinea, Zambia, Liberia), latynoamerykańskie (np. Chile, Nikaragua, Paragwaj), niemal wszystkie karaibskie (np. Bermudy, Grenada, Barbados i inne), jak również kraje oceanii (np. Mikronezja, Samoa, Wyspy Salomona).

Należy podkreślić, że są także kraje, gdzie spółdzielczość kredytowa nie jest dzisiaj w ogóle (w tej formule) praktykowana, np. w większości afrykańskich, bliskiego wschodu, ale również w części krajów europejskich i azjatyckich.

Na „kolejnym biegunie” są kraje, gdzie *credit unions* działają na ogromną skalę, osiągając obecnie pełną dojrzałość i największe sukcesy, będące wynikiem ponad stuletniego doświadczenia. Jest tak w USA gdzie skupiają ponad 100,5 mln członków. W Indiach z usług *credit unions* korzysta 20 mln członków, w Kanadzie ponad 10,1 mln, czy w Australii 4,5 mln członków. Kraje te łącznie skupiają ponad 60% członków unii na świecie.

⁵²⁸ zob. KNF, *Przegląd zasad i praktyki działania wybranych systemów unii kredytowych i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce*, Warszawa 2008, s. 3, /w/ https://www.knf.gov.pl/Image/skoki_17.10.08_tcm75-9119.pdf [11.06.2015 r.]

Według danych World Council of Credit Unions⁵²⁹ w roku 2014 na świecie funkcjonowało **na 6 kontynentach, w 105 krajach, łącznie 57 tysięcy credit unions**. Świadczą one usługi finansowe (łącznie) **dla 217 mln ludzi** – z wyraźną tendencją rozwojową.⁵³⁰

W Quebec w Kanadzie, od ponad stu lat rozwijają się Kasy Desjardins - są odpowiedzią na potrzeby rozwoju społecznego i gospodarczego tego regionu. Dziś ta jedna z największych grup finansowych (Kanady) podkreśla wierność filozofii jej założyciela ...”przyczynić się do dobrobytu jednostek i społeczności”...⁵³¹ Dla mieszkańców ponad 400 miast i wsi są jedyną instytucją finansową (na obszarach bardzo słabo zaludnionych). Działa tam 32% placówek, dla porównania tylko 2% placówek bankowych wszystkich banków kanadyjskich działa na podobnym terenie.⁵³²

⁵²⁹ World Council of Credit Unions – WOCCU (Światowa Rada Związków Kredytowych) z siedzibą w USA, działa od 1971r. Organizacja międzynarodowa skupiająca unie kredytowe

⁵³⁰World Council of Credit Unions, *Statistical Report 2014*, s. 2/w/ <http://www.woccu.org/publications/statreport> [11.06.2015 r.]; Zasada działalności *credit unions*, oparta jest na koncepcjach Schulze'a i Raiffeisena - udzielaniu pomocy finansowej swoim członkom, którzy są właścicielami unii. Odbывается to poprzez gromadzenie oszczędności (np. w formie depozytów terminowych), z przeznaczeniem na finansowanie pożyczek o różnym przeznaczeniu. Funkcjonowanie *credit unions* zazwyczaj określa hasło: „nie dla zysku, nie z filantropii, ale po to, żeby służyć”. Zakładane są przez osoby fizyczne w jakiś szczególny sposób ze sobą powiązane. Bądź z racji bliskiego zamieszkiwania, wspólnego zatrudnienia, religii, czy też wspólnych zainteresowań. Członkostwo jest dobrowolne oraz otwarte dla wszystkich, wśród których występuje przedmiotowa **więź** (jako zasada wyróżniająca tego rozwiązania). Przestrzegana jest także kolejna zasada – zakazu dyskryminacji (bez znaczenia, czy chodzi o rasę, płeć, narodowość, religię czy poglądy religijne lub inne „różnice”). Wszyscy członkowie mogą korzystać z usług *credit union*, jeżeli respektują przyjęcie związanych z członkostwem obowiązków (często drobnych opłat). W *credit unions* obowiązuje również artykułowana wcześniej, spółdzielcza zasada demokracji, określana jako „jeden członek – jeden głos”. Wszyscy członkowie, bez względu na wielkość depozytów czy przeprowadzanych transakcji, mają też prawo uczestnictwa w podejmowaniu decyzji strategicznych dotyczących swojej unii. Unie kredytowe są autonomiczne, lecz działają według obowiązującego w danym kraju prawa regulującego rozwiązania spółdzielcze. Warte uwagi są działania unii kredytowych w minimalizowaniu ryzyka upadłości. Unie, posiadane wolne środki, inwestują jedynie w bezpieczne instrumenty rynku pieniężnego bądź kapitałowego (bony i obligacje skarbowe), /za/ zob. G. Bierecki, *Struktura i działalność WOCCU*, /w/ http://www.grzegorz.bierecki.pl/upload/Struktura_i_dzialalnosc_WOCCU.pdf [11.06.2015 r.];

KNF, *Przegląd zasad i praktyki działania wybranych systemów unii kredytowych...* wyd.cyt., s. 3

⁵³¹ Dla zapewnienia nisko oprocentowanych kredytów przede wszystkim francuskim (francuskojęzycznym) robotnikom w Kanadzie, w 1900 roku w miejscowości Lévis w Quebecu, **Alphonse Desjardins** organizuje *La Caisse Populaire de Lévis (Kasa ludowa oszczędnościowo-pożyczkowa)*. Uważana jest ona za pierwszą unię kredytową powstałą według idei Raiffeisena, na kontynencie amerykańskim. Jej powstanie było efektem m.in. wcześniejszych kontaktów A. Desjardins z propagatorami spółdzielczości kredytowej w Europie oraz własnych poszukiwań skutecznego sposobu walki z lichwą./za/ www.desjardins.com/about-us/who-we-are [12.06.2015 r.]

⁵³² Większość Caisses Populaires w Quebecu (i niektóre głównie francuskojęzyczne poza regionem) są częścią sieci, który funkcjonuje jako Grupa Desjardins. Desjardins Group jest zarówno ich właścicielem, jak i prowadzi szereg spółek zależnych, w tym pośrednictwa w obrocie papierami wartościowymi, firmy venture capital, wealth management oraz ubezpieczenia na życie i zdrowie, czy też bank z siedzibą na Florydzie. (dla członków Desjardins, którzy tam żyją stale lub przebywają w okresie zimowym). Posiada również swoje przedstawicielstwa w 30 krajach rozwijających się oraz we Francji, gdzie służy pomocą szczególnie wszystkim tym, którzy zamierzają osiedlić się w Kanadzie (jak również Kanadyjczykom zamierzającym żyć w Europie). Praktykowane rozwiązanie nosi nazwę Program Inwestor i oferuje pomoc ludziom biznesu i ich rodzinom w możliwości imigracji do Kanady, co przyczynia się do dynamicznego rozwoju gospodarki Kanady. W ramach tego programu oferowana jest m.in. pomoc w możliwości; uzyskania wizy, bezwrotnych dotacji na wsparcie „projektów imigrantów”, stałego pobytu a z czasem uzyskania obywatelstwa kanadyjskiego. Zob. www.desjardins.com/about-us/ [12.06.2015 r.]

Tabela 3.1. *Rozwój Caisse Desjardins w Quebec (Kanada)*

Rok	Liczba członków	Liczba kas /placówek	Aktywa [mln CAD]
1915	23 614	114	2
1930	45 767	201	11
1940	119 668	544	21
1950	599 517	1 097	224
1960	1 211 041	1 253	688
1970	2 496 080	1 330	2 528
1980	3 350 000	1 639	13 000
1990	4 505 895	1 644	45 204
2000	5 068 143	1 603	76 117
2010 (Quebec i Ontario)	5 800 000	1 375	172 275

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.desjardins.com/ca/about-us [12.06.2015 r.]

Rozwój kas Desjardins to głównie wzrost liczby ich członków oraz aktywów (tabela 3.1.). Na skutek procesów konsolidacyjnych po roku 1980 zmniejszyła się liczba kas, jednakże rosły aktywa (szczególnie – ponad dwukrotnie, w ostatnim prezentowanym okresie).

Oprócz Caisses Desjardins (w Quebec)⁵³³ w pozostałych rejonach (prowincjach) działają kanadyjskie unie kredytowe (Credit Union/Caisse Populaire) zrzeszone w Credit Union Central of Canada. Chociaż lokalne unie kredytowe działają niezależnie, w większości są członkami central prowincjonalnych lub regionalnych, który świadczy uniom usługi finansowe i wsparcie lidera (centrali). Centrale te z kolei są członkami Credit Union Central of Canada (CUCC) z siedzibą w Toronto. Funkcjonuje więc trójszczeblowy system unii; lokalne, prowincjonalne (regionalne) oraz szczebla krajowego, czyli centrala CUCC. Powoduje to współpracę poszczególnych unii, spójne partnerstwo dążące do stale ulepszanej

⁵³³największej i najpopularniejszej, kanadyjskiej spółdzielczej grupy finansowej) funkcjonującej głównie we wschodniej (francuskojęzycznej społeczności) części kraju. Formalnie Desjardins Group jest zrzeszeniem CAISSES Populaires i caisses d'Economie. Zrzesza 360 caisses Desjardins w Quebecu i Ontario (344 w Quebec i 16 w Ontario), posiada 805 placówek i punktów obsługi klienta (766 w Quebec i 39 w Ontario) funkcjonujące w ramach w jednej federacji: Fédération des caisses Desjardins du Québec (stan na 31.12.2014 r.).

jakości w sektorze usług finansowych adresowanych dla ponad 5,3 mln członków (poza w/w Quebec).

Tabela 3.2. Wybrane dane ekonomiczne kanadyjskich Credit Union/Caisse Populaire na koniec lat 2012-2014

Stan na koniec roku	Ilość unii kredytowych	Ilość placówek	Ilość członków [mln]	Aktywa	Kredyty	Depozyty
				[mld CAD]		
2014	313	1 747	5,34	170,9	145,7	150,3
2013	326	1 741	5,33	160,8	136,7	142,3
2012	348	1 762	5,30	152,5	126,9	134,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Canadian Central Annual Report, Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2012, s. 29, Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2013, s.26, Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2014, s. 03, <http://www.cucentral.ca/SitePages/Publications/AnnualReport.aspx> [20.06.2015 r.]

Dane (tabela 3.2.) potwierdzają tendencję konsolidacji sektora unii kredytowych. Rosnący stan depozytów oraz kredytów, a tym samym aktywów, jest wynikiem głównie wielkiego zaufania społecznego do tego sektora finansowego. Potwierdza to także, stale rosąca ilość członków kanadyjskich unii kredytowych. Warto podkreślić, iż niemal co trzeci Kanadyjczyk jest członkiem unii kredytowej. Choć sektor jest aktywny we wszystkich częściach kraju, to najsilniejszy jest w rejonach (województwach) zachodnich i Quebec. W Quebecu 70 procent populacji należy do Caisse Populaire, podczas gdy w Saskatchewan blisko 60 procent należy do unii kredytowych.⁵³⁴

Kanadyjskie unie kredytowe (jako całość) podkreślają swoje wielkie zaangażowanie w społeczności lokalne, na terenie których prowadzą swoją działalność. Chodzi tu głównie o działalność sponsoringową, charytatywną, stypendialną oraz inne wsparcia i darowizny, na które przeznaczane są miliony CAD. Jak to jest określone, ...napędza to ducha rozwoju lokalnej społeczności”... pogłębia też więzi. Zarówno więzi wzajemne - współpracy lokalnego środowiska, jak również więzi społeczności lokalnej z unią. Dowodem

⁵³⁴ zob. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_banks_and_credit_unions_in_Canada [12.06.2015 r.]

potwierdzającym właściwość działań unii kredytowych na rzecz kanadyjskich małych i średnich przedsiębiorstw, jest przyznanie w sondażu oceny “Doskonałości obsługi klienta”, przeprowadzonym przez kanadyjską Federację Niezależnych Przedsiębiorców (*CFIB – Canadian Federation of Independent Business*), najlepszej oceny w kategorii obsługi małych i średnich przedsiębiorstw w roku 2013.⁵³⁵ Stwierdzono tym samym, że przewyższają one w tym zakresie wszystkie kanadyjskie banki.

Analiza głównych parametrów kanadyjskiego sektora unii kredytowych na dzień 31.12.2014r. (tabela 3.3.), potwierdza ich siłę ekonomiczną. Dowodzi to także słuszności siły wzajemnych więzi oraz korzyści współpracy.

Tabela 3.3. Główne parametry kanadyjskiego sektora unii kredytowych na dzień 31.12.2014 r.

Ilość unii kredytowych	Ilość członków	Aktywa	Kredyty	Depozyty	Udział w rynku
	[mln]	[mld USD]			[%]
694	10,12	283,0	238,8	229,6	43,2

Zródło: opracowanie własne na podstawie *Statistical Report 2014 Credit Unions Worldwide*, World Council of Credit Unions, s.3 /w/ <http://www.woccu.org/publications/statreport> [20.06.2015 r.]

Unie kredytowe w USA, funkcjonują, albo na terenie jednego stanu (w oparciu o licencję stanową), albo w więcej niż jednym stanie (na podstawie licencji federalnej).⁵³⁶

Analizując wybrane parametry ekonomiczne unii federalnych w wybranych latach okresu od roku 1935 do roku 2014 (tabela 3.4.) stwierdzić należy głównie stały, postępujący - wielokrotny wzrost ilości ich członków (od 0,1 mln w roku 1935 do 53,4 mln w 2014 r.).

⁵³⁵ ocenę taką unie otrzymały po raz czwarty (w pięciu przeprowadzanych co trzy lata sondażach), w roku 2000, 2003, 2009 i 2012, za; <http://www.cucentral.ca/SitePages/TheCreditUnionDifference/creditunionsleadthewey.aspx> [12.06.2015 r.]

⁵³⁶ zob. T. Orzeszko, *Instytucje finansowe z sercem – historia i teraźniejszość unii kredytowych w Stanach Zjednoczonych*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 22 i nast.; www.ncua.gov/about/history/Pages/History.aspx [12.06.2015 r.]; Wszelkie regulacje wydawane przez władze federalne i stanowe dotyczą rozwiązań szczegółowych w zakresie; prowadzenia rachunkowości, zasad i kontroli oprocentowania, płynności, dozwolonych inwestycji czy uczestnictwa i ochrony członków. Organami unii kredytowych (w większości unii) są: zarząd, komitet kredytowy i komitet nadzorczy. Unią kieruje zarząd wybierany przez członków. Do jego zadań należy wyznaczanie kierunków działalności, respektowanie wszelkich regulacji oraz odpowiedzialność za stabilność finansową. Komitet kredytowy unii określa politykę pożyczkową, monitoruje działalność pożyczkową oraz świadczy usługi doradcze swoim członkom. Komitet nadzorczy, odpowiada za bezpieczeństwo funduszy, prawidłowość prowadzonej księgowości oraz nadzorowanie zarządu. Zob. KNF, *Przegląd zasad i praktyki działania wybranych systemów unii kredytowych...wyd.cyt.*, s. 6; E. Gostomski, *Credit Unions specjalnego przeznaczenia*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr2/2009, s. 30

Tabela 3.4. *Federalne unie kredytowe w latach 1935-2014. Wybrane dane (stan na 31 grudnia)*

Rok	Ilość unii federalnych	Ilość członków [mln]	Aktywa [mln USD* bilion USD pozostałe]
1935	772	0,1	2,4 *
1940	3 756	1,1	72,5 *
1950	4 984	2,1	405,9 *
1960	9 905	6,1	2,7
1970	12 977	12,0	8,9
1980	12 440	25,5	40,1
1990	8 511	36,2	130,1
2000	6 336	43,9	242,9
2010	4 589	50,1	500,1
2014	3 927	53,4	596,1

Źródło: opracowanie na podstawie *National Credit Union Administration, Annual Report 2010, s. 144 i 145* oraz *Annual Report 2014, s. 154*, /w/ www.ncua.gov/Legal/RptsPlans/Pages/annualrpt.aspx [12.06.2015 r.]

Dzieje się tak przy równie stałym wzroście aktywów oraz wprawie rosnącej ilości unii (do lat 70) a następnie zmniejszenia ich ilości w wyniku zarówno konsolidacji (jak i upadków) od lat 80 ub.w., poprzez czas kryzysów (w USA) głównie lat 2007-2009. Analiza zarówno wykazywanych danych ekonomicznych unii, jak i ich sposobu funkcjonowania - prowadzonych praktyk dowodzi, iż unie te są unikalne nie tylko ze względu na pozycję w sektorze bankowym czy na rynku finansowym, lecz głównie z uwagi na;

- uzyskane zaufanie społeczności lokalnych (gdyż znacząco przyczyniają się do rozwoju tych społeczności),
- bezpieczeństwo działań (obsługują tylko znanych sobie klientów) i dobrą kondycję,

- świadczenie tanich usług na wysokim poziomie.⁵³⁷

Według danych WOCCU⁵³⁸ w roku 2014 w USA działało 6 399 wszelkich unii kredytowych, będących własnością 100,5 mln członków. Posiadały one aktywa w wysokości 1 136 122,5 mln USD, w tym 963 116,4 mln depozytów oraz udzieliły 720 788,0 mln USD pożyczek. Były więc największe wśród unii całego świata.

Podobnie mocną pozycję (uwzględniając głównie liczbę ich członków – łącznie 8,3 mln w roku 2014) w europejskich krajach posiadają unie kredytowe;

- w Irlandii, gdzie zrzeszają 3,3 mln członków (przy ogólnej liczbie ludności według danych za 2011r. wynoszącej 4,6 mln osób) zarządzają aktywami wartości około 19,1 mld USD, co w efekcie daje im 75% udział w rynku.⁵³⁹
- w Polsce (jako SKOK)⁵⁴⁰ z 2,2 mln członków oraz aktywami około 3,9 mld USD,
- w Wielkiej Brytanii – 1,2 mln członków oraz aktywa w wysokości niemal 2 mld USD.

Łącznie w Europie (tabela 28) unie kredytowe służą grupie około 8,3 mln swoich członków (i właścicieli), którzy zgromadzili łącznie około 26,4 mld USD aktywów.

Pomimo dominującej pozycji unii amerykańskich (Ameryki Północnej), interesująco prezentują się (tabela 3.5.) w tym zestawieniu *credit unions*;

- Ameryki Łacińskiej (łącznie 27,4 mln członków), czy
- afrykańskie (z dominującą w tym obszarze Kenią – 5,1 mln członków).

Analizując możliwości rozwoju *credit unions* warto zwrócić uwagę na potencjał Azjatów. Już obecnie około 43,9 mln ich członków oraz około 183,6 mld USD zgromadzonych aktywów wskazuje na „wielki drzemiący potencjał”. Uwzględniając dodatkowo liczbę ludności tego obszaru, postępujący rozwój techniczny i technologiczny (w tym globalizację), nie jest trudno wskazać, gdzie wkrótce mogą być największe *credit unions*.

Zauważyć trzeba, że WOCCU łączy coraz więcej krajów. Rośnie też (z okresowymi perturbacjami) na świecie liczba unii kredytowych. Odnotować można bardzo wyraźną tendencję rosnącą liczby członków unii oraz stale rosnącą wielkość posiadanych aktywów.

⁵³⁷ zob. T. Orzeszko, *Instytucje finansowe z sercem...* wyd.cyt., s. 167

⁵³⁸ World Council of Credit Unions, *Statistical Report 2014*, s. 3

/w/ <http://www.woccu.org/publications/statreport> [12.06.2015 r.]

⁵³⁹ tamże

⁵⁴⁰ SKOK - 14 grudnia 1995 r. uchwalona została ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. nr 1 z 1996 r.) regulująca zasady ich tworzenia i działalności. Zgodnie z ustawą kasy działające przy zakładach pracy zostały przekształcone w SKOK-i. Nadzór nad nimi w zakresie zgodności ich działania z prawem oraz gospodarności powierzono Kasie Krajowej. Ustawa jw. podlegała ona licznym nowelizacjom, których skutkiem było znaczne rozszerzenie zakresu działania SKOK-ów.

Tabela 3.5. Wybrane dane ekonomiczne unii kredytowych na świecie w 2014 r.

Kontynent (Region)	Unie kredytowe [ilość szt.]	Ilość członków [mln]	Depozyty	Pożyczki	Aktywa	Udziały w rynku [%]
			[w mln USD]			
Afryka	20 422	18,9	5 534,2	6 391,1	8 079,8	6,9
Azja	24 552	43,9	135 777,2	119 570,7	183 594,2	3,0
Karaiby	391	3,4	5 536,2	4 531,8	6 706,0	19,4
Europa	2 318	8,3	22 462,7	10 414,9	26 361,2	3,4
Ameryka Łacińska	2 491	27,4	43 438,6	42 063,6	72 475,7	8,3
Ameryka Północna	7 093	110,6	1 192 702,2	959 555,6	1 419 148,0	47,2
Oceania	213	4,9	65 411,9	59 512,2	76 570,2	20,8
<i>Łącznie</i>	57 480	217,4	1 470 863,0	1 202 039,9	1 792 935,1	8,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu WOCCU, 2014 Statistical Report, Credit Unions Worldwide, /w/ www.woccu.org/publications/statreport [12.06.2015 r.]

Analiza zebranego materiału dotyczącego *credit unions*, wyraźnie wskazuje, iż instytucje te (łącznie) osiągając aktywa w wysokości około 1,8 biliona USD, to jest równowartość PKD niemal 10 największej gospodarki na świecie (PKB - Indie =1,995 biliona USD)⁵⁴¹ stają się znaczącym „graczem” w sektorze bankowości. Już dzisiaj kwoty te są warte uwagi, a zapewne będą coraz większe.

Dane dotyczące rozwoju unii kredytowych na świecie w latach 1995-2014, w oparciu o wybrane parametry ekonomiczne przedstawia tabela 3.6.

⁵⁴¹ zob. 10 największych gospodarek świata w roku 2014, /w/ <http://www.rankingi24.pl/finanse/559-10-najwiekszych-gospodarek-swiata-w-roku-2014.html> [20.10.2015 r.]

Tabela 3.6. *Rozwój unii kredytowych na świecie w latach 1995-2014. Wybrane dane ekonomiczne*

Rok	Liczba krajów w WOCCU	Liczba unii kredytowych	Liczba Członków [mln]	Aktywa [mln USD]	Udział w rynku [%]
2014	105	57 480	217,4	1 792 935,1	8,20
2013	103	56 904	208,0	1 732 945,8	8,06
2012	101	55 952	200,2	1 693 949,4	7,72
2011	100	51 013	196,5	1 563 529,2	7,80
2010	100	52 945	188,0	1 460 551,7	7,50
2009	97	49 330	183,9	1 353 602,7	7,60
2008	97	53 689	185,8	1 193 811,9	7,70
2007	96	49 134	177,4	1 181 466,0	7,51
2006	97	46 377	172,0	1 092 146,4	7,36
2005	92	42 705	157,1	894 454,8	6,65
2000	bd	36 512	108,3	536 227,3	8,35
1995	bd	37 026	86,5	348 850,1	3,16

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów WOCCU, www.woccu.org/publications/statreport [12.06.2015 r.]

Wcześniejsza analiza cech bankowości spółdzielczej w wybranych krajach europejskich – wybranych dominujących grup bankowości spółdzielczej, wskazywała głównie na postępującą konsolidację sektora, wykorzystywanie siły grup(y) i skali działania jako preferowaną drogę rozwoju spółdzielczości bankowej. Z kolei oparte na tych samych ideach *credit unions* dowodzą, że nawet w czasach globalizacji, rozwiązania oparte o idee

samopomocy, współpracy i wspólnego działania...”nie dla zysku”... stwarzają szereg możliwości (pomimo wielu perturbacji, jak np. na rynku amerykańskim czy polskim),⁵⁴² w szczególności lokalnym społecznościom.

Ponadto, co wynika z licznych przykładów – spółdzielcze rozwiązania, tworzą możliwość stabilizacji oraz kontroli, w tym własnej przyszłości.

Rozwiązania te oparte na wzajemnym zaufaniu, wskazują na możliwość rozwoju bez konieczności „idealizowania” zysku, jako warunku funkcjonowania przedsiębiorstwa. Spółdzielcze formy gospodarowania wskazują również, że człowiek (jego potrzeby) winien być priorytetem, przez swój stały rozwój. Nie może być lekceważony i pomijany.

⁵⁴² UKNF, *Przegląd zasad i praktyki działania wybranych systemów unii kredytowych i spółdzielczych kas oszczędnościowo – kredytowych w Polsce*, Warszawa październik 2008, s. 8–9; SKOK-i przeszły drogę od dynamicznego wzrostu; członków (np. w 2012 r. ich liczba wynosiła około 2,6 mln osób), ilości kas (w 2012 było 70 kas) i aktywów (w roku 2012 wynosiły 16,9 mld zł) do stałej postępującej konsolidacji systemu, która cechuje się dużą dynamiką procesów restrukturyzacyjnych, w tym zawieszeń działalności kas, ich przejęć przez banki, bądź upadków (kas). Przyczyn tych zjawisk upatruje się głównie w niewłaściwej ocenie ryzyka kredytowego, nieprawidłowej oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy oraz przyjętych (niewłaściwych) zabezpieczeń zwrotności udzielanych kredytów. Co doprowadziło do wystąpienia strat często przewyższających zgromadzone w kasach środki. KNF, który przejął nadzór nad SKOK-ami (od 27 października 2012 r.) informował oprócz ww. przyczynach, o występujących także patologiach w tym systemie.

W II kwartale 2016 r. funkcjonowały 42 kasy, SKOK-i posiadały około 2 mln członków i aktywa w wysokości 11,6 mld zł, 26,78% portfela kredytowego brutto stanowiły kredyty przeterminowane. Zob. UKNF, *Raport o sytuacji spółdzielczych kas kredytowo-oszczędnościowych na koniec I półrocza 2016*, Warszawa 2016; UKNF, *Informacja dla Komisji Nadzoru Finansowego Raport o sytuacji spółdzielczych kas kredytowo-oszczędnościowych w roku 2012*, Warszawa 2013; KNF, *Raport o sytuacji spółdzielczych kas kredytowo-oszczędnościowych w 2014 r.*, Warszawa 2015

Załącznik 4. Tabela 4.1. Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 1)

Kraj Reprezentacja w sektorze	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba banków (lokalnych lub regionalnych)	Liczba placówek (w kraju)	Liczba klientów	Liczba członków	C/I	ROA
	w mln €			w szt.		w mln		w %	
Austria									
Österreichische Raiffeisenbanken	281 609	173 263	191 070	490	1 646	3,6	1,7	75,6	bd
Österreichischer Volksbanken	40 602	24 900	29 469	59	512	0,9	0,7	131	0,01
Bułgaria									
Central Co-operative Bank	1 915	1 724	856	b.d.	271	1,5	0,007	85,3	0,3
Cypr									
Co-operative Central Bank	15 209	13 477	13 252	19	349	0,6	0,6	51	-11,2
Dania									
Nykredit	189 994	8 736	152 359	1	755	1,1	0,3	55,2	0,12
Finlandia									
OP Cooperative, Financial Group	100 991	47 333	68 087	183	457	4,3	1,4	62	0,66
Francja									
Crédit Agricole	1 706 326	648 032	708 452	39	9 099	49,0	7,4	63,2	bd
Crédit Mutuel	658 618	259 022	351 200	18	5 920	30,4	7,5	63,3	0,4
BPCE	1 123 520	401 000	367 000	36	7 530	36,0	8,8	70,7	0,23

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Association of Co-operative banks, Leveraging the co-operative banks' difference, Annual Report 2014, www.eacb.coop [25.05.2015r.]

Załącznik 4. Tabela 4.1. Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 2)

Kraj Reprezentacja w sektorze	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba banków (lokalnych lub regionalnych)	Liczba placówek (w kraju)	Liczba klientów	Liczba członków	C/I	ROA
	w mln €			w szt.		w mln		w %	
Niemcy									
BVR	1 080 565	693 191	648 470	1 078	13 056	30,0	17,7	61,5	0,64
Grecja									
Association of Cooperative Banks of Greece	3 158	2 590	2 881	10	129	0,3	0,2	45,9	-1,82
Węgry									
National Federation o Savings Co-operatives	6 386	4 366	2 707	105	1 484	1,2	0,08	72,3	0,47
Włochy									
Associazione Nazionale fra le Banche Popolari	460 000	435 000	392 000	72	9 256	12,3	1,3	62,4	-0,11
FEDERCASSE	206 289	159 500	136 000	385	4 454	6,0	1,2	58,9	0
Litwa									
Lithuanian Central Credit Union	477	403	265	63	126	0,03	0,1	57,4	-2,44
Luxemburg									
Banque Raiffeissen	6 354	5 237	4 809	13	46	0,1	0,01	74,2	0,3
Holandia									
Rabobank Nederlanden	674 139	329 400	438 975	129	722	10,0	1,9	75	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Association of Co-operative banks, Leveraging the co-operative banks' difference, Annual Report 2014, www.eacb.coop [25.05.2015r.]

Załącznik 4. Tabela 4.1. Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 3)

Kraj Reprezentacja w sektorze	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba banków (lokalnych lub regionalnych)	Liczba placówek (w kraju)	Liczba klientów	Liczba członków	C/I	ROA
	w mln €			w szt.		w mln		w %	
Polska									
Krajowy Związek Banków Spółdzielczych	31 195	18 971	15 422	571	4 816	b.d.	1,0	70,9	0,8
Portugalia									
Crédito Agricola	12 969	10 210	8 199	83	683	1,2	0,4	64	0,01
Rumunia									
Creditcoop	199	134	132	763	46	0,9	0,7	98	0,42
Słowenia									
Deželna Banka Slovenije d.d.	856	646	530	1	85	0,08	0,003	62,9	-2,27
Hiszpania									
Union Nacional de Cooperativas de Crédito	135 019	93 778	87 734	65	4 651	10,7	2,8	48,2	0,26
Szwecja									
Landshypotek	9 105	251	7 084	1	19	0,07	0,05	45	0,26
Wielka Brytania									
The Co-operative Bank p.l.c.	52 093	39 615	21 100	b.d.	294	4,7	2,0	93,6	1,72
Building Societies Association	389 800	281 400	286 500	45	1 548	b.d.	20,0	60,1	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Association of Co-operative banks, Levergaing the co-operative banks' difference, Annual Report 2014, www.eacb.coop [25.05.2015r.]

Załącznik 4. Tabela 4.2. Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. niektóre kraje pozaeuropejskie i Szwajcaria

Kraj Reprezentacja w sektorze	Aktywa	Depozyty	Kredyty	Liczba banków (lokalnych lub regionalnych)	Liczba placówek (w kraju)	Liczba klientów	Liczba członków	C/I	ROA
	w mln €			w szt.		w mln		w %	
Kanada									
Desjardins Group	144 674	93 317	95 901	376	864	6,0	4,5	73,5	0,72
Japonia									
The Norinchukin Bank / JA Bank Group	587 131	351 086	122 840	702	8 548	bd	4,6	82,5	0,19
Szwajcaria									
Raifeisen Schweiz	144 032	112 615	123 504	316	1 025	3,7	1,8	61,7	0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: European Association of Co-operative banks, Leveraging the co-operative banks' difference, Annual Report 2014, www.eacb.coop [25.05.2015r.]

Załącznik 5.

Lista badanych banków spółdzielczych i ich lokalizacji

- Nr 1 - Bank Spółdzielczy w Białopolu, pow. chełmski, woj. lubelskie
- Nr 2 - Bank Spółdzielczy w Wodzisławiu, pow. jędrzejowski, woj. świętokrzyskie
- Nr 3 - Bank Spółdzielczy Popów z/s w Zawadach, pow. kłobuckim, woj. śląskie
- Nr 4 - Bank Spółdzielczy w Bystrej, pow. żywiecki, woj. śląskie
- Nr 5 - Bank Spółdzielczy w Narwi, pow. hajnowiecki, woj. podlaskie
- Nr 6 - Bank Spółdzielczy w Sawinie, pow. chełmski, woj. lubelskie
- Nr 7 - Moraško-Zalewski Bank Spółdzielczy w Morašku, pow. ostródzki, woj. warmińsko-mazurskie
- Nr 8 - Bank Spółdzielczy w Bytomiu, pow. M. Bytom, woj. śląskie
- Nr 9 - Bank Spółdzielczy we Wręczycy Wielkiej, pow. kłobucki, woj. śląskie
- Nr 10 - Bank Spółdzielczy w Ruścu, pow. bełchatowski, woj. łódzkie
- Nr 11 - Bank Spółdzielczy w Śmiglu, pow. kościański, woj. wielkopolskie
- Nr 12 - Bank Spółdzielczy w Włoszakowicach, pow. lesznieński, woj. wielkopolskie
- Nr 13 - Bank Spółdzielczy we Frampolu, pow. biłgorajski, woj. lubelskie
- Nr 14 - Bank Spółdzielczy w Korycinie, pow. sokólski, woj. podlaskie
- Nr 15 - Bank Spółdzielczy w Mstowie, pow. częstochowski, woj. śląskie
- Nr 16 - Bank Spółdzielczy w Kalwarii Zebrzydowskiej, pow. wadowicki, woj. małopolskie
- Nr 17 - Bank Spółdzielczy w Jeleśni, pow. bielski, woj. śląskie
- Nr 18 - Bank Spółdzielczy w Konstantynowie, pow. bialski, woj. lubelskie
- Nr 19 - Rybnicki Bank Spółdzielczy w Rybniku, pow. M. Rybnik, woj. śląskie
- Nr 20 - Bank Spółdzielczy w Chłopicach, pow. jarosławski, woj. podkarpackie
- Nr 21 - Bank Spółdzielczy w Roźwienicy, pow. jarosławski, woj. podkarpackie
- Nr 22 - Nadobrzański Bank Spółdzielczy w Rakoniewicach, pow. grodziski, woj. wielkopolskie
- Nr 23 - Bank Spółdzielczy w Wojstawicach, pow. zamojski, woj. lubelskie
- Nr 24 - Bank Spółdzielczy w Siewierzu pow. będziński, woj. śląskie
- Nr 25 - Bank Spółdzielczy w Suchowoli, pow. sokólski, woj. podlaskie
- Nr 26 - Bank Spółdzielczy w Wielopolu Skrzyńskim, pow. ropczycko-sędziszowski, woj. podkarpackie
- Nr 27 - Bank Spółdzielczy w Samsonowie, pow. kielecki, woj. świętokrzyskie
- Nr 28 - Bank Spółdzielczy w Platerowie, pow. łosicki, woj. mazowieckie
- Nr 29 - Bank Spółdzielczy w Kurowie, pow. puławski, woj. lubelskie
- Nr 30 - Bank Spółdzielczy w Mrozach pow. miński, woj. mazowieckie
- Nr 31 - Bank Spółdzielczy w Nowym Tomysłu, pow. nowotomyski, woj. wielkopolskie
- Nr 32 - Bank Spółdzielczy w Lipce, pow. złotowski, woj. wielkopolskie

Łącznie banki spółdzielcze z 10 województw; lubelskie (6), łódzkie (1), małopolskie (1), mazowieckie (2), podkarpackie (3), podlaskie (3), śląskie (8), świętokrzyskie (2), warmińsko-mazurskie (1), wielkopolskie (5)

Załącznik 6. Kwestionariusz ankietowy dla banku spółdzielczego

Szanowni Państwo,
prowadzę badania w obszarze potencjału rozwoju małych banków spółdzielczych (za “małe” przyjmuję banki o sumie aktywów do około 100 mln zł).
Celem badań jest próba rozważenia pogłębienia relacji mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z bankiem spółdzielczym.
W związku z powyższym bardzo proszę o podanie niżej wymienionych danych.

Wszelkie podane informacje służą wyłącznie celom badawczym i są traktowane jako poufne.

<i>Wyszczególnienie</i>	2014	2015
Suma bilansowa		
Wynik finansowy netto		
Ilość zatrudnionych		
Ilość członków		
Teren / obszar działania (<i>gmina, powiat, województwo, kraj</i>)		

Za wszelkie otrzymane informacje składam z góry bardzo serdeczne podziękowanie. Równocześnie przepraszam za dodatkowe obciążenie pracą.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 1)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 1		Bank nr 2		Bank nr 3		Bank nr 4	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	41,5	43,8	39,8	38,7	30,7	33,2	42,2	45,3
Wynik finansowy netto	tys. zł	660,0	550,0	533,0	492,0	201,8	77,0	206,7	111,9
Wielkość zatrudnienia	osoby	22	22	15	15	18	18	22	22
Liczba członków banku	osoby ⁵⁴³	bd	1 770	bd	930	1 115	1 100	104	102
Główny teren działania	obszar	powiat		powiat/gmina		kilka powiatów		kilka powiatów	
Liczba MMiŚP w mieście/gminie ⁵⁴⁴	liczba	137		446		463		1 621	
Liczba MMiŚP w powiecie ⁵⁴⁵	liczba	9 195		5 845		6 978		13 315	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁴³ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁴⁴ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁴⁵ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 2)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 5		Bank nr 6		Bank nr 7		Bank nr 8	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	35,3	37,5	21,3	22,7	28,8	31,5	29,3	27,1
Wynik finansowy netto	tys. zł	514,2	307,0	356,0	283,0	440,8	258,7	180,7	139,3
Wielkość zatrudnienia	osoby	11	10	17	17	21	21	25	28
Liczba członków banku	osoby ⁵⁴⁶	257	241	827	820	66	66	106	106
Główny teren działania	obszar	powiat		powiat/gmina		kilka powiatów		kilka powiatów	
Liczba MMiŚP w mieście/gminie ⁵⁴⁷	liczba	121		270		1 807		15 373	
Liczba MMiŚP w powiecie ⁵⁴⁸	liczba	2 782		9 195		7 975		15 373	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁴⁶ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁴⁷ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁴⁸ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiSP z terenu ich działania (część 3)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 9		Bank nr 10		Bank nr 11		Bank nr 12	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	24,5	27,2	67,4	72,2	84,5	88,6	84,1	90,0
Wynik finansowy netto	tys. zł	35,0	25,0	478,2	353,3	826,7	621,2	538,6	675,7
Wielkość zatrudnienia	osoby	16	15	32	32	27	26	34	34
Liczba członków banku	osoby ⁵⁴⁹	1 020	1 020	4 057	4 042	737	727	1 149	1 141
Główny teren działania	obszar	gmina		gmina + powiat		gmina + powiat		kilka powiatów	
Liczba MMiSP w mieście/gminie ⁵⁵⁰	liczba	1 389		304		1 776		1 167	
Liczba MMiSP w powiecie ⁵⁵¹	liczba	6 978		8 713		7 654		8 694	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁴⁹ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁵⁰ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁵¹ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 4)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 13		Bank nr 14		Bank nr 15		Bank nr 16	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	29,9	29,8	30,5	33,0	32,7	34,5	31,5	32,8
Wynik finansowy netto	tys. zł	327,0	138,0	498,8	393,3	218,2	269,8	483,5	217,0
Wielkość zatrudnienia	osoby	8	8	9	9	16	16	20	20
Liczba członków banku	osoby ⁵⁵²	942	938	404	393	422	417	2 907	2 915
Główny teren działania	obszar	gmina		gmina + powiat		gmina		trzy sąsiednie gminy	
Liczba MMiŚP w mieście/gminie ⁵⁵³	liczba	339		149		759		2 585	
Liczba MMiŚP w powiecie ⁵⁵⁴	liczba	7 263		3 718		10 217		15 782	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁵² Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁵³ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁵⁴ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 5)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 17		Bank nr 18		Bank nr 19		Bank nr 20	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	38,7	39,4	19,4	19,0	35,3	38,3	35,8	36,7
Wynik finansowy netto	tys. zł	126,7	25,3	229,0	133,0	31,5	58,4	421,0	263,0
Wielkość zatrudnienia	osoby	16	16	9	9	33	31	13	11
Liczba członków banku	osoby ⁵⁵⁵	815	815	1 193	1 185	169	166	1 719	1 719
Główny teren działania	obszar	gmina		gmina		powiat		powiat	
Liczba MMiŚP w mieście/gminie ⁵⁵⁶	liczba	1 114		202		13 381		181	
Liczba MMiŚP w powiecie ⁵⁵⁷	liczba	16 469		6 327		5 191		8 204	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁵⁵ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁵⁶ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁵⁷ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiSP z terenu ich działania (część 6)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 21		Bank nr 22		Bank nr 23		Bank nr 24	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	42,2	42,3	87,8	102,1	22,7	20,6	32,2	30,5
Wynik finansowy netto	tys. zł	539,0	336,0	300,6	316,2	431,0	307,0	155,0	109,0
Wielkość zatrudnienia	osoby	9	10	36	37	11	10	14	13
Liczba członków banku	osoby ⁵⁵⁸	910	918	844	835	975	961	1 862	1 846
Główny teren działania	obszar	gmina		kilka powiatów		gmina		gmina	
Liczba MMiSP w mieście/gminie ⁵⁵⁹	liczba	291		1 272		144		1 330	
Liczba MMiSP w powiecie ⁵⁶⁰	liczba	8 204		4 707		13 697		15 318	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁵⁸ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁵⁹ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁶⁰ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiSP z terenu ich działania (część 7)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 25		Bank nr 26		Bank nr 27		Bank nr 28	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	mln zł	30,8	34,4	27,0	27,4	32,2	29,0	21,7	22,6
Wynik finansowy netto	tys. zł	147,0	12,0	275,0	277,0	311,3	158,5	320,3	182,8
Wielkość zatrudnienia	osoby	12	12	12	12	15	14	10	10
Liczba członków banku	osoby ⁵⁶¹	760	747	1 313	1 313	394	391	466	455
Główny teren działania	obszar	gmina + powiat		gmina + powiat		gmina		gmina + powiat	
Liczba MMiSP w mieście/gminie ⁵⁶²	liczba	288		446		1 025		266	
Liczba MMiSP w powiecie ⁵⁶³	liczba	3 718		4 808		43 400		2 188	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁶¹ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁶² Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁶³ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

Załącznik 7.

Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 8)

Wyszczególnienie	J.m. lata	Bank nr 29		Bank nr 30		Bank nr 31		Bank nr 32	
		2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Suma bilansowa	<i>mln zł</i>	35,6	34,3	28,2	29,3	129,5	144,0	100,7	124,6
Wynik finansowy netto	<i>tys. zł</i>	287,1	148,5	186,5	25,2	781,0	839,8	913,9	1 039,0
Wielkość zatrudnienia	<i>osoby</i>	24	24	12	12	39	41	24	24
Liczba członków banku	<i>osoby</i> ⁵⁶⁴	687	672	533	521	2 422	2 417	566	570
Główny teren działania	<i>obszar</i>	trzy gminy		gmina+powiat		powiat		kilka powiatów	
Liczba MMiŚP w mieście/gminie ⁵⁶⁵	<i>liczba</i>	656		538		3 147		295	
Liczba MMiŚP w powiecie ⁵⁶⁶	<i>liczba</i>	9 418		5 520		7 901		13 132	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ww. banków, rozmów telefonicznych z głównymi księgowymi i/lub prezesami banków oraz danych GUS, za: <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx>; <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]

⁵⁶⁴ Łącznie – osoby fizyczne i prawne

⁵⁶⁵ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w mieście / gminie - w obszarze działalności analizowanego banku spółdzielczego (stan na 31.03.2016 r.)

⁵⁶⁶ Liczba aktywnych mikro, małych i średnich przedsiębiorstw na terenie powiatu stanowiącego siedzibę analizowanego banku spółdzielczego według stanu na 31.03.2016 r.

BIBLIOGRAFIA

Pozycje zwarte

1. Arnold W., Lamparter F. H., *Friedrich Wilhelm Raiffeisen. Einer für Alle – Alle für Einen*, Verlag Hänssler, Neuhausen – Stuttgart 1985
2. Barro R. J., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 1997
3. Bartkowiak R., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2008
4. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia - Makroekonomia*, t. 1, PWE Warszawa 1995
5. Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Ekonomia - Mikroekonomia*, t. 2, PWE Warszawa 1995
6. Bek J., *Wspólnota (kooperatywa) a charakter człowieka, /w/ Ku przyszłości: rocznik spółdzielczy 1914/16*, red. M. Orsetti, Lubelskie Stowarzyszenie Spożyców, Lublin 1917
7. Belka M., /w/ R. Milewski (red. nauk.), *Elementarne zagadnienia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Wyd. II., Warszawa 2008
8. Bieńkowski A., *Kierunki rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce*, Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 17/2003, Ostrołęka 2003
9. Birnstein U., Schwikart G., *Friedrich Wilhelm Raiffeisen, Hermann Schulze-Delitzsch: Genossenschaftlich gegen die Not*, Wichern Verlag GmbH, Berlin 2014
10. Blaug M., *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, PWN, Warszawa 1994
11. Boczar K., *Spółdzielczość*, PWE, Warszawa 1986
12. Bogacka-Kisiel E. (red.), *Usługi i procedury bankowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000
13. Boguszewski P. (red.), *Dostępność finansowania przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce*, Departament Stabilności Finansowej NBP, Warszawa 2016
14. Boguta W., Gumkowski Z., Martynowski M., Piechowski A., *Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi*, Kompendium dla szkół i uczelni rolniczych oraz instytucji otoczenia rolnictwa, Krajowa Rada Spółdzielczości, Warszawa 2014
15. Bruzdziński A., *Bractwa religijne w średniowiecznym Krakowie. Zarys problematyki, /w/ Historia świadectwem czasów*, W. Bielak, S. Tylus (red.), KUL, Lublin 2006
16. Bryniarska T. I., *Banki spółdzielcze w świetle teorii rynków kooperantów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1999
17. Cantillon R., *Essai sur la nature du commerce en général*, czyli „Ogólne rozważania nad prawami handlu”, (reprint)
18. Chadam J., *Synergia i wartość w strukturach kapitałowych. Identyfikacja. Analiza. Zarządzanie*, Difin, Warszawa 2012
19. Chmieliński P., *Uwarunkowania rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości*, IERiGŻPIB, Warszawa 2013
20. Chyra-Rolicz Z., *Kobiety do spółdzielni. Liga Kooperatystek w Polsce 1935-1944*, kwartalnik Nowy Obywatel, Nr 2/2011
21. Cichy J., *Kredytowanie działalności przedsiębiorstwa w warunkach kryzysu, /w/ Zjawiska kryzysowe a decyzje finansowe przedsiębiorstw*, Znaniecka K., Gorczyńska M. (red. nauk.), Studia Ekonomiczne Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2011
22. Cioch H., *Prawo spółdzielcze*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011
23. Cioch H., *Zasady rozdzielcze i ich realizacja w praktyce*, Teka Komentarzy Prawniczych - Oddział Lubelski PAN, Lublin 2009
24. Clark C., *Pożegnanie z jałmużną. Krótka historia gospodarcza świata*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2014
25. Conrad J., *Grundriß zum Studium der politischen Ökonomie, cz.1; Nationalökonomie*, wyd.7, Jena 1910 (reprint)
26. Cywiński H., *Dziesięć wieków pieniądza polskiego 980-1980*, LSW, Warszawa 1982
27. Czarnecki L., *Ryzyko w działalności bankowej. Nowe spojrzenie po kryzysie*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2011
28. Czopur S., *Kapitał finansowy banków spółdzielczych*, CeDeWu, Warszawa 2012
29. Dodd N., *The Social Life of Money*, Princeton, United States: Princeton University Press 2014

30. Dominiak P., *Sektor MSP we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
31. Douglas C. H., *Economic democracy*, Harcourt, Brace and Howe, New York 1910, Reprint
32. Douglas C. H., *Social Credit*, (wydanie 1924), Institute of Economic Democracy, Vancouver Canada 1979, Reprint
33. Douthwaite R., *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World*, Green Books Foxhole, Dartington, Totnes & Lilliput Press Ltd, Dublin 1996;
34. Drucker P.F., *Zarządzanie XXI wieku – wyzwania*, MT Biznes, Warszawa 2009
35. Dubois H., *Faszination WIR. Resistent Genge, Krisem, Spekulationen und Profitgier*, Fona Verlag Lenzburg, Faro 2014
36. Duda J., *Towarzystwo Rolnicze Hrubieszowskie. Staszicowski model pomocy gospodarczej dla wsi*, Lublin 1994,
37. Dunaj B., *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa 1996
38. Dzieliński M., *Wpływ nowych regulacji kapitałowych na konkurencyjność polskich banków*, NBP, Materiały i Studia, Zeszyt 229, Warszawa, grudzień 2008
39. Ebengreuth L. von, *Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters*, (1926), Verlag Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1969
40. *Encyklopedia Popularna PWN*, Wydanie dwudzieste piąte zmienione i poprawione, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995
41. Ferguson N., *Potęga pieniądza. Finansowa historia świata*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2010
42. Figna A., *Działania ratunkowe w strefie euro w obszarze funkcjonowania banków komercyjnych*, /w/ J. Stachurska-Targosz, J. Szostak (red. nauk.), *Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu*, t. 48, Nr 3 /2013
43. Fischer T. J., *Zum Wandel der Strukturen in bayerischen Raiffeisenbanksektor 1948-1988*, Shaker Verlag, München 1990
44. Frąckowiak W. (red.), *Fuzje i przejęcia przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2009
45. Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej - Forum Inicjatyw Rozwojowych, *Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, Warszawa 2011
46. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, *Przedsiębiorczość na wsi – współczesne wyzwania i koncepcja rozwoju*, Warszawa 2014
47. Galos A., *Zarys historii ruchu spółdzielczego w zaborze pruskim*, /w/ Inglot S. (red.), *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego do 1918r.*, Zakład Wydawnictw CSR, Warszawa 1971
48. Galbraith J.K., *Pieniądz. Pochodzenie i losy*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2011
49. Gesell S., *Die Natürliche Wirtschaftsordnung*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1904
50. Glinka B., Gudkova S., *Przedsiębiorczość*, Oficyna Wydawnicza Grupa Wolters Kluwer, Warszawa 2011
51. Goryszewski R., *Wokół poglądów na rolę pieniądza w gospodarce w historii i teorii ekonomii*, Część IV: *Koncepcje pieniądza wybranych ekonomistów klasycznych*, /w/ *Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie*, tom 1-4 (V) 2011
52. Golder G., *Standard złota w epoce pieniądza cyfrowego. Informacyjna teoria pieniądza*, Fijorr Publishing, Warszawa 2015
53. Gostomski E., *Bankowość międzynarodowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011
54. Gostomski E., *Narodziny spółdzielczości kredytowej w Europie i rozwój banków spółdzielczych w Polsce*, /w/ Szelągowska A. (red.), *Współczesna bankowość spółdzielcza*, CeDeWu, Warszawa 2011
55. Greco T. H., *The End of Money and the Future of Civilization*, Vermont, United States: Chelsea Green Publishing 2009
56. Gronkiewicz-Waltz H.(red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2013
57. Grosskopf W., Münkner H-M., Ringle G., *Unsere Genossenschaft. Idee-Auftrag-Leistungen*, Deutscher Genossenschafts-Verlag eG, Wiesbaden 2009
58. Guzdek S., *Historyczne ujęcie klasyczno-neoklasycznej teorii pieniądza i poglądów Johna Maynarda Keynesa*, ZN Nr 8 PTE, Kraków 2010
59. Hallsmith G., Lietaer B., *Creating Wealth: growing local economies with local currencies*, Gabriola Island, New Society Publishers, Kanada 2011
60. Hayek F. A. von, *Denationalisation of Money*, Wyd. 3, The Institute of Economic Affairs, London 1990
61. Hayek F. A. von, *Konstytucja wolności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006
62. Hayek F. A. von, *Pieniądz i kryzysy*. Dzieła wybrane, t. 1, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014
63. Hoppe H-H., *Demokracja. Bóg, który zawiódł*, Fijorr Publishing, Chicago - Warszawa 2006

64. Hoppe H-H., *Ekonomia i etyka własności prywatnej. Studia z zakresu ekonomii politycznej i filozofii*, Fijorr Publishing, Warszawa 2010
65. Hülsmann J. G., *Etyka produkcji pieniądza*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2014
66. Ingot S. (red.), *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego do 1918 r.*, Zakład Wydawnictw CSR, Warszawa 1971
67. Ingot S., *Przedspółdzielcze formy współdziałania w dawnej Polsce*, /w/ S. Ingot (red.), *Zarys historii polskiego ruchu spółdzielczego (część I do 1918r.)*, Zakład Wydawnictw CRS, Warszawa 1971
68. Iwonicz-Drozdowska M., Jaworski W. L., Zawadzka Z., *Bankowość zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2010
69. Jagiełło R., *Charakterystyka, rodzaje i źródła ryzyka bankowego*, /w/ M. Zalewska (red.) *Współczesna bankowość t. 1*, Difin, Warszawa 2007
70. Jaworski W. L. J., Zawadzka Z., (red.), *Bankowość. Podręcznik akademicki*, Poltext, Warszawa 2002
71. Jaworski W.L., Krzyżkiewicz Z., Kosiński B., *Banki, rynek, operacje, polityka*, Poltext, Warszawa 1997
72. Jeana Baptiste Say J. B., *Traktat o ekonomii politycznej, czyli prosty wykład sposobu, w jaki się tworzą, rozdzielają i spożywają bogactwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1960
73. Kaliński J., *Rewolucja przemysłowa i postępy industrializacji*, /w/ *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, PWE, Warszawa 2008
74. Kałużny R., *Skutki kryzysu. Nowe spojrzenie na rolę banków*, /w/ A. Janc (red.), *Bankowość a kryzys na rynkach finansowych*, Zeszyty Naukowe UE w Poznaniu, Nr 140, Poznań 2010
75. Kantecki A., Szambelańczyk J., *Bank spółdzielczy w warunkach gospodarki rynkowej, Podręcznik opracowany na podstawie szkoleń dla członków zarządu banków spółdzielczych*, Wydawnictwo Fundusz Współpracy, Warszawa, listopad 1996
76. Kapuściński M., Łyziak T., Przystupa J., Stanisławska E., Sznajderska A., Wróbel E., *Mechanizm transmisji polityki pieniężnej w Polsce, Co wiemy w 2013 roku?*, Materiały i Studia nr 306, NBP Instytut Ekonomiczny, Warszawa 2014
77. Kasiewicz St., Kurkliński L. (red. nauk.), *Szok regulacyjny a konkurencyjność i rozwój sektora bankowego*, Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa 2012
78. Kenndy M., *Occupy Money: creating an economy where everybody wins*, Gabriola Island, New Society Publishers, Kanada 2012
79. Keynes J. M., *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003
80. Kiełbasiński A., *Jak zostać i pozostać przedsiębiorcą. Poradnik dla nowo powstałych firm*, Wydanie V, PARP, Warszawa 2015
81. Klein M., *Bankier der Barmherzigkeit: Friedrich Wilhelm Raiffeisen: Das Leben des Genossenschaftsgründers in Texten und Bildern*, Verlag Neukirchener Aussaat, Neukirchen 2012
82. Klimek J., *W sektorze mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – innowacyjne wyzwania*, /w/ J. Klimek, B. Żelazko (red. nauk.), *Innowacyjność firm rodzinnych – uwarunkowania i przejawy*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015
83. Klimek J., Żelazko B. (red. nauk.), *Innowacyjność firm rodzinnych – uwarunkowania i przejawy*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2015
84. Knapp G.F., *Staatliche Theorie des Geldes*, Leipzig 1905 (reprint)
85. Kołosowska B., *Finansowanie małych i średnich przedsiębiorstw ze źródeł pozabankowych*, CeDeWu, Warszawa 2013
86. Korczak L., *Wiek średni*, /w/ A. Chwalba (red.), *Obyczaje w Polsce, Od wieków średnich do współczesnych*, WN PWN, Warszawa 2008
87. Kornasiewicz A., *Polski sektor bankowy 1989-2000 – Osiągnięcia i niepowodzenia*, Zeszyty BRE Bank-CASE, 52/2001, Warszawa 2001
88. Korzusznik H., *Portfel kredytowy sektora bankowego w Polsce w warunkach wzrostu ryzyka*, /w/ Stachurska-Targosz J., Szostak J.(red. naukowa), *Kryzys finansowy a przyszłość Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu, t. 48, Nr 3/2013
89. Kowalewska A. (red.), *Firmy rodzinne w polskiej gospodarce – szanse i wyzwania*, PARP, Warszawa 2009
90. Kozak S., *Consolidation of the banking sector in Poland in 1989-2013 in comparison with the structural changes of the banking sector in the USA and the EU*, Working Paper nr 166, NBP, Warszawa 2013
91. Kozak S., *Ewolucje strukturalne w sektorze banków spółdzielczych a latach 1996-2011*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Nr 96/2013

92. Koźmiński A. K., Jemielniak D., Latusek-Jurczak D., *Zasady zarządzania*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2014
93. Kraciuk J., *Procesy konsolidacji w polskim sektorze bankowym*, /w/ Problemy rolnictwa światowego T.XV, WNE SGGW, Warszawa 2006
94. Kraciuk J., *Procesy konsolidacji w polskim sektorze bankowym*, /w/ Problemy rolnictwa światowego t. XV, WNE SGGW, Warszawa 2006
95. Kraciuk J., *Procesy konsolidacji w polskim sektorze bankowym*, ZN SGGW Warszawa Problemy Rolnictwa Światowego, Warszawa 2006, t. 15, cz. 3
96. Kraśniak J., *Uwarunkowania sytuacyjno-organizacyjne wdrażania organizacji procesowej*, /w/ Podejście procesowe w organizacjach, S. Nowosielski (red. nauk.), Prace Naukowe nr 52 UE we Wrocławiu, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2009
97. Kropidłowski Z., *Samopomoc w korporacjach rzemieślniczych Gdańska, Torunia i Elbląga (XIV-XVIII w.)*, Gdańsk 1997
98. Krzyżkiewicz Z., *Operacje bankowe – rozliczenia krajowe i zagraniczne*, Poltext, Warszawa 2001
99. Kumaniecki K., *Słownik Łacińsko-Polski, Według Słownika Hermana Mengego i Henryka Kopii*, PWN, Warszawa 1982
100. Kwaśniak W., *Dyskusja – Docelowy model bankowości spółdzielczej*, w: *Docelowy model bankowości spółdzielczej*, Zeszyty PBR-CASE nr 38, Warszawa 1998
101. Landes D. S., *Dogonić Albion*, /w/ *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2010
102. *Leksykon finansowo-bankowy*, PWE, Warszawa 1991
103. Lietaer B., Arnspenger Ch., Goerner S., Brunnhuber S., *Money and Sustainability: the missing link*, Axminster, United Kingdom: Triarchy Press 2012
104. Lietaer B., *Now Money for a New World*, Random House, London 2001
105. Lietaer B., *The Future of Money: Creating New Wealth, Work and a Wiser World*, Random House, London 2001
106. Lukas R. E., *Nobel Lecture: Monetary Neutrality*, *Journal of Political Economy*, 104 nr 4, sierpień 1996
107. Łukasiak-Malicka A., Malicki P., *Analiza pozycji konkurencyjnej banków spółdzielczych w Polsce na tle wybranych instytucji sektora finansowego w Polsce*, /w/ M. Stefański (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010
108. Majewski R., *Ewolucja definiowania małych średnich przedsiębiorstw w Unii Europejskiej*, /w/ Winiarski M. (red.), *Studenckie Prace Prawnicze, Administracyjne i Ekonomiczne*, Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 2756, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005
109. May P., Lewandowska A., *Stawka większa niż biznes, Strategie rozwoju firm rodzinnych*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014
110. Mikołajczak R., *Bankowy sektor spółdzielczy wczoraj i dziś*. Rocznik Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Nr 3-4/1998
111. Mises L. von, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2011
112. Mises L. von, *Teoria pieniądza i kredytu*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2012
113. Mleczo U., *Podstawowe przyczyny fuzji przejęć w bankach spółdzielczych w latach 1994-2007*, /w/ *Współczesne finanse, stan i perspektywy rozwoju bankowości*, L. Dziawgo (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2008
114. Mleczo U., *Podstawowe przyczyny fuzji przejęć w bankach spółdzielczych w latach 1994-2007*, /w/ *Współczesne finanse, stan i perspektywy rozwoju bankowości*, L. Dziawgo (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2008
115. Morawski W., *Kronika kryzysów gospodarczych*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2003
116. Morawski W., *Zarys powszechnej historii pieniądza i bankowości*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2002
117. Nowa definicja MŚP, *Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia*, Wspólnoty Europejskie, Przedsiębiorstwo i Przemysł 2006
118. Ofiarski Z., *Prawo bankowe, Komentarz Lex*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013
119. Orłowski T., *Banki ludowe na Śląsku opolskim w latach 1895 -1939*, Wydawnictwo Instytut Śląski w Opolu, Opole 1962
120. Orzeszko T., *Instytucje finansowe z sercem – historia i teraźniejszość unii kredytowych w Stanach Zjednoczonych*, CeDeWu, Warszawa 2012
121. Orzeszko T., *Banki spółdzielcze w Polsce – ekonomiczne i finansowe warunki rozwoju*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 1998

122. Ossowski J., *Instytucje „mikrokredytowe” w dawnej Polsce*, /w/ *Rynki finansowe, Mikrofinanse*, pod. red. nauk. Ossowskiej E. i Ossowskiego J., FnrRPZK-Instytut Stefczyka, Sopot 2009
123. Ossowski J., *Jalmużna i kredyt*, Wyd.FnrPZK, Sopot 2007
124. Owsiak S., *Podstawy nauki finansów*, PWE Warszawa 2002
125. Ozdowski J., *Spółdzielczość bankowa*, PWE, Warszawa 1990
126. Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005
127. PARP, *Koniunktura i otoczenie biznesu 2014, Firmy rodzinne w Polsce 2014*, Warszawa 2015
128. PARP, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2012-2013*, Warszawa 2014
129. PARP, *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2013-2014*, Warszawa 2015
130. PARP, *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor - Polska 2014*, Warszawa 2015
131. PARP, *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor - Polska 2015*, Warszawa 2016
132. Pelczar J. S., *Zarys miłosierdzia w Kościele katolickim*, Kraków 1916
133. Perek A., Pawlonka T., *Rozpoznawalność banków spółdzielczych w segmencie młodych konsumentów*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej Nr 106 (2014), Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2014
134. Piechowski A., *Wkład spółdzielczości w odzyskanie niepodległości*, /w/ Skoczek T. (red.), *Spółdzielczość w budowie społeczeństwa obywatelskiego – historia i współczesność*, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2013
135. Pietrasz A., *Dylematy pokryzysowe polskiej bankowości spółdzielczej*, /w/ *Praktyczne przejawy ekspansji kapitału finansowego*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu 2014, t. 55, Nr 4, red. naukowa Joanna Żabińska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Poznań 2014
136. Pietrasz, A., *Banki spółdzielcze w latach 2007-2011. Wybrane aspekty*, w: Stachurska-Targosz J., Szostak J. (red. naukowa), *Kryzys finansowy a przyszłość Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu, t. 48, Nr 3 /2013
137. Piketty T., *Kapitał XXI w.*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2015
138. *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, NBP, Warszawa 2009
139. *Polski rynek finansowy w obliczu kryzysu finansowego w latach 2008-2009*, UKNF, Warszawa 2010
140. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, MRiRW, Warszawa 2013
141. Ptak P., *Ile państwa w gospodarce. Milton Friedman o ekonomicznej roli państwa*, Academia Oeconomica, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2008
142. Rapacki M., *Stosunek państwa do kooperacji, referat na Kongresie Spółdzielni Spożywców, w roku 1923 w Warszawie*, /w/ J. Jasiński, Marian Rapacki, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1958;
143. Reichel J., *Rzecz o pieniądzu dla lokalnych społeczności czyli małe jest najpiękniejsze*, Biblioteka Zielonych Brygad nr 19, Wydawnictwo Zielone Brygady, Kraków 1997
144. Reiffaisen F. W., *Unie kredytowe jako rozwiązanie problemu ubóstwa ludności wiejskiej, a także miejskich pracowników przemysłowych i rzemieślników - „Die Darlehnskassen-Vereine als Mittel zur Abhilfe der Noth der ländlichen Bevölkerung sowie auch der städtischen Handwerker und Arbeiter”*, Reprint
145. Ricardo D., *Zasady ekonomii politycznej i opodatkowania*, PWE, Warszawa 1957
146. Rosa A., *Konsolidacja sektora bankowości spółdzielczej w Polsce*, w: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 690, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* Nr 51/2012
147. Rothbard M. N., *Tajniki bankowości. Podręcznik akademicki*, Fijorr Publishing Chicago-Warszawa, Warszawa 2007
148. Rothbard M. N., *Złoto, banki, ludzie*, Fijorr Publishing Chicago-Warszawa, Wydanie II, Warszawa 2009
149. Rothbard M. N., *Ekonomia wolnego rynku*, Fijorr Publishing, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2017
150. Rus Kasztelan, *Książd patron Augustyn Szamarzewski Pionier Wspólnoty Ludowego*, nakładem autora, 1918
151. Rychter M., *Spółdzielczość bankowa t. V*, Wydawnictwo Czarno-Biała, Bydgoszcz 2000
152. *Rzecz o dziedzictwie na wsi. Rady, Przykłady, Informacje*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2011
153. Rzeczpospolita, Ernst&Young, *Jak zwiększyć konkurencyjność firmy na rynku Unii Europejskiej*, Warszawa 2003
154. Samhaber E., *Das Geld, Eine Kulturgeschichte*, Bayreuth 1976

155. de Soto J. H. *Pieniądz, kredyt bankowy i cykle koniunkturalne*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2011
156. Scott B., *The Heretic's Guide to Global Finance: Hacking the Future of Money*, Pluto Press, London 2013
157. Schaal P., *Pieniądz i polityka pieniężna*, PWE, Warszawa 1996
158. Sieroń A., *Neutralność pieniądza*, Studia Ekonomiczne, Nr 1 (LXXX) 2014, Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Ekonomicznych, Warszawa 2014
159. Sikacz H., *Ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2011,
160. Sikorska A., Wrzochalska A., Chmieliński P., *Wspólna Polityka Rolna a zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa*, /w/ Przemiany strukturalne wsi i rolnictwa w wybranych krajach europejskich, Nr 128, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2009
161. Sitarek H., *Bank Związku Spółek Zarobkowych w Poznaniu w latach 1885-1918*, /w/ S. Ochociński (red.), *Wielkopolski system spółdzielczości kredytowej*, PWN, Warszawa - Poznań 1985
162. Siudek T., *Bankowość spółdzielcza w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – wymiar ekonomiczny, organizacyjny i społeczny*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2011
163. Skalniak F., *Zarys historii polskiej spółdzielczości kredytowej*, AE Kraków, Kraków 1992
164. *Słownik ekonomii*, PWN, Warszawa 2008
165. *Słownik finansów i bankowości*, PWN, Warszawa 2008
166. Sobol E., *Popularny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001
167. Stachurska-Waga M., *Działania Europejskiego Banku Centralnego wobec kryzysu*, Analizy nr 9 (76) 2012, Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 18 maja 2012
168. Standar P., *Modele spółdzielczości bankowej w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Handlu i Usług w Poznaniu, Poznań 2000
169. Stefański M., *Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków*, NBP, Materiały i Studia, Zeszyt 212, Warszawa, grudzień 2006
170. Stpiczyński J., Potocki W., *Zarys historii polskiej spółdzielczości bankowej w latach 1861-2006*, Agencja Promocyjno-Wydawnicza „AGROPRESS”, Warszawa 2008
171. Strumiński D. (red.), Twardowski D. (red.), *Banki spółdzielcze w Polsce*, Komisja Nadzoru Bankowego, Warszawa 2006
172. Strużycki M., *Małe średnie przedsiębiorstwa w gospodarce regionu*, PWE, Warszawa 2004
173. Suhr D., *The neutral Money Network*, (wyd. niem.) *Netzwerk neutrales Geld*, Uniwersytet w Augsburgu, Zeszyt Nr 228/1994
174. *System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych. Uaktualniony.*, NBP, Warszawa 2001
175. Szambelańczyk J., *Perspektywy rozwoju banków spółdzielczych w warunkach integracji i globalizacji rynków finansowych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, Rok LXVI – zeszyt-3-2004
176. Szambelańczyk J., *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian gospodarczych*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2006
177. Szambelańczyk J., *Strukturalne dylematy rozwoju banków spółdzielczych w Polsce*, /w/ M. Stefański (red.), *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce*, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2008
178. Szarucki M., *Motywy podejmowania działalności gospodarczej w Polsce na tle innych krajów*, PARP, Warszawa 2010
179. Szukalski P., Wiktorowicz J., Jawor-Joniewicz A., Kornecki J., *Działania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w krajach Unii Europejskiej – poziom mezo i mikro*, /w/ Kryńska E., Szukalski P. (red.), *Rozwiązania sprzyjające aktywnemu starzeniu się w wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport końcowy*, Departament Analiz Ekonomicznych i Prognoz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013
180. Śpiewak M., *NUK w ocenie niezależnego doradcy*, /w/ M. Śpiewak, W. Thor, Ł. Witkowski, *NUK - Nowa Umowa Kapitałowa*, Zeszyty BRE Bank – CASE, Nr 98/ 2000, Wydawnictwo CASE, Warszawa 2008
181. Tylicki J., *Początki spółdzielczości i jej rozwój w Polsce*, Warszawa 1969
182. Waga M., *Źródła finansowania działalności MSP w kontekście ich sytuacji finansowej*, /w/ Gołębiowski G. (red.), *Rozwój przedsiębiorczości oraz sektora małych i średnich przedsiębiorstw*, Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, Studia BAS, Nr 1 (37) 2014, Warszawa 2014
183. Walker K., *Das Geld in der Geschichte*, Rudolf Zitzmann Verlag, Nürnberg 1959
184. Warner M., *Zarządzanie organizacją wirtualną*, Oficyna Wydawnicza, Kraków 2005

185. Wiliński F., *Bank i jego organizacja*, Książnica Polska Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów-Warszawa 1922
186. Wojciechowski S., *Historia spółdzielczości polskiej do roku 1914*, SIN, Warszawa 1939
187. Wolański R., *Wpływ otoczenia finansowego na konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw*, Monografie, Oficyna a Wolters Kluwer bussines, Warszawa 2013
188. Woźniewska G., *Potencjał konkurencyjności banku spółdzielczego*, Monografie i Opracowania 202, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2011, Nr 199
189. Woźniewska G., *Pozycja konkurencyjna polskich banków spółdzielczych*, /w/ J. Węclawski (red. nauk.), *Bankowość*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006
190. Wyrwa E., *Monografia Banku Spółdzielczego w Katowicach*, BS Katowice, Katowice 2003
191. Zadura-Lichota P. (red.), *Innowacyjna przedsiębiorczość w Polsce. Odkryty i ukryty potencjał polskiej innowacyjności*, PARP, Warszawa 2015
192. Zygierewicz M., *Wyzwania stojące przed bankami spółdzielczymi w świetle aktualnych wyników ekonomicznych*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, Zeszyt Naukowy 74/2006, SGH Warszawa
193. Żabińska J., *Kryzys zadłużeniowy a kryzys strefy euro*, /w/ J. Stachurska-Targosz, J. Szostak (red. nauk.), *Kryzys finansowy a przyszłość Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu, t. 48, Nr 3/2013
194. Żabińska J., *Wpływ współczesnego kryzysu finansowego na charakter i kierunki reform światowego systemu finansowego*, /w/ J. Stachurska-Targosz, J. Szostak (red. naukowa), *Wyzwania dla uczestników rynków finansowych w obliczu współczesnego kryzysu ekonomicznego*, Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu, Nr 35/2011
195. Żyga St. (red.), *Polskie Banki Ludowe na Górnym Śląsku pod panowaniem niemieckim w latach 1895-1939*, Zakład Wydawniczy CRS, Warszawa 1967

Czasopisma

1. *Akcjonariusze MR Banku SA za połączeniem z GBW SA pod szyldem SGB*, Kilka pytań do Pawła Pawłowskiego Prezesa Zarządu GBW SA w Poznaniu, /w/ Informator SGB, styczeń-luty 2011 Nr 1/156
2. Banaśkiewicz H., *Banki spółdzielcze i ich potencjał*, Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, Nr 11/2013
3. Barbrich A., *Banki spółdzielcze w Polsce mówią jednym głosem*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy BPS”, Nr 9/2013
4. Chyra-Rolicz Z., *Kobiety do spółdzielni. Liga Kooperatystek w Polsce 1935 -1944*, kwartalnik Nowy Obywatel, Nr 2/2011
5. *Cud w mieście Wörgl*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 7-8/2012 oraz Nr 9/2012;
6. Departament Bankowości Spółdzielczej, *Dobre wyniki banków zrzeszonych w Grupie BPS według stanu na 31.03.2011r.*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 4/2011 maj
7. Florek R., *Dlaczego zarabiamy cztery razy mniej niż mieszkańcy bogatych krajów Europy*, MANAGER, Październik (10/2015)
8. Gostomski E., *Alianse made in France*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 9/2013
9. Gostomski E., *Credit Unions specjalnego przeznaczenia*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 2/2009
10. Gostomski E., *Gwarancje dla depozytów szyte na miarę*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 1/2015
11. Gostomski E., *Pionierzy spółdzielczości kredytowej: Hermann Schulze – Delitzsch. Od nędzy do pieniędzy*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 06/2009
12. Gostomski E., *Viva la France*, Nowoczesny Bank Spółdzielczy, Nr 5/2009
13. Informacje, *Wzmocniona Spółdzielcza Grupa Bankowa*, /w/ Informator SGB, wrzesień-październik 2011 Nr 5/160
14. Jaroszek T., *Rybiński: Nie wiem czy Europa poradzi sobie z wyzwaniami*, rozmowa T. Jaroszka z K. Rybińskim, Przegląd Finansowy Bankier.pl nr 17(161) 27 września 2011 r.
15. Karlson K., *Skapa valuta efter behov*, Tidning om rättvis ekonomi, Grus & Guld Nr 4 z 2015
16. Kopik I., *Dobra kondycja gotowość do wzrostu*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 1/2012 luty
17. Żebrowski, P. *Sukces widoczny w liczbach*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 1/2012 luty
18. Wiśniewska W., *Umocniliśmy pozycję*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 1/2012
19. Maciejewski K., *Droga przez CRDIV*, MF Bank, Nr 6/2014
20. Maciejewski K., *Trzy zmartwienia bankowców*, MF Bank Nr 7-8 (257)2014

21. Maciejewski K., *Tsunami nad gospodarką*, MF Bank, Nr 7-8 (257)2014
22. Malicka-Łukasiak J., *Konkurencyjność banków spółdzielczych na rynku finansowym*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 4/2010 maj
23. Mikołajczak R., *Bankowy sektor spółdzielczy wczoraj i dziś*. Rocznik Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Nr 3-4/ 1998
24. Minkina P., *Falujące zaufanie*, MF Bank, Nr 6 (212) 2010
25. Olszewski K., *Łączy nas zaufanie*, Rozmowa z Edwardem Kuchtą, wiceprezesem zarządu Bukowińskiego Towarzystwa Geotermalnego Sp. z o.o., prezesem Fundacji BUKOVINA, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy BPS, Nr 9/2015 wrzesień
26. Orłowski J., *Najlepiej odnajdujemy się w obsłudze małego i średniego biznesu*, Rozmowa z Piotrem Kaczyńskim, prezesem zarządu Hexa Banku Spółdzielczego w Piątnicy, Bank Spółdzielczy Świat bankowości spółdzielczej, Nr4/581 wrzesień-październik 2015
27. Osiecki J., *Klienci są zadowolenie z banków spółdzielczych*, Rozmowa z Dariuszem Twardowskim, Dyrektorem Departamentu Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych Komisji Nadzoru Finansowego, biuletyn Bank Wspólnych Sił, Magazyn Grupy BPS, Nr 4/2013
28. Pawlak W., Wicepremier, Minister Gospodarki, Wystąpienie z okazji 10 lat Banku BPS, Warszawa, 15 marca 2012r.. Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy PBS Nr 2/2012 luty
29. Pawlik K., *Kompetencje organów w ramach SSM*, MF Bank, Nr 1/2014
30. Pawłowski P., MF Bank, Nr 3 (231) 2012
31. Piętka J., Stpiczyński J., Wyszomirski T., *Rozwój, upadek, odbudowa (1918-1975)*, Gazeta Bankowa, Nr 11-17 września 2001
32. Ros J., *Siła w bankach spółdzielczych*, Rozmowa z wicepremierem, ministrem gospodarki Januszem Piechocińskim, Bank Spółdzielczy Świat bankowości spółdzielczej, Nr1/578 luty-marzec 2015
33. Rozmowa z Dariuszem Twardowskim, Dyrektorem Departamentu Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych Komisji Nadzoru Finansowego, *Klienci są zadowoleni z banków spółdzielczych*, Bank Wspólnych Sił Magazyn Grupy BPS, Nr 5/2013
34. Szambelańczyk J., *Przemiany bankowości spółdzielczej w Polsce*, Prawo bankowe Nr 1/1997
35. Szczepańska O., *Czy unia bankowa będzie zdolna do zarządzania kryzysem w przyszłości*, MF Bank, Nr 3/2014
36. Szpunar P.J., *Pakiet CRD a polityka makroostrożnościowa*, MF Bank, Nr 3/2014
37. Śleszyńska-Charewicz, *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce u progu XXI wieku*. Bezpieczny Bank Nr 4/2000
38. Tabor S., *Marginalizacja czy rozwój*, Bank Nr 4/1999
39. Wilkowicz Ł., *Nowa droga pilnie poszukiwana*, Dziennik Gazeta Prawna, Nr 174 (3815) 9 września 2014, s. A11
40. Wyszomirski T., *Polska spółdzielczość bankowa w okresie zaborów*, Bank Spółdzielczy Nr 5/1994
41. Wyszomirski T., *Spółdzielczość bankowa w okresie drugiej Rzeczypospolitej*, Bank Spółdzielczy Nr 6/1994
42. Wyszomirski T., *Zasady spółdzielcze w banku*, Bank Spółdzielczy Nr 1/1994
43. Zapadka P., *Kontrowersje wokół wymogów kapitałowych polskich banków spółdzielczych w świetle regulacji prawa wspólnotowego*, Prawo Bankowe, Nr 11/2005
44. Złoch M., *Za dotknięciem palca* MF Bank 2013, Nr 09
45. Żwawa A., *Ekonomia alternatywna – obecność idei w Polsce, eksperymenty, wnioski, które z nich wynikają, oraz omówienie potencjalnych szans na rozwój tej ekonomii*, Ekonomia społeczna teksty 2008, Nr 2/2008

Źródła inne

1. Banasiak A., Członek Zarządu BFG, *Efektywność działalności bankowości spółdzielczej*, prezentacja na Forum Liderów Banków Spółdzielczych 2014, Warszawa, Hotel Gromada, 9 września 2014r.
2. *Banki 2011, Raport o sytuacji ekonomicznej banków*, WIB, Warszawa 2012
3. Bańbuła P., Żółkiewski Z.(red.), *Zasobność gospodarstw domowych w Polsce, Raport z badania pilotażowego 2014r.*, NBP Departament Stabilności Finansowej, Warszawa 2015
4. Białkowska-Gużyńska A., *Raport z badania kondycji małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, /w/ Szlefarska B. (red.), Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa marzec 2002
5. GINB, *Konsultacje i wdrożenie postanowień Nowej Umowy Kapitałowej w sektorze bankowym w Polsce*, Dokument konsultacyjny, Warszawa styczeń 2005

6. Kwaśniak W., *wystąpienie na Forum Liderów Banków Spółdzielczych*, Warszawa, hotel Gromada, 9 września 2014 r.
7. Laszkiewicz E., *Rola banków spółdzielczych w rozwoju obszarów wiejskich*, wystąpienie na konferencji: „Reforma WPR oraz rola sektora banków spółdzielczych w przemianach zachodzących na polskiej wsi”, Warszawa, 8 kwietnia 2008 r.
8. NBP, GINB, *Sytuacja finansowa banków w 1999 r. Synteza*, NBP, Warszawa, kwiecień 2000
9. NBP, GINB, *Sytuacja finansowa banków w 2000 r. Synteza*, NBP, Warszawa, kwiecień 2001
10. NBP, *Raport - Nadzór bankowy 1989-2006*, Warszawa 2007
11. *Nowa definicja MŚP, Poradnik dla użytkowników i wzór oświadczenia*, Wspólnoty Europejskie, Przedsiębiorstwo i Przemysł 2006
12. Pruski J., *Uwarunkowania rozwoju banków spółdzielczych*, Wystąpienie Jerzego Pruskiego Prezesa Zarządu BFG na Forum Liderów Banków Spółdzielczych w Warszawie w dniu 18 września 2012r.
13. Pruski J., *Wybrane aspekty funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce*, Wystąpienie J. Pruskiego, Prezesa Zarządu BFG na Forum Liderów Banków Spółdzielczych w Warszawie w dniu 19 X 2011 r.
14. PWC, IBR, *Badanie Firm Rodzinnych 2015, Polska na tle Europy Środkowo_Wschodniej i świata*, /w/ [www.pwc.pl/Firmy Rodzinne](http://www.pwc.pl/Firmy_Rodzinne)
15. Rapacki M., *Stosunek państwa do kooperacji, referat na Kongresie Spółdzielni Spożywców, w roku 1923 w Warszawie*, /w/ J. Jasiński – Marian Rapacki, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1958
16. *Raport – Wizja zrównoważonego rozwoju dla polskiego biznesu 2050*, PWC, MG, FOB, Warszawa 2014
17. Raport „*Barometr firm rodzinnych*”, sierpień 2014, kpmg.com.pl/firmy_rodzinne
18. *Raport o sytuacji ekonomicznej banków, Banki 2011*, WIB, Warszawa 2012
19. Sprawozdanie Zarządu JAK Medlemsbank, /w/ *Årsredovisning 2013 JAK MEDLEMSBANK*,
20. *Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PKO Banku Polskiego SA za 2014 rok*,
21. Starczewska-Krzysztozek M., *Curriculum Vitae mikro, małych i średnich przedsiębiorstw 2014, Finansowanie działalności i rozwoju*, Raport z wyników badania przygotowanego przez Konfederację Lewiatan w ramach projektu „Monitoring kondycji sektora MMŚP 2014”, Warszawa wrzesień 2014
22. *Sytuacja finansowa banków w 2004r. Synteza*, KNB, Warszawa maj 2004
23. Tabela kursów średnich walut NBP nr 252/A/NBP/2014 z dnia 31.12. 2014 r.
24. UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I kwartale 2014 r.*, Warszawa, czerwiec 2014
25. UKNF, *Informacja o sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w 2014 r.*, KNF Warszawa, maj 2015
26. UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I półroczu 2013 r.*, Warszawa, październik 2013
27. UKNF, *Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w trzech kwartałach 2013 r. ze szczególnym uwzględnieniem banków o aktywach większych niż 500 mln zł*, Warszawa, grudzień 2013
28. UKNF, *Raport o sytuacji banków w 2011r.*, UKNF, Warszawa 2012
29. Żyżyński J., *System bankowy w procesie transformacji*, Raport nr 52, Biuro Studiów i Ekspertyz, Kancelaria Sejmu, Wydział Studiów Budżetowych, Warszawa listopad 1993

Źródła internetowe

1. Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2012
2. Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2013
3. Annual Report Credit Union/Caisse Populaire 2014, Canadian Central Annual Report, /za/ <http://www.cucentral.ca/SitePages/Publications/AnnualReport.aspx>; <http://www.cucentral.ca/SitePages/TheCreditUnionDifference/creditunionsleadthewey.aspx> [20.06.2015 r.]
4. art. 401-416 CRR, art.108 CRR, /za/http://www.knf.gov.pl/pakiet_banki_spoldzielcze.html [01.12.2014 r.]

5. Bank Spółdzielczy w Poczesnej, Informacja z zakresu profilu ryzyka i poziomu kapitału Banku Spółdzielczego w Poczesnej według stanu na dzień 31.12.2015 r.,
/w/ http://www.bs poczesna.pl/SKM_22716092614070.pdf [20.04.2016 r.]
6. Bank Spółdzielczy w Poczesnej, Regulamin organizacyjny Banku Spółdzielczego w Poczesnej,
/w/ http://www.bs poczesna.pl/stru_organ_banku.pdf [21.05.2016 r.]
7. Bierecki G., Struktura i działalność WOCCU, /w/
http://www.grzegorz.bierecki.pl/upload/Struktura_i_dzialalnosc_WOCCU.pdf [11.06.2015 r.]
8. BPS SA, Sprawozdanie finansowe za rok 2013, /w/
www.bankbps.pl/_data/assets/pdf_file/0005/193154/BPS-Raport-Roczny-2013r.pdf [06.05.2015 r.]
9. BVR Raport – Geschäftsentwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken Ende 2014, 24 März 2015, /za/ www.bvr.de/Presse/Zahlen_Daten_Fakten [01.06.2015 r.]
10. BVR, Entwicklung der Volksbanken und Raiffeisenbanken von 1970 bis Ende 2014,
/w/ [http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/\\$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf](http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf) [27.05.2015 r.]
11. Deloitte, Jak bankują mali i średni przedsiębiorcy w Polsce?, Raport z badań, czerwiec 2014, /w/ https://ww2.deloitte.com/kontent/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_msp_banking2014.pdf [15.03.2015 r.]
12. Deloitte, Kurs na zmiany, Doświadczenie klienta w relacji z bankami w Polsce, Raport maj 2012, /w/ http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl_APP1_PL_DoswiadczeniaKlientawRelacjiZBankami_2012.pdf [15.03.2015 r.]
13. Dyrektywa 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 20 maja 2000r., Dz. Urz. UE L 10 z dnia 13.01. 2001r., – zmienionej przez Rozporządzenie Komisji (WE) nr 364.2004 (Dz. Urz. UE L 63 z dnia 28.02.2004 r.), /w/ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm [10.05.2015 r.]
14. EFL, Europejski Program Modernizacji Polskich Firm, MŚP pod lupą. Raport 2011, /w/ www.efl.pl/finansowanie/EFL_Raport_MSP_pod_lupa.pdf [10.10.2013r.];
15. European Association of Co-operative banks, Leveraging the co-operative banks' difference, Annual Report 2014, www.eacb.coop [20.05.2015 r.]
16. Goryszewski R., Wokół poglądów na rolę pieniądza w gospodarce w historii i teorii ekonomii, Część IV: Konceptje pieniądza wybranych ekonomistów klasycznych, /w/ Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie, tom 1-4 (V) 2011, /za/ <http://www.wbs.lcs.net/pliki/Goryszewski5.pdf> [05.01.2015 r.]
17. Horowitz S., Understanding Say's Law of Markets, /w/ http://www.fee.org/the_freeman/detail/understanding-says-law-of-markets [05.01.2015 r.]
18. <http://kooperatyzm.pl/wiejskie-kasy-oszczednoscowo-pozyczkowe-raiffeisena-1938/> [04.03.2014 r.]
19. http://b.3cdn.net/nefoundation/974bfd0fd635a9ffcd_j2m6b04bs.pdf [30.09.2016 r.]
20. http://bibliotekawolontariatu.pl/wp-content/uploads/album_dobrych_praktyk.pdf [10.03.2015 r.]
21. <http://bip.stat.gov.pl/dzialalnosc-statystyki-publicznej/rejestr-regon/liczba-podmiotow-w-rejestrze-regon-tablice/miesieczna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon/> [30.09.2016 r.]
22. <http://bristolpound.org> [20.10.2014 r.]
23. <http://bs-aleksandrow.pl> [28.03.2016 r.]
24. <http://bs.cieszyn.pl> [28.03.2016 r.]
25. <http://bs.com.pl/informacje-o-banku/historia/> [04.03.2014 r.]
26. <http://bsglogow.pl> [28.03.2016 r.]
27. <http://bsgorzyce.com.pl> [28.03.2016 r.]
28. <http://bsporabka.pl> [29.03.2016 r.]
29. <http://bspszczyna.pl> [29.03.2016 r.]
30. <http://bstarnobrzeg.pl> [29.03.2016 r.]
31. <http://community-currency.info/en/currencies/bristol-pound> [21.10.2014 r.]
32. <http://community-currency.info/en/currencies/asia/fureai-kippu/> [09.03.2015 r.]
33. <http://crowdfunding.pl/2011/11/25/definicje-crowdfundingu/> [10.05.2016 r.]
34. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm [10.05.2015 r.]
35. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/spoldzielnia;3978466.html> [08.05.2015 r.]
36. <http://genossenschaftsgesichte.info/vorlaeufer-modernee-kreditgenossenschaften-171> [05.06.2015 r.]
37. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Baltycki_Bank_Spoldzielczy_DI.pdf [04.05.2015 r.]
38. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/BS_Limanowa_DI.pdf [04.05.2015 r.]
39. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_BSOM_16.02.2011.pdf [03.05.2015 r.]

40. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_Biala_Rawska_BS.pdf [04.05.2015 r.]
41. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_BSOM_16.02.2011.pdf [05.05.2015 r.]
42. http://gpwcatalyst.p/pub/files/dokumentyinf/Dokument_Informacyjny_Bank_Spoldzielczy_Piaseczno.pdf [05.05.2015 r.]
43. <http://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> [08.05.2015 r.]
44. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19820300210> [22.07.2015 r.]
45. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910800350> [20.02.2016 r.]
46. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19920210086> [20.02.2016 r.]
47. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19941210591> [20.02.2016 r.]
48. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040540535> [20.02.2016 r.]
49. <http://jankowice.net/node/102> [27.02.2016 r.]
50. <http://Jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/> [22.11.2014 r.]
51. <http://kekfrank.hu/de/utalvany.php> [06.05.2015 r.]
52. <http://kooperatyzm.pl> [04.03.2014 r.]
53. <http://kooperatyzm.pl/istota-i-okreslenie-spoldzielni-1937/> [08.05.2015 r.]
54. <http://lewespond.org> [20.10.2014 r.]
55. <http://mises.pl/?s=Bastiat+Przeklęty+pieniądz> [09.03.2012 r.]
56. <http://nf.pl/przedsiębiorca/polacy-wsrod-najbardziej-przedsiębiorczych-narodow-europy,,47744,229> [20.05.2016 r.]
57. http://okbank.pl/__data/assets/pdf_file/0008/216692/Polityka-ladu-korporacyjnego.pdf [30.05.2015 r.]
58. http://okbank.pl/__data/assets/pdf_file/0009/262179/Oswiadczenie-OK-BS-nt-wdrozenia-Zasad-ladu-Wewntrz.pdf [20.02.2016 r.]
59. <http://rss.nbp.pl/kursy/TabRss.aspx?n=2015/a/15a254> [26.05.2016 r.]
60. http://silesiabank.pl/__data/assets/pdf_file/0014/221405/Informacja_o_stosowaniu_Zasad_Ladu_Korporacyjnego2.pdf [30.05.2015 r.]
61. <http://silesiabank.pl/fundacja-silesia-hominibus/o-fundacji> [26.05.2016 r.]
62. <http://silesiabank.pl/klienci-instytucjonalni/inne-uslugi> [26.06.2016 r.]
63. <http://sjp.pwn.pl/szukaj/spoldzielnia.html> [08.05.2015 r.]
64. <http://startupacademy.pl/slownik-startupowca/> [08.05.2016 r.]
65. http://startuppoland.org/wp-content/uploads/2015/10/Startup-Poland_raport_2015.pdf [08.05.2016 r.]
66. http://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5732/2/1/1/oz_sytu_makroek_w_pl_w_2012_na_tle_proce_w_gospo_swiat_.pdf [09.02.2016 r.]
67. <http://stroudpound.org.uk> [20.10.2014 r.]
68. <http://totnes.trasitionnetwork.org./totnespond/home> [20.10.2014 r.]
69. <http://wir.ch> [02.02.2014 r.]
70. http://www.alebank.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5772:wojna-z-gotowk-banking-made-in-japan&catid=340&Itemid=255 [05.05.2015 r.];
71. <http://www.bain.com/publications/articles/building-the-retail-bank-of-the-future.aspx> [20.07.2015 r.]
72. <http://www.bank-wbs.pl> [29.03.2016 r.]
73. <http://www.bankbps.pl/o-grupie-bps> [20.03.2016 r.]
74. <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Co-pograzyl-SK-Bank-7287983.html>;
<http://www.rp.pl/Banki/312309909-Sad-oglosil-upadlosc-SK-Banku.html#p-1> [15.03.2016r.]
75. http://www.knf.gov.pl/Images/HARMONOGRAM_SBRzR_21_11_2015_tcm75-43598.pdf [15.03.2016 r.]
76. <http://www.bankier.pl/wiadomosc/ZPP-wprowadza-alsa-walute-do-handlu-pomiedzy-firmami-Zielonego-7236332.html> [06.05.2015 r.]
77. <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2014/qb14q1prereleasemon eycreation.pdf> [01.02.2016 r.]
78. <http://www.banquepopulaire.fr> [23.05.2015 r.]
79. <http://www.brixtonpound.org> [20.10.2014 r.]
80. <http://www.bs-opole.pl> [29.03.2016 r.]
81. <http://www.bs-zywiec.pl> [30.03.2016 r.]
82. <http://www.bs.net.pl/aktualnosci-zrzeszen/list-otwarty-krajowej-rady-spoldzielczej-do-rzadu-rzeczypospolitej-polskiej> [26.09.2016 r.]
83. <http://www.bs.ostrowiec.pl> [29.03.2016 r.]
84. <http://www.bs.rzeszow.pl> [29.03.2016 r.]
85. <http://www.bs.skoczow.pl> [29.03.2016 r.]
86. <http://www.bsbedzin.pl> [28.03.2016 r.]

87. <http://www.bsjaroslaw.pl> [28.03.2016 r.]
88. <http://www.bsjastrzebie.pl> [28.03.2016 r.]
89. <http://www.bskey.pl> [29.03.2016 r.]
90. <http://www.bsmiedzna.pl> [29.03.2016 r.]
91. <http://www.bsmilicz.com.pl> [29.03.2016 r.]
92. <http://www.bsnowasol.pl> [29.03.2016 r.]
93. <http://www.bsnowy targ.pl> [29.03.2016 r.]
94. <http://www.bsotwock.pl> [29.03.2016 r.]
95. <http://www.bspajeczno.pl> [29.03.2016 r.]
96. http://www.bspoczesna.pl/stru_organ_banku.pdf [30.05.2015 r.]
97. <http://www.bsr.krakow.pl/kalendarium-rysz-historyczny.html> [04.03.2014 r.]
98. <http://www.bsradow.pl> [29.03.2016 r.]
99. <http://www.bsochaczew.pl> [29.03.2016 r.]
100. <http://www.bsswidnica.pl> [29.03.2016 r.]
101. <http://www.bstychy.com.pl> [29.03.2016 r.]
102. <http://www.bswielcu.pl> [29.03.2016 r.]
103. <http://www.bszakopane.pl> [29.03.2016 r.]
104. <http://www.bszator.pl> [29.03.2016 r.]
105. <http://www.bszgierz.pl> [29.03.2016 r.]
106. http://www.bvr.de/jahresberichte/2014_jajahresbericht_1html#c-editorial [25.05.2015 r.]
107. [http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/\\$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf](http://www.bvr.de/p.nsf/0/F0F8A6D1636D3A1CC1257D0A00540564/$file/3_Entwicklung-seit-1970-2014.pdf) [27.05.2015 r.]
108. http://www.citi.poland/kronenberg/polish/files/ekspansja_mikrofirm_2014.pdf [10.10.2015 r.]
109. http://www.citibank.pl/poland/kronrnbrg/polish/files/fk_badania_04.pdf; http://startuppoland.org/wp-content/uploads/2015/10/Startup-Poland_raport_2015.pdf [15.03.2016 r.]
110. http://www.coig.pl/spis-polskich-firm_katalog_polskich_firm.php [15.01.2016 r.]
111. <http://www.credit-agricole.pl/o-banku/poznaj-grupe-credit-agricole> [22.05.2015 r.]
112. <http://www.cucentral.ca/SitePages/TheCreditUnionDifference/creditunionsleadthewey.aspx> [12.06.2015r.]
113. <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/1057332,sklepy-tylko-dla-gornikow-pralki-futra-narty-na-ksiazeczki-g,id,t.html> [20.02.2016 r.]
114. <http://www.eacb.coop.eu> [05.06.2015 r.]
115. http://www.eacb.coop/en/publications/eacb_annual_report_2014.html?BackC=4&BackP=1&BackMaxR=5 [20.05.2015 r.]
116. http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00912_Uchwała_Rady_Ministrów_nr_199/81 [27.02.2016 r.]
117. http://www.fee.org/the_freeman/detail/inderstanding-says-law-of-markets [05.01.2015r.]
118. <http://www.fscs.org.uk> [21.10.2014 r.]
119. <http://www.gbschoszczno.pl/documents/10179/34691/05.2016+regulamin+struktury+organizacyjnej+wraz+ze+schematem.pdf/028fa74f-2706-4841-bae5-71b80e1fa2d0> [30.05.2015 r.]
120. <http://www.infor.pl/akt-prawny/U33.2014.010.0000017,uchwala-nr-2182014-komisji-nadzoru-finansowego-w-sprawie-wydania-zasad-ladu-korporacyjnego-dla-instytucji-nadzorowanych.html> [30.05.2015 r.]
121. <http://www.ithacahours.com/> [09.03.2015 r.]
122. http://www.knf.gov.pl/pakiet_banki_spoldzielcze.html [02.12.2014 r.]
123. http://www.kozminski.edu.pl/fileadmin/wspolne_elementy/Jednostki/sfop/Artykuly_expertow/31_Motyacja_do_zalozenia_firmy_-_jaka_jest_najlepsza..pdf [15.03.2016 r.]
124. http://www.krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=109&Itemid=81 [26.09.2016r.]
125. <http://www.krs.org.pl/index.php/ruch-spodzielczy-sp-1235027509/materiay-i-opracowania/zrozumie-spodzielczo?showall=1> [22.07.2015 r.]
126. <http://www.lex.pl/czytaj/-/artykul/w-2015-r-polska-pobila-legislacyjny-rekord?utm> [26.05.2016 r.]
127. <http://www.lietaer.com/2010/03/the-worgl-experiment/> [23.09.2015r.]
128. http://www.lietaer.com/images/Stodder_Reciprocal_Exchange.pdf [30.03.2016 r.]
129. <http://www.mazoviabank.pl> [28.03.2016 r.]
130. <http://www.mbsw.pl> [29.03.2016 r.]
131. <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2007-2013/Dokumenty-analazy-raporty/Analizy-i-raporty> [10.02.2016 r.]
132. https://www.nbp.pl/systemplacniczy/obrot_bezgotowkowy/niekartowe-swiat.pdf [26.06.2016 r.]
133. <http://www.neweconomics.org/publications/entry/plugging-the-leaks> [26.09.2016 r.]

134. <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw2/Cioch.pdf> [10.07.2014 r.]
135. <http://www.pbs.zamosc.pl> [29.03.2016 r.]
136. http://www.pi.gov.pl/Finanse/chapter_95011.asp [10.05.2016 r.]
137. <http://www.qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/Book-NU-spaarpas-UK-def1.pdf> [25.02.2016 r.]
138. <http://www.qoin.com/wp-content/uploas/2015/09/CCIA-book-People-Powered-Money.pdf> [25.02.2016 r.]
139. <http://www.rankingi24.pl/finanse/559-10-najwiekszych-gospodarek-swiata-w-roku-2014.html> [20.10.2015 r.]
140. <http://www.sgbbank.com.pl> [30.03.2016 r.]
141. <http://www.theguardian.com/business/2015/jun/07/the-innovators-the-bristol-pound-is-giving-sterling-a-run-for-its-money> [15.07.2015r.]
142. <http://www.torekes.be/> [25.02.2015 r.]
143. <http://www.totnespound.org> [20.10.2014 r.]
144. <http://www.transaction.net/money/lets/>; <http://lets.pl> [09.03.2015 r.]
145. <http://www.venture-capital.info.pl/anioly-biznesu-business-angels/> [10.05.2016 r.]
146. <http://www.vistulabs.pl> [29.03.2016 r.]
147. <http://www.wbs.lcs.net/pliki/Goryszewski5.pdf> [05.01.2015r.]
148. <http://www.wbschelm.pl> [28.03.2016 r.]
149. http://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/audit/articles/Praktyczny-przewodnik-po-MSSF_2015.html [26.05.2015 r.]
150. <http://zielonalinia.gov.pl/-/czy-polacy-sa-przedsiębiorczy-51309> [20.05.2016r.]
151. <http://zory.naszemiasto.pl/artykul/gornicy-z-zor-pamietaja-ksiazeczki-gornicze-co-kupowali,2088623,art,t,id,tm.html> [20.02.2016 r.]
152. <http://zpp.net.pl/aktualnosci/run,szara-strefa-w-polsce,page,1,article,1125.html> [17.05.2016 r.]
153. <http://zpp.net.pl/files/manager/file-cc8cea00c02ffedfc886a44a3fe26c0.pdf> [17.05.2016 r.]
154. <https://bdania.porp.gov.pl/files/74/75/76/21692.pdf> [15.03.2016 r.]
155. <https://bip.minrol.gov.pl/Opracowania-ekspertyzy-publicacje/Koncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci-na-obszarach-wiejskich?%2FOpracowania-ekspertyzy.-publicacje%2FKoncepcja-systemowego-wsparcia-przedsiębiorczosci> [08.05.2016 r.]
156. <https://bip.minrol.gov.pl/Plan-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich2> [15.03.2016 r.]
157. <https://bs-swierklaniec.pl> [29.03.2016 r.]
158. <https://bs.net.pl/wywiady/dyrektor-w-tns-polska-marcin-idzik-o-zaufaniu-do-bankow-spoldzielczych> [30.03.2016 r.]
159. <https://zbp.pl/wydarzenia/archiwum/wydarzenia/2015/wrzesien/forum-liderow-bankow-spoldzielczych-2015> [01.03.2016 r.]
160. http://www.bankbps.pl/_data/assets/pdf_file/0009/256599/NR-2_2016.pdf; [30.03.2016 r.]
161. <https://de.wikipedia.org/wiki/Regionalwährung> [06.05.2015r.]
162. <https://for.org.pl/pl/a/5150,milton-friedman-poglady-szczegolnie-na-temat-polityki-pienieznej> [06.03.2016 r.]
163. <https://ijccr.files.wordpress.com/2012/08/ijccr-2012-hayashi.pdf> [09.03.2015r.]
164. <https://pl.scribd.com/doc/62394011/The-Future-of-Money-by-Bernard-Lietaer#> [25.02.2016 r.]
165. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Blog> [30.07.2015 r.]
166. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Facebook> [30.07.2015 r.]
167. <https://pl.wikipedia.org/wiki/GoldenLine> [30.07.2015 r.]
168. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Instagram> [30.07.2015 r.]
169. <https://pl.wikipedia.org/wiki/LinkedIn> [30.07.2015 r.]
170. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Snapchat> [30.07.2015 r.]
171. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Twitter> [30.07.2015 r.]
172. https://pl.wikipedia.org/wiki/Waluta_lokalna [15.05.2015 r.]
173. https://static3.bzwbk.pl/asset/m/a/l/male-i-srednie-firmy-w-polsce2_-polityka-insight_61682.pdf [06.06.2016 r.]
174. <https://unterguggenberger.org/freigeld-historisch/> [25.02.2016 r.]
175. <https://www.caisse-epargne.fr> [24.05.2015 r.]
176. https://www.dbc.wroc.pl/Content/4145/PN_52_Nowosielski.pdf [10.01.2015r.]
177. <https://www.jak.se> [10.02.2014 r.]
178. <https://www.jak.se/sites/default/files/Årsredovisning%20med%20revisionsberättelse%2C%202015.pdf> [24.06.2016 r.]
179. <https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/sustaining-momentum/#.WH4oyxTSyY5> [26.09.2016 r.]
180. https://www.knf.gov.pl/Images/ow2_tcm75-4771.pdf [04.03.2014 r.]

181. https://www.knf.gov.pl/Images/Uchwala_kapitalowa_14.10.09_tcm75-12126.pdf [23.06.2015 r.]
182. https://www.knf.gov.pl/Images/Zasady_ladu_korporacyjnego_22072014_tcm75-38575.pdf [20.02.2016 r.]
183. https://www.mr.gov.pl/media/15516/Raport_o_przedsiębiorczosci_2013.pdf [09.02.2016 r.]
184. https://www.nbp.pl/systemplacniczy/obrot_bezgotowkowy/niekartowe-swiat.pdf [26.06.2016 r.]
185. <https://www.nbp.pl/statystyka/sprawozdawczosc/.../formularz-zip-rz.xls> [30.04.2016 r.]
186. https://www.nieuwebusinessmodellen.nl/dl/pdf/publicaties/150924_Gemeenschapsmunten_in_Kaart_QOIN_MIN_BZK.pdf [15.01.2016 r.];
187. https://www.pbs.poznan.pl/wp-content/files/schematORG_wg_stanu_na_28.04.2016_-_kopia.pdf[30.05.2015 r.]
188. <https://www.pbsbank.pl/docman-wszystko/lad-korporacyjny/55-regulamin-dzialania-zarzadu/file> [30.05.2015 r.]
189. https://www.poig.2007-2013.gov.pl/2014_2020/Strony/glowna.aspx [11.05.2016 r.]
190. https://www.sgb.pl/banki_spoldzielcze_wykaz [20.03.2016 r.]
191. <https://wyszukiwarkaregon.stat.gov.pl/appBIR/index.aspx> [30.09.2016 r.]
192. <https://www.sasiedzkibiznes.pl/info.html> [26.06.2016 r.]
193. <https://zielony.biz.pl/pages/content/2/ogolnie-o-projeckie-waluty-lokalnej-zielony> [31.08.2016 r.]
194. Intrum Justitia, European Consumer Payment Report 2015, /w/ https://www.intrum.com./Documenst/Poland/Raport_y/ECPR2015_ENG.pdf [15.05.2016 r.]
195. Kampers E., Gemeenschapsmunten in Kaart, Amsterdam 2015, /za/ <http://www.qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/150924-Gemeenschapsmunten-in-Kaart-QOIN-MIN-BZK.pdf> [10.04.2016 r.]
196. Kancelaria Senatu Biuro Analiz i Dokumentacji, Społeczeństwo obywatelskie i jego instytucje, Opracowania Tematyczne OT 627, styczeń 2014, /w/ http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/58/plik/ot-627_internet.pdf [09.03.2015 r.]
197. KNF, Przegląd zasad i praktyki działania wybranych systemów unii kredytowych i spółdzielczych kas oszczędnościowo kredytowych w Polsce, Warszawa 2008, /w/ https://www.knf.gov.pl/Image/skoki_17.10.08_tcm75-9119.pdf [15.01.2014 r.]
198. komunikat NBP z dnia 06.07.2007r. Wyjaśnienie... Biura Prasowego NBP...dot. Emisji „lokalnych pieniędzy”, /w/ www.nbp.pl/home.aspx?f=aktualnosci/wiadomosci_2007/lokalny.html [02.01.2015 r.]
199. Kulińska-Sadłocha E., Szambelańczyk J., Lokalne instytucje kredytowe w koncepcji zrównoważonego rozwoju Polski, referat przedstawiony na IX Kongresie Ekonomistów Polskich, Warszawa listopad 2013, /w/ <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Kulińska%20Ewa,%20Szambelańczyk%20Jan/Kuklińska Sadłocha %20Ewa,%20Szambelańczyk%20Jan%20%20LOKALNE%20INSTYTUCJE%20KREDYTOWE%20W%20%20KONCEPCJI%20ZRÓWNOWAŻONEGO%20ROZWOJU%20POLSKI.pdf>[03.03.2015 r.]
200. Leszczyńska C., Lisiecka Ł., Od banku pobożnego do banków państwowych i prywatnych. Banki w Polsce, ich rola ekonomiczna, społeczna i kulturowa, referat na 17 Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Krakowie 15-18 września 2004r., /w/ <http://Jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/> [05.05.2014 r.]
201. Lietaer B., Money diversity, /w/ <https://www.youtube.com/watch?v=T9EI2PrDpmw> [10.03.2016 r.]
202. Łuś G., Szefowie małych firm nie potrzebują banków, /w/ www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/szefowie-malych-firm-nie-potrzebuj-bankow [30.07.2014 r.]
203. Naqvi M., Southgate J., Banknotes, local currencies and central bank objectives, /w/ www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quartelybulletin/2013/qb130403.pdf www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/localcurrencies/default.aspx [23.09.2015 r.]
204. Mc Cleay M., Radia A., Thomas R., Money Creation in the Modern Economy, Bank of England, 2014 Quarterly, Q1/za/ <http://www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quarterlybulletin/2014/qb14q1prereleasemoneycreation.pdf> [01.02.2016 r.];
205. Metodyka BION, UKNF, Warszawa, 30 grudnia 2013r.,/w/ www.knf.gov.pl/images/METODYKA_BION_banki_tcm75-36741.pdf [24.02.2014 r.]
206. Ministerstwo Gospodarki, Polska 2014, Raport o stanie gospodarki, Warszawa 2014 www.mg.gov.pl/files/upload/8436/RoG14_20140821.pdf [22.10.2015 r.]
207. NBP, Sytuacja gospodarcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, Nr 2/14, lipiec 2014r. Instytut Ekonomiczny, Warszawa, 2014r. www.nbp.pl/publikacje/nms/nms_07_14.pdf [22.10.2015 r.]
208. NBS 2010, Nr 06, Wojna z gotówką: Banking made in Japan, /w/ http://www.aiebank.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=5772:wojna-z-gotowk-banking-made-in-japan&catid=340&Itemid=255 [07.07.2015 r.]
209. Niebieski Frank – Blaufranc (Blfr.)- (węg.)Kekfrank = 1forint, /w/ <http://kekfrank.hu/de/utalvany.php> [15.10.2014 r.]

210. No small change. Evaluating the success of your community currency project, /za/ <https://qoin.com/wp-content/uploads/2015/09/No-Small-change.pdf> [15.01.2016r.]
211. Nowa strategia Banku Polskiej Spółdzielczości – stabilny rozwój, /za/ www.bankbps.pl/_data/assets/pdf_file/0004/157405/Strategia-Banku-BPS-2014-2017.pdf [06.05.2015 r.]
212. Oxford Dictionary of English, <http://www.oxfordreference.com/search?q=bitcoin&searchBtn=Search&isQuickSearch=true> [30.04.2016 r.]
213. Polly A., 9 unique ways to see Bristol, Wanderlust travel magazine 30th December 2015r. /w/ www.wanderlust.co.uk/planatrip/inspire-me-/lists/9-unique-ways-to-see-bristol [05.01.2016 r.]
214. Pruski J., Wybrane aspekty funkcjonowania banków spółdzielczych w Polsce, prezentacja na Forum Liderów Bankowości Spółdzielczej 19-20 września 2011r., /za/ www.bfg.pl/strefa-dokumentow/wystapienie-prezesa-zarzadu-bfg-na-forum-liderow-bankow-spoldzielczych-19-ix-2011r. [20.5.2014 r.]
215. Raiffeisenbanken Ende 2014, 24 März 2015, /za/ www.bvr.de/Presse/Zahlen_Daten_Fakten [01.06.2015 r.]
216. Raport - Media społecznościowe 2015, /w/ <http://interaktywnie.com/biznes/artykuly/raporty-interaktywnie-com/raport-interaktywnie-com-media-spoecznościowe-2015-251419> [30.07.2015 r.]
217. Regionalwährung im Chiemgau, Noch so ein Schwundgeld, /w/ www.faz.net/aktuell/gesellschaft/regionalwahrung-im-chiemgau-noch-so-ein-schwundgeld-1653967.html [06.5.2015 r.]
218. Rekomendacja D – przyjęta przez KNF 8 stycznia 2013r. www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_D_8_01_13_uchwala_7_tcm75-33016.pdf [30.11.2014 r.]
219. Rekomendacja F www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_F_22_07_2014_tcm75-38576.pdf [30.11.2014 r.]
220. Rekomendacja F, /za/ www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_F_22_07_2014_tcm75-38576.pdf [01.12.2014r.]
221. Rekomendacja J, /za/ www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_J_znowelizowana_tcm75-31791.pdf [01.12.2014 r.]
222. Rekomendacja S, /za/ www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_S_18_06_2013%2E_tcm75-34880.pdf [01.12.2014 r.]
223. Rekomendacja U, /za/ www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_U_tcm75-38338.pdf [01.12.2014 r.]
224. Romantowski J., Banki będą potrzebowały coraz lepszych aktywów, /w/ www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/banki-beda-potrzebowały-coraz-lepszych-aktywow/ [01.12.2014 r.]
225. SGB-Bank SA, Raport roczny 2013 Spółdzielcza Grupa Bankowa, /za/ www.sgbank.com.pl/pub/files/sgb_raportroczny_2013_pl.pdf [06.05.2015 r.]
226. Stodder J. P., Sieci barterowe a stabilność makroekonomiczna. Przykład Wirtschaftsring w Szwajcarii, /w/ http://www.lietaer.com/images/Stodder_WIR_paper2009.pdf [28.01.2016 r.]
227. THINKTANK, Polacy o instytucjach i produktach finansowych, Raport z badania ilościowego 2015, /w/ http://mtpt.pl/pobieranie/Raport_badanie_finanse_2.pdf [30.03.2016 r.]
228. Thugutt S., Wiejskie kasy oszczędnościowo-pożyczkowe Raiffeisena (1938), /w/ <http://kooperatyzm.pl/wiejskie-kasy-oszczednościowo-pozyczkowe-raiffeisena-1938/> [15.05.2014 r.]
229. Thugutt S., Istota i określenie spółdzielni, /w/ <http://kooperatyzm.pl/istota-i-okreslenie-spoldzielni-1937/> [15.05.2016 r.]
230. Twaróg E., W bankowej sieci hula wiatr, Puls Biznesu, 17 lipca 2013 r., /za/ www.pb.pl/3234013,30296,w-bankowej-sieci-hula-wiatr [10.01.2014 r.]
231. Uchwała Rady Ministrów nr 199 z dnia 11 września 1981, /w/ http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=R00912_Uchwała_Rady_Ministrów_nr_199/81 [20.01.2014 r.]
232. UKNF, Informacja sytuacji banków spółdzielczych i zrzeszających w I kwartale 2014r., Warszawa czerwiec 2014r., KNF, Departament Bankowości Spółdzielczej i Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Pożyczkowych, prezentacja – Banki spółdzielcze i zrzeszające w I kwartale 2014r., Warszawa, czerwiec 2014r. www.knf.gov.pl/images:prezentacja_analiza_BS_2014_03_tcm75-38405.pdf [20.07.2014 r.]
233. UKNF, Raport o sytuacji banków w 2014r., UKNF, Warszawa 2015, /w/ www.knf.gov.pl/Images/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_2014_12_tcm75-41472.pdf [20.07.2015 r.]
234. UKNF, Wnioski wpływające z kryzysu finansowego z perspektywy nadzorczej, prezentacja, Warszawa 2011, www.knf.gov.pl/wnioski_wplywajace_z_kryzysu_tcm75_25681.pdf [30.11.2014 r.]
235. Visotschnig A., Die Regionalwährung Waldviertler Auswirkungen eines Projektes solidarischer Ökonomie auf die Regionalentwicklung, /za/ www.waldviertler-regional.at [06.05.2015r.]

236. Volker.strohm@wir.ch [28.01.2016 r.]
237. World Council of Credit Unions, Statistical Report 2014, /w/ <http://www.woccu.org/publications/statreport> [12.06.2015 r.]
238. www.rp.pl/Wywiady/303039823-Banki-będa-się-laczyc.html [20.05.2016r.]
239. www.bank-kaszubski.pl [30.03.2016 r.]
240. www.bankbps.pl [30.03.2016 r.]
241. www.bankbps.pl/_data/assets/pdf_file/0004/157405/Strategia-Banku-BPS-2014-2017.pdf [06.05.2015 r.]
242. www.bankbps.pl/_data/assets/pdf_file/0005/193154/BPS-Raport-Roczny-2013r.pdf[06.05.2015 r.]
243. www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/localcurrencies/default.aspx [23.09.2015 r.]
244. www.bankofengland.co.uk/publications/Documents/quartelybulletin/2013/qb130403.pdf
www.bankofengland.co.uk/banknotes/Pages/localcurrencies/default.aspx [23.09.2015 r.]
245. www.bfg.pl/strefa-dokumentow/wystapienie-prezesa-zarzadu-bfg-na-forum-liderow-bankow-spoldzielczych-19-ix-2011r. [30.11.2014 r.]
246. www.big.pl/raporty-big [12.05.2016 r.]
247. www.bik.pl/informacje-prasowe, /w/ Analiza BIK, Jak finansują swoją działalność mikroprzedsiębiorcy? [19.02.2016 r.]
248. www.bik.pl/informacje-prasowe/-/article/2015-12-01-79-klientow-firm-pozyczkowych-posiada-kredyt-w-banku [19.02.2016 r.]
249. www.bpce.fr/en/The-Group/Strategy/Corporate-Strategy2 [24.05.2015 r.]
250. www.bs-belchatow.com.pl [30.03.2016 r.]
251. www.bs-bialystok.pl [30.03.2016 r.]
252. www.bsduzniki.sgb.pl [30.03.2016 r.]
253. www.bsjarocin.pl [30.03.2016 r.]
254. www.bskielce.com.pl [30.03.2016 r.]
255. www.bsmilicz.com.pl [30.03.2016 r.]
256. www.bsr.krakow.pl [30.03.2016 r.]
257. www.bssztum.pl [30.03.2016 r.]
258. www.bvr.de/jahresberichte/2014__jahresbericht_1.html#c-editorial [01.06.2015 r.]
259. www.bvr.de/Presse/Zahlen_Daten_Fakten [01.06.2015 r.]
260. www.credit-agricole.com/Le-Groupe/Strategie [22.05.2015 r.]
261. www.desjardins.com/about-us/ [12.06.2015 r.]
262. www.dobry.org.pl [10.08.2015 r.]
263. www.dzbank.de [25.05.2015 r.]
264. www.faz.net/aktuell/gesellschaft/regionalwahrung-im-chiemgau-noch-so-ein-schwindgeld-1653967.html
265. www.ibs.edu.pl/content/view/5548/28 [30.11.2014 r.]
266. www.ithacahours.org [06.08.2014 r.]
267. www.kbsbank.com.pl [30.03.2016 r.]
268. www.knf.gov.pl/images/prezentacja_analiza_BS_2014_03_tcm75-38405.pdf [02.12.2014 r.]
269. www.knf.gov.pl/images/BS_analiza_1kw_2013_tcm75-35208 [02.12.2014 r.]
270. www.knf.gov.pl/images/METODYKA_BION_banki_tcm75-36741.pdf [01.12.2014 r.]
271. www.knf.gov.pl/Images/RAPORT_O_SYTUACJI_BANKOW_2014_12_tcm75-41472.pdf [20.05.2015 r.]
272. www.knf.gov.pl/images/Rekomendacja_D_8_01_13_uchwala_7_tcm75-33016.pdf [01.12.2014 r.]
273. www.krs-online.com.pl/dobry-admin-sp-z-o-o-krs-1053578.html [10.08.2015 r.]
274. www.kzbs.pl/gpw-zyczyy-wszystkim-bankom-spoldzielczym-w-polsce-rozwoju-1973.html [30.11.2014 r.]
275. www.mg.gov.pl [10.05.2015 r.]
276. www.modnaspoldzielczosc.pl/co-jest-wazne-dla-bankow-spoldzielczych [30.11.2014 r.]
277. www.nbp.pl/home.aspx?f=aktualnosci/wiadomosci_2007/lokalny.html [02.01.2015 r.]
278. www.ncua.gov/about/history/Pages/History.aspx [12.06.2015 r.]
279. www.parp.gov.pl/files/74/87/11555.pdf [10.05.2015 r.]
280. www.pbściechanów.pl [30.03.2016 r.]
281. www.psd.com.pl [26.06.2015 r.]
282. www.raiffeisenpolbank.com/o-banku/friedrich-wilhelm-raiffeisen [06.06.2015 r.]
283. www.sgbank.com.pl/pub/files/sgb_raportroczny_2013_pl.pdf [06.05.2015 r.]
284. www.sgbbank.com.pl [30.03.2016 t.]
285. www.silesiabank.pl [30.03.2016 r.]
286. www.sjp.pwn.pl [15.03.2014 r.]

287. www.stat.gov.pl/gus/5840_1359_PLK_HTML.html.PUB_not_inform_zaktual_szacunku_PKB_za2007.pdf [14.12.2014 r.]
288. www.wanderlust.co.uk/planatrip/inspire-me-/lists/9-unique-ways-to-see-bristol [05.01.2016 r.]
289. www.wgzbank.de [25.05.2015 r.]
290. ZPP, Szara strefa to nieuczciwa konkurencja, Warszawa, kwiecień 2016 r., /w/ www.zpp.net.pl/materialy/ [15.05.2016 r.]
291. Żwawa A., Lokalna ekonomia w służbie społeczeństwa i środowiska, /w/ http://www.ekonomiaspoleczna.pl/x/461870;jsessionid=EF05A943DCD88902D7A7F5CB542A4E5D?print_doc_id=756436 [09.09.2014 r.]

Regulacje prawne

1. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Państwowego Banku Kredytowego w Warszawie, Dz.U. 1998 nr 21, poz.137
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Banku Depozytowo-Kredytowego w Lublinie, Dz.U. 1998 nr 21, poz.138
3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Banku Gdańskiego w Gdańsku, Dz.U. 1998 nr 21, poz.139
4. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Banku Przemysłowo-Handlowego w Krakowie, Dz.U. 1998 nr 21, poz.140
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Banku Zachodniego we Wrocławiu, Dz.U. 1998 nr 21, poz. 142
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Powszechnego Banku Gospodarczego w Łodzi, Dz.U. 1998 nr 21, poz.144
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Wielkopolskiego Banku Kredytowego w Poznaniu, Dz.U. 1998 nr 21, poz.145
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Pomorskiego Banku Kredytowego w Szczecinie, Dz.U. 1998 nr 21, poz.143
9. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 1998r.w sprawie utworzenia Banku Śląskiego w Katowicach, Dz.U. 1998 nr 21, poz.141
10. Uchwała nr 314/2009 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 14 października 2009r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku https://www.knf.gov.pl/Images/Uchwała_kapitalowa_14.10.09_tcm75_12126.pdf [23.06.2015r.]
11. Uchwała z dnia 14 października 2009 r. KNF nr 314/2009 (Dz.Urz.KNF 2010, nr 1, poz.1)
12. Ustawa o restrukturyzacji banków spółdzielczych i BGŻ, Dz. U. 1994 nr 80, poz.369
13. Ustawa Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483
14. Ustawa Prawo bankowe, Dz. U. 1975, nr 20, poz.108
15. Ustawa z 29 września 1994r. o rachunkowości, Dz.U. 1994 Nr 121, poz. 591
16. Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960r. Prawo bankowe, Dz.U. 1960, nr 20, poz.121
17. Ustawa z dnia 14 grudnia 1995r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 1996 nr 1, poz. 2 z późn. zm.)
18. Ustawa z dnia 14 lutego 1992r. o zmianie ustawy Prawo bankowe i niektórych innych ustaw, Dz.U. 1992 nr 20, poz. 78
19. Ustawa z dnia 16 września 1982r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 2013 r., poz. 1443 z późn. zm.
20. Ustawa z dnia 17 marca 1928r, O prawie bankowym, Dz.U. 1928, nr 34, poz. 320
21. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011r. o usługach płatniczych, Dz.U. z 2014 r., poz. 873 i 1916
22. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. z 2015 r. poz. 584 (Tekst jednolity)
23. Ustawa z dnia 20 stycznia 1990r. o zmianach w organizacji spółdzielczości, Dz.U. 1990r. nr 6, poz.36
24. Ustawa z dnia 29 października 1920 r. O spółdzielniach, Dz. U. nr 111, poz. 733
25. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. Prawo bankowe, Dz.U. 1997, nr 140, poz. 939 z późn. zm.
26. Ustawa z dnia 7 grudnia 2000r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. 2000, nr 119, poz. 1252, z późn. zm.
27. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 roku, o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2016, poz. 239, Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 lutego 2016 r.

w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU2016000239> [26.05.2016 r.]

28. Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. 2015, poz. 584 (Tekst jednolity) www.parp.gov.pl/files/74/87/11555.pdf [10.05.2015 r.]
29. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz. U. 1994, nr 121, poz. 591, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19941210591> [20.02.2016 r.]
30. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. 1991, nr 80, poz. 350, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910800350> [20.02.2016 r.]
31. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz. U. 1992, nr 21, poz. 86, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19920210086> [20.02.2016 r.]
32. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz. U. 2004, nr 54, poz. 535, z późn. zm., /w/ <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=DU20040540535> [20.02.2016 r.]

SPIS TABEL

Tabela 1. Cechu charakterystyczne waluty lokalnej	28
Tabela 2. Wybrane dane finansowe WIR Banku za lata 2009-2015 [w mln CHF/WIR Frank] oraz zatrudnienie	36
Tabela 3. Podstawowe dane ekonomiczne JAK Medlemsbank	41
Tabela 4. Zestawienie charakterystycznych cech walut lokalnych stanowiących potencjalne zagrożenia dla celów Banku Anglii	49
Tabela 5. Skala niektórych lokalnych systemów walutowych w Wielkiej Brytanii w roku 2013	50
Tabela 6. Cechy charakterystyczne wybranych systemów walut lokalnych	59
Tabela 7. Wielkość funduszy własnych (kapitału założycielskiego) a zasięg terytorialny prowadzonej działalności banku spółdzielczego	65
Tabela 8. Wybrane definicje spółdzielni	67
Tabela 9. Podobieństwa i różnice pomiędzy kasami spółdzielczymi H. Schultze-Delitzsch'a a F. W. Raiffeisena	72
Tabela 10. Polska bankowość spółdzielcza w latach 1944-1989	76
Tabela 11. Banki spółdzielcze w latach 1994 – 1999 (stan na koniec każdego roku)	82
Tabela 12. Wielkość depozytów i kredytów w sektorze banków spółdzielczych w latach 2007–2011.....	84
Tabela 13. Liczba udziałowców banków spółdzielczych w latach 2012 – 2016	88
Tabela 14. Zmiany parametrów ekonomicznych banków spółdzielczych o najmniejszych i największych aktywach w latach 2010-2014	89
Tabela 15. Zmiany wielkości aktywów banków spółdzielczych i komercyjnych w wybranych latach okresu 2000-2015	91
Tabela 16. Kryteria i cechy charakterystyczne głównych wyzwań bankowości spółdzielczej w Polsce	92
Tabela 17. Udziały sektora spółdzielczego w podstawowych wielkościach polskiego sektora bankowego [%] w latach 2010 -2015	94
Tabela 18. Struktura pasywów w sektorze bankowym [%] w grudniu 2015 r.	95
Tabela 19. Liczba placówek banków w Polsce w wybranych latach	95
Tabela 20. Wybrane miary efektywności działania banków w latach 2013-2015	97
Tabela 21. Wybrane dane ekonomiczne Grupy Crédit Agricole w latach 2010-2013	104
Tabela 22. Wybrane dane ekonomiczne Grupy BPCE z lat 2008, 2011 i 2013	106
Tabela 23. Wybrane dane ekonomiczne BVR z lat 2010-2013	108
Tabela 24. Kryteria i cechy charakterystyczne bankowości spółdzielczej w innych krajach	112
Tabela 25. Liczba przedsiębiorstw według form prawnych i klas wielkości w roku 2015	123
Tabela 26. Kryteria i cechy charakterystyczne mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 2015 r.	131

Tabela 27. Warunki prowadzenia firm w Polsce na tle wybranych państw w roku 2016 według rankingów instytucji międzynarodowych	133
Tabela 28. Charakterystyka finansowania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w 2015 r. (zdaniem ich właścicieli)	139
Tabela 29. Należności banków spółdzielczych od sektora niefinansowego w latach 2010-2016 (według stanów na koniec wybranych okresów)	140
Tabela 30. Poziom należności zagrożonych (sektora niefinansowego) w bankach spółdzielczych w latach 2010-2016 (według stanów na koniec wybranych okresów)	142
Tabela 31. Przychody i wynik odsetkowy banków spółdzielczych uzyskany od sektora niefinansowego za lata 2013-2015	144
Tabela 32. Należności najmniejszych i największych banków spółdzielczych od sektora niefinansowego w latach 2010-2014 (według stanów na koniec roku)	146
Tabela 33. Kryterium i syntetyczna charakterystyka ofert adresowanych do MMiŚP przez sektor banków spółdzielczych w Polsce	150
Tabela 34. Ocena występowania w otoczeniu MMiŚP i małych banków spółdzielczych, wybranych składowych uzasadniających potrzebę funkcjonowania waluty lokalnej	164
Tabela 35. Badane banki spółdzielcze według wielkości aktywów (na 31 grudnia)	177
Tabela 36. Badane banki spółdzielcze według wielkości osiągniętego wyniku finansowego netto (za rok 2014 i 2015)	179
Tabela 37. Badane banki spółdzielcze według wielkości zatrudnienia (na 31 grudnia)	180
Tabela 38. Badane banki spółdzielcze według liczby członków banku (na 31 grudnia)	181
Tabela 39. Badane banki na tle sektora banków spółdzielczych	183
Tabela 40. Teren działania badanych banków (w latach 2014-2015)	184
Tabela 41. MMiŚP w środowiskach działania badanych banków	186
Tabela 42. Wnioski z wywiadów z prezesami zarządów i/lub głównymi księgowymi badanych banków spółdzielczych	187
Tabela 43. Podobieństwa i różnice pomiędzy walutą lokalną a walutą wirtualną, na przykładzie WIRFrank i Bitcoin	198
Tabela 44. Bilans weryfikacji postawionych hipotez badawczych.....	202

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Banknot o nominale 5 Wörgl Schilling	32
Rysunek 2. Przykładowy wygląd papierowego banknotu o nominale 1 Bristol Pound	45
Rysunek 3. Obieg waluty lokalnej BP oraz GBP w lokalnej gospodarce	46
Rysunek 4. Rola banku zrzeszającego i korzyści dla sektora banków spółdzielczych	118
Rysunek 5. Podstawowe parametry mikroprzedsiębiorstw - Przychody, wynik finansowy i liczba mikroprzedsiębiorstw w latach 2010-2015	125
Rysunek 6. Struktura liczby przedsiębiorstw, pracujących oraz przychodów według rodzaju działalności w roku 2015	126
Rysunek 7. Liczba przedsiębiorstw i pracujących na 1000 mieszkańców według województw w roku 2015	126
Rysunek 8. Liczba MŚP na 1000 mieszkańców w krajach Unii Europejskiej	128
Rysunek 9. Mechanizm funkcjonowania koncepcji CARBO	167
Rysunek 10. Ogólny przedmiot badań	173
Rysunek 11. Rozmieszczenie przestrzenne badanych banków spółdzielczych	176
Rysunek 12. Przykładowy schemat struktury organizacyjnej małego banku	195

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik 1. Liczba spółdzielni na ziemiach polskich w roku 1914 oraz liczba spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych w Polsce oraz ilość ich członków w latach 1945-1948	216
Załącznik 2. Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w latach 1950-1975 (dane na 31 grudnia)	217
Załącznik 3. Unie kredytowe	218
Załącznik 4.	
Tabela 4.1. Wybrane dane ekonomiczne europejskiej bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 1)	228
Wybrane dane ekonomiczne europejskiej bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 2)	229
Wybrane dane ekonomiczne europejskiej bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. (część 3)	230
Tabela 4.2. Wybrane dane ekonomiczne bankowości spółdzielczej na dzień 31.12.2013r. niektóre kraje pozaeuropejskie i Szwajcaria	231
Załącznik 5. Lista badanych banków spółdzielczych i ich lokalizacji	232
Załącznik 6. Kwestionariusz ankietowy dla banku spółdzielczego	233
Załącznik 7.	
Tabela 7.1. Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 1)	234
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 2)	235
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 3)	236
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 4)	237
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 5)	238
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 6)	239
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 7)	240
Zestawienie wyników badań małych banków spółdzielczych oraz liczby MMiŚP z terenu ich działania (część 8)	241

Abstract – Model of local currency in context of relationships between cooperative banks and sector of micro, small and medium-sized enterprises.

The Polish cooperative banks with longstanding tradition are confronted with the need to seek new solutions to ensure further functioning and development, due to ongoing changes in the turbulent market environment. At the same time, micro, small and medium-sized enterprises operating in this area (which account for more than 90% of all Polish companies and employ about 70% of all working Polish citizens) face financial barriers. This dissertation focuses specifically on the identification and analysis of solutions which aim to improve the functioning of cooperative banks, as well as micro, small and medium-sized enterprises (MMiŚP) operating in their local environment. The need to carry out research in this field is reflected in limited development opportunities of the current business model of cooperative banks and barriers indicated by MMiŚP, which was signalled both in theoretical and practical approach.

The fundamental problem, providing a framework of research carried out in this dissertation, is a bibliographic study of the literature which identifies current challenges of the Polish cooperative banking, through the analysis of its contribution and place in the banking sector, as well as the literature which identifies problems in the functioning of micro, small and medium-sized enterprises. Those enterprises and cooperative banks, while operating in the same area, are (mutually) clients of one another.

The aim of this dissertation is a more detailed characterization of a local currency system, in forming business relationships of cooperative banks and micro, small and medium-sized enterprises operating in their environment.

The dissertation consists of the introduction, five major parts and the final conclusions. The **first** chapter introduces the essence of local currency, including its potential to support the establishment and improvement of relationship among business entities. The concept of money and development doctrine were analyzed based on the neutral money and the local currency. The creators of the neutral money theory assume that interest is not the natural (timeless) property of money. The quoted evidence confirms the claim that non-interest money (or with negative interest) accelerates and increases the turnover of goods and services (all mutual performance). It results in the increase of local well-being, since it is not cost-effective to 'keep' money which does not secure the wealth owned. It forces the circulation of money. The author is mainly concerned with the arguments which confirm pragmatism, functionality and contribution of local currency systems. The Summary (1) of the chapter concludes with defining the challenges stemming from the implementation of this model.

In the **second** chapter, the selected European experience using local currencies is presented (town of Wörgl, WIR Bank in Switzerland, Swedish Cooperative Bank JAK Medlemsbank and Bristol Pound) and Polish experiments with the local currency *Dobry* and *Zielony* are analyzed. In Summary (2) concluding this chapter, characteristic features and specificities of local currency systems are listed.

The **third** chapter is concerned with the overview of historical circumstances (turning points) and current problems and challenges of the Polish cooperative banking and specificities of cooperative banking in other countries. The overview begins with the analysis

of the definition of the bank, cooperative bank and cooperative movement in the literature on the subject and legal regulations. While presenting historical experience of the Polish cooperative banking, it was emphasized that its idea was based on both Franz Herman Schulze's and Friedrich Wilhelm Raiffeisen's concepts which were briefly presented. The chapter concludes with defining the development factors of the cooperative banking sector as Summary (3).

The **fourth** chapter is concerned with the importance of cooperative banks in the context of key client segment, taking into account the situation of operating in the same local area (mainly villages and small towns) as the Polish micro, small and medium-sized enterprises. The concept and features of this sector are defined, financial needs are diagnosed, and also the relationships between cooperative banks and MMiŚP. The articulation of factors and conditions of development of micro, small and medium-sized enterprises in collaboration with cooperative banks concludes chapter 4 as Summary (4).

The **fifth** chapter comprises attempts to identify the main premises of implementation of a local currency system in small cooperative banks, beginning with the adoption of assumptions of the new concept – the model of a local currency in functioning of the Polish cooperative banking and the sector of micro, small and medium-sized enterprises (MMiŚP). The aims, tasks, mechanism and rules of functioning of the proposed solution were defined, and in addition the identification of the main premises of implementation of a local currency system. The adopted research assumptions and objectives are presented (for identification of the premises of the model implementation), the conducted studies are discussed, their results and conclusions are presented, and also the legal, organisational and financial framework of implementing this system is discussed. Summary (5) of this chapter provided suggestions concerning the effective implementation of the system at issue.

The dissertation is completed with the final conclusions. They support the thesis proposed in the introduction that... “Implementation of the local currency system in the relationship of cooperative bank – sector of micro, small and medium-sized enterprises, creates new development opportunities” ... and in the conclusions ... "The model of a local currency in context of relationship between the Polish cooperative banking and the sector of micro, small and medium-sized enterprises” ... means a practical proposal to optimise the functioning model of the Polish cooperative banks (particularly small ones) and the development of micro, small and medium-sized enterprises based on a local currency.

The doctoral thesis corresponds with the current trend in social economics. In many places it emphasizes educational and social activities which promote cooperation, along with joint responsibility for achieved results. They are widely practiced cooperative principles – self-help, self-governance, democracy and joint solutions to common problems, which not only inspired people all over the world but led to the development of local communities. These are also the basic criteria of social economics.